Гра Ендера

Джефрі, котрий нагадав, якими старими та юними бувають діти.

1. Третяк

— Я дивився його очима, слухав його вухами, тож будьте певні: нам потрібен саме він. Майже ідеально підходить.

— Про його брата ви казали так само.

— Його брат не пройшов випробування з інших причин, він обдарований, безперечно.

— Не забувайте про сестру. Він і сам викликає сумніви: піддається впливу, надто покірливий.

— У випадку, якщо ті, хто впливають, — не вороги.

— І що накажете робити, постійно оточувати його ворогами?

— Чом би й ні?

— А хто там казав, що цей хлопчик йому до вподоби?

— Я просто добрий дядечко порівняно з жучарами, а якщо вони його захоплять…

— Гаразд, адже нам належить урятувати світ, не більше й не менше. Забирай його — він твій.

Жінка-спостерігач привітно всміхнулася хлопчикові та погладила його по голові.

— Ендрю, тобі вже, напевно, страшенно набрид цей монітор. Але є приємна новина — сьогодні ти його позбавишся. Ми просто знімемо цю штуку — раз-два, і зовсім не боляче.

Ендер кивнув. Брешуть, звісно, що буде "зовсім не боляче", адже дорослі так казали завжди, коли завдавали йому болю. Брехня часто більш промовиста за правду, тому Ендер чітко уявляв, що його очікує.

— Ендрю, ти лише підійди та присядь на цей стіл. Почекай, лікар за хвилинку прийде.

Монітор знімуть. Ендер уявив шию без мініатюрного записувача: "Можна крутитися в ліжку, і він не тиснутиме. Він не мулятиме і не нагріватиметься, коли миюся в душі. А Пітер припинить чіплятися до мене. Прийду додому, скажу йому, що я без монітора, він побачить — я також не пройшов, я такий самий звичайний хлопчик, як і він. Потім не буде так погано, коли він мені пробачить, що я носив монітор на цілий рік довше за нього. І ми будемо… Ні, навряд чи друзями. Пітер лютий, спалахує через дрібниці. Будемо братами — не ворогами, не друзями, а братами. Житимемо під одним дахом, він просто дасть мені спокій, перестане мене ненавидіти. І коли йому заманеться грати в астронавтів і жучар, то замість того, щоби грати з ним, я зможу піти читати книжку".

Але пусте — Ендер знав, що Пітер не відчепиться. У очах Пітера спалахувало щось лихе, і коли Ендер помічав цей погляд, зблиск, то розумів: єдине, чого очікувати не варто, — що Пітер облишить його. Наприклад: "Я вчуся грати на піаніно, Ендере. Ходімо, перегортатимеш мені сторінки. Що, хлопчик-з-жучком надто заклопотаний, аби допомагати братикові? Що, дуже вумний? Та ні, ні до чого твоя допомога. Без тебе обійдуся, мале байстря, третяк дрібний".

— Це триватиме недовго, — сказав лікар.

Ендер кивнув.

— Він зроблений легкознімним, тобі не загрожуватиме небезпека отримання подряпини чи занесення інфекції. Буде трохи лоскотно, а в декого навіть виникає відчуття втрати. Це коли прагнеш щось знайти, а тобі не вдається, і сам уже не можеш пригадати, що загубив. Можеш бути певним: ти шукаєш монітор, а його немає. Усе минеться за кілька днів.

Лікар викручував щось із потилиці Ендера, коли раптовий біль розпеченою голкою пройняв його наскрізь. Судоми пронизали спину, тіло різко вигнулося назад — Ендер ударився головою об стіл. Ноги смикнуло догори, руки перекрутилися від болю.

— Діді! — покликав лікар. — Допоможи мені!

Захекавшись, улетіла, медсестра.

— Треба розслабити м'язи. Сюди, хутко! Чого чекаєш?

Що вони робили — Ендер не бачив. Його тіпнуло вбік так, що він упав зі столу.

— Хапайте! — вигукнула медсестра.

— Тримай, тримай його.

— Самі спробуйте — він дужчий за мене.

— Не так різко! Серце може зупинитися!

Ендер відчув укол у шию над коміром сорочки. Почало пекти, та м'язи, там, куди поширювався цей вогонь, розслаблялися. Нарешті можна було заплакати від болю та переляку.

— Ендрю, все гаразд? — спитала медсестра.

А Ендрю втратив дар мови. Його підняли та поклали на стіл, перевіряли пульс і решту всього, чого Ендер взагалі не розумів. У лікаря тремтіли руки й дрижав голос.

— Вони змушують дитину три роки носити цю річ — і на що вони сподіваються? Сьогодні ми його мало не вимкнули, ось так! Запросто могли назавжди відключити йому мозок.

— Скільки триває дія препарату? — запитала медсестра.

— Хлопчику необхідно лежати тут щонайменше годину. Наглядай за ним. Якщо за п'ятнадцять хвилин він не заговорить, поклич мене. Ми справді могли його відімкнути. Я вам не жучара, щоб усе знати наперед.

Ендер повернувся в клас до пані Пемфрі за чверть години до закінчення уроку, і все ще ледь тримався на ногах.

— Усе гаразд, Ендрю? — спитала вчителька.

Він кивнув.

— Ти захворів?

Він похитав головою.

— Вигляд у тебе кепський.

— У мене все о'кей.

— Краще тобі сісти, Ендрю, — порадила вчителька.

Він попрямував до своєї парти, та зупинився: "Що мені треба? Сам не знаю, що шукаю...".

— Твоє місце — ось там, — підказала вчителька.

Він сів, а втім, щось було не так, чогось бракувало. Знайдеться.

— Де твій монік? — поцікавилася дівчинка, що сиділа за ним.

Ендрю здригнувся.

— Він без моніка, — пошепки повідомляла вона іншим.

Ендрю дотягнувся рукою до шиї. Те місце заліпили пластиром.

Монітору не було, отже, Ендер тепер нічим не відрізнявся від решти дітей.

— Що, Ендере, вилетів? — обернувся хлопчик із сусідньої парти.

Як же його звати, Пітер? Ні, якось інакше.

— Тихше, Стілсон, — гримнула на цього хлопчика вчителька.

Той посміхався.

Учителька розповідала про правила множення. Ендер натомість зосередився на власній парті-комп'ютері: спочатку намалював мапу скелястих островів, а потім дав команду парті перевести це у три виміри

й повертав зображення так, щоби побачити його з різних ракурсів. Якщо вчителька і помітить, чим він зайнятий, то не чіпатиме: які зауваження? Вона ж знає, що Ендер відповість на будь-які запитання; навіть якщо їй здається, що він відволікається.

У кутку парти виникло слово й парадним кроком рушило по периметру. Ще поки воно крутилося, повертаючись то боком, то задом наперед, перш ніж стати правильно, Ендер уже знав його ще до того, як зміг прочитати: "ТРЕТЯК".

Хлопець усміхнувся, бо це саме він вигадав, як пересилати слова з парти на парту, як змушувати їх марширувати. Він пишався винаходом, навіть коли вороги користувалися цим, щоб ображати його. Хіба винен Ендер, що народився третім? Урядовцям таке спало на думку, і вони дали на його народження офіційний дозвіл — інакше третяка Ендера не прийняли б до школи. А зараз він без монітора. Експеримент "Ендрю Віггін" зазнав невдачі, і хлопчик не мав сумнівів, що рішення про його появу на світ уряд скасував би, якби це було можливо. Невелика втрата.

Пролунав дзвоник. Дехто з учнів вимкнув свої парти, інші квапливо стукали по клавіатурі, записуючи собі нагадування на завтра, чи занотовували домашнє завдання на власні ноутбуки. А ще кілька дітей юрмилося біля принтера в очікуванні своїх роздруківок. Ендер простягнув руки над дитячою клавіатурою парти та уявив собі, що це руки не його, а дорослої людини: великі, з такими дебелими, незграбними пальцями, з товстими долонями. У дорослих і клавіатури більші, та хіба ці грубі й неповороткі пальці здатні провести таку чітку лінію, як це виходило в Ендера, — досконалу тонюсіньку лінію, спіраль у сімдесят дев'ять витків від центру до країв парти, і щоби жодного разу один виток не перетинав інший. Поки вчителька бубоніла про арифметику, він часу не гаяв. Арифметика! Ще в три роки Валентина навчила його цій примітивній науці.

— З тобою все гаразд, Ендере?

— Так, мем.

— Ти запізнишся на автобус.

Ендер кивнув і підвівся. Усі вже вийшли. Напевно, очікують на нього, гади. У нього немає на шиї приладу, який бачив усе, що бачив він, чув те, що й він. Тепер будь-хто може казати все, що заманеться, навіть якщо хлопці поб'ють його — ніхто не побачить, ніхто не врятує. З монітором у нього були переваги, зараз усе скінчилося.

Ну, ясно — ось і Стілсон: найбільший із хлопців, але не дужчий за Ендера. І ціла юрба за ним, як завжди.

— Агов, третяк!

"Не відповідати, — стримував себе Ендер. — Жодного слова".

— Третяк, ми до тебе звертаємося, друг жучар, чуєш?

"Що я їм скажу? Хоч би що сказав, це їх розізлить. Нема чого патякати".

— Ти, третяк нещасний, що, вигнали тебе? Думав, що кращий за нас, проте пташка полетіла від третячили, лише пластир залишила.

— Пропустите мене? — спитав Ендер.

— Ми його пропустимо? Чи дамо йому пройти? — дружно зареготали діти. — Ну, ясно, що пропустимо. Спочатку — руку, потім — зад, а, може, ще й коліна шмат.

Деякі дражнилися:

— Де твій птах, третяче, де твій птах, третяче?

Стілсон штурхонув Ендера, ззаду хтось пхнув його на Стілсона.

— Лети-лети, пташко.

— Теніс.

— Пінг-понг.

Нічого доброго не світить. "Нехай, якщо хтось і плакатиме, то не я", — вирішив Ендер. Коли Стілсон підняв руку, щоби його штовхнути, Ендер спробував зробити захват, але не вийшло.

— Еге! Воно ще й битися хоче? Ти зі мною боротимешся, трійчатко нещасне?

Ендера схопили за плечі й тримали. Це було зовсім не смішно, та він глузував:

— Скільки людей потрібно, щоби побити одного третяка?

— Ми люди, а не третяки, йолопе. Ти не встигнеш і оком змигнути.

Але Ендера відпустили. Він одразу щосили дав ногою в дихало Стілсону. Той упав. Ендер навіть розгубився, що йому вдалося звалити супротивника на землю з першого удару. Невже Стілсон не сприйняв бійку всерйоз, що не витримав справжнього відчайдушного удару?

На мить усі розступилися. Стілсон нерухомо лежав, а його дружки перелякалися, чи не помер він часом. Ендер гарячково міркував, що вдіяти, аби уникнути їхньої помсти. Завтра вони гуртом таке йому влаштують…

"Я маю перемогти сьогодні — і остаточно. Інакше доведеться битися з ними щодня, і ставатиме все гірше".

Ендеру було лише шість років, але він уже знав, як має поводитися справжній чоловік. Лежачого не б'ють — це звірство.

Відтак Ендер підійшов до Стілсона й ударив його ще раз — підступно — ногою по ребрах. Стілсон застогнав і перекотився. Ендер ударив його знову — у пах. На цей раз Стілсон навіть не міг стогнати, лише згорнувся калачиком і заплакав.

Сталевим поглядом Ендер обвів нападників.

— Хочете, мабуть, накинутися на мене всі разом? Ви лише так зможете мене відлупцювати. Тільки добре запам'ятайте, що я роблю з тими, хто на мене наїжджає. Коли та як я відплачу вам — дізнаєтеся.

І він ударив ногою Стілсона в обличчя.

— Це буде не так, буде гірше, — запевнив Ендер і пішов.

Ніхто не наздоганяв його. Перш ніж завернути за ріг, у коридор, який вів до автобусної зупинки, він почув за спиною:

— Гляньте, та йому ж гаплик.

Ендер притулився чолом до прохолодної стінки коридору й плакав, аж поки прибув автобус.

"Я став таким, як Пітер, — думав Ендер. — Варто було зняти монітор, щоб я став таким самим, як Пітер".

2. Пітер

— Гаразд, зроблено. Що з ним?

— Коли існуєш у чужій шкурі кілька років, звикаєш до цього. А зараз я дивлюся на його обличчя й не розумію, що в нього відбувається всередині. Я не вмію визначати, що в нього на душі, лише за виразом обличчя, я звик це відчувати.

— Годі, йдеться не про психоаналіз. Ми не ясновидці, а солдати. Ти щойно бачив, як він вирубив ватажка тієї зграї.

— Дуже переконливо, адже він не просто побив, а розтрощив його. Наче Мазер Ракхем під час…

— Правильно. Тобто комітет вирішив, що він пройшов?

— Переважно. Побачимо ще, як він поводитиметься з братом, коли не ведеться спостереження.

— Брат. Вас не лякає, що брат може заподіяти йому щось лихе?

— Ви самі казали мені, що без ризику тут не обійтися.

— Я переглянув кілька старих записів. Мені до вподоби цей хлопчик, нічого не вдієш. Тільки в мене таке передчуття, що в нас він згасне.

— Так і є — це ж наша робота. Ми злі чарівники. Обіцяємо пряники, а потім з'їдаємо цих маленьких бісенят. Ще й живцем.

— Співчуваю, Ендере, — прошепотіла Валентина, побачивши на шиї брата пластир.

Ендер лише торкнувся стіни, і двері за ним зачинилися.

— Не варто, мені краще без цієї залізяки.

— Без чого? — Пітер зайшов у кімнату, жуючи бутерброд з арахісовою пастою.

Ендер знав, що його старший брат не такий, яким його сприймають дорослі: гарний, високий десятирічний хлопчик з обличчям Олександра Македонського й густою чуприною темного волосся. Він дивився на Пітера і бачив злість чи нудьгу — дві провісниці небезпеки, що для Ендера означали біль. Очі Пітера спалахнули гнівом, тільки-но він помітив пластир.

Валентина це також зауважила.

— Він тепер такий, як ми, — мовила вона, намагаючись заспокоїти Пітера, поки той не почав бійку.

Та його ніщо не могло стримати.

— Як ми? Він носив цю штуку до шести років, а твою коли зняли? У три, а я своєї позбувся, ще й п'яти не було. Цей малий жучара майже переміг, наволоч дрібна.

"Усе добре, — заспокоював себе подумки Ендер. — Говори-говори, Пітере, краще, коли ти говориш".

— От і все, тепер твої ангели-охоронці тебе покинули, — сказав Пітер. — Тепер у них не вийде побачити, коли тобі буде боляче, підслухати, що я тобі скажу, помітити, що я з тобою робитиму. Ну то як? Ну то як?

Ендер знизав плечима.

Пітер зненацька посміхнувся й плеснув у долоні, вдаючи гарний настрій.

— Гратимемо в жучар і астронавтів.

— Де мама? — спитала Валентина.

— Пішла, — відказав Пітер. — Тепер я за старшого.

— Тоді покличу батька.

— Уперед. Сама знаєш, його нема.

— Давай грати, — погодився Ендер.

— Будеш жучарою, — наказав Пітер.

— Нехай він хоч раз побуде астронавтом, — попросила Валентина.

— Стули рота й не базікай, — кинув Пітер. — А ти — хутко нагору й вибери зброю.

Ця гра не обіцяла нічого доброго — Ендер знав, що в нього жодних шансів на перемогу. Коли діти грали в коридорах, цілими зграями, жучари були приречені на поразку, іноді їм було непереливки. Але тут, у квартирі, гра вже передбачала жорстокість, і, на відміну від справжньої, жучарі не було куди тікати. Він мав чекати закінчення гри.

Пітер відкрив нижню шухляду своєї шафи й узяв жучарську маску. Коли Пітер купив її, мати дуже сварилася. Та батько сказав: "Війна не припиниться від того, що ми сховаємо маски жучар і заборонимо дітям гратися іграшковими бластерами. Нехай вони бавляться у війнушки, тоді хоч матимуть більше шансів вижити, коли жучари прилетять знову".

"Якщо я виживу в цих іграх", — подумав Ендер й надягнув маску. Вона прилипла, наче долоня, яку притисли до обличчя. Але в жучар не маски, а справжні обличчя, а це зовсім інше. "Цікаво, на своїй планеті, — подумав Ендер, — жучари так само надягають маски людей і грають? І як у них ця маска називається? Слимак, напевно, адже ми м'які й слизькі порівняно з ними".

— Начувайся, слимак! — вигукнув Ендер.

Крізь отвори для очей йому ледь було видно Пітера.

— Отже, слимак? — посміхався Пітер. — Жучара, начувайся, я зараз натовчу тобі пику.

Ендер не побачив занесеної руки, бо маска позбавила його бічного зору. Раптом удар по голові й біль, і все. Утративши рівновагу, Ендер упав.

— Що, погано бачиш, жучара? — зловтішався Пітер.

Ендер спробував зняти маску. Пітер поставив ногу йому на пах.

— Знімати не можна, — наказав він.

Ендер послухався, але Пітер натиснув сильніше. Біль пройняв усе тіло, зігнувши Ендера навпіл.

— Лежати рівно, жучара. Будемо тебе різати. Нарешті одного з вас ми захопили живцем і збираємося подивитися, що у вас усередині.

— Пітере, припини, — попросив Ендер.

— "Пітере, припини-и-и"… Чудово. Виходить, ви, жучари, здатні вгадувати наші імена. Розмовляєте голосом маленьких нещасних діток так, аби викликати в нас жалість. Не вийде! Я знаю, хто ти насправді. Вони заслали тебе, в людській подобі, третяк ти малий, але насправді ти жучара, і ми тебе розпізнали.

Він прибрав ногу, виступив уперед і схилився над братом, коліном упершись йому в живіт під ребрами й став натискати дужче й дужче, навалюючись усією масою тіла. Ендер не міг дихнути.

— Ще трохи, і я вб'ю тебе, — прошепотів Пітер. — Просто натисну сильніше, і ти помреш. А потім прикинуся дурником, мовляв, не знав, що тобі боляче, що ми просто грали, і мені повірять, — усе вийде чудово. А ти будеш мертвий. Усе вийде чудово.

Ендер не міг вимовити жодного слова; він задихався. Пітер здатен на таке. Можливо, зараз і не зробить, але здатен.

— Я так і вчиню, — запевнив Пітер. — Думай, як хочеш, а зроблю. Тобі дозволили народитися, тому що на мене покладали надії, однак я не підійшов. А ти виявився кращим. Точніше, вони вважали, що ти кращий. А мені ні до чого менший брат, котрий кращий за мене. Мені не потрібен третій.

— Я все розповім, — утрутилася Валентина.

— Тобі ніхто не повірить.

— Мені повірять.

— Тоді сестричку також доведеться придушити.

— Еге ж, дуже тобі повірять: "Я й гадки не мав, що Ендрю від цього помре. А коли він помер, я не здогадувався, що Валентина також помре".

Тиск трошки послабшав.

— Гаразд, сьогодні живи. Але коли-небудь ви будете поодинці. Тоді станеться нещасний випадок.

— Це лишень слова, — сказала Валентина. — Ти так не вчиниш.

— Не вчиню?

— Знаєш, чому ти мене не зможеш убити? — продовжувала Валентина. — Бо ти хочеш дорватися до влади, перемогти на виборах. А дідька лисого тебе оберуть, коли розкопають, що твої брат і сестра загинули за нез'ясованих обставин, ще в дитинстві. А так і станеться, бо я написала листа й залишила його у запароленому файлі. І якщо раптом я загину, його відкриють.

— Не сміши мене цими дитячими несподіванками.

— Там написано, що якщо я загину, то в моїй смерті винен Пітер. І якщо він ще не вбив Ендрю, то скоро теж уб'є. Для суду цього недостатньо, але перемога на виборах тобі не світить.

— Тепер ти йому замість монітора, — пирхнув Пітер. — Стережи його вдень і вночі. Добре стережи.

— Ми з Ендером не тупі. Ми розуміємо все не гірше за тебе. А може, й краще. І здатні все розрахувати. Ти не розумніший за нас, Пітере, ти просто більший.

— Знаю, але настане день, коли ти забудеш, і він залишиться сам. Згадаєш, кинешся до нього, а з ним усе гаразд. Наступного разу ти вже не хвилюватимешся і прибіжиш не так хутко. А він буде цілий і неушкоджений. Нарешті ти вирішиш, що я забув. Минуть роки, а тоді вже станеться нещасний випадок. Я знайду його тіло й довго оплакуватиму брата. Ти пригадаєш цю розмову, Валь, дорікнеш собі, бо будеш впевнена, що я змінився, що це насправді нещасний випадок, і що жорстоко буде пригадувати мені слова, які вирвалися в запалі дитячої сварки. Тільки насправді все буде інакше. Я зроблю так, аби він загинув, і ти не зможеш мені завадити. Можеш уважати мене просто великим.

— Великим лайном, — буркнула Валентина.

Пітер підстрибнув і кинувся на неї. Дівчинка викрутилася, і Ендер зірвав маску. Пітер упав на ліжко й голосно зареготав.

— Ви — два найкращі лохи планети.

— А зараз він скаже, що пожартував, — сказала Валентина.

— Це не жарти, а гра! Я примушу вас вірити в усе, що завгодно, примушу вас танцювати, як маріонеток. — Голосом чудовиська Пітер загарчав: — Я вб'ю вас, порубаю на шматочки й викину на смітник! — І знову реготав. — Кращі лохи Сонячної системи.

Ендер стояв, дивився, як той сміється, і згадував Стілсона, те, що відчував він сам, коли лупцював ворога. З Пітером треба так само, він на це заслуговує.

Валентина ніби прочитала його думки.

— Ні, Ендере, — прошепотіла вона.

Пітер миттю перекотився на інший бік, зіскочив з ліжка і вигукнув:

— Так, Ендере, коли завгодно, Ендере.

Ендер зняв з правої ноги черевика й тицьнув його Пітеру під ніс:

— Поглянь, Пітере. Бачиш ось тут кров?

— Ой, я помираю, я помираю! Ендер розчавив гусінь, а тепер погрожує вбити мене.

Ніщо не могло зупинити Пітера. Він був природженим убивцею, та, крім Ендера й Валентини, ніхто про це не здогадувався.

Мати повернулася додому й пожурилася разом з Ендером через те, що зняли монітор. Батько, коли прийшов, усе повторював, як добре, що держава таки дозволила їм завести трьох дітей, таких чудових. І ось тепер, після всього, нікого не заберуть, і всі троє залишаться разом із ними, і вони досі матимуть третього… Ендер ледве стримувався, щоби не вигукнути у відповідь: "Сам знаю, що я третій! Ви хочете, щоб я пішов, бо соромитеся мене. Мені теж соромно, що мене позбавили монітора, і тепер нема чим пояснити, чому у вас троє дітей. Мені шкода, що так сталося, шкода, шкода, шкода".

Лежачи в ліжку, Ендер дивився у темряву… Пітер не міг заспокоїтися й крутився з боку на бік на другому поверсі ліжка, а потім зістрибнув і вийшов із кімнати. Ендер чув, як у туалеті злили воду, а потім побачив біля дверей постать Пітера.

"Він гадає, що сплю, — вирішив Ендер. — Хоче придушити мене".

Пітер підійшов до ліжка, стояв і не забирався на свій поверх. Він підступив до Ендера. Але не мав ніякої зброї й не потягнувся за подушкою, щоби задушити брата. Натомість лишень прошепотів:

— Пробач, Ендере, мені шкода. Дуже-дуже прикро, бо я знаю, що ти відчуваєш. Пробач, братику, я люблю тебе.

Минуло ще багато часу, аж поки дихання Пітера стало розміреним, і це означало, що він заснув. Ендер зірвав із шиї пластир і вдруге за цей день заплакав.

3. Графф

— Сестра — наше вразливе місце. Він любить її по-справжньому.

— Так, вона може все завалити. Тому що він ніколи не покине її.

— І що нам робити?

— Переконати його, що йому необхідно йти з нами, а не залишатися з нею.

— Як?

— Збрехати йому.

— А якщо не вийде?

— Тоді розказати йому правду. У виняткових випадках ми на це маємо право. Неможливо все передбачити наперед.

Їсти не хотілося, до школи йти не бажалося. Ендер снідав, роздумуючи, що буде в школі, коли Стілсона побачать після вчорашнього. І що зроблять Стілсонові друзяки. Та ясно, що нічого не зроблять, але якби знати це напевно.

— Ти нічого не їси, Ендрю, — сказала мати.

— Смачного, Ендрю, — привітався Пітер. — Який я тобі вдячний, що намилену мочалку ти кинув посеред душової.

— Якраз для тебе, — буркнув Ендер.

— Треба щось поїсти, Ендрю, — не вгавала мати.

Ендер показав зап'ястя, цей жест означав: годуйте примусово.

— Ще краще. — Мати зітхнула. — Я бігаю наче білка в колесі, а моїм супердіткам на це начхати.

— Усі наші супергени від тебе, мамо, — озвався Пітер. — Тато й близько не валявся.

— А я все чув, — відгукнувся, жуючи, батько, не відволікаючись від новин на дисплеї столу.

— Тоді для кого мені старатися?

Стіл подав сигнал, що хтось прийшов.

— Хто це так рано? — здивувалася мати.

Батько натиснув клавішу. На екрані з'явився чоловік — військовий у формі Міжнародного флоту.

— А я сподівався, що все скінчилося, — зітхнув батько.

Пітер мовчав, його молоко полилося повз тарілку з вівсянкою, а Ендеру спало на думку, що сьогодні не треба буде йти до школи. Батько дав команду дверям відчинитися й підвівся з-за столу.

— Їжте, я гляну, хто там.

Усі залишилися на місцях, та ніхто до їжі й не доторкнувся. Невдовзі батько повернувся й покликав матір із собою.

— Ти догрався, — сказав Пітер. — Вони дізналися, що ти зробив зі Стілсоном, і зараз збираються відшмагати тебе.

— Мені лише шість, бовдуре, я неповнолітній.

— Ти — третяк, гальмо, ти не маєш ніяких прав.

Зайшла Валентина, зі скуйовдженим після сну волоссям.

— Де батьки? Я дуже погано почуваюся, не можу йти до школи.

— У тебе іспит в усній формі, так? — зіронізував Пітер.

— Закрий рота, Пітере, — не розгубилася Валентина.

— Розслабся і спробуй отримати задоволення, — відказав Пітер. — Може бути гірше.

— Не знаю, про що ти.

— Може бути іспит заднім числом.

— Ну нічого собі, — присвиснула Валентина. — Де мама й тато?

— Розмовляють із тим чоловіком із Міжнародного флоту.

Інстинктивно вона кинула погляд на Ендера. Стільки років очікувати: хтось прийде та скаже, що Ендер пройшов випробування, що він потрібен.

— Гаразд, подивися на нього, — сказав Пітер. — На його місці мусив бути я, і ти це знаєш. Вони мали зрозуміти, що я був найкращим серед багатьох. Пітера зачепили за живе, і він виявився шмаркачем, як завжди.

Двері відчинилися.

— Ендере, — почувся голос батька, — тобі краще підійти сюди.

— Вибач, Пітере, — подражнила його Валентина.

Батько розлютився:

— Діти, немає нічого смішного!

Ендер почимчикував за батьком до кабінету. Офіцер флоту схопився на ноги, коли вони ввійшли, але руки Ендеру не подав.

Мати крутила на пальці обручку.

— Ендрю, ніколи б не подумала, що ти з тих, хто може встряти в бійку.

— Стілсон у лікарні, — промовив батько. — Ти справді йому добряче всипав, але бити ногами — це вже нечесно.

Ендер похитав головою. Він очікував, що стосовно Стілсона прийде хтось зі школи, але аж ніяк не офіцер флоту. Усе виявилося набагато

серйозніше, ніж йому здавалося. І він не міг збагнути, які ще можуть бути наслідки.

— Ти здатен якось пояснити свою поведінку, хлопче? — запитав офіцер.

Ендер знову похитав головою. Він не знав, що відповісти, і боявся щиро зізнатися, бо міг видатися набагато жорстокішим у поясненнях, ніж у тому, що накоїв. "Я згоден на будь-яке покарання, — подумав Ендер, — аби лишень покінчити із цим".

— Ми врахуємо всі пом'якшувальні обставини, — запевнив його офіцер. — Але мушу визнати, вчинив ти недобре. Бити ногою в пах, лупити знову й знову в обличчя й по всьому тілу, ще й лежачого, — виглядає, ніби ти й справді від цього отримував насолоду.

— Ні, — прошепотів Ендер.

— Тоді чому ти так учинив?

— Там була його банда, — відповів Ендер.

— Он як? І це виправдання?

— Ні.

— Тоді поясни, чому ти не припинив його бити, коли вже переміг.

— Збивши його на землю, я виграв лише перший бій. А хотів перемогти раз і назавжди, щоби мені дали спокій.

Ендеру було соромно й лячно, він нічого не міг удіяти з собою: хоч як стримувався, однак почав схлипувати. Він не любив лити сльози, плакав

дуже рідко. Але протягом доби з ним це сталося вже втретє, і щоразу ставало гірше. Плакати перед батьком, матір'ю й цим військовим було вже занадто…

— Ви зняли монітор, — схлипував Ендер. — Я мусив захищати себе сам, хто ж іще?

— Треба було сказати дорослим… — почав батько, але офіцер підвівся, підійшов і простягнув Ендерові руку.

— Мене звати Графф. Полковник Хайрам Графф, начальник початкової підготовки Бійцівської школи у Поясі Астероїдів. Я прийшов запросити тебе вступити до цієї школи.

Після всього.

— А монітор?..

— Це було останнім твоїм випробуванням, подивитися, що ти робитимеш без монітора. Ми так чинимо не завжди, але твій випадок…

— Тобто я пройшов?

— Відправивши хлопчика Стілсонів до лікарні? — здивувалася мати. — А якби Ендрю його вбив, то ви нагородили б його медаллю?

— Не за те, ЩО вбив, пані Віггін, а за те, ЧОМУ вбив.

Графф простягнув їй папку з паперами.

— Ось усі документи. Відбіркова комісія Міжнародного флоту прояснила ситуацію з вашим сином. Зрозуміло, ми з самого початку

маємо вашу згоду, без чого він узагалі не мав права народитися. Від народження він наш, і він нам підходить.

Батько тремтячим голосом зауважив:

— Це негарно з вашого боку: спочатку дати надію, що Ендрю вам не потрібен, а потім забрати його від нас.

— А нащо тоді морочити голову стосовно хлопчика Стілсонів? — спитала мати.

— Я не морочив вас, пані Віггін. Поки ми не знали, що спонукало Ендера на цей вчинок, ми не мали впевненості, що він не просто… Нам необхідно було знати мотивацію його вчинку. Точніше, як уважає сам Ендер.

— Навіщо ви називаєте його цим дурним прізвиськом?[1] — Мати заплакала.

— Даруйте, пані Віггін, але він сам так себе називає.

— Що ви збираєтеся тепер робити з ним? — поцікавився батько. — Заберете з собою?

— За умови… — почав Графф.

— Якої?

— Якщо Ендер захоче піти зі мною.

Гіркий сміх змінив сльози матері.

— Ви залишаєте йому право вибору, яка радість!

— Ваш вибір було зроблено тоді, коли ви народили Ендера. Але сам він на той час не міг обирати. Призовники придатні на гарматне м'ясо, але офіцерами стають лише добровільно.

— Офіцерами? — здивувався Ендер.

Усі замовкли, коли він це вимовив.

— Так, — відповів Графф. — Учні Бійцівської школи — майбутні капітани космічних кораблів, командири ескадрилій та адмірали флоту.

— Не обманюйте дитину, — обурився батько. — Скільки хлопчиків вашої Бійцівської школи насправді командують кораблями?

— На жаль, пане Віггін, це секретна інформація. Однак можу запевнити вас, що серед хлопчиків, котрі протрималися перший рік, не було такого, хто не пройшов би комісію на офіцерське звання. І жоден не отримав посади нижчої, ніж перший помічник капітана міжпланетного корабля. А навіть у Силах оборони нашої Сонячної системи це дуже велика честь.

— Чи багато хто витримує перший рік? — запитав Ендер.

— Всі, хто цього прагне, — відповів Графф.

Ендеру кортіло вимовити: "Я прагну", — але він прикусив язика. Ясна річ, до школи ходити не доведеться, і ті неприємності скоро владнаються. А ось позбутися Пітера — це питання життя та смерті. Залишити маму й тата, Валентину… Стати воїном. Але ж Ендер не любив битися, він не такий, як Пітер: сильний на слабшого, та й розумніший проти дурнішого — теж нічим не краще.

— Гадаю, — почав Графф, — що нам з Ендером необхідно перемовитися сам-на-сам.

— Ні, — заперечив батько.

— Я не заберу його, не дозволивши вам ще раз поспілкуватися, — запевнив Граффф. — І вам мене не зупинити.

Батько довго дивився на Граффа, після чого встав і вийшов. Мати затрималася, стиснувши на мить руку Ендера, і також вийшла, зачинивши за собою двері.

— Ендере, — почав Граффф, — якщо ти хочеш піти зі мною, то надовго залишиш цей дім. У Бійцівської школі немає канікул, туди не пускають відвідувачів. Коли закінчиться повний курс навчання, тобі виповниться шістнадцять. Відпустку можуть дати лише як виняток, і не раніше як тобі виповниться дванадцять. Повір мені, Ендере, за шість, а тим більше за десять років люди дуже змінюються. Твоя сестра Валентина стане дорослою жінкою, коли ти її зустрінеш удруге, — якщо підеш зі мною. Ви не впізнаєте одне одного. Ти любитимеш її так само, але не знатимеш про неї нічого. Як бачиш, я не обіцяю тобі легкого життя.

— А мама й тато?

— Я знаю тебе за записами монітора, Ендере. Ти не вельми сумуватимеш за батьками, і недовго. Та й вони недовго сумуватимуть за тобою.

Непрохані сльози виступили на очах у Ендера. Він відвернувся, не маючи змоги їх витерти.

— Звісно, вони тебе люблять, але спробуй усвідомити, що означає твоє життя для них. Ти знаєш, що вони віруючі. Твій батько, народившись, був охрещений у католицтві під іменем Джон Пол Вечорек, будучи сьомим із дев'яти дітей.

"Дев'ятеро дітей, — не вкладалося в голові Ендера. — Це ж злочин".

— Так, релігія спонукала людей на незрозумілі вчинки. Ти знаєш про заборону, Ендере. Раніше вона була не настільки суворою, як нині, але все ж діяла. Лише перші дві дитини отримували безкоштовну освіту, а на кожну нову дитину накладали додатковий податок. Коли твоєму батькові виповнилося шістнадцять, він, скориставшись законом про непокірні сім'ї, порвав із родиною, змінив ім'я та прізвище, відрікся від релігії та присягнувся мати не більше двох дітей. Ось так. Він не бажав власним дітям тієї ганьби, того приниження, якого зазнав сам, коли був дитиною. Розумієш?

— Він мене не хотів.

— Та в наш час третьої дитини не хоче ніхто. Не треба вводити себе в оману, що вони дуже раділи тобі. Однак твої батьки — виняток. Обоє відреклися від релігії (твоя мати походила з мормонів), але їхні переконання амбівалентні. Ти розумієш значення слова "амбівалентні"?

— І нашим і вашим.

— Вони соромляться того, що походять із багатодітних родин, приховують це. І настільки, що твоя мати заперечує, що народилася у штаті Юта, щоб уникнути якихось підозр. Твій батько зрікся свого польського походження, тому що поляки досі нескорена нація, через що до них запроваджено міжнародні санкції. Отже, ти бачиш, що означає для них мати третю дитину, навіть дозволену офіційно. Це перекреслює все, що вони намагалися робити.

— Я розумію це.

— Справа ще складніша. Твій батько називав тебе іменем святого, навіть більше — усіх вас трьох він, щойно ви опинялися вдома після народження, власноручно охрестив, незважаючи на заперечення вашої матері. Вони сварилися через це щоразу. Вона не заперечувала власне хрещення, а не сприймала саме католицького обряду. Їм не вдалося

цілковито забути свою релігію. Ти став їхньою гордістю: і закон вдалося обійти, і третю дитину мати. Але водночас ти нагадуєш їм те, що їм забракло сміливості переступити закон і відстояти своє право народжувати ще. А також ти для них символ публічного осуду, бо постійно зводиш нанівець усі їхні зусилля стати покірними, як усі члени суспільства.

— Звідки вам це відомо?

— Ми стежили через монітори за твоїм братом і сестрою. Ти й гадки не маєш, наскільки ці прилади чутливі. Ми підключалися безпосередньо до твого мозку, і чули все, що ти чув, навіть те, до чого ти не прислухався або чого не розумів. А ми все розуміли.

— То мої батьки мене і люблять, і водночас не люблять?

— Вони люблять тебе. Питання в тому, чи потрібен ти їм поруч. Твоя присутність у цьому домі додає постійного клопоту. Ти — причина напруження. Тепер зрозуміло?

— Я не той, хто створює напруження.

— Не твої вчинки, Ендере, а саме твоє існування. Брат ненавидить тебе за те, що ти уособлюєш його провал. Для твоїх батьків ти живе нагадування їхнього минулого, якого вони прагнуть позбавитися.

— Валентина мене любить.

— Усім серцем. Щиро й безумовно. Вона віддана тобі, а ти її обожнюєш. Це буде нелегко, я попереджав.

— Що на мене очікує?

— Важка праця, навчання. Як і тут, у школі, лише з поглибленим вивченням математики та інформатики. Воєнна історія, стратегія й тактика. А головне — Бійцівська кімната.

— А що там?

— Військові ігри. Усі хлопці розподілені на армії. День у день в стані невагомості точаться бої. Ніхто нікому не завдає болю, лише перемагають і програють. Кожен починає з простого солдата, виконує накази. Старші хлопці й офіцери відповідають за ваше тренування, вони ведуть вас у бій. Більше я тобі розповісти не можу. Це схоже на "жучар і астронавтів", однак із застосуванням справжньої зброї, з товаришами, котрі б'ються пліч-о-пліч із тобою, а твоє майбутнє й майбутнє всього людства залежатиме від того, наскільки добре ти вчився, наскільки вправно б'єшся. Це важкий шлях, і у тебе не буде нормального дитинства. Хоча з твоїм розумом і тавром третяка тобі все одно не світить нормальне дитинство.

— Там лише хлопці?

— Кілька дівчат. Їм складніше витримати випробування. Багато століть еволюція працювала супроти них. Жодна з них не буде такою, як Валентина, зовсім. Але, Ендере, в тебе там будуть брати.

— Такі, як Пітер?

— Пітер не підійшов саме через ті якості, за які ти його ненавидиш.

— Я його не ненавиджу. Просто…

— Його боїшся. Знаєш, Пітер не такий уже й поганий. З-поміж усіх, за ким ми довго спостерігали, він був кращим. Ми прагнули, щоби твої батьки народили дівчинку (власне, вони самі мали такий намір), бо

сподівалися, що вона стане Пітером, але добрішим. Вона виявилася надто доброю. Тоді ми замовили тебе.

— Половина від Пітера, половина від Валентини.

— Якщо все зробити правильно.

— Я такий?

— Схоже, що так. Наші тести надійні, але вони не дають повної картини. Щиро кажучи, вони безпорадні, коли йдеться про конкретну справу. Та краще мати їх, аніж нічого.

Графф нахилився й узяв руки Ендера у свої.

— Ендере Віггін, якби мовилося про вибір кращого, щасливішого майбутнього для тебе, я порадив би тобі залишатися вдома. Живи тут, підростай, будь щасливий. Трапляються й гірші речі, аніж бути третяком, складніші, ніж коли твій старший брат ще не вирішив, залишитися йому людиною чи стати шакалом. Бійцівська школа — теж не найлегший варіант. Але ти нам потрібен. Сьогодні жучари можуть здаватися цілком безпечними, Ендере, але минулого разу вони мало не знищили нас. І це ще не все. Вони напали зненацька, були незчисленні й озброєні до зубів. І врятувало людство лише те, що флотом керував неперевершений полководець, найкращий з усіх. Можеш назвати це долею, чи Божою волею, або чортовим везінням — у нас був Мазер Ракхем. Але тепер його немає, Ендере. Ми зібрали все, що здатні були зробити. Створили флот, порівняно з яким той наш флот виглядає дітлахами, що бавляться в басейні. Ми маємо деяку нову зброю на додачу. Та цього мало, бо за вісімдесят років, що минули від попередньої війни, жучари також не гаяли часу. Нам потрібні нові люди, до того ж якнайшвидше. Може, ти працюватимеш, може, не працюватимеш на нас — це ще невідомо. Цілком імовірно, що ти не витримаєш навантаження й зламаєшся, можливо, це навіть зруйнує тобі

життя. І ти проклянеш мене за те, що я прийшов до тебе сьогодні. Та поки є шанс, що людство виживе завдяки твоїй присутності на флоті, а жучари дадуть нам спокій назавжди. Я запрошую тебе. Ходімо зі мною.

Ендеру важко було зосередитися на полковнику Граффові. Ця людина видавалася йому дуже маленькою, настільки, що Ендер міг би легко схопити його пальчиками й покласти до кишені. Покинути все й вирушити туди, де дуже важко, немає Валентини, мами й тата…

Він згадав фільми про жучар, які кожному доводилося переглядати принаймні раз на рік. Знищення Китаю, Битва у Поясі Астероїдів — смерть, страждання й жахіття. І Мазер Ракхем із його вражаючими маневрами, котрий знищив ворожий флот, удвічі більший чисельно та ще й удвічі потужніший за вогневою міццю. Маленькі кораблі людства виглядали такими крихкими й ненадійними! Наче діти билися з дорослими. І наші перемогли.

— Я боюся, — тихо сказав Ендер. — Але я з вами піду.

— Скажи ще раз, — наполягав Графф.

— Хіба не для цього я народився? Якщо не піду, навіщо мені жити?

— Не так, — похитав головою Графф.

— Я не хочу йти, але піду.

Графф кивнув.

— Поки ти не сів зі мною в машину, ще можна змінити рішення. Після цього ти на службі Міжнародного флоту. Зрозумів?

Ендер кивнув.

— Добре. Розкажемо їм про це.

Мати розплакалася, батько міцно обійняв Ендера. Пітер потис йому руку й сказав:

— Ти малий щасливий хлоп.

Валентина поцілувала Ендера, її слізка крапнула йому на щоку.

Збиратися не було потреби — жодних особистих речей.

— У школі видадуть усе необхідне, від форми до ноутбука. Іграшки… там буде лише одна гра.

— До побачення, — попрощався Ендер із сім'єю.

Він потягнувся вгору, взяв полковника Граффа за руку й вийшов із ним за двері.

— Замочи там кількох жучар за мене! — вигукнув Пітер.

— Я люблю тебе, Ендрю! — схлипнула мати.

— Ми будемо писати тобі! — сказав батько.

Уже сівши до машини, він почув із коридору несподіваний пронизливий крик Валентини:

— Повертайся до мене! Я любитиму тебе завжди!

4. Старт

— З Ендером маємо дотримуватися рівноваги. Необхідно ізолювати його рівно настільки, щоби він зберіг творчі здібності, — інакше він пристосується до системи, і для нас буде втрачений назавжди. Водночас нам потрібно розвинути в ньому здатність вести інших за собою.

— Отримавши командування, він зуміє повести за собою.

— Це не так просто. Мазер Ракхем міг керувати своєю флотилією та перемогти. На той час, коли війна почнеться, мало не буде нікому, навіть генію. Занадто багато малюків. Він має бездоганно працювати з підлеглими.

— Нівроку. Йому доведеться бути мало того, що генієм, так ще й добреньким.

— Лишень не добреньким. Добренький віддасть нас на поталу жучарам.

— То ви хочете його ізолювати?

— Він буде повністю відокремлений від решти дітей ще до того, як ми долетимо до школи.

— У цьому навіть не сумніваюся. Я бачив, що він зробив із тим хлопчиком, Стілсоном. Ти везеш чудового малого.

— Ти не помиляєшся. Він таки чудовий. Не турбуйся, ми з цим хутко розберемося.

— Часом у мене складається враження, що тобі до вподоби ламати цих вундеркіндів.

— Це своєрідне мистецтво, яким я вельми добре володію. До вподоби? Гаразд, мені це любе. Бо коли я потім збираю їхні шматочки докупи, вони стають кращими.

— Ти — монстр.

— Дякую. Це означає, що мені дадуть підвищення?

— Лише медаль. Бюджет не гумовий.

Уважається, що невагомість призводить до втрати координації, особливо в дітей, бо в них слабше розвинена орієнтація у просторі. Та орієнтацію Ендер утратив ще до того, як полишив межі земного тяжіння. Ще до запуску човника.

У групі було ще дев'ятнадцять хлопчиків. Вони повистрибували з автобуса на ескалатор, перемовлялися й жартували, штовхалися й реготали. Ендер мовчав. Він помітив, що Графф та інші офіцери уважно спостерігають за ними. "Усе, що ми робимо, має значення, — зробив висновок Ендер. — Те, що вони сміються, а я не сміюся".

Він замислився, чи не варто йому поводитися так само, як інші. Але на думку не спадало нічого веселого, а їхні жарти були не смішними. Не розумів їхніх пустощів, йому було не до сміху. Він відчував страх, і це спонукало бути серйозним.

На нього натягнули форму — цільнокроєний комбінезон. Без ремінця на талії було незвично. У новому одязі Ендер почувався голим і водночас опецькуватим. Довкола працювали телекамери, схожі на тварин із витягнутими мордами, вони визирали з-за плечей зсутулених людей. Оператори пересувалися повільно, по-котячому, щоби камера не смикалася, а йшла м'яко. Ендер помітив, що також перейшов на м'яку ходу.

Хлопчик уявив себе на телебаченні, ніби він дає інтерв'ю. Ведучий питає: "Як ся маєте, пане Віггін?" — "Загалом непогано, лишень їсти дуже хочеться". — "Хочете їсти?" — "Саме так. Нам не дозволяють їсти дванадцять годин перед запуском". — "Ти диви, я не знав про це". — "Щиро кажучи, ми тут усі по-вовчому голодні". І весь час, поки триває інтерв'ю, Ендер і телевізійник пливтимуть пліч-о-пліч, рухаючись довгими котячими кроками. Уперше Ендеру стало весело, і він усміхнувся. Хлопці поряд також сміялися, але з іншого. "Вони думають, що мені подобаються їхні жарти! — майнуло в голові Ендера. — Але мої думки набагато смішніші".

— По сходах піднімайтеся поодинці, — наказав один з офіцерів. — Побачите ряд порожніх крісел — сідайте у будь-яке. Місця біля вікна все одно немає.

Це був жарт, і хлопці засміялися.

Ендер крокував одним з останніх. Телевізійні камери були націлені на трап. "Може, Валентина побачить, як я зникаю всередині човника?" Йому захотілося змахнути їй рукою чи підбігти до оператора й попросити: "Можна мені попрощатися з Валентиною?". Він і не здогадувався, що його слова, якби він так вчинив, однак вирізала б цензура. Хлопчики, котрі відлітали у Бійцівську школу, — герої, їм не властива туга за кимось. Ендер не знав про цензуру, проте розумів, що схопитися й побігти до телекамер буде неправильно.

Він піднявся на маленький майданчик перед дверима космічного корабля, помітив, що стіна справа має килимове покриття, ніби підлога. Ось так починається втрата орієнтації. Він уявив, що стіна — це підлога, і що він крокує по стіні. Дістався другої драбини й побачив, що вертикальна поверхня далі так само вкрита килимом. "Я лізу вгору по підлозі. Крок за кроком".

Потім він уявив для приколу, що спускається по стіні. Сівши на місце, Ендер раптом зрозумів, що вчепився за край сидіння, незважаючи на те, що гравітація міцно притискає його до крісла.

Інші хлопці підскакували на своїх місцях, обзивалися, штовхалися й галасували. Ендер спокійно витягнув прив'язні ремені, обміркував, що до чого приєднувати, щоби вони охоплювали пах, талію та плечі. Він уявив собі, як корабель балансує догори дригом на поверхні Землі, утримуючись на ній лише величезними пальцями. "Та ми зірвемося, — подумав він. — Ми впадемо з цієї планети".

У цей час він не усвідомив вагомості цієї думки. Пізніше йому пригадалося, як він, ще не покинувши Землю, вперше подумав про неї, як про одну із сотень інших планет, що йому не належали...

— О, ти розібрався, — похвалив Граффф, стоячи поряд на драбині.

— Вирушаєте з нами? — поцікавився Ендер.

— Зазвичай мені не доводиться приземлятися задля новобранців, — відповів Граффф. — Адже я займаюся іншими справами. Адміністратор Бійцівської школи — ніби завуч у звичайній. Мені наказали повертатися, інакше звільнять.

І він усміхнувся, а Ендер усміхнувся йому у відповідь. Граффф — хороша людина, і Ендеру з ним приємно. Крім того, він завуч Бійцівської школи. Це дозволило Ендеру трохи розслабитися. Принаймні, один друг у нього там буде.

Пристебнули паски й ті з хлопчиків, котрі, на відміну від Ендера, не додумалися зробити цього раніше. Потім цілу годину довелося чекати, поки телевізійники довго й нудно показували човник у польоті, оповідали історію космонавтики й розмірковували вголос про можливе майбутнє та великі кораблі Міжнародного флоту. Ендер бачив це у

фільмах і раніше. Тільки тоді він не був вниз головою прив'язаним до крісла справжнього човника й не висів догори ногами на животі Землі.

Старт виявився не таким уже й лячним, хоча змусив понервувати. Трохи потрусило, на кілька секунд перехопило подих: а раптом цей запуск виявиться першим невдалим з усіх запусків човників? Фільм не передасть усіх неприємних відчуттів, що охоплюють тебе, коли ти перебуваєш у цьому м'якому кріслі.

А потім це скінчилося, й Ендер повис на ременях у невагомості. Він майже відразу втратив орієнтацію, тому його не здивувало, коли він побачив, що Графф повзе по драбині задом наперед, ніби спускаючись до носу корабля. Не дивно було й те, що Графф зачепився ногами за скобу і встав, наче у звичайному літаку.

Але декому було важко. Один із хлопчиків видав характерний звук, і Ендер зрозумів, чому їм нічого не давали їсти дванадцять годин перед запуском. Нудота в невагомості — явище неприємне.

А от витівки Граффа сподобалися Ендерові, він почав розвивати їх, уявивши, як Графф звисає донизу головою з центрального проходу між кріслами, а потім, змінивши кут спостереження, уявив, що той стоїть перпендикулярно до стінки. "Усе, що мені завгодно, — вирішив Ендер. — Графф і гадки не має, що у мене він стоятиме на голові".

— Щось смішне, Віггін? — голос Граффа пролунав сердито й грубо.

"У чомусь я схибив, — вирішив Ендер. — Я сміявся надто голосно?"

— Солдате, я запитав тебе! — гаркнув Графф.

"От воно що, муштра почалася", — Ендер бачив кілька телепередач про армію, і в них спершу постійно кричали, особливо під час підготовки, а потім солдат і офіцер добре товаришували.

— Так, сер, — відмовив Ендер.

— То відповідай!

— Я уявив, як ви повисли вниз головою, зачепившись ногами, і мені це здалося смішним.

Це прозвучало повною дурницею зараз, коли Графф міряв його крижаним поглядом.

— Тобі це здалося смішним? Ще кому-небудь це здається смішним?

Хтось пробурмотів: "Ні".

— А чому це "ні"? — Графф поглянув на них зі зневагою. — Відсутність мізків — ось що ми маємо в цьому наборі. Жовторотики. Лише одному з вас вистачило тями зрозуміти, що у невагомості обирати можна той напрямок, який уважаєш доцільним. Ти розумієш це, Шафтс?

Хлопчик кивнув.

— Нічого ти не розумієш. Мало того, що дурний, так ще й брехун. Лише один хлопець із цього набору взагалі має розум — Ендер Віггін. Придивляйтеся до нього, маленькі хлопчаки. Він стане командиром раніше, ніж ви вийдете з пелюшок. Бо тямить, як поводитися при нульовій гравітації, а вам усе лишень пустувати.

Нехай би краще Графф зробив із нього посміховисько, а не приклад. Так не можна досягти довіри. Спочатку їм потрібно стати супротивниками, щоби згодом заприятелювати.

— Більшість із вас вилетять на кригу, затямте це, хлопчики. Більшість із вас піде закінчувати Піхотну школу, тому що у вас замало

розуму, щоб упоратися з пілотажем у глибокому космосі. Більшість із вас не варта коштів, витрачених на переліт до Бійцівської школи, бо ви не маєте необхідних якостей. Та дехто їх має. Цей дехто зуміє прислужитися людству. Але вам на це сподіватися марно. Я покладаю надії лише на одного.

Несподівано Графф зробив сальто назад, схопився за драбину руками, відштовхнувся від неї ногами й став на голову, якщо підлога розташовувалася внизу. Перебираючи руками, він повернувся назад на своє місце.

— Я бачу, ти тут піднявся, — прошепотів хлопчик, що сидів поруч із Ендером.

Ендер похитав головою.

— То ти навіть не розмовляєш зі мною? — заявив сусід.

— Я не просив його так казати, — пошепки відповів Ендер і відразу отримав болючий удар по голові, а потім ще один.

Позаду хтось засміявся. Той, хто сидів у нього за спиною, відстібнув, напевно, ремені. Знову удар по голові. "Пішов геть, — думав Ендер, — що я тобі зробив?"

Його знову вдарили по голові — хлопці знахабніли, а Графф — що, нічого не помічає? Він збирається припинити це? Наступний удар був ще сильнішим, боляче стало по-справжньому. Де цей Графф?

Тоді Ендер зрозумів. Графф свідомо спровокував їх. Це гірше, ніж те, що показували по телебаченню: коли сержант знущається з тебе — інші тобі співчувають, та коли офіцер сприяє тобі — у них виникає ненависть.

— Агов, вилупку, — почулося ззаду, а після — знову удар по голові. — Тобі це до вподоби? Що, супермозок, класно?

Від наступного, ще сильнішого удару Ендер мало не розплакався.

Якщо це Графф сам спровокував, то допомоги марно чекати, треба захищатися самому. Ендер ждав наступного удару. "Зараз", — подумав він, і справді його вдарили. Зносячи біль, Ендер уже вирахував, коли буде черговий удар. Ось, усе правильно. "Я тебе піймав", — вирішив Ендер.

За мить до наступного удару Ендер обома руками схопив хлопчика за зап'ястя, а потім щосили рвонув його руку донизу. За умов гравітації той хлопець ударився б грудьми у спинку Ендерового крісла. Та в невагомості він, зрозуміло, вилетів зі свого крісла, зробив сальто й полетів до стелі. На це Ендер не розраховував, для нього стало несподіванкою, як невагомість може збільшити навіть його дитячу силу. Хлопчик проплив у повітрі, стукнувся об стелю, потім упав у інше крісло, відбився від нього й, махаючи руками, з криком вилетів у коридор і вдарився у стінку пілотської кабіни, вивернувши ліву руку.

Це тривало кілька секунд. Графф опинився неподалік, упіймав хлопчика й спритно перетягнув його з коридору назад, до інших.

— Ліва рука. Напевно, перелам, — сказав він.

Хлопчині відразу вкололи знеболювальне, обережно вклали. Один із офіцерів на зламану руку став наносити з балончика гіпс.

Ендерові стало зле. Йому треба було лише зупинити руку. Та ні. Ні, Ендер прагнув завдати болю, тому потягнув з усієї сили. Він не думав, що дійде аж до такого, що завдасть стільки болю, скільки зажадав. Невагомість лише підсилила все, не більше.

"Я — Пітер, і нічим від нього не відрізняюся", — картав себе Ендер.

Графф став перед входом до кабіни.

— До вас що, повільно доходить? У ваших жалюгідних головах не відклався один маленький факт? Ви потрапили сюди, щоби стати солдатами. У школах, де ви вчилися раніше, у ваших сім'ях ви, може, й були великими цабе, може, там ви й були крутими, може, навіть розумними. Але ми відбираємо кращих із кращих, і тепер довкола вас будуть саме такі діти. Тож коли я кажу, що Ендер Віггін — кращий з усіх, мотайте на вуса, лайдаки. Не заводьтеся з ним. Хлопчики в Бійцівській школі часом гинули. Я сказав достатньо зрозуміло?

Решта подорожі минула спокійно. Хлопчик, що сидів поряд з Ендером, уникав торкатися його.

"Я ж не вбивця, — повторював і повторював про себе Ендер, — не такий, як Пітер, хоч би що там про мене казали, і не буду таким. Не хочу бути таким, я інший. Я лише захищався, я довго терпів і чекав. Я не такий, як він каже".

Голос із динаміка повідомив, що вони на підльоті до школи. Двадцять хвилин пішло на гальмування й швартовку до причалу. Ендер сидів на місці, в той час як інші, не без задоволення, що залишили його позаду, сунули по драбині в напрямку, яким корабель причалив. Графф очікував біля виходу з вузької труби між човником і Бійцівською школою.

— Чи добре пройшов політ, Ендере? — бадьоро поцікавився Графф.

— Я вважав, що ви мені друг, — хоч як стримувався Ендер, голос його тремтів.

Графф здивувався:

— Чого це ти так вирішив, Ендере?

— Тому що ви… Тому що ви говорили зі мною добре й щиро. Ви не брехали.

— А я не брешу й зараз, — відповів Граффф. — До моїх обов'язків не входить дружба з тобою. Я маю формувати найкращих воїнів у світі. Кращих за всю історію війн. Нам потрібен Наполеон або Олександр. Однак Наполеон у підсумку програв, а Олександр швидко згорів і помер молодим. Нам потрібен Юлій Цезар. Але він прагнув бути диктатором, тож його за це вбили. Нам потрібен бездоганний військовий геній. А моє завдання такого генія створити. Підготувати чоловіків і жінок, котрі стануть його помічниками. І ніде не йдеться про те, що я маю дружити з маленькими хлопчиками.

— Через вас вони зненавидять мене.

— То й що? Як ти чинитимеш тепер? Заб'єшся в куток? Почнеш цілувати їхні маленькі дупки, щоби вони тебе знову полюбили? Лише одне може змусити їх припинити ворогувати з тобою. Ти маєш робити все, що вмієш, до того ж робити краще за них, аби викликати в них повагу й захват, і вони не лише перестануть цькувати тебе, а й матимуть за приклад. Я сказав, що ти найсильніший з усіх, тож тобі краще таким і стати.

— А якщо я не зможу?

— Тоді погано. Послухай, Ендере, мені справді шкода тебе. Ти самотній і наляканий. Але жучари все ще там, у космосі. Десять, сто, мільйон чужинців, незчисленні мільйони, наскільки ми можемо припускати. Вони мають мільярд кораблів і невідому нам зброю. Прагнуть знищити нас. Мова не про долю Всесвіту, а лише про нас, людство. Загинемо ми — це не вплине на решту світу, просто природа піде іншим шляхом еволюції. Проте людство не хоче вмирати. Як вид, ми

розвивалися для виживання. І ми просто зобов'язані робити все можливе й неможливе, щоби, принаймні, раз на кілька поколінь народжувався геній. Той, хто винайде колесо, приборкає вогонь, полетить… Той, хто збудує місто, створить націю, імперію. Ти розумієш бодай дещо з цього?

Ендерові здалося, що він розуміє, але не вистачало впевненості, тому він промовчав.

— Ні. Звісно, не розумієш. Спробую пояснити простіше. Людина вільна, за винятком тих випадків, коли вона потрібна людству. Схоже, людство потребує тебе. Гадаю, я йому теж потрібен: мені належить визначити, до чого ти придатний. Обоє ми можемо робити вчинки, варті осуду, Ендере, але якщо людство виживе завдяки нам, це означатиме, що ми своє призначення виконали.

— Отже, ми — лише знаряддя?

— Окремі людські істоти і є знаряддям, яким інші користаються, щоби зберегти вид.

— Це брехня.

— Ні, це лише напівправда. Про решту всього можеш не турбуватися, поки ми не виграємо війну.

— Війна закінчиться, поки я виросту.

— Сподіваюся, що ти помиляєшся, — зауважив Графф. — Між іншим, цією розмовою ти собі шкодиш. Решта хлопців, без сумніву, розказують одне одному, що той Ендер Віггін знову підлизується до Граффа. Якщо піде поголос, що ти улюбленець викладачів, уважай, що ти поза грою.

"Це називається — пішов геть, дай мені спокій".

— До побачення, — буркнув Ендер і посунув по тунелю, працюючи руками, слідом за іншими хлопцями.

Графф спостерігав, як він віддаляється.

Один із викладачів спитав:

— Це він і є?

— Одному Богу відомо, — відповів Графф. — Але якщо ні, то нехай би це з'ясувалося скоріше.

— Можливо, він зовсім не той, хто нам потрібен, — зауважив викладач.

— Можливо. У такому разі, Андерсон, мій Бог — жучара. І можеш цитувати мене.

— Гаразд.

Деякий час вони постояли мовчки.

— Андерсон!

— Г-м-м-м?

— Малий помиляється: я його друг.

— Знаю.

— Він чистий, у нього золоте серце.

— Я читав звіти.

— Андерсон, кого ми з нього зробимо?

Андерсон дав чітку відповідь:

— Ми зробимо з нього найкращого полководця за всю історію людства.

— А потім скинемо на нього відповідальність за долю світу. Заради нього самого я сподіваюся, що він не підійде. Сподіваюся…

— Не переймайтеся, жучари можуть перемочити нас усіх раніше, ніж він закінчить школу.

Графф усміхнувся.

— Що ж, відчуваю полегшення.

5. Ігри

— Дозвольте висловити захоплення. Перелам руки — свідчення майстерності.

— Це сталося випадково.

— Справді? А я вже видав наказ, де оголосив вам подяку.

— Він перестарався. Той другий вилупок тепер герой, що може погано вплинути на підготовку решти. Я гадав, що він покличе на допомогу.

— На допомогу? Мені здавалося, що ви цінуєте його здатність самостійно долати проблеми. Адже там, нагорі, коли проти нього буде весь флот ворога, на допомогу, клич не клич, до нього ніхто не прийде.

— Звідки я міг знати, що той цуцик вилетить із крісла? А потім ще так невдало вріжеться у перегородку?

— Недарма кажуть, що військові тупі. Якби ви мали якісь мізки, то зробили б кар'єру, скажімо, страхового агента.

— Ви теж мудрагель!

— Хоч би там як, а доведеться визнати, що ми — другий ґатунок. А втім, доля людства залежить від нас. Зараз ми можемо насолоджуватися відчуттям всевладності, а якщо програємо — не залишиться кому нас розкритикувати.

— Не замислювався над цим, та все одно краще не програвати.

— Подивимося, чи витримає Ендер. А якщо ні, якщо він уже втрачений для нас, то хто буде наступним? Хто?

— Пішов укладати список.

— А заразом поміркуйте, як пришпорити Ендера.

— Про це я вам уже казав — його необхідно повністю ізолювати. Він має переконатися, що за жодних обставин йому ніхто ніколи ніяк не допоможе. Варто йому зрозуміти, що існує легкий шлях, — він стане для нас непотрібним.

— Твоя правда. Якщо він буде впевнений, що має друга, — це кінець усьому.

— Друзів йому мати можна. Батьків — не потрібно.

Коли Ендер увійшов, усі вже обрали собі ліжка, і він зупинився на порозі кубрика, дивлячись на єдине вільне спальне місце — нижнє біля дверей. Стеля була настільки низькою, що Ендер міг дотягнутися до неї рукою. Нижні ліжка лише ледь височіли над підлогою. Хлопці мовчки спостерігали. Ендер одразу усвідомив, що погодившись лягти на найгірше місце, він дасть привід для нових знущань, але вигадати, як викрутитися з цього становища, йому не вдавалося.

Нарешті він посміхнувся й вимовив без натяку на сарказм, ніби йому справді дісталося найкраще місце:

— Дякую, це класно, що мені не доведеться просити нижнє місце біля дверей.

Сівши, він побачив відкриту тумбочку поряд. Із внутрішнього боку дверцят був папірець із написом: "Прикладіть до сканера долоню й двічі вимовте своє ім'я".

Ендер здогадався, що квадратик зеленої пластмаси — це і є сканер, поклав на нього ліву руку.

— Ендер Віггін. Ендер Віггін.

На мить сканер блимнув зеленим. Ендер зачинив тумбочку й спробував відчинити її, але не зміг. Тоді він вимовив ще раз: "Ендер Віггін".

Тумбочка відчинилася. Разом із цим відкрилася шафа з трьома відділеннями; у першому лежало чотири костюми, такі, як і той, що був на ньому. У другому розташовувався комп'ютер, такий самий, як у школі. Отже, навчання триватиме. А третє, найбільше, відділення містило знахідку, схожу з першого погляду на скафандр із шоломом і рукавицями. Але ні, — то був комбінезон із м'якою підкладкою й досить жорстким верхом. Крім комбінезону, там лежав пістолет, і виглядав він,

наче справжній бластер із суцільно скляним дулом. Однак справжню зброю дітям ніхто не видасть.

— Це не бластер, — почулося пояснення.

Ендер підвів погляд. Цієї людини він раніше не бачив, але незнайомець мав молоде й напрочуд добре обличчя.

— Однак він стріляє достатньо влучно. Вузькофокусованим променем, — продовжив той. — Можна прицілитися й поставити тридюймову цятку на стіні за сто метрів від тебе.

— А для чого це знадобиться? — поцікавився Ендер.

— Це одна з ігор, у які ми граємо на дозвіллі. Хтось іще відкрив свої тумбочки? — незнайомець подивився навколо. — Мене цікавить, чи виконали ви інструкцію, ввівши свої імена й приклавши долоню? Інакше у вас не вийде відкрити свої шафи. Облаштовуйтеся, бо тут вам доведеться тягнути весь перший рік навчання в Бійцівській школі. Зазвичай ми дозволяємо вам самим обрати старшого, який розташовується на нижньому ліжку біля дверей, та я бачу, це місце вже зайняте. Код змінити неможливо, так що думайте, кого хочете обрати. До обіду — сім хвилин. Попрямуєте за світловими цятками на підлозі. Ваші кольори — червона цятка, жовта і жовта. Хоч куди б вас відправили — це завжди буде червона-жовта-жовта — три цятки, і ви йдете за ними. Отже, який у вас світловий код?

— Червона-жовта-жовта.

— Дуже добре. Мене звуть Деп. Я вам за мамку на кілька найближчих місяців.

Хлопчики засміялися.

— Сміх сміхом, однак дещо затямте: якщо розгубитеся, заблукаєте в школі — не намагайтеся відкривати всі двері поспіль, бо деякі з них ведуть у вакуум. — Знову всі засміялися. — Краще скажіть комусь зустрічному, що ваша мамка Деп, і мене відшукають. Або назвіть ваші кольори, і вам висвітять доріжку додому. Якщо будуть якісь проблеми — підходьте до мене, побалакаємо. Не забувайте, що я тут єдина людина, котрій платять за те, щоб я ставився до вас добре. Але без фанатизму. Найбільш язикаті ходитимуть із пошкодженими пиками. Домовилися?

Усім було весело, у Депа в цьому кубрику тепер ціла купа приятелів — здобути прихильність наляканих хлопчиків неважко.

— Скажіть-но мені, де тут низ?

Усі вказали додолу.

— Гаразд. Але це напрямок назовні. Корабель обертається, що створює у вас враження, ніби низ — там, але насправді підлога вигнута отак. Тому, якщо постійно йти прямо, можна потрапити туди, звідки прийшов. Та вам туди краще не ходити, тому що там живуть викладачі, а нагорі — старші хлопці. А старшим хлопцям не подобається, коли різні новачки крутяться під ногами. Можете отримати копняка, точніше, неодмінно отримаєте, а тоді не прибігайте до мене зі сльозами. Тут вам не яселькі, а Бійцівська школа, затямили?

— А що нам робити? — запитав маленький темношкірий хлопчик із верхнього над Ендеровим ліжка.

— Не хочете отримувати штурханів, самі думайте, як їх уникнути. Але попереджаю: вбивство — тяжке порушення правил, серйозна травма — також. По дорозі сюди я бачив, комусь уже зламали руку. Якщо це станеться вдруге — дехто вилетить на кригу. Вам ясно?

— Що означає "вилетіти на кригу"? — спитав хлопчик із гіпсом на руці.

— Потрапити на холод. Відправлять на Землю, викинуть із Бійцівської школи.

Ніхто не поглянув на Ендера.

— Тому, хлоп'ятка, якщо вже бешкетуватимете, то робіть це спритно, гаразд?

Деп пішов. На Ендера ніхто не дивився, але він відчував, як всередині накопичується страх. Хлопчину, якому він зламав руку, було не шкода, адже той дуже нагадував Стілсона. І, як Стілсон, уже збирав банду з хлопців, що побільші на зріст. Вони іржали з чогось у протилежному кінці кімнати, часом дехто з них озирався на Ендера.

Ендер усім серцем бажав потрапити додому. Який стосунок до порятунку світу мало все, що тут відбувалося? Відколи в нього відібрали монітор, він беззахисний. Тепер він не просто ворогуватиме з бандою, а ще й житиме з нею в одній кімнаті. Як із Пітером, але без Валентини.

Страх не полишав його навіть під час обіду; в їдальні ніхто не сів із ним за столик. Хлопці балакали про щось: велике настінне табло, їжу, старших учнів. Ендер лише дивився на них зі свого кутка.

Табло відображало рейтинг армій. Схоже, дехто зі старших хлопців зробили ставки на наступну гру. Результат двох армій — Мантикори й Гадюки — не світився; напевно, вони ще грали, здогадався Ендер.

Він бачив, що старші юрмляться групками за кольором форми. Іноді стояли по двоє чи троє різного кольору, однак хлопці здебільшого трималися власної команди.

Новачки — Ендерова група й іще дві-три трохи старші — носили прості блакитні комбінезони, а у великих хлопців, розділених на команди, був різнокольоровий одяг. Ендер спробував здогадатися, який колір відповідає назві кожної армії. Легко було розрізнити Скорпіонів і Павуків, а також Вогонь і Приплив.

Поряд сів великий хлопець, років дванадцяти-тринадцяти.

— Привіт, — звернувся він.

— Привіт, — відгукнувся Ендер.

— Я Мік.

— Ендер.

— Це ім'я?

— Коли я був малим, мене так називала сестра.

— Непогане ймennячко для цього місця. Ендер — той, хто закінчує.

— Сподіваюся на це.

— Ти, Ендере, жучара своєї групи?

Ендер знизав плечима.

— Ти, я бачу, їси наодинці. У кожному наборі трапляється хлопець, із котрим ніхто не хоче мати нічого спільного. Інколи в мене таке враження, що вчителі зумисне це роблять. Учителі — не найприємніші з людей. Ти сам побачиш.

— Так.

— То ти жучара?

— Напевно, що так.

— Ти надто не переймайся цим. — Мік віддав булочку Ендеру й забрав у нього пудинг. — Їж побільше, то виростеш дужим.

Мік поглинав пудинг.

— А ти? — поцікавився Ендер.

— Я? Я нікчема. Пук у фільтрах повітря. Я тут завжди, та ніхто цього не помічає.

Ендер ледь усміхнувся.

— Еге, смішно, тільки це не жарти. Я тут ніким не став, а тепер застарий. Мене незабаром переведуть до іншої школи, але це не буде Тактична школа — вона не для мене. Розумієш, я ніколи не був лідером, а туди потрапляють лише ті, хто може ним стати.

— Як стати лідером?

— Якби я знав це, то хіба був би таким? Тут багато хлопців мого зросту?

"Небагато", — подумав Ендер, але вголос цього не сказав.

— Мало. Та не мені одному йти на поживу жучарам, — таких вистачає. А решта — тепер командири. У всіх хлопців мого набору вже власні команди, у всіх, окрім мене.

Ендер кивнув.

— Слухай-но, малий, я дам тобі добру пораду: заводь друзів. Будь лідером, цілуй у зад, якщо знадобиться. Але якщо інші хлопці ставляться до тебе з презирством, ти розумієш?

Ендер ще раз кивнув.

— Ні фіга ти не зрозумів. Усі ви, новачки, однакові. У вас у голові космос, тобто вакуум, нічого ви не знаєте. Варто чим-небудь у такого влучити — він розсиплеться на частинки. Послухай, якщо ти закінчиш, як я, то згадаєш, що я тебе попереджав. Це єдине, що я можу для тебе зробити.

— А навіщо ти мені це розказуєш? — запитав Ендер.

— Ти що, надто розумний? Краще жуй, а не патякай.

Ендер замовк. Мік йому не сподобався. Ендер вирішив, що за жодних обставин не стане таким, як він, хоча, можливо, вчителі мають саме такі плани щодо Ендера, лише він не слідуватиме їхнім планам.

"Я не стану жучарою у своїй групі, — сказав він собі. — Не для того я покинув Валентину, матір і батька, свій дім, аби просто вилетіти на кригу".

Ендер підніс виделку до рота й раптом уявив, що вся родина поруч, як раніше, як завжди. Він точно знав, куди повернути голову, щоби побачити, як мама вмовляє Валентину з'їсти ще ложечку. Знав, де сидить тато, що втупився в новини, але вдає, ніби підтримує сімейну бесіду. Де Пітер, який чхає й витягає з носа крихти неіснуючого пирога. Навіть Пітер іноді був веселим.

Думати про них було помилкою. Ендер відчув, як до горла підкотився клубок, і ковтнув його. Він не бачив своєї тарілки.

Не варто плакати. Жоден із них не співчуватиме, а Деп — не мати. Якщо стілсони з літами побачать твою слабкість, вони вирішать, що тебе можна зламати. Ендер почав зводити у ступінь число два, як робив раніше, коли Пітер знущався з нього: один, два, чотири, вісім, шістнадцять, тридцять два, шістдесят чотири. І так далі, й далі, поки цифри трималися в голові: сто двадцять вісім, двісті п'ятдесят шість, п'ятсот дванадцять… Дійшовши до шістдесяти семи мільйонів ста восьми тисяч вісімсот шістдесяти чотирьох, він засумнівався, чи не пропустив якийсь ступінь. Мали вийти десятки мільйонів, сотні мільйонів чи просто мільйони? Він продовжив подвоювати, проте знову збився. Тисяча триста сорок два, здається. Шістнадцять? Чи сімнадцять тисяч сімсот тридцять вісім? Знову збився. Треба все починати спочатку. Подвоювати, поки цифри тримаються купи. І біль минає, сльози висихають. Він не плакатиме. Не плакатиме до ночі, коли вимкнуть світло, коли почує, як інші кличуть своїх матерів, батьків чи собак. Йому немає чим їх розрадити. Його губи нечутно покликали Валентину. Її голос чувся йому здалеку, наче з вітальні на першому поверсі, він ясно уявив, як мама підійшла до дверей, аби переконатися, чи все гаразд, як батько сміється, дивлячись відео. Став таким ясним факт, що вороття немає. Він виросте, коли побачить їх знову, йому буде дванадцять чи більше років. Навіщо він сказав "так", чому скоїв таку дурницю? Ходити до школи — нічого страшного, щодня зустрічати Стілсона чи Пітера. Це моськи. Ендер їх не боїться.

— Я хочу додому, — шепотів він, але нечутно, так само тихо, коли Пітер мучив його, просто щоби не заплакати від болю. Шепіт не міг почути ніхто, крім самого Ендера.

Сльози текли на постіль поза його волею, і стримати їх було вже неможливо, однак плакав Ендер настільки тихо, що ліжко навіть не здригнулося. Плачу ніхто не почув, але біль залишився, стояв клубком у горлі, перед обличчям, пік у грудях і в очах. "Я хочу додому".

Деп зайшов до кубрику, пройшовся між ліжками, торкаючись тому до руки, тому до чола. Там, де він проходив, плач не згасав, а навпаки — дужчав. Найменшого вияву тепла вистачало, щоби розридався хто завгодно. Тільки не Ендер. Коли Деп наблизився, від сліз не лишилося й сліду, обличчя було сухим. То була маска, яку Ендер завжди демонстрував батькові й матері, коли Пітер знущався з нього, а він соромився це виказати.

"Дякую, Пітере. За сухі сльози й німий плач. Ти привчив мене не видавати того, що відчуваю. Тепер це мені, як ніколи, потрібно".

Школа, щоденні заняття, читання, обчислення, історія, кінохроніка кривавих космічних баталій. Рештки десантників, розмазані всередині корабля жучар. Голографічні реконструкції безкровних боїв флоту, коли кораблі зникають у спалахах світла. Одні штурмовики нищать інших у глибокій темряві. Багато чому треба навчитися. Ендер не відставав від решти. Усім їм уперше в житті доводилося змагатися, і вперше їхніми суперниками були такі самі вундеркінди, як і вони.

А от ігри… Вони жили цими іграми, заповнюючи проміжки між заняттями та спочинком. Другого ж дня Деп показав їм ігрову кімнату, розташовану нагорі, над палубами, де хлопці жили й навчалися. По драбинах вони піднялися туди, у зону послабленого тяжіння. Там була печера, всіяна мерехтінням манливих вогників.

Деякі з ігор були знайомі ще з дому. Вони були простими й не дуже. Ендер проігнорував двовимірні відеоігри й попрямував вивчати ті, у які грали старші діти, — голографічні ігри з фігурками, що літали в повітрі. Він опинився там єдиним новачком, тож траплялося, що його відштовхував якийсь великий хлопець: "Ти що тут робиш? Тікай звідси! Лети, я сказав!".

Через таке низьке тяжіння Ендер справді відлітав: відривався від підлоги й долітав до першого чогось або когось. Та, незважаючи на це,

Ендер кожного разу повертався, заходив із другого боку, щоби подивитися на гру під новим кутом. Він був замалий, аби дотягнутися до пультів керування, за якими грали великі хлопці, однак це здавалося несуттєвим. Він спостерігав, як гравці пронизують темряву тунелями світла, як кораблі суперника шукають ці тунелі. Знайшовши — рухаються ними, щоби знищити ворога. Як гравці розставляють пастки: міни, дрейфуючі бомби, повітряні петлі, потрапивши у які ворожий корабель безупинно крутиться на місці. Декому вдалося добре опанувати гру, а дехто програвав і був знищений ущент. Ендеру більше сподобалися двобої сам-на-сам, тому що відразу ставало ясно, хто з двох кращий стратег.

Приблизно через годину стало жарко. Ендер уже встиг розібратися в правилах гри, вирахував, чим керувався комп'ютер, і переконався, що завжди зуміє, ледь йому вдасться дотягнутися до пульту, перехитрити ворога. Крути спіралі, коли супротивник поводиться ось так, або в'яжи петлі, якщо він чинить інакше. Лежи, розставивши пастки, і вичікуй. Установи сім пасток і так просто заманюй його.

Нічого цікавого — просто граєш собі, поки комп'ютер не доходить до швидкості, що перевищує будь-які можливості людської реакції. Жодного задоволення. А ці хлопці награлися з машиною до стадії, що, граючи один з одним, уподібнюються їй, думають, як комп'ютери, а не як діти.

"Я спробую їх роздовбати ось так. Або ще по-іншому: так і так".

— Може, зіграємо з тобою, — звернувся Ендер до хлопчика, який щойно переміг.

— Ти диви, це що за одне? — здивувався той. — Жучок чи жучара?

— З вантажу зграї карликів на борту, — пояснив йому інший.

— Воно говоряще. Ти чув, аби вони розмовляли?

— Все ясно, — відказав Ендер. — У тебе просто в животі тьохкає, що не візьмеш у мене дві з трьох.

— Роздовбати тебе, — посміхнувся хлопчик, — все одно, що таргана розчавити об асфальт.

— Тільки приємніше, — уточнив хтось.

— Ендер Віггін.

— Салаго, слухай сюди: ти тут — ніхто. Тобі ясно? Нуль — затям це! Ти не людина, поки не вбив свого першого. Затямив?

Сленг старших хлопців мав особливий ритм. Ендер його перейняв.

— Якщо я ніхто, то чому тобі лячно, що ти не візьмеш дві з трьох?

Присутнім це почало набридати.

— Замочи цього малого пискуна, та й поготів.

Ендер умостився за незнайомим пультом. Хоча руки в нього були замалі, однак панель, на щастя, виявилася простою. Трохи поклацавши, він виявив, які клавіші якою зброєю керують. Корабель пересувався звичайною "мишкою". Спочатку йому не вдавалося реагувати швидко. Той хлопець, імені якого Ендер не знав, діяв спритніше. Але Ендер схоплював усе на льоту й до кінця гри набрався вправності.

— Задоволений, салаго?

— Дві з трьох.

— Ми не граємо дві з трьох.

— Якщо ти мене розбив, коли я грав уперше в житті, але не виграєш удруге, хіба зможеш цим пишатися?

Вони ще раз зіграли. Ендеру вдалося спритно скористатися кількома маневрами, незнайомими для його суперника. Той розгубився, не знаючи, як упоратися з цим. Ендер переміг, хоча це виявилося й непросто. Старші хлопці вже припинили насміхатися, третя гра відбувалася за повного мовчання. Ендер виграв її впевнено й швидко. Жодних привітань він не почув.

— Мабуть, час міняти цю машину. Будь-хто зможе на ній виграти.

Ендер виходив під загальну мовчанку. Та трохи відійшовши, він озирнувся й побачив, як гравці, старші за нього, намагаються повторити його прийомчики. "Будь-хто? — радів у душі Ендер. — Вони пам'ятатимуть мене".

Йому було добре. Це тріумф. Він переміг, до того ж старшого. Може, не найсильнішого гравця, але ця перемога вбила панічне відчуття спустошеності, острах, що Бійцівська школа йому не під силу. Від нього вимагається лише одне — стежити за грою, вивчати її, виявляти, що до чого, а потім стане можливим скористатися системою чи навіть вдосконалити її.

Вичікувати й спостерігати — довга справа. І дорога, бо доводилося терпіти. Хлопчик, котрому Ендер зламав руку, прагнув помсти. Невдовзі Ендер дізнався, що того звуть Бернард. Своє ім'я він вимовляв із французьким акцентом — Бернар; французи, відомі як світові самостійники, наполягли на тому, щоби до чотирьох років діти засвоювали лише рідну мову, а вже після того починали вивчати загальносвітову. Вимова робила Бернара екзотичним і цікавим, перелам робив із нього мученика, а завдяки садизму він закономірно потрапив у

центр уваги любителів завдавати болю іншим. Ендер став для них ворогом.

Тактика дрібних ударів: штовхати ліжко Ендера щоразу входячи й виходячи, підбити лікоть, коли у нього таця з їжею, поставити підніжку на сходах. Вони швидко привчили Ендера не залишати нічого на ліжку, а ще — бути пильним і міцно триматися на ногах.

Часом Ендер гнівався, але не на Бернара. Це марно, бо той був катом від природи. Ендер шаленів від люті, спостерігаючи, як легко більшість кориться катові. Нехай вони й розуміли, що помста Бернара несправедлива, тому що він перший ударив Ендера, ще на борту шатла, що Ендер захищався, але чомусь не зважали на це. Все одно Бернар поводився, як зміюка, і Ендер не був єдиною його ціллю.

Бернар ніби створював власне королівство. Зі свого закутка Ендер спостерігав, як Бернар вибудовує ієрархію. До декого з хлопчиків він підлещувався, якщо мав отримати від них певну користь. До інших виказував зневагу, але наказував їм, наче слугам, і вони все виконували.

Проте декого правління Бернара не влаштовувало. Ендер уважно стежив, кого дратує всевладдя Бернара. Куций, амбітний і запальний Шен легко вівся на провокації. Бернар зрозумів це й почав обзивати Шена хробаком.

— Адже він такий маленький, — пояснював Бернар, — і звивається. Бачите, як він ходить і вихляє гузном.

Шен спалахував, та це викликало лише ще гучніший регіт.

— Тільки гляньте на його булки. Хробаче!

Ендер нічого не сказав Шену, бо могло б видатися, ніби він створює власну банду на противагу Бернару. Сидячи у кутку з ноутом на колінах,

він удавав заглибленість в уроки. Його заняття, однак, до уроків стосунку не мали. Він запрограмував свій ноутбук щотридцять секунд посилати повідомлення біжучим рядком. Лист ішов розсипкою всім, був коротким, а головне — влучним. Основною проблемою було приховати авторство. Послання вчителів були анонімними, але на аркушах учнів імена ставилися автоматично. Ендер поки що не зламав захист викладачів, тому не міг назватися яким-небудь учителем. Але натомість він легко зареєстрував неіснуючого учня, давши йому нік "Бог".

Створивши меседж, Ендер спробував привернути увагу Шена. Той, як і всі хлопчики, спостерігав, як Бернар із його лакузами веселяться, перекривляючи вчителя математики, який іноді зупинявся серед сказаного й озирався так, ніби їхав автобусом і заїхав на невідому зупинку. Нарешті Шен подивився у бік Ендера. Той кивнув і з усмішкою вказав на монітор. Шен спершу не зрозумів, тоді Ендер трохи підняв свій ноутбук. Тепер Шен кивнув і витягнув власний. Тоді Ендер натиснув "Відіслати". Шен прочитав листа й розреготався, а після поглянув на Ендера, без слів питаючи: "Твоя робота?". Ендер знизав плечима, вдаючи, що гадки не має, хто це вигадав.

Шен засміявся знову, і тоді кілька хлопчиків не з Бернарового оточення також дістали свої ноути й подивилися, що там таке. Щопівхвилини послання з'являлося на кожному комп'ютері, повільно проходило екраном і зникало. Тепер уже сміялися майже всі.

— Що сміється? — спитав Бернар.

Коли Бернар обвів кубрик суворим поглядом, Ендер притлумив усмішку, вдавши вираз страху, непідробного для багатьох інших. Шен розсміявся ще більше. Бернар наказав одному зі своїх лакуз принести ноутбук. Разом вони прочитали:

ПРИКРИЙ ДУПУ, НЕЮ ЦІКАВИТЬСЯ БЕРНАР.

Бог.

Бернар скипів від гніву.

— Хто це зробив? — закричав він.

— Бог, — відповів Шен.

— Знаю, що не ти, — гаркнув Бернар, — тому що в нього мізків більше, ніж у хробака.

Хвилин за п'ять повідомлення зникло, а на екрані Ендерового ноутбука з'явилося послання від Бернара:

МЕНІ ВІДОМО, ЩО ЦЕ ТИ.

Бернар.

Ендер і оком не повів. Він поводився так, ніби не отримував ніяких повідомлень: "Просто Бернар хоче мене підловити, зробити так, щоб я сам себе викрив. Насправді нічого він не знає".

Хоча знав чи не знав — несуттєво, адже Бернару потрібно було відновити статус. Він не може допустити, щоби з нього кепкували. Бернар мусить показати, хто тут головний. Один із Бернарових хлопців удав, що послизнувся й заїхав коліном Ендеру в живіт. Ендер нічого не відповів. Він спостерігав, як далеко зайде ця почата війна проти нього. Небажана для нього війна.

Та в потаємній війні, війні гакерській, Ендер підготував наступну атаку. Він повернувся з душової й побачив, що Бернар б'є ногою по ліжках і кричить на хлопців:

— Закрийте свої пельки! Це не я писав!

На екранах комп'ютерів невпинно пробігав рядок:

Я ЛЮБЛЮ ТВІЙ ЗАД. МОЖНА МЕНІ ПОЦІЛУВАТИ ЙОГО?

Бернар.

— Я цього послання не писав! — кричав він.

Галас і крик тривали довго, аж поки у дверях не з'явився Деп.

— Що за галас? — поцікавився він.

— Хтось посилає повідомлення від мого імені, — насупився Бернар.

— Які саме повідомлення?

— Несуттєво.

— Для мене суттєво.

— Дай-но сюди. — Деп узяв ноутбук у хлопчика з ліжка над місцем Ендера. Прочитавши, він дуже м'яко всміхнувся й повернув ноутбук. — Цікаво.

— І ви не шукатимете того, хто це скоїв? — заявив Бернар.

— Я знаю, хто це.

"Гаразд, — подумав Ендер. — Систему надто легко зламати. Вона розрахована на те, щоб її зламували, принаймні частково. Вони знають, що це я".

— То хто ж? — крикнув Бернар.

— Ти підвищуєш голос на мене, солдате? — дуже м'яко запитав Деп.

Настрій у кубрику змінився. Лють Бернарового оточення й ледве прихована зловтіха решти змінилися на тверезу врівноваженість. Слово мав авторитет.

— Ні, сер, — сказав Бернар.

— Усі знають, що система автоматично зазначає ім'я відправника.

— Але я цього не писав! — знову перейшов на крик Бернар.

— Кричати? — підняв брови Деп.

— Учора хтось надіслав листа за підписом "Бог", — додав Бернар.

— Невже? — здивувався Деп. — Я не знав, що він підключений до нашої мережі.

Деп розвернувся й вийшов, а кубрик залився сміхом.

Спроба Бернара стати вождем свого набору зійшла нанівець. Із ним залишилося кілька пацанів, але то були найбільш жорстокі. Ендер знав, що, поки не закінчиться початковий період, йому буде непереливки. Проте втручання в комп'ютерну систему спрацювало як слід. Бернар стримувався, і тепер усі хлопці, котрі були чогось варті, звільнилися з-під його впливу. А найкращим стало те, що Ендер домігся цього, не відправляючи ворога на лікарняне ліжко. Найліпший спосіб.

Тепер він поринув у вельми важливу роботу зі створення системи захисту власного комп'ютера. Наявні програми не вдовольняли його.

Якщо шестирічна дитина спромоглася їх розколоти, то встановлені вони були як забавка, а не справжній захист.

Ще одна гра, вигадана для них учителями. Але в цю гру він грав добре.

— Як ти це провернув? — спитав його за сніданком Шен.

Ендер спокійно зауважив, що вперше за один із ним стіл сів одногрупник.

— Ти про що?

— Відправив послання під фальшивим ім'ям. Підписався Бернаром! Це було круто. Тепер усі його називають Задоглядачем, а при вчителях просто Глядачем, та всі ж розуміють, на що він дивиться насправді.

— Бідолашний Бернар, адже він такий тендітний, такий чутливий.

— Годі, Ендере. Ти ламанув систему. Розкажи, як тобі це вдалося.

Ендер хитнув головою й усміхнувся.

— Дякую, що вирішив, ніби я настільки тямущий. Я просто першим помітив, не більше.

— Добре, не пояснюй, — погодився Шен. — Але все одно вийшло класно. — Після недовгої паузи він запитав: — Я справді хитаю задом, коли йду?

— Трішки є, — заспокоїв його Ендер. — Просто не ступай такими великими кроками, та й усе.

Шен кивнув.

— А єдиним, хто звернув увагу на це, виявився Бернар.

— Він свиня, — зреагував Шен.

— Свині не такі вже й погані, — знизав плечима Ендер, і Шен розсміявся.

— Твоя правда, я несправедливий до свиней.

Вони розсміялися, ще двійко хлопчиків засміялися з ними. Тепер Ендер більше не самотній. Але війна лише починалася.

6. Трунок Велета

— Минуле вже розчарувало нас. На спостереження за кандидатами, в сподіванні на успіх, ми марнували роки, але в підсумку нічого не отримували. Приємно дивує те, що Ендер прагне вилетіти на кригу вже через шість місяців.

— Невже?

— Ви нічого не помічаєте? З усіх віртуальних ігор він обрав "Трунок Велета". Це що, схильність малого до суїциду? Ви досі про це не доповідали?

— Так чи інакше, всі колись стикаються з Велетом.

— Але Ендер не здатен відключитися. Наче Пінюель.

— Ми самі буваємо, наче Пінюель. Але той виявився єдиним, хто завершив самогубством. І навряд чи "Трунок Велета" зумовив це.

— Готовий життям поклястися, так і було. І подивіться, що він зробив зі своєю групою.

— Це не його провина, самі розумієте.

— Байдуже, його провина чи ні, але він зіпсував усю групу. Треба було, щоби вони гуртувалися одне з одним, а він утворив прірву завширшки з милю.

— Я не маю наміру його там довго тримати.

— Група нездорова, а він джерело хвороби.

— Джерело хвороби — я. Бо прагнув ізолювати його, то й ізолював.

— Гаразд, треба дати йому час. Побачимо, як він упорається.

— Часу ми не маємо.

— Часу ми не маємо, тому підганяти хлопчика не будемо. Він може перетворитися або на військового генія, або на чудовисько.

— Це наказ?

— Не турбуйтеся, диктофон увімкнений. Завжди ввімкнений. Можете не боятися за свою кар'єру, хай вам грець.

— Якщо це наказ, я…

— Це наказ. Не чіпайте його, поки ми не побачимо, як він навів лад у власній групі. Граффе, через вас у мене буде виразка.

— Виразки не буде, якщо ви займетеся флотом, а мою школу залишите у спокої.

— Флот потребує командира. Поки ви мені його не дасте, справи не зрушать із місця.

Вони недоладно, наче малюки, що вперше потрапили в глибокий басейн, залетіли до бійцівської кімнати й обсіли бильця вздовж стін. Невагомість викликала острах і дезорієнтувала. Незабаром вони зрозуміли, що ногами краще не ворушити.

І що найгірше — комбінезони були незручні. Вони заважали точності рухів, сковуючи й сповільнюючи їх, опиралися рухам більше, ніж будь-який звичайний одяг.

Ендер схопився за бильця й зігнув коліна. Він відкрив для себе, що комбінезон не лише вповільнює рухи, а й багаторазово підсилює їх. Важко було зрушити з місця, але потім частини костюму рухалися, й вельми потужно, навіть тоді, коли власні м'язи припиняли працювати. Це досить корисно, але спершу виходило незграбно. Що раніше почати — то краще.

Тримаючись за бильця, він щосили відштовхнувся від стінки обома ногами, несподівано перевернувся через спину й улетів у стінку — і дуже сильно вдарився. Руки розтиснулися, Ендер перелетів крізь усю бійцівську кімнату, обертаючись у повітрі. Протягом кількох секунд, які він змарнував на пошуки, де низ, а де верх, його тіло намагалося зайняти вертикальне положення відповідно до умов тяжіння, але тяжіння тут не було. Ендер почав думати інакше. Він полетів, перевертаючись, просто до стінки. Отже, стінка — внизу. Ендер одразу опанував ситуацію. Він уже не летів, а падав, навіть пірнав. Йому вже вдавалося керувати власним тілом і не хибити вдруге.

"Я надто швидко рухаюсь, тому в мене не вийде зачепитися й повиснути, але пом'якшити удар зумію, — розмірковував. — Треба відштовхнутися під кутом, згорнутися калачиком і ногами..." Але часу зорієнтуватися йому забракло. Ендер хоч і полетів навскіс, потрапив не туди, куди хотів, і врізався у стінку, навіть не встигнувши втямити, що діється. Та водночас йому вдалося змінювати напрямок руху, використовуючи ноги. А решта хлопчиків так і трималася стінок. Ендер попрямував назад, до них. Він вдало пригальмував, схопившись за бильця, і завис над хлопцями під неймовірним кутом. Потім перевернувся, і зараз інші діти вже не висіли на стіні, а лежали на "підлозі". Чудернацьким було вже їхнє, а не Ендера, становище.

— Тобі набридло жити, що ти робиш? — підняв до нього голову Шен.

— Спробуй сам, — заохотив його Ендер. — Комбез захищає від травм, а якщо ось так відштовхуватимешся ногами — зможеш керувати польотом.

Ендер показав, як це робиться. Шен скептично сприйняв цю новацію, — йому не до смаку був ніякий дурнуватий трюк. Але один хлопчик полетів. Він рухався не так спритно, як Ендер, не крутив сальто назад, однак летів досить вправно. Ендер, не озираючись, знав, що то був Бернар, а відразу за ним стартував із місця ліпший Бернарів друг — Алай.

Ендер спостерігав, як ці двоє перетинають величезний зал: Бернар намагався зорієнтуватися, де верх і низ, Алай віддався рухові й готувався відштовхнутися від стінки. Ендер подумав: "Зрозуміло, чому Бернар тоді, у човнику, зламав руку — він стискається в польоті та впадає у паніку". З внутрішньою посмішкою Ендер вирішив, що це може стати в нагоді.

Тим більше допоможе те, що Алай із Бернаром полетіли в різні боки, все більше віддаляючись один від одного. Алай попрямував у кут

кімнати, а Бернар гучно й незграбно вдарився об стінку, а потім рикошетом відлетів убік. Алай відштовхнувся від трьох стін, що зійшлися в кутку. Він розвернувся і з переможним вигуком полетів назад, не втративши швидкості. Дехто з хлопців відпустили бильця, щоби поплескати у долоні, але забули про невагомість. Тепер вони повільно дрейфували вдовж стінки й намагалися плисти, махаючи руками.

"Ось це питаннячко, — майнуло в голові Ендера. — Як діяти, коли потрапляєш у дрейф і не маєш від чого відштовхнутися".

Йому кортіло розв'язати задачу самостійно методом спроб і помилок, відштовхнувшись і полетівши. Однак Ендер спостерігав за діями інших, за їхніми марними борсаннями й не міг винайти щось таке, чого вони ще не спробували. Тримаючись однією рукою за стінку, він другою взявся за іграшковий бластер, що висів при боці, трохи нижче рівня плеча. Згадав про ракетниці, що їх застосовували десантники, штурмуючи ворожі бази у відкритому космосі. Ендер витягнув бластер із кобури й роздивився його. У кубрику він уже натискав кнопки, і це було марно, однак в бійцівській кімнаті він, можливо, запрацює. Інструкції не було, надписів біля кнопок також. Спусковий гачок знайти було неважко — Ендер звик тримати іграшкову зброю в руках. Поряд розташовувалися дві кнопки, до яких легко було дотягнутися великим пальцем, а також ще кілька кнопок із нижнього боку дула, які можливо було натиснути лише вільною рукою.

Ендер націлив зброю вниз, натиснув на гачок і відчув, що бластер нагрівається. Прибрав палець із гачка — зброя враз охолола. На коротку мить на стіні утворилася невелика світлова цятка. Тримаючи великий палець на червоній кнопці, Ендер знову натиснув гачок. Результат був таким самим. Відтак він натиснув білу кнопку. Спалахнуло біле світло, проте бластер лишився холодним.

Отже, червона кнопка активувала функцію лазера (хоча Деп казав, що ця зброя не справжній лазер), а біла обертала зброю на джерело

звичайного світла. Ані перше, ані друге не допоможе маневрувати. Тому все залежить від уміння відштовхнутися від стіни, від початково заданого курсу, а отже, треба бути обережним і достеменно точним, інакше ризикуєш опинися посеред порожнечі.

Ендер ще раз оглянув бійцівську кімнату. Кілька хлопчаків дрейфували вдовж стіни, гарячково махаючи руками в намаганні схопитися за поручень. Більшість веселилися, штовхалися або кружляли в повітрі, узявшись за руки. І небагато хто, як Ендер, спокійно спостерігали за всім, тримаючись біля стінки.

Він одразу впізнав серед таких Алая, який був неподалік Ендера. Ендер імпульсивно зірвався з місця й швидко полетів до нього, в польоті роздумуючи, що може сказати йому: Алай був дружком Бернара. Як Ендеру звернутися до нього?

Повернути назад уже було неможливо. Випроставшись, Ендер почав рухати руками й ногами, намагаючись опанувати політ. Він надто точно націлився, але збагнув це, коли було пізно. Замість приземлитися на стіну поряд з Алаєм, Ендер летів прямо на нього.

— Хапайся за руку! — вигукнув Алай.

Ендер викинув руку вперед, Алай підхопив його, допоміг не вдаритися та м'яко опуститися на стінку.

— Цікава ідея, — зауважив Ендер схвально. — Нам варто відпрацювати цей спосіб.

— Я також про це думав, лишень усім видасться, що ми підлизуємось, — погодився Алай. — А що, як ми стартуємо разом? Потім зможемо відштовхнутися один від одного й полетіти в різні боки, ти як?

— Гаразд.

— Згоден?

Це могло бути неправильно — робити щось разом. Ендер розв'язав цю проблему просто — взяв Алая за руку й приготувався відштовхнутися від стінки.

— Готовий? — спитав Алай. — Нумо!

Вони відштовхнулися, але один дужче, а другий — слабше, тому зразу почали крутитися один навколо одного. Варто було Ендеру трохи поворушити руками, а потім змінити положення ніг, як рух уповільнився. Він повторив це ще раз, і обертання припинилося, хлопчики нерухомо дрейфували у повітрі.

— Ти, Ендере, майстер винаходити різні штуки, — схвально зауважив Алай. — Розійдімося, поки не налетіли на той натовп.

— Зустрінемося у тому кутку. — Ендеру не хотілося спалювати місточок до ворожого табору.

— Хто останній, той скунс.

Вони почали маневрувати, поки не повернулися й не притислися один до одного, рука до руки, коліно до коліна.

— А тепер просто розбігаємось?

— Я так само цього ніколи не робив, — відповів Ендер.

Коли вони відштовхнулися один від одного, то розлетілися швидше, ніж очікували. Ендер на всій швидкості врізався в гурт хлопчиків на зовсім іншій стіні, ніж розраховував. Секунда пішла на відновлення орієнтації та пошук кутка, в якому вони з Алаєм мали зустрітися. Алай

уже летів туди. Ендер проклав подумки маршрут із двома відскоками від стін, але такий, що оминав великі скупчення хлопців.

Коли Ендер дістався пункту призначення, Алай тримався руками за бильця, що сходилися під прямим кутом, удаючи, що дрімає.

— Ти виграв.

— Де твоя колекція пуків? — усміхнувся Алай.

— У тебе в тумбочці. Я її там сховав, хіба непомітно?

— Я думав, то мої шкарпетки.

— Ми вже не носимо шкарпеток.

— Ти диви…

Згадка про те, що до домівки далеко, применшила задоволення від здобутків у навігаційній майстерності.

Ендер витягнув бластер і розповів, що дізнався про дві кольорові кнопки.

— А що буде, коли вистрелиш у людину? — поцікавився Алай.

— Не знаю.

— Спробуємо?

Ендер похитав головою.

— Раптом когось поранимо.

— Я маю на увазі: чому б нам не поцілити собі в ноги, абощо? Я не такий, як Бернар, я не мучу котів для власного задоволення.

— Ой-ой.

— Якби це було небезпечно, нам не видали б цю зброю.

— Ми тепер солдати.

— Стріляй мені в ногу.

— Ні, краще ти мені.

— Тоді разом.

Вони вистрелили одночасно. Ендер одразу відчув, як холоша його костюму нижче коліна стала жорсткою й нерухомою.

— Ти задубів?

— Твердий, наче колода.

— То заморозимо ще когось, — запропонував Алай. — Оголосимо свою першу війну. Ми проти всіх.

Обидва всміхнулися, а Ендер запропонував:

— Може, покличемо Бернара?

— Кого? — Очі Алая стали круглими.

— І Шена.

— Цього дрібного вертигуза?

Ендеру здалося, що Алай жартує.

— Якщо ти не триматимеш міцно свій зад, він також гойдатиметься.

Алай усміхнувся.

— Гаразд. Кличемо Бернара й Шена, а потім морозимо всіх цих прожучарськи налаштованих.

За двадцять хвилин усі присутні, крім Ендера, Бернара, Шена й Алая, були заморожені. Четвірка з переможними криками гасала по кімнаті, поки не з'явився Деп.

— Бачу, ви навчилися користуватися спорядженням, — зауважив він, а потім щось удіяв жезлом, який тримав у руці.

Усі повільно підпливли до його стіни. Він пройшов поміж заморожених хлопчиків і доторком жезла розблокував їхні комбінезони. Хлопці всі, як один, почали репетувати, що то було нечесно, коли Бернар і Алай заморозили їх без попередження, заскочивши зненацька.

— А чому ви виявилися неготовими? Ви мали стільки ж часу, як і вони. Але ви змарнували його на забавки, мов ті каченята. Годі скавчати, починаємо.

Ендер зауважив, що всі вирішили, ніби війну виграли Бернар і Алай. Нехай, головне, що Бернар знав: Ендер і Алай опанували зброю першими й потоваришували між собою. У Бернара могло скластися враження, що тепер Ендер належить до його компанії. Насправді все було не так. Ендер увійшов до нової групи — до групи Алая. І Бернар, можливо, того не усвідомлюючи, також.

Це побачили не всі. Бернар так само бузив і роздавав доручення шісткам, але тепер, коли Бернар шаленів, Алай міг угамувати його двома словами. Коли настав час обирати старшину набору, за Алая проголосували майже всі. Бернара це на кілька днів засмутило, та потім він знову став жвавим, мир відновився, однак все змінилося. Набір більше не поділявся на банду Бернара й вигнанців Ендера — Алай став мостом між ними.

Ендер сидів на своєму ліжку, поклавши на коліна ноутбук. У свій вільний час він грав у Гру Уяви. Цей збочений, божевільний різновид гри дозволяв кожному гравцеві постійно додавати нові елементи, будуючи новий лабіринт для досліджень. Можна було повсякчас повторювати які-небудь події, що сподобалися, проте якщо забути їх на певний час, то вони зникали, а натомість з'являлося щось інше.

Ігри були кумедними, були страшними — це коли доводилося діяти швидко, щоби залишитися живим. Він багато разів помирав, та це нормальний хід для комп'ютерної гри, коли з тебе зроблять відбивну, поки не втямиш, що до чого.

На екрані виникла фігурка хлопчика, котрий спершу перетворився на ведмедя, а потім на величезну білу мишу з довгими тендітними лапками. Він проводив фігурку крізь довжелезні нагромадження меблів. Раніше Ендер часто грав із котом, але це йому набридло: вивчивши всі ходи, він занадто легко вивертався з-під удару.

"Сьогодні не полізу в мишачу нору, — запевняв він сам себе. — Досить із мене Велета. Гра ця — повна дурня. Однак мені не виграти, мій вибір завжди хибний".

Проте він все одно прослизнув у мишачу нірку й пройшов місточком до саду, оминувши качок. Колись він спробував зіграти з ними, та це виявилося занадто легко, а зависнувши з качками надовго — ризикуєш перетворитися на рибу. Ендеру риб'яче їство було не до вподоби: воно

нагадувало йому бійцівську кімнату, коли він одного разу провисів там заморожений, твердий, наче дошка, поки Деп його не звільнив.

Він бачив, що рухається, як завжди, похилими пагорбами. Тут бували зсуви ґрунту. Раніше Ендер постійно потрапляв під них, і тоді з-під купи каміння сочилася перебільшена пляма запеченої крові. Та він навчився хутко бігати крутосхилами під таким кутом, щоб уникати цього, завжди обираючи верхню дорогу. Як завжди, зсуви перетворилися на скелі. Пагорб знічев'я розпався навпіл, а в розламі глина стала білим хлібом — духмяним і м'яким, що збільшувався, наче підходив на дріжджах. Скоринка відірвалася й упала, фігурка почала рухатися повільніше, провалюючись у пори. Зістрибнувши з буханця, хлопчик опинився на столі. Величезний шмат хліба лежав попереду, а такий самий здоровенний кусень м'яса позаду. Сам Велет сидів, поклавши голову на руки, й дивився на Ендера. Хлопчик на зріст був не більшим відстані від підборіддя до брів Велета.

— Тобі, либонь, треба відкусити голову, — сказав Велет; раніше він теж так казав.

Зараз Ендер не кинувся навтьоки, не закляк на місці. Він підвів свою фігурку впритул до обличчя Велета й ударив його у щелепу. Велет висунув язика, збивши ним Ендера з ніг.

— Пограємо у "Пан або пропав"? — запропонував Велет.

Виходить, це не спрацювало, жодного результату. Велет хоче знову грати. Чортів комп'ютер: в оперативці — мільйон варіантів, а Велет грає в одну й ту саму ідіотську гру.

Велет поставив, як завжди, дві прозорі склянки, такі величезні, що були Ендеру по коліна. Як завжди, Велет налив у них рідину різних кольорів. Скаржитися на комп'ютер не випадало: наскільки Ендер

пам'ятав, щоразу кольори були різні. Зараз у одній склянці була густа й масна на вигляд рідина, у другій щось клекотіло й парувало.

— У одній отрута, в іншій — ні,— завів знайому пісню Велет. — Правильно вгадай, до Країни Див вирушай!

Аби вгадати, необхідно було сунути голову в одну зі склянок і сьорбнути. Ендер завжди помилявся. Траплялося, що його голова просто розчинялася або спалахувала вогнем. Кілька разів він падав і топився чи валився на стіл, зеленіючи й зотліваючи. Це було огидно, проте Велета смішило.

Ендер знав, що однаково помре, незалежно від вибору. Це була шахрайська гра. Раз умерши, хлопчик знову виникне на столі Велета, щоби вгадувати, після другої смерті його відкине на пагорби, під обвали. Далі — на місток у саду, ще далі — у мишачу нору, а згодом, якщо йому вдасться дістатися Велета й знову померти, екран стане чорним і на ньому з'являться слова: "Гру Уяви закінчено", — після чого Ендер повернеться до тями на своєму ліжку, у холодному поту, буде труситися і ще довго не засне.

Гра ця була суцільним шахрайством, але Велет повсякчас казав про Країну Див, дурну казочку для трирічних малюків, місце, де мешкають усі ці дурні Матінка Гуска, Пісочний Чоловічок і Пітер Пен, тобто країну, до якої Ендеру геть непотрібно. Лишалося тільки бажання знайти спосіб перемогти Велета, щоби туди потрапити.

Відпивши масної рідини, Ендер роздувся й став здійматися в повітря, немов повітряна кулька. Велет сміявся, Ендер загинув знову.

Він зіграв удруге. Рідина затверділа, мов бетон. Ендер не міг підвести голови, а Велет розрізав його вздовж хребта, почистив від кісток, як рибу, та почав, незважаючи на здригання рук і ніг жертви, їсти її.

Фігурку закинуло на зсув. Ендер вирішив, що годі, нехай його накриє обвалом. Але мокрий, ловлячи дрижаки, Ендер ліз на пагорби, поки ті не перетворилися на хліб, і знову опинився перед двома прозорими склянками. Туди налито було щось інше. Одна рідина знову парувала, а на поверхні другої здіймалися хвилі, наче морські. Ендер спробував угадати, яка смерть чекає на нього в цих склянках.

"Напевно, з моря випірне риба й проковтне мене, а у випаровуваннях я задихнуся. Клята гра, така нечесна, дурнувата й гнила".

Замість того щоб опустити голову до однієї зі склянок, Ендер ногою перекинув спочатку праву, потім ліву склянку. Велет заволав:

— Шахрай! Шахрай!

Ендер стрибнув на Велетове обличчя, виліз по губах і носі вгору, обома руками вчепившись йому в око. Око почало кришитися, як сир. Велет кричав, а віртуальний Ендер усе глибше проникав у око.

Велет завалився на спину. Під час його падіння довколишня картина змінилася. Коли гігантське тіло опинилося на долівці, навколо здійнялися тонкі візерунчасті дерева. Прилетів кажан і всівся на носі мертвого Велета. Ендер наказав своїй фігурці виповзти з ока.

— Як ти тут опинився? — здивувався кажан. — Ніхто ніколи не заходить сюди.

Ендер не міг відповісти. Натомість він нахилився, зачерпнув жменьку того, що було оком Велета, і простягнув кажанові.

— Ласкаво просимо у Країну Див! — крикнув кажан і полетів геть.

Отже, Ендер потрапив, куди хотів. Тепер йому треба зайнятися дослідженнями, злізти з обличчя мертвого Велета й дати оцінку своїм досягненням.

Та замість того Ендер вимкнув комп'ютер, поклав його до шухлядки, роздягнувся й заліз із головою під ковдру. Він не мав наміру вбивати Велета, йому хотілося грати, а не вибирати між власного огидною загибеллю й іще гіршим убивством іншого.

"Я вбивця, навіть під час гри, — міркував Ендер. — Пітер може пишатися мною".

7. Саламандра

— Приємно усвідомлювати, що Ендер здатен і на неможливе, правда?

— Смерть гравця завжди викликає в мене огиду. І ще, я завжди казав, що "Трунок Велета" — найбільш збочена частина цієї головодробильної гри. Він кинувся на Велета й учепився тому в око! А ми хочемо дати йому в руки флот…

— Суттєве те, що він виграв у грі, в якій перемога неможлива.

— Тепер ви його переведете?

— Нам хотілося побачити, як він уладнає все з Бернаром. Вийшло якнайкраще.

— Правильно, варто йому впоратися з однією проблемою, як ви зразу створюєте для нього наступну, ще важчу. Можна дати йому перепочити?

— Нехай ще два чи три місяці побуде у своїй групі. Три місяці в житті дитини — дуже довго.

— Ви забули, що ці хлопці не діти у звичному розумінні? З огляду на те, що вони роблять, як розмовляють, — вони не схожі на дітей.

— Просто вони вундеркінди, кожен по-своєму.

— Але чому б їм не лишатися дітьми? Так не має бути. Вони ніби грають в історичній виставі: Наполеон і Веллінгтон, Цезар і Брут.

— Ми намагаємося рятувати світ, а не стражденні серця. Ви занадто жалісливі.

— Генерал Леві не жаліє нікого, — почитайте газети. Не бийте цього хлопця.

— Ви жартуєте?

— Я маю на увазі — бийте не більше, ніж потрібно.

Під час обіду Алай сів навпроти Ендера.

— Я нарешті допетрав, як ти зумів відіслати той меседж. Від імені Бернара.

— Хіба я? — зреагував Ендер.

— Припини, а хто ж? Бернар його не посилав, це стопудово. Шен у компах чайник. І я точно знаю, що це не я. Хто лишається? Не важить. Я зрозумів, як підробляти нік учня. Просто реєструєшся як Бернар-пробіл, Б-Е-Р-Н-А-Р-порожнє місце, таким чином комп уважає, що це інша особа.

— Звучить слушно, може спрацювати, — відповів Ендер.

— Добре, добре, воно й спрацювало. Але ти вигадав це за один день.

— Чи хто завгодно. Можливо, це зробив Деп, аби стримати поведінку Бернара.

— Це ще не все. Я не зміг проробити це з твоїм ніком.

— Он як?

— Якщо вводиш "Ендер" — система його викидає. І твій файл я також не розколов. Ти створив власну систему захисту.

— Можливо.

Алай усміхнувся.

— Я зламав файл одного чорта. Незабаром він також хакне шкільне блокування. Мені потрібен залізобетон, Ендере, твоя система захисту.

— Якщо я дам тобі її, ти зрозумієш, як вона працює. Тоді зможеш залізти в мої файли.

— Хто, я? — обурився Алай. — Я ж твій найкращий друг!

— Я напишу для тебе іншу, — засміявся Ендер.

— Зараз?

— Доїсти дозволиш?

— Ти ніколи не доїдаєш.

І це було правдою: на таці Ендера завжди лишалася їжа. Поглянувши на тарілку, він зрозумів, що наївся.

— Ходімо.

Коли вони зайшли до кубрику, Ендер присів на ліжко й сказав:

— Тягни сюди свій ноут, покажу дещо.

Однак коли Алай приніс ноутбук, Ендер все ще сидів біля закритої тумбочки.

— Що таке? — спитав Алай.

Замість відповіді Ендер приклав долоню до сканера. Тумбочка не відкрилася і відповіла: "Неправильний код".

— Мамо, хтось заліз тобі на голову, — заспівав Алай, — хтось гризе твоє лице.

— Тобі точно потрібна моя захисна система? — Ендер підвівся й відійшов.

— Ендере, — покликав Алай.

Ендер озирнувся. Алай тримав якийсь папірець.

— Що там таке?

— А ти не помітив? Мабуть, сів на нього.

"Ендер Віггін переведений в Армію Саламандр. Командир Бонзо Мадрид. Виконати негайно. Код: зелений-зелений-коричневий. Без речей".

— Ти розумник, Ендере. Але в бійцівській кімнаті ти мене не обійдеш.

Ендер похитав головою, адже зараз підвищення було таким недоречним. Новачків не підвищують, поки їм не виповниться вісім років. А Ендеру ще не було й семи. До того ж хлопці однієї групи завжди переходили в армію разом, а на ліжках інших наказів не лежало. І це трапилося, коли все тільки ввійшло в колію! Бернар навчився уживатися з усіма, навіть з Ендером помирився. Ендер знайшов собі справжнього друга — Алая.

Ендер подав Алаю руку, піднімаючи його з ліжка.

— Армія Саламандр хоч так, хоч сяк у виграші, — зауважив Алай.

Від відчуття несправедливості цього наказу в Ендера на очі навернулися сльози. Алай побачив це, але з делікатності нічого не сказав.

"Я не маю права плакати", — наказав собі Ендер.

— Вони негідники, якщо не дають навіть речі захопити. Мені, може, ще й роздягнутися та піти голяка? — пожартував Ендер, і сльози вщухли.

Алай також розвеселився. У пориві Ендер обійняв того міцно, так, як обіймав Валентину, і йому спало на думку: Валентина чекає, коли брат повернеться.

— Я не хочу йти, — сказав Ендер.

Алай обійняв його теж.

— Я розумію їх, Ендере. Ти кращий із-поміж нас. Напевно, вони хочуть якнайшвидше навчити тебе всьому.

— Не хочуть вони вчити мене всьому. Я хотів навчитися, що таке справжня дружба.

Алай став серйозним, кивнув.

— Ти завжди будеш мені другом. Кращим із друзів. — Потім Алай з усмішкою додав: — Уперед, порви жучар!

— Уже, — весело відповів Ендер.

Алай несподівано поцілував Ендера в щоку й прошепотів:

— Салам.

Він зашарівся, відвернувся й пішов до свого ліжка в іншому куті кубрика. Ендер зрозумів, що й поцілунок, й те слово мали щось недозволене. Можливо, пов'язане із чимось забороненим — забороненою релігією, наприклад. Чи, може, слово це мало значення лише для самого Алая, та, хоч яким би був його сенс, Ендеру стало ясно, що для Алая воно було священним. Сказавши це слово, Алай неначе розкрився перед ним. Йому пригадалося, як мати, коли він був ще маленьким і не мав монітора, вчинила щось подібне. Вона думала, що син спить, поклала руки йому на голову й молилася за нього. Ендер жодного разу не прохопився про це, навіть із нею, але зберіг у пам'яті відчуття святості. Він запам'ятав, з якою любов'ю шепотіла слова молитви матір, гадаючи, що ніхто, навіть він, не бачить і не чує її. Алай так само довірив йому священний дар, такий, що збагнути його своїм розумом Ендеру було годі.

Слова після цього були зайві. Алай, підійшовши до свого місця, обернувся. На мить їхні погляди зустрілися, а після того Ендер вийшов.

У цій частині школи не було жодних зелено-зелено-коричневих вогників, тож Ендеру довелося шукати кольори в місцях скупчення народу. Обід закінчувався, до їдальні повертатися не хотілося, а в ігровій кімнаті зараз точно безлюдно. А втім, жодна гра не цікавила його, тож Ендер пішов до загального комп'ютера в далекому кінці печери, знайшов свою гру й легко потрапив у Країну Див. Велет уже помер, відтак хлопчику довелося обережно злізати зі столу, перелазити по ніжці перекинутого стільця, а звідти вже зістрибнути на землю. Раніше тут швендяли пацюки, відгризаючи шматки велетенського тіла, але після того, як Ендер заколов одного булавкою, яку витягнув із сорочки Велета, пацюки зникли.

Велетове тіло вже майже розклалося, стерв'ятники відірвали від нього все, що спромоглися відірвати, а бактерії впоралися з нутрощами. Тепер на землі лежала спотворена й випотрошена мумія, зуби якої застигли у жорстокій посмішці, очі зяяли порожнечею, а пальці на руках перекрутилися. Ендер пригадав, як поцілив у око, ще живе, яке сяяло розумом і жорстокістю. Люті Ендера вистачило на те, щоби виникло бажання вбити Велета знову, але той уже став частиною ландшафту, зривати злобу на ньому було дурною справою.

Зазвичай Ендер просувався містком у замок Королеви Сердець, де не бракувало веселих ігор, але зараз його не приваблювала жодна. Він обійшов величезне тіло й попрямував угору за течією річки до межі лісу; там розташувався дитячий майданчик із гірками, гойдалками й каруселями, на яких весело бавилося з десяток дітей.

Якщо раніше в будь-якій грі Ендер мав аватар дорослого, то тепер комп'ютер вивів його в подобі дитини, до того ж найменшого з усіх дітлахів на майданчику. Ендер зайняв місце у черзі на гірку, на нього ніхто не зважав, і він заліз нагору й подивився, як хлопчик попереду

з'їжджає вниз по довгій спіралі, а потім, недовго думаючи, сів, відштовхнувся й почав спуск.

За мить спуску по блискучій гладенькій поверхні Ендер провалився крізь скло й гепнувся просто на землю. Гірка чи то не змогла, чи то не забажала втримувати його, перекладини також. Він намагався чіплятися за них, але хутко якась перекладина зникала, й Ендер падав. На гойдалці сидіння злітало все вище й вище, поки він не вилітав із нього. Карусель прискорювалася, а потім викидала його.

А інші діти... Знущалися з нього, жорстоко насміхалися, а потім знову бралися до ігор.

Ендеру хотілося кинутися на них і потопити всіх у річці, але натомість він розвернувся й пішов до лісу. Рухався стежинкою, що поступово перейшла у дорогу, викладену старовинною бруківкою, проте досі ще придатною до пересування, хоча каміння і розсувала проросла трава. То зліва, то справа виникали пропозиції погратися, але Ендеру було ніколи, він прагнув довідатися, куди веде дорога.

Ендер дійшов до галявини, на якій були криниця й стовп із табличкою "Випий, мандрівниче". Наблизившись, Ендер зазирнув у криницю, аж раптом почув зле гарчання. На галявину вибігли кільканадцять вовків із людськими обличчями; Ендер упізнав їх — це були діти з ігрового майданчика. Лишень тепер вони мали гострі ікла й миттєво розшматували та з'їли беззахисного Ендера.

Чергове його втілення, що з'явилося на тому ж місці, вони так само з'їли — Ендер не встиг плигнути до колодязя. Наступного разу він повернувся на дитячий майданчик. Знову дітлахи глузували з нього. "Смійтеся, якщо хочете, — думав Ендер. — Я знаю, хто ви насправді". Він штовхнув одну дівчинку, та піднялася й кинулася, розлючена, за ним. Ендер, утікаючи, заманив її на гірку. Коли він провалився, вона, наздоганяючи його, провалилася разом із ним. Опинившись на землі,

вона перетворилася на вовчицю та так і лежала чи то мертва, чи то непритомна.

Одного за одним Ендер заманював вовкулаків у пастку. Однак не встигав покінчити з останнім, як звірята оживали, і не у вигляді дітей. Ендер знову був розірваний на шматки. Наступної миті мокрий і замерзлий Ендер опинився на Велетовому столі.

"Час припиняти цю гру, — вирішив він, — мені треба знайти своє нове військо". Злізши з краю столу на стілець, зістрибнув униз, обійшов велетенський труп і попрямував на дитячий майданчик ставити пастки.

Тільки-но його ворог перетворювався на вовка, Ендер відтягував його тіло до струмка й кидав у воду. Тіло тануло, немов у струмку текла кислота. Коли вовк зникав, над водою здіймалася хмаринка чорного диму. Ендер легко впорався з усіма, хоча під кінець діти атакували його по двоє й по троє. Тепер ніхто не чатував на Ендера серед галявини, тому він безперешкодно опустився у криницю по мотузці від цебра й опинився в печері.

Там панував напівморок, але Ендер розгледів тьмяний відблиск коштовних каменів. Скарби лежали купами. Ендер проминув їх, водночас зауваживши погляд чиїхось очей. Щедро заставлений стіл його не цікавив. Повз клітки, у яких сиділи чудернацькі, однак цілком доброзичливі істоти, він також пройшов, вирішив, що побавиться з ними згодом. Нарешті він дістався дверей, на яких зі смарагдів були викладені слова: "Край Світу".

Без жодних вагань Ендер відкрив двері й увійшов.

Він стояв на невеликому клаптику землі на самій вершині крутосхилу й бачив густий зелений ліс, що лишень почав убиратися в осінні кольори, бачив прогалини зораних ланів, волів, які тягли вози, бачив маленькі села, замок, що височів у далечині. Під ногами

пропливали пухнасті хмарини, небо було, немов склепіння печери, з якого купи коштовностей звисали подібно до сталактитів.

Двері за спиною нечутно зачинилися. Ендер зачаровано дивився вниз — цей світ був настільки гарним, що хлопчика геть не цікавило, як доведеться вижити в ньому, не надто переймало, в які ігри гратиме він тут. Він знайшов цей край, і те, що побачив, стало його винагородою. Не розмірковуючи, до чого це призведе, він зістрибнув зі свого місця й полетів униз. Його несло до вигину річки просто на гострі скелі, однак сіра хмара, підлетівши під Ендера, підхопила його, понесла вдалечінь, до вежі високого замку й, крізь відчинене вікно, всередину, а потім залишила його в кімнаті. Тут не було жодних дверей, а за вікном зяяло глибоке урвище, падіння в яке було б безумовно смертельним.

Хвилину тому він бездумно кинувся зі скелі, а тепер завагався. Прикамінний килимок розвернувся й перетворився на довгу тонку зміюку з гострими зубами.

— Я твій єдиний вихід, — прошипіла змія, — найкращий вихід — смерть.

Ендер озирнувся в намаганні знайти якусь зброю. Проте екран несподівано потемнішав, по верхньому краю пробіг рядок:

НЕГАЙНО ДО СВОГО КОМАНДИРА. ВИ ЗАПІЗНЮЄТЕСЯ. ЗЕЛЕНИЙ-ЗЕЛЕНИЙ-КОРИЧНЕВИЙ.

Ендер розгнівано відключив комп'ютер і вирушив до стінки з дороговказами, знайшов зелено-зелено-коричневу лінію, торкнувся її та пішов. Вогники запалювалися перед ним, указуючи шлях. Темно-зелений, світло-зелений і коричневий кольори коду нагадали йому ранню осінь у королівстві, яке він відкрив під час гри. "Я маю туди повернутися, — вирішив Ендер. — Ця змія досить довга, я зможу по ній спуститися з вежі й відшукати свою дорогу. Напевно, це місце й

називається Краєм Світу через те, що там припиняються всі ігри. Я зможу просто прийти у якесь село, стати звичайним маленьким хлопчиком, працювати й бавитись, як усі, нікого не вбиваючи і більше не вмираючи. Жити звичайним життям".

Одначе, міркуючи так, Ендер не міг уявити собі того "звичайного", простого життя. Це було йому незнайомим, але кортіло спробувати.

Армії були більшими за вікові групи, і армійські бараки так само були більші. Кімната виявилася довгою й вузькою. Ліжка розташовувалися у два ряди. Барак тягнувся так далеко, що було помітно, як у кінці підлога загинається. Кімната містилася на ободі величезного колеса, що собою і являла територія бійцівської школи.

Ендер застиг у дверях. Кілька хлопців, що сиділи біля дверей, прискіпливо глянули на нього. Усі вони були старшими, на нього не зважали, а продовжували балакати, лежачи або напівсидячи на ліжках. Бесіда точилася, зрозуміло, про баталії. Старші хлопці завжди лише про них і говорять. Усі в кімнаті були вищими за Ендера. Десяти-одинадцятирічні діти височіли над ним баштами, найменшим було вісім. А Ендер не був високим навіть для власного віку. Він спробував визначити командира, проте більшість уже зняла форму. У багатьох на колінах були ноутбуки, та уроками займалися лише деякі. Ендер увійшов, і його зразу помітили.

— Чого тобі треба? — визивно спитав хлопчик, який лежав на верхньому ліжку біля дверей. Він був найбільшим у цій кімнаті. Ендеру доводилося бачити його раніше. На щоках цього рослого юнака вже пробивалися бакенбарди. — Ти не Саламандра.

— Але стану таким, напевно, — відповів Ендер. — Зелено-зелено-коричневий, правильно? Мене перевели до вас.

Він показав хлопцю, ніби той був вартовим, аркуш паперу. Хлопець простягнув руку, щоб узяти, але Ендер папірця йому не віддав.

— Мені належить вручити це Бонзі Мадриду особисто.

До розмови приєднався ще один хлопець. На зріст він був меншим за "вартового", але вищим за Ендера.

— Тупоголовий, не Бонзі, а Бонзо. Це іспанське ім'я, воно не відмінюється. Бонзо Мадрид. Акі насотрос абламос еспаньйол, сеньйор Гран Федор.

— То це ти — Бонзо? — поцікавився Ендер, уже вимовляючи ім'я правильно.

— Ні. Я просто маю хист до мов. Петра Акарнян, єдина дівчинка в Армії Саламандр. Тільки у мене більше права називатися хлопцем, ніж у решти мешканців цієї кімнати.

— Мамця Петруха, — почав один із хлопчиків. — Петруха мав Парижа...

— Мавпа рижа, мавпа рижа, мавпа рижа! — підхопив інший.

Багатьох це розсмішило.

— Скажу по секрету, — зауважила Петра, — коли вчителі вирішать поставити клізму бійцівській школі, їм доведеться всунути її у зелено-зелено-коричневе.

Ендера охопив відчай. Усе проти нього: куций, ненатренований, недосвідчений — цього достатньо, щоби викликати роздратування товаришів своїм раннім розвитком. А на додачу в нього, зовсім

випадково, не найкращий друг. Біла ворона Армії Саламандр. Ця зустріч — і для всіх їхні імена пов'язані нерозривно. Чудово...

Ендер поглянув на тих, хто сміявся, і на мить йому здалося, що тіла цих хлопчиків вкриті вовною, а з розкритих пащ стирчать гострі ікла. "Невже я єдина людина у цьому страшному місці, а всі інші — звірюки, ладні розірвати мене на шматки?"

Потім він згадав Алая. "Ні, у кожній армії є людина, бодай одна, з якою варто зійтися".

Раптом, без жодної команди, сміх припинився, хлопці застигли на місці. Ендер обернувся до дверей. У проході стояв хлопчик, високий і гнучкий, із гарними чорними очима й чітко окресленими вустами. Весь його вигляд свідчив про витонченість натури.

"За цією вродою я піду куди завгодно, — вимовив внутрішній голос Ендера. — Я хочу бачити світ цими очима".

— Хто ти? — спокійно спитав хлопчик.

— Ендер Віггін, сер, — відповів Ендер. — Переведений зі свого набору до Армії Саламандр.

Він простягнув свій припис. Хлопчик узяв папірець упевненим рухом, не зачепивши руки Ендера.

— Скільки тобі років? — поцікавився він.

— Сім. Майже.

Так само спокійно командир продовжив:

— Я запитав, скільки тобі років зараз, а не в майбутньому.

— Мені шість років, дев'ять місяців і дванадцять днів.

— Скільки часу ти провів у бійцівській кімнаті?

— Кілька місяців. Я пристойно стріляю.

— Вас навчали бойовим маневрам? Ти знаєш, що таке бути частиною взводу? У вас були спільні заняття?

Ні про що таке Ендер не чув. Він похитав головою.

Мадрид поглянув на нього, ніби оцінював.

— Ти невдовзі зрозумієш, наскільки люблять офіцери, що керують цією школою, а особливо майор Андерсон, різні розіграші. Армія Саламандр ледве-ледве почала виходити з ганебного занепаду. Ми роздовбали Щурів, Скорпіонів, Хортів і ладні битися за місце лідера. І, зрозуміло, саме мені підсовують геть нікчемного, нетренованого, безнадійно відсталого й недорозвинутого бійця — тебе.

Петра спокійно зауважила:

— А він не дуже радіє знайомству з тобою.

— Замовкни, Акарнян, — сказав Мадрид. — За однією перешкодою нам ставлять другу. Та які перепони не ставили б офіцери у нас на шляху, ми все ще…

— Саламандри! — у один голос гаркнули бійці.

Ендер здогадався, що відбувається. Це гра, ритуал. Мадрид не хотів завдати йому болю. Він просто прагнув упоратися з несподіваною ситуацією й використати її для зміцнення своєї влади всередині армії.

— Ми вогонь, що їх зжере цілком: і пащі, і кишки, серця й голови. Хоч у вогню багато язиків — багаття одне.

— Саламандри! — знову вигукнули.

— І навіть цей нас не послабить, — сказав Мадрид.

— Я докладу зусиль, я швидко навчуся. — У Ендера майнула примарна сподіванка.

— Я не давав тобі слова. Я маю намір обміняти тебе так швидко, як тільки можна. Мені, мабуть, доведеться доважити до тебе когось ціннішого, та поки ти такий малий, ти більш, ніж нікчемний. Ще один невдаха, заморожений у кожному бою, — ось що ти таке. А зараз у нашій армії кожен заморожений солдат упливає на підсумок гри. Особисто я нічого проти тебе не маю, Віггін, але впевнений, що ти зможеш потренуватися за ще чий-небудь кошт.

— Він сама доброзичливість, — вставила Петра.

Мадрид спокійнісінько підійшов до дівчинки й ударив її по обличчю зовнішнім боком долоні. Почувся негучний удар — Бонзо зачепив її лише кінчиками пальців, але на щоці запалали чотири багряні плями; там, де нігті подряпали шкіру, проступили дрібні краплини крові.

— Ось мої розпорядження, Віггін, і, маю надію, мені не доведеться повторювати це вдруге. Коли ми тренуватимемося в бійцівській кімнаті, ти не забираєшся геть. Звісно, ти маєш бути на місці, але тебе не зараховано до жодного взводу. Ти не братимеш участі у відпрацюванні маневрів. Коли нас викличуть на бій, ти хутко вдягнешся й прийдеш з

усіма до воріт, але ввійдеш крізь них лише за чотири хвилини після початку гри. Залишишся біля воріт і в жодному разі не почнеш стріляти. І так до самого кінця гри.

Ендер кивнув. Отже, він знову ніхто. Залишалося сподіватися, що обмін відбудеться якнайшвидше.

Також він зауважив, що Петра не закричала від болю, навіть не підняла руку до щоки, хоча кров із ранки потекла червоною цівкою вниз по підборіддю до шиї. Нехай вона погана вівця цієї армії, але якщо Бонзо Мадрид не бажає дружби, то чому б Ендеру не подружитися з Петрою.

Йому вказали на ліжко у віддаленому кінці бараку, верхнє місце. Лежачи на спині, він не бачив дверей — заважав вигин стелі. Поряд лежали інші хлопчики, на вигляд такі самі сумні й насуплені.

Покидьки Армії Саламандр, жоден із них не привітався з Ендером навіть жестом.

Ендер приклав руку до тумбочки і спробував відчинити її, однак нічого не вийшло. Потім він зрозумів, що ані тумбочка, ані три секції шафи взагалі не замкнені. На всіх чотирьох дверцятах висіло кільце, потягнувши за яке, можна було вільно їх відчинити. Ендер не матиме тепер нічого власного у справжній армії. У шафі лежала форма, не блакитна, як у новачків, а темно-зелена з помаранчевою вставкою — комбінезон Армії Саламандр, який був дещо завеликий на хлопця. Та, певно, армійські комбінезони шилися не з розрахунку на шестилітніх.

Ендер почав знімати свою нову уніформу, і побачив, як до його ліжка проходом наближається Петра Акарнян. Він зіскочив із постелі на підлогу, щоби привітати дівчинку.

— Не парся, чувак, — кинула вона. — Я ж не офіцер.

— Ти командир взводу, хіба ні?

Поряд хтось гигикнув.

— Чому ти так вирішив, Віггін?

— Твоє ліжко біля самого входу.

— Ліжко біля входу тому, що просто я кращий стрілець у цій клятій саламандрівській армії. А ще Бонзо труситься, що я почну революцію, якщо взводні не наглядатимуть за мною. Ніби з цими хлопаками можна почати щось особливе.

Вона зневажливо махнула рукою у бік насуплених хлопців на сусідніх ліжках.

І чого вона постійно намагається наламати дров, зробити ще гірше, ніж є?

— Кожен із них кращий за мене, — відповів Ендер, намагаючись переконати своїх нових товаришів, що не поділяє її ставлення.

— Я дівчинка, — сказала Петра, — а ти шестилітнє маля, у нас багато спільного. Чому б нам не стати друзями?

— Домашнє завдання я за тебе не робитиму.

До Петри не відразу дійшло, що це жарт.

— Еге ж, у вас військова підготовка обмежується грою. Тут не так, як у новачків. Історія, стратегія, тактика, жучари й математика з астрономією — ось що потрібно пілотам і командирам. Сам побачиш.

— Гаразд, ми друзі. Що далі? — спитав Ендер, імітуючи її підкреслено недбалу манеру говорити.

— Бонзо не дозволить тобі тренуватися. Він просто накаже взяти ноут до бійцівської кімнати й робити уроки. І він має рацію, по-своєму, — йому не потрібно, щоби зовсім недосвідчений малюк став зривати заняття з точного маневрування. Бонзо, він же такий тендітний, такий витончений: помочиться — і краплі не проллє повз.

Ендер усміхнувся.

— Бійцівська кімната постійно відчинена. Якщо хочеш, можемо піти туди у вільний час, і я навчу тебе всьому, що знаю. Я, може, не найкращий боєць у школі, але знаю й умію більше за тебе.

— Якщо ти згодна, — відповів Ендер.

— Почнемо завтра після сніданку.

— А якщо кімната буде зайнята? Коли я був у молодшій групі, ми теж ходили туди після сніданку.

— Пусте, адже тут дев'ять бійцівських кімнат.

— Я ніколи не чув про решту.

— Вхід у них один. Центр Бійцівської школи — схожий на вісь колеса воза — складений із бійцівських кімнат. Вони не обертаються разом з усією станцією, і там нульове тяжіння. Вони просто лишаються на місці, не крутяться й не падають. Але вони влаштовані так, що двері всіх бійцівських кімнат виходять у той коридор, через який ми йдемо. Ти входиш усередину, в цей час станція пересувається, і наступна команда потрапляє в іншу кімнату.

— Ясно.

— Домовились? Одразу після сніданку.

— Гаразд.

Вона пішла проходом.

— Петра, — покликав він.

Вона озирнулася.

— Дякую.

Петра нічого не відповіла й попрямувала далі між ліжками.

Ендер знову виліз на постіль і скинув комбінезон. Лежачи голим на ліжку він порався зі своїм новим ноутбуком, намагаючись розібратися, що вчителі зробили з його кодами й доступами. Зрозуміло, його систему захисту вони просто стерли. Йому тут нічого не належало, навіть файли на комп'ютері.

Лампи трохи потьмяніли, це означало, що скоро відбій. Ендер не знав, де душова. Хлопчик із сусіднього ліжка підказав:

— Перші двері наліво. Ми миємося разом зі Щурами, Білками й Кондорами.

Ендер подякував і попрямував туди, але хлопчик його зупинив.

— Не можна йти просто так, поза бараком ми носимо форму, завжди.

— І в туалет, що, також?

— Особливо туди. І тобі заборонено розмовляти з хлопцями з інших армій. Що в туалеті, що в їдальні. Це може прокотити в ігровій кімнаті й, само собою, якщо вчитель накаже. Але якщо Бонзо тебе піймає — ти труп. Зрозумів?

— Дякую.

— І ще. Якщо Бонзо побачить, що ти голяка ходиш перед Петрою, він розлютиться.

— Так вона ж сама була роздягнена, коли я прийшов, хіба ні?

— Вона робить, що хоче, а тобі не можна роздягатися. Це наказ.

Дурний наказ. Петра поки що не відрізняється від хлопчиків.

Недоречна заборона. Вона відокремлювала Петру від решти, поділяла армію. Украй нерозумно. Як Бонзо примудряється командувати, якщо не розуміє таких елементарних речей? Алай був би кращим командиром: він знає, як об'єднувати людей.

"Я також знаю, — подумав Ендер. — Коли-небудь і я стану командиром".

Він мив руки в душовій, коли почув позад себе голос:

— Вони що, почали вдягати у форму Саламандр немовлят?

Ендер не відреагував, просто витер руки.

— Ти диви, вони зараховують малят до Армії Саламандр! Ви на нього подивіться, він у мене між ногами легко пройде, а я й не помічу!

— Хто б сумнівався, Дінку? — підтакнув йому хтось.

— Та це ж Віггін! Це той розумник, що був у ігровій кімнаті.

Усміхнений, Ендер рушив коридором. Нехай він і куций на зріст, але його ім'я вже відоме. Нехай поза ігровою кімнатою, то пусте. Але про нього ще заговорять усі. Можливо, це станеться вже потому, як він полишить Армію Саламандр. Та все ж незабаром.

Петра чекала в коридорі, що вів до кімнати для битв.

— Стій, — сказала вона Ендеру. — Щойно зайшла Армія Кролів, і потрібно кілька хвилин, аби змінити кімнату.

Ендер присів біля неї.

— У бійцівській кімнаті є дещо більше, ніж проста зміна з однієї на другу, — промовив він. — Наприклад, чому до того, як ми входимо в кімнату, в коридорі існує сила тяжіння?

Петра заплющила очі.

— Якщо кімнати для бою дійсно пересуваються довільно, що відбувається, коли одна з'єднується? Чому вона не рухається разом зі школою?

Ендер згідно покивав головою.

— Тут багато таємниць, — Петра перейшла на шепіт. — Тільки не пхай туди свого носа. З останнім солдатом, який намагався це зробити, стався жах. Коли його знайшли, він звисав ногами зі стелі, головою в унітаз.

— Отож я не перший, хто ставить запитання.

— Запам'ятай мої слова, хлопчику. — Слово "хлопчику" прозвучало дружньо, не зверхньо. — Більше правди, ніж треба, вони не відкриють ніколи. Проте кожна мисляча дитина знає, що в науці сталися великі зміни з часів старого Мазера Ракхема й Переможного флоту. Очевидно, що тепер ми навчилися контролювати силу тяжіння, тобто вмикати й вимикати її, змінювати напрям чи навіть відображати. Я думала про різні речі, які можна робити зі зброєю сили тяжіння й гонками сили тяжіння на космічних кораблях. І уявляла, як космічні кораблі рухаються поблизу планет. Можливо, відображуючи власну силу тяжіння планети на себе, тільки зі зворотного напряму, відривають від них великі шматки й спрямовують її на менший об'єкт. Та вони мовчать.

Ендер зрозумів навіть більше, ніж вона сказала. Маніпуляції з силою тяжіння — одне, а хитрощі офіцерів — геть інше. Та головна думка: вороги — не інші армії, а дорослі. Вони ніколи не говорять правди.

— Ходімо, хлопчику, — покликала Петра. — бійцівська кімната готова. Рука в Петри міцна, ворога вб'є вона. — Петра захихотіла. — Вони називають мене поетеса Петра.

— А ще кажуть, що ти навіжена.

— Можеш повірити, малий.

У сумці в Петри було десять куль-мішеней. Однією рукою Ендер тримав її за костюм, другою притримувався за стіну, щоби вона з силою кинула кулі в різних напрямках. Вони відскакували при нульовому тяжінні.

— Відпусти, — попросила Петра.

Вона відсунулася, навмисне крутнувшись, і кількома вмілими рухами руки вирівнялася й почала цілитися в кулі-мішені одна за одною. Коли вона кинула першу, її світло з білого стало червоним. Ендер знав, що зміна кольору тривала менше двох хвилин. Коли вона взяла останню кулю, лише одна встигла знову стати білою.

Петра точно відскочила від стіни й на високій швидкості повернулася до Ендера. Він спіймав її, допоміг погасити швидкість і приземлитися — одна з перших технік, засвоєна ним, ще коли він був початківцем.

— Ти добре справляєшся, — зауважив Ендер.

— Не краще за інших. Ти теж це освоїш.

Вона навчила тримати руку прямо й цілитися всією рукою.

— Більшість солдатів не розуміють, що чим далі розташовується ціль, тим довше слід утримувати промінь у межах кола приблизно в два сантиметри. Це різниця між десятою частиною секунди й половиною секунди, проте в битві то значний час. Багато солдатів уважають, що промахнуться, просто вони надто швидко рухаються. Не можна розмахувати бластером, наче мечем, — слід цілитися.

Петра використала кулеверт, аби повернути кулі, а тоді поволі, одну за одною, запустила їх знову. Ендер стріляв по них і щоразу хибив.

— Чудово, — похвалила Петра, — поганих навичок не маєш.

— Хороших також, — зітхнув Ендер.

— Я тебе навчу.

Того ранку вони нічого особливого не досягли, в основному розмовляли. Як думати, коли прицілюєшся? Треба одночасно тримати в голові свій рух, а також рух ворога. Слід випростовувати руку й цілитися всім тілом, щоб у випадку замороження руки все одно можна було вистрілити. Зрозумій, на якому положенні спускового гачка бластер починає стріляти та балансуй, тримаючи спуск напоготові. Розслаб тіло, не напружуйся — адже це змушує тебе тремтіти.

Того дня це було єдине заняття. Протягом військових занять увечері Ендерові наказано було принести ноутбук і, сидячи в кутку, виконувати шкільні завдання. Усі солдати Бонзо мали бути в бійцівській кімнаті, але займатися з кожним йому було не обов'язково.

Проте Ендер не виконував свого завдання. Якщо йому не випадало тренуватись як солдату, він міг вивчати тактику Бонзо. Армія Саламандр складалася зі стандартних чотирьох взводів, по десять солдатів у кожному. Дехто з командирів ділив свою армію так, що у взводі А були найкращі солдати, а в Г — найслабші. Бонзо ж перемішав їх, а тому взвод складався з сильних і слабких бійців.

Винятком був взвод Б, і він налічував лише дев'ятьох хлопців. Ендер не знав, кого перевели, щоби звільнити місце для нього. Згодом з'ясувалося, що лідер взводу Б — новий. Бонзо скаженів. Воно й не дивно: він утратив лідера взводу, щоб отримати Ендера.

У дечому Бонзо мав рацію. Ендер не був готовим.

Години практики витрачалися на роботу над маневрами. Взводи, які не бачили один одного, тренувалися виконувати точні операції за конкретний час. Вони використовували один одного для несподіваної зміни напрямку, одночасно не втрачаючи свого розташування. Усі солдати вправно оперували навичками, яких Ендер просто не мав. Наприклад, уміння м'яко приземлятися й амортизуватися. Чіткий політ. Налаштування курсу, використовуючи заморожених солдатів, які

довільно летять кімнатою. Обертання, крутіння, ухилення. Ковзання стінами, надзвичайно складний і найефективніший маневр, оскільки ворог не може опинитися за спиною.

Хоча Ендер розумів, як багато він досі не знає, він помітив і те, що може вдосконалити в майбутньому. Добре відтреновані розташування бачилися йому як помилкові. Вони справді дозволяли солдату миттєво реагувати на наказ, утім, були передбачуваними. А ще власне солдатам давалося мало ініціативи. Вони мали діяти згідно з установленим порядком. Не було місця для корегування того, що робив ворог проти їхнього розміщення. Ендер вивчав розташування Бонзо, зосереджуючись на можливостях його знищення, як це робив би ворожий командир.

Протягом Гри Уяви того вечора Ендер запропонував Петрі попрактикуватися з ним.

— Ні, — відмовила вона, — я прагну одного дня стати командиром, тож мушу бути в ігровій кімнаті.

Панувала загальна думка, що вчителі моніторили ігри й визначали потенційних командирів. Сам Ендер у цьому сумнівався. Більше шансів показати себе як вправні командири мали лідери взводу, а не гравці комп'ютерних ігор.

Та Ендер не сперечався з Петрою. Практика після сніданку була досить небезпечною. І все ж довелося працювати. Ендер не міг практикуватися сам-один, хіба що вдосконалювати кілька основних навичок, адже складні прийоми потребували допомоги партнера чи команди. От якби з ним могли практикуватися Алай і Шен.

А чому б йому з ними не працювати? Ендер ніколи не чув, щоби початківець тренувався з солдатом, однак жодного правила, яке б це забороняло, теж не існувало. Цього просто ніхто не робив: до новачків ставилися з надмірним презирством. До Ендера й досі ставились як до

початківця. Йому потрібен хтось для тренувань, а він, у свою чергу, міг би навчити його дечому, що бачив у старших хлопців.

— Великий солдат повертається! — вигукнув Бернар.

Ендер показався у дверях своєї старої казарми. Його не було тут усього один день, а все вже здавалося чужим, хлопці — незнайомими. Ендер розвернувся й пішов геть. Проте там був Алай, дружба з яким була святою. Алай не був незнайомцем.

Ендер не мав наміру приховувати, як до нього ставилися в Армії Саламандр.

— Вони не помиляються. Користі з мене, як зі чхання у скафандрі.

Алай засміявся; інші почали збиратися довкола. Ендер запропонував наступне: вільна гра щодня — напружена робота в бійцівській кімнаті під його керівництвом. Вони навчаться тому, що Ендер бачитиме в інших арміях і битвах, а він розвиватиме свої навички солдата.

— Ми разом готуватимемося.

Багато хлопців погодилися.

— Звісно, — сказав Ендер, — якщо ви працюватимете. Якщо займатиметеся пустощами, ми припинимо цю справу. Я часу не гаятиму.

І вони не барилися. Ендер незграбно пояснював, що саме він бачив, Алай відпрацьовував прийоми на практиці. Уже до кінця вільної гри вони таки навчилися дечому. Утомлені, вони все ж почали освоювати певні техніки.

— Де ти був? — запитав Бонзо.

Ендер нерухомо стояв біля ліжка свого командира.

— Практикувався у бійцівській кімнаті.

— Чув — разом зі своєю колишньою групою початківців.

— Я не можу займатися один.

— Не потерплю, щоби хтось із Армії Саламандр плутався з початківцями. Ти тепер солдат.

Ендер мовчки дивився на нього.

— Віггін, ти мене зрозумів?

— Так.

— Не смій більше практикуватися з тими малими вилупками.

— Можна поговорити з тобою на одинці? — запитав Ендер.

Таке прохання командирам дозволялося задовольняти. Обличчя Бонзо скривилося від гніву, і він вивів Ендера в коридор.

— Віггін, ти мені не потрібен, і я хочу здихатися тебе. Тож не створюй проблем, а то розчавлю тебе.

"Хорошому командиру, — подумав Ендер, — погрози ні до чого".

Мовчання Ендера ще дужче дратувало Бонзо.

— Викликав мене сюди, то кажи вже.

— Ти зробив правильно, що не поставив мене у взвод. Я нічого не вмію.

— Я й без тебе знаю.

— Я прагну стати хорошим солдатом. Я не збираюся підводити муштру, тож мушу тренуватися. А тренуватися можу з небагатьма людьми, які вправлятимуться зі мною. І це мої початківці.

— Робитимеш те, що я кажу, малий.

— Так, я виконуватиму накази, які ти маєш право віддавати. А вільна грає є вільною, ніхто не має права наказувати, взагалі ніхто.

Ендер бачив, що гнів Бонзо закипає. Це було погано. Злість самого Ендера була холодною, і її можна було використати. Гарячковістю ж Бонзо можна було скористатися.

— Я думаю про власну кар'єру. Я не втручатимуся у ваші тренування й битви, але вчитися мені все одно треба. Я не просився у твою армію, і ти хочеш здихатися мене якнайшвидше. Якщо я нічого не вмітиму, хто ж мене візьме? Дозволь мені навчитися і скоріше спихнеш мене, щоб отримати солдата, якого можна використати.

Останнім дурнем Бонзо не був, тож гнів не завадив побачити сенс у словах Ендера. Проте він не міг одразу заспокоїтися.

— Допоки ти в Армії Саламандр, підкорятимешся мені!

— Якщо ти заважатимеш моїй Грі Уяви, я зроблю так, що тебе відправлять на кригу.

Зрозуміло, це не було правдою. А втім, виглядало цілком можливим. Звичайно, якби Ендер наробив галасу, спроби Бонзо завадити його Грі Уяви могли б вилитися у позбавлення його командирства. А ще офіцери, напевне, побачили щось у Ендері, якщо підвищили його. Імовірно, Ендер мав уплив серед учителів і міг когось послати на кригу.

— Поганець, — мовив Бонзо.

— Не моя провина, що перед усіма ти дав мені той наказ, — відказав Ендер. — Та якщо хочеш, я зроблю вигляд, ніби твоя взяла, а завтра ти зможеш сказати, що передумав.

— Не розповідай, що і як мені робити.

— Не хочу, аби хлопці думали, що ти злякався. Інакше не зможеш ними командувати.

Саме за доброту Бонзо й ненавидів Ендера. Виглядало так, ніби Ендер робив йому послугу, дарував йому право командувати. Бонзо бісився, та виходу не мав. Вибору не залишилося жодного. Бонзо навіть не спало на думку, що, віддавши безглуздий наказ, він сам собі нашкодив. Зараз він усвідомлював єдине: Ендер його переміг, а потім іще своєю великодушністю витовк носом.

— Колись я тобі віддячу, — мовив загрозливо Бонзо.

— Може, й так, — знизав плечима Ендер.

Пролунав дзвінок відбою. Засмучений Ендер повернувся до своєї кімнати. Розбитий. Розгніваний. Хлопці зробили однозначний висновок.

Із самого ранку, щойно Ендер зібрався на сніданок, Бонзо зупинив його й промовив голосно, щоб усі почули.

— Я передумав, дурнику. Може, заняття з початківцями тебе чомусь навчать, і я зможу тебе обміняти. Аби пошвидше тебе здихатися.

— Дякую, — відповів Ендер.

— Будь ласочка, — прошепотів Бонзо. — Сподіваюся, тебе заморозять.

Ендер лише вдячно всміхнувся і вийшов. Він знову практикувався з Петрою після сніданку. По обіді спостерігав за муштрою Бонзо та вираховував можливості розбити його армію. Протягом вільних ігор Ендер, Алай та інші працювали до знесилення. "Я зможу, — лежачи в ліжку, думав Ендер, — я витримаю". Його м'язи судомило й крутило.

За чотири дні Армія Саламандр пішла в бій. Ендер слідував за справжніми солдатами, поки ті коридором бігли підтюпцем до бійцівської кімнати. Уздовж стін виднілися дві стрічки: зелено-зелено-коричнева Армії Саламандр і чорна-біло-чорна Кондорів. Коли вони дісталися місця, де зазвичай розташовувалася кімната для битв, коридор розділився: зелено-зелено-коричневі опинилися ліворуч, а чорно-біло-чорні — праворуч. Розвернувшись праворуч, армії зупинилися перед суцільною стіною.

Взводи розформовувалися у тиші. Ендер залишався позаду. Бонзо давав накази.

— А — відштовхується й піднімається вгору. Б — ліворуч, В — праворуч, Г — униз. — Побачивши, що взвод ладен слідувати інструкціям, додав: — А ти, дурнику, чекай чотири хвилини, й тоді заходь у самісінькі двері. Навіть не знімай бластера.

Ендер кивнув. Раптом стіна за Бонзо стала прозорою, навіть не стіна, а силове поле. Бійцівська кімната також виглядала інакше. Громіздкі коричневі коробки, підчеплені просто в повітрі, частково затуляли собою

вид. Такі умови солдати називали "зірками". Вони розташовувалися, здавалося, довільно. Бонзо ніби було байдуже, де саме вони висіли.

Імовірно, солдати були в курсі, як вправлятися із зірками.

Сидячи й спостерігаючи з коридору, Ендер швидко зрозумів, що солдати не знали, що робити з зірками. Вони не тямили, як приземлятися м'яко на одну й прикриватися нею, а це було тактикою позиції атаки ворога на зірці. Вони взагалі не знали, які саме зірки важливі. Продовжували нападати на них, замість того щоби застосувати ковзання по стінах для отримання кращого положення.

Інший командир успішно використовував відсутність стратегії Бонзо на свою користь. Армія Кондорів провокувала Армію Саламандр на виснажливі для них напади. Для атаки на наступній зірці залишалося все менше незаморожених солдатів. За п'ять чи шість хвилин стало абсолютно зрозуміло, що самим атакуванням Армія Саламандр ворогів не переможе.

Ендер зробив крок у ворота. Він плив трішки нижче. У бійцівських кімнатах, де він практикувався, двері завжди розташовувалися на одному рівні з підлогою. Для реальних битв двері містилися посередині, на однаковій відстані від стелі й підлоги.

Він відчув різку зміну положення, наче в човнику. Що було знизу — здійнялося догори, те саме — зі сторонами. При нульовій силі тяжіння не було сенсу орієнтуватися на положення в коридорі. Дивлячись на ідеально квадратні двері, неможливо точно визначити, де верх. Та це було байдуже. Зараз Ендер віднайшов орієнтацію, яка мала сенс. Ворота ворога перебували внизу. Об'єкт гри мав упасти в напрямку домівки ворога.

Ендер робив рухи, які орієнтували його в новому напрямку. Замість того щоби випростатися, повністю показавшись ворогу, він ногами

вказав на ворога й став набагато меншою мішенню. Та хтось його помітив. Усе ж він плив без усякої мети, у відкритому просторі. Інстинктивно він підігнув під себе ноги. Тієї ж миті його засвітили, й ноги костюму застигли в такій позі. Руки залишалися незамороженими, адже за відсутності удару в випростане тіло застигали лише кінцівки, у які вистрелили. Ендер зрозумів, що якби він не показав ноги ворогові, удар дістався б його тілу. Тоді його було б поранено.

Оскільки Бонзо наказав йому не витягати зброю, Ендер не рухав головою й руками, ніби й вони заморожені, а просто продовжував пливти. Ворог ігнорував його, зосередивши увагу на солдатах, які в них стріляли. Битва була важкою. З меншою чисельністю, Армія Саламандр, однак, не бажала здаватися. Бій розпався на низку відокремлених стрілянин. Дисципліна Бонзо тепер виправдалася, адже кожен заморожений із Саламандр брав із собою принаймні одного ворога. Ніхто не тікав і не панікував, усі спокійно цілилися.

Петра була на висоті. Армія Кондорів помітила це й докладала неймовірних зусиль, аби її заморозити. Спочатку вони поцілили в руку, заморозивши її. Потік прокльонів спинився лише тоді, коли її заморозили повністю, а на щелепу наліз шолом. За кілька хвилин усе скінчилося. Армія Саламандр уже не пручалася.

Не без задоволення Ендер помітив, що Кондори спромоглися зібрати мінімальну кількість солдатів, щоби відкрити ворота до перемоги, — п'ять. Четверо з них торкнулися шоломів на освітлених крапках чотирьох кутів дверей Саламандр, п'ятий плив силовим полем. На цьому гра закінчилася. Вогні засвітилися своїм звичним яскравим світлом, з учительських дверей вийшов Андерсон.

"Коли ворог підійшов до воріт, — думав Ендер, — я міг дістати бластер. Міг би вистрелити в одного, і їх стало б недостатньо. Ми могли б перемогти. Кондори нізащо не виграли б, якби четверо не торкнулися чотирьох кутів, а п'ятий не пройшов крізь ворота. Бонзо, йолопе, я міг би врятувати тебе від цієї поразки. А може, й повернув усе на перемогу,

адже вони сиділи тут, беззахисні, й навіть не зразу могли б здогадатися, звідки постріли. Це було мені під силу".

Зрештою, наказ є наказ, і Ендер пообіцяв його виконувати. Його дещо втішив факт, що на офіційному таблі Саламандр значилися сорок убитих і важкопоранених і один легкопоранений, замість сорока одного вбитого. Бонзо не міг уторопати, хто ж це був, доки не звірився з книгою Андерсона. "Поранений, Бонзо, — подумав Ендер. — Я ж міг стріляти".

Ендер очікував, що Бонзо підійде до нього зі словами: "Якщо таке трапиться наступного разу, можеш стріляти". Але Бонзо мовчав, як риба, аж до наступного ранку. Звісно, Бонзо їв у командирській їдальні, але цей рахунок набув там такого ж розголосу, як і в солдатській їдальні. У будь-якій іншій грі кожен член армії, яка програвала, був засвіченим, повністю замороженим або пораненим — тобто мав деякі частини тіла незамороженими, проте не міг стріляти чи наносити шкоду ворогові. Саламандри виявилися єдиною армією, що програла, де був солдат у категорії легкопоранених.

Ендер не поспішав пояснювати. Але інші члени Армії Саламандр розповідали, чому саме так трапилося. Коли ж хлопці питали, чому він не знехтував наказом і не вистрілив, Ендер спокійно відповідав:

— Я виконував наказ.

Після сніданку його знайшов Бонзо.

— Наказ лишається в силі, — сказав він, — не забувай про це.

"Тобі це дорого коштуватиме, дурню. Можливо, я не найкращий солдат, однак можу тобі допомогти. І ти мене не зупиниш", — хотів сказати Ендер, але змовчав.

Цікавим побічним ефектом битви став факт, що Ендер опинився на вершині рейтингу солдатів. Він не стріляв, тож запис про постріли був ідеальним — жодного промаху. Оскільки його не засвічували й не заморожували, він отримав відмінні бали за це. Ніхто й близько не підступився до таких результатів. Багато хлопців реготали, хтось сатанів, проте Ендер очолював список успішності солдатів.

Ендер і надалі просиджував армійські заняття. Натомість він наполегливо тренувався самотужки, зранку — з Петрою, увечері — з друзями. До них приєднувалося все більше початківців: не заради втіхи, а тому, що бачили результат — власне вдосконалення. Звісно, Ендер і Алай були попереду всіх. Частково тому, що Алай щоразу пробував щось нове, а Ендер вигадував тактичні засоби, щоб із цим упоратися. Вони дозволяли собі допускати безглузді помилки й мали сміливість братися за те, про що добре тренований солдат, який мав хоч трохи самоповаги, навіть не думав. Багато що з цього виявилося непотрібним. Та спробувати було цікаво, захопливо, й дещо все ж допомагало. Найкращим часом доби був вечір.

Наступні дві битви стали легкою перемогою Саламандр. Ендер прийшов на п'ять хвилин пізніше й залишився неушкодженим переможеною армією. Він почав розуміти, що Армія Кондорів була незвично сильною. Саламандри, слабкі через стратегію Бонзо, належали до кращих команд, постійно піднімалися сходинками рейтингів й настирно змагалися з Армією Щурів за четверте місце.

Ендеру виповнилося сім років. У школі не надто стежили за календарем, та Ендер знайшов спосіб дізнатися дату на своєму комп'ютері й позначив свій день народження. Це помітила і школа. З цієї нагоди з Ендера зняли мірки й видали нову форму Армії Саламандр і новий флеш-комбінезон для бійцівської кімнати. До казарми він повернувся в новому одязі, який виявився великим і сидів якось дивно, ніби його власна шкіра більше не підходила.

Йому кортіло зупинитися біля ліжка Петри й розповісти їй про свій дім, про те, якими зазвичай були дні народження. Хотілося просто сказати, що у нього день народження, а вона б привітала його. Та з днем народження ніхто не вітав. То було по-дитячому. Так робили лише ті, хто жив на Землі. Тістечка й дурнуваті традиції. На шостий день народження Валентина спекла Ендеру пиріг. Тісто впало, і то було жахливо. Готувати більше ніхто не вмів, отож то була божевільна річ, яку могла зробити лише Валентина. Згодом її дражнили тістечком, та Ендер зберіг шматочок у серванті. Потім у нього забрали монітор, сам він теж покинув дім, проте знав, що там, у серванті, лежить маленький шматочок жовтої масної пилюки. Серед солдатів ніколи не заходило мови про дім, наче перед школою в житті не існувало нічого. Ніхто не отримував листів, і жоден їх не писав. Усі вдавали, що їм байдуже.

"Та мені не байдуже, — подумав Ендер. — Єдина причина мого перебування тут — аби жучари не вистрелили Валентині в око, не прострелили їй наскрізь голову, як тим солдатам на відео, що були відзняті в перших битвах із жучарами. Аби не розкололи їй голову гарячущим променем так, що мозок розриває череп і розливається, наче дріжджове тісто, що вилазить із діжі". Ендер часто бачив це у своїх найжахливіших кошмарах найстрашнішими ночами й, тремтячи, прокидався. Однак він мовчав, мусив мовчати, щоби не здогадалися, що він сумує за родиною. "Я хочу повернутися додому".

Зранку ставало краще. Домівка віддавала глухим болем у закутках його пам'яті. Утомою в очах.

Того ранку Бонзо прийшов, коли вони саме вдягалися.

— Надягнути форму! — крикнув він.

Починалася битва. Четверта Ендерова гра.

Ворогом була Армія Леопардів. Перемогти її буде легко. Ця армія була новою й завжди перебувала в нижній чверті рейтингів. Сама армія зорганізувалася шість місяців тому, командував Пол Слоттері. Ендер надягнув свій новий костюм й став у шеренгу. Бонзо шарпнув його звідти й поставив у кінець.

— Не варто було цього робити, — тихо промовив Ендер. — Міг би залишити мене в шерензі.

Ендер спостерігав із коридору. Пол Слоттері був молодим, але кмітливим, і мав у запасі нові ідеї. Солдати його постійно рухалися, дерлися з зірки на зірку, ковзали по стінах, аби опинитися позаду чи згори від флегматичних Саламандр. Ендер усміхнувся. Бонзо та його солдати були спантеличені. Схоже, Леопарди тримали всі напрями. Незважаючи на це, битва не була зовсім однобокою, як здавалася. Ендер помітив, що Леопарди теж утрачали багатьох бійців, відчайдушна тактика виставляла їх надто напоказ. Важливо, що Саламандри вже відчували себе переможеними. Вони повністю втратили ініціативу. Спершу вони трималися на рівні з ворогом, а тепер збилися в купу, наче жертви страшної різні, ніби сподіваючись, що Леопарди не помітять їх.

Ендер повільно прослизнув крізь ворожі ворота, зорієнтувавши себе так, що ворота ворога розташовувалися внизу, і поволі дрейфував у східному напрямку в кут, де його ніхто б не помітив. Він навіть вистрелив собі по ногах і тримав їх зігнутими в колінах, що забезпечувало найкращий захист. На вигляд він скидався на звичайного замороженого солдата, який безпорадно випливав із битви.

Саламандри чекали неминучого знищення, тож Леопарди розбили їх. Коли Саламандри нарешті припинили вогонь, залишилося дев'ять хлопців. Вони вишикувалися й почали відкривати ворота Саламандр.

Як і вчила Петра, Ендер ретельно цілився прямою рукою. Ще до того, як хтось здогадався, що відбувається, він заморозив трьох солдат, які

збиралися притиснути свої шоломи до освітлених кутів дверей. Тоді хтось вичислив його й вистрелив, спершу поціливши в уже заморожені ноги. Цим Ендер виграв час, аби дістати двох солдатів, які залишилися біля воріт. Армія Леопардів зосталася лише з чотирма незамороженими солдатами, коли Ендеру поцілили в руку й остаточно знерухомили. Гру виграно, в тіло йому так ніхто й не вдарив.

Пол Слоттері скаженів, проте все було чесно. Усі в Армії Леопардів вирішили, що у Бонзо така стратегія — залишати солдата на останню хвилину. Їм і на думку не спадало, що малий Ендер стріляв усупереч наказу. Та Саламандри добре це знали. І знав Бонзо. З погляду свого командира Ендер розумів, що той ненавидить його за порятунок від абсолютного краху. "Начхати, — сказав собі Ендер. — Легше буде мене обміняти й не впадеш надто низько в рейтингах. Обміняєш мене. Від тебе я вже навчився всьому, чого ти тільки можеш навчити. Бонзо, ти вмієш лишень обирати хибний стиль".

"І що ж я освоїв?" — роздягаючись біля свого ліжка, Ендер подумки перебирав уміння. Ворожі ворота розташовуються внизу. Під час битви варто використовувати ноги як щит. Невеличкий резерв, який можна припасти на кінець гри, може стати в нагоді. А ще солдати інколи приймають рішення, мудріші за накази своїх командирів.

Повністю роздягнувшись, Ендер уже збирався залізти в ліжко, коли до нього підійшов Бонзо, на обличчі якого застигла гримаса. "Таким я вже бачив Пітера: мовчить, але готовий убити. Та Бонзо — не Пітер. У цього більше страху".

— Віггін, я нарешті зміг тебе обміняти. Переконав Армію Щурів, що твоє надзвичайне місце в рейтингу — не звичайний збіг обставин. Завтра переходиш до них.

— Дякую, — сказав Ендер.

Можливо, він здався надто вже вдячним. Несподівано Бонзо схопив його й поцілив просто в щелепу. Удар відкинув Ендера вбік, до ліжка, й він майже впав. Тоді Бонзо боляче вдарив Ендера в живіт, і він упав на коліна.

— Ти не послухав мене, — прогримів Бонзо голосно, щоб усі почули. — Жоден хороший солдат такого б не зробив.

Навіть плачучи від болю, Ендер упивався приємністю від шепоту, який розходився казармою. "Який же ти дурень, Бонзо. Ти не зміцнюєш дисципліну — ти руйнуєш її. Вони ж бо знають, що я повернув поразку на перемогу, а тепер бачать, чим ти мені відплатив. Ти сам виставив себе ідіотом. І що тепер твоя дисципліна?"

Наступного дня Ендер повідомив Петрі, що заради її блага ранкові заняття варто припинити. Не треба кидати виклик Бонзо, тому на деякий час їй слід триматися подалі від Ендера. Петра все чудово зрозуміла.

— До того ж, — сказала вона, — ти, як ніколи, близький до того, щоби стати найкращим солдатом.

Він залишив ноутбук і костюм у тумбі. Свою форму Саламандр він носитиме, доки не прийде на склад і не обміняє її там на коричнево-чорну форму Щурів. Він нічого не приніс із собою, тож і забирати нічого не збирався. Брати не було що. Усе найцінніше перебувало в шкільному комп'ютері, в його голові й руках.

Одразу після сніданку Ендер використав один із загальних комп'ютерів й зареєструвався на курс індивідуальної боротьби в умовах земної сили тяжіння. Не задля того, аби помститися Бонзо, а щоб ніхто ніколи не побив його знову.

8. Щур

— Полковнику Графф, раніше ігри завжди велися чесно. З довільним або симетричним розподіленням зірок.

— Чесність прекрасна річ, майоре Андерсон. Проте не на випадок війни.

— Гра втратить сенс. Бо порівняльна таблиця стане безглуздою.

— Дякувати Богові.

— Щоби розробити нові бійцівські кімнати й перевірити їх, знадобляться місяці, а то й роки.

— Саме тому я звертаюся зараз до вас. Приступайте до праці. Будьте винахідливі, продумайте найвигадливіше нагромадження, несподіване й нечесне розташування зірок, яке лишень можна уявити. Врахуйте варіанти, як оминути правила. Скажімо, пізнє сповіщення, нерівні сили. Потім перевірте, що найважче, а що найлегше. Нам потрібен інтелектуальний прорив. Ми ж прагнемо сприяти розумовому розвитку.

— Коли ви плануєте зробити його командиром? Років у вісім?

— Звісно, ні. Поки він навіть не зібрав власної армії.

— Ви її так само комплектуєте?

— Надто близько до гри, Андерсон. Не забувайте, це — навчальна вправа.

— А також статус, особистість, мета, ім'я. Усе, що робить цих дітей тими, хто вони є, виходить із цієї гри. Якщо комусь стане відомо, що

грою можна маніпулювати, штучно її ускладнювати і навіть обманути її, школу можуть закрити. І я не перебільшую.

— Мені це відомо.

— Тому я сподіваюся, цей Ендер Віггін дійсно обраний, інакше ви остаточно переборете ефективність нашого тренувального методу для багатьох прийдешніх поколінь.

— Якщо Ендер не обранець, якщо пік його військової геніальності не збіжиться з прибуттям нашого флоту у світи, звідки походять жучари, тоді взагалі байдуже, чим є або не є наш тренувальний метод.

— Пробачте, полковнику Графф, але я мушу звітувати про ваші накази й про свою власну думку стосовно їхніх наслідків Стратегові й Гегемону.

— Чому не нашому любому Полемарху? Ні для кого не секрет, що він вас слухається.

— Майоре Андерсон, до чого така ворожість? Я ж думав, що ми друзі.

— Так і є. Гадаю, ви не помиляєтеся щодо Ендера. Просто я не вірю, що ви одноосібно маєте вирішувати долю світу.

— Я навіть не думаю, що маю вирішувати долю Ендера Віггіна.

— То ви не заперечуєте, якщо я прозвітую?

— Звісно заперечую, йолопе. Такі речі мусять вирішувати тямущі люди, а не перелякані політики, які отримали посаду, бо мають політичні права в країні, звідки походять.

— Ви розумієте, чому я це роблю?

— Бо ви — недалекоглядна дрібна бюрократична істота, яка думає, як прикритися на випадок халепи. Але в цьому разі ми підемо на поживу жучарам. Повірте мені, Андерсон, не доводьте це до гегемонії. Мені й без них важко.

— Це нечесно? Щось проти вас? Ви можете зробити це з Ендером, але не здатні самі, правильно?

— Ендер Віггін удесятеро сильніший і розумніший за мене. Те, що я роблю з ним, пробудить його геніальність. Якби я сам мусів це пройти, то мене просто розчавило б. Майоре Андерсон, я в курсі, що підриваю гру, та знаю, що ви любите її дужче, ніж будь-хто з хлопців, які грають. Можете мене зненавидіти, але не намагайтеся зупинити.

— Я залишаю за собою право спілкуватися з Гегемоном і Стратегом будь-коли. А зараз робіть, що бажаєте.

— Красненько вам дякую.

— Ендере Віггін, дурнику, що веде за собою стрій, яке щастя, що ти з нами. — Командир Армії Щурів незграбно лежав на нижній койці, прикрившись лише своїм ноутбуком. — З тобою не програє жодна армія.

Хлопці, що стояли поблизу, захихотіли.

Більш опозиційних армій, ніж Щури й Саламандри, годі й уявити. В кімнаті було галасливо, панували безлад і сум'яття. Після Бонзо Ендер гадав, що відсутність дисципліни сприйметься ним на ура. Натомість відчув, що очікує порядку й тиші, цей безлад йому лише заважав.

— У нас усе нормально, Ендере-Бендере. Я — супер-пупер єврей Розик-Носик, а ти так, непорозуміння якесь. Не забувай.

Відколи Міжнародний флот було створено, військовим керівником завше призначали єврея. Існувала легенда, що єврейські генерали ніколи не програють війни. Досі це було правдою. Саме через це кожен єврейський хлопчик у Бійцівській школі марив стати Стратегом, і на нього з самого початку покладали такі надії. Однак це також викликало образи. Армію Щурів часто називали Єврейським загоном, частково як пародію на загін Мазера Ракхема. Багато хто любив згадувати, що під час Другого вторгнення навіть американський єврей, як президент, був Гегемоном альянсу, ізраїльський єврей був Стратегом усього захисту Міжнародного флоту, а російський єврей — Полемархом флоту, саме загін нікому не відомого Мазера Ракхема, двічі судимого військовим трибуналом, наполовину маорі з Нової Зеландії, розбив і остаточно знищив флот жучар у битві в околицях Сатурна.

Казали, що якби Мазер Ракхем міг урятувати світ, то яка різниця, єврей він чи ні.

Проте різниця таки була, і Розик-Носик про це знав. Він висміював себе задля того, аби попередити смішні коментарі антисемітів, однак мусив упевнитись, що всі знають, ким він є. Усі, кого він перемагав у битві, ставали, хоч і на певний час, нетерпимими до євреїв. Армія його займала друге місце, та мітила на перше.

— Я тебе взяв, аби не думали, ніби я виграю лише через те, що маю купу суперових бійців. Хочу, щоби знали, що навіть із таким дурнем, як ти, я можу перемогти. У нас тут три правила: робити, що кажу, і не дзюрити у ліжко.

Ендер кивнув. Він знав, що Розик чекає запитання про третє правило. То ж він запитав:

— Це й було три? У нас із математикою зовсім погано.

Послання було більш ніж зрозумілим. Виграш важливіший за все.

— Віггін, твої практичні заняття з малими недоумками закінчилися. Ясно? Тепер ти в армії великих хлопців. Відправляю тебе до взводу Дінка Мікера. Від сьогодні він — твій бог.

— А хто тоді ти?

— Я — офіцер, який Бога найняв, — вишкірився Розик. — І ще одне. Тобі заборонено користуватися ноутом, доки не заморозиш двох ворожих бійців протягом однієї битви. Цей наказ за межею самооборони. Я чув, що ти геніальний програміст. Не хочу, щоби ти заліз у мій комп.

Присутні вибухнули сміхом. Ендеру знадобилася мить, аби зрозуміти його причину. Розик запрограмував свій стіл на показ, а заразом і анімацію, більших, ніж у реальному житті, чоловічих геніталій, які качалися туди-сюди, коли Розик тримав стіл на голих колінах. "Отакому командиру Бонзо мене віддав, — подумав Ендер. — Як може вигравати битви людина, яка так проводить час?"

Дінк Мікер був у ігровій кімнаті. Він не грав, просто сидів і спостерігав.

— Мене направили до тебе, — сказав Ендер. — Я Ендер Віггін.

— Знаю, — відповів Мікер.

— Я у твоєму взводі.

— Знаю, — повторив Мікер.

— У мене мало досвіду.

Дінк глянув на нього.

— Віггін, мені відомо все. Навіщо, ти думаєш, я просив Розика дістати тебе для мене?

Його не спихнули, а обрали. За нього просили. Мікер хотів його собі.

— Навіщо? — здивувався Ендер.

— Я спостерігав за твоєю практикою з набору. Ти подаєш надію. Бонзо тупий, і я хочу, щоби ти тренувався краще, ніж Петра може це організувати. Вона лише стріляти вміє.

— Цього теж мушу навчитися.

— Ти й досі рухаєшся, наче штанці боїшся намочити.

— То навчи мене.

— То вчись.

— Я не хочу припиняти практичні заняття у вільний час.

— Ти й не мусиш.

— Розик-Носик так хоче.

— Він не може тебе зупинити. І не може, до речі, заборонити користуватися комп'ютером.

— Я вважав, що командир здатен наказати будь-що.

— Він може наказати Місяцю посиніти, але цього не станеться. Слухай, Ендере, командири можуть мати над тобою влади стільки,

скільки ти їм сам дозволяєш. Що більше ти підкоряєшся, то більше вони тобою керують.

— Що їх зупинить від нанесення мені шкоди? — Ендер згадав напад Бонзо.

— Здається, саме для цього ти й брав уроки персонального захисту.

— Ти спостерігав за мною, хіба ні?

Дінк змовчав.

— Я не хочу, щоби Розик на мене розлютився. Я прагну бути частиною битви. Набридло вже просиджувати до кінця.

— Твої рейтинги підуть донизу.

Цього разу Ендер не відповів.

— Ендере, поки ти зі мною, ти — частина битви.

Незабаром Ендер зрозумів чому. Дінк тренував свій взвод незалежно від Армії Щурів, жваво й дисципліновано. Ніколи не консультувався з Розиком, зрідка проводив загальні маневри армії. Скидалося на те, що Розик командував однією армією, а Дінк — другою, тільки набагато меншою, яким інколи випадало практикуватися одночасно в спільній бійцівській кімнаті.

Перше заняття Дінк розпочав, попросивши Ендера показати нападальну позицію вперед ногами. Іншим хлопцям це не сподобалося.

— Як можна атакувати, лежачи на спині? — питали вони.

На подив Ендера, Дінк не виправив їх, не сказав: ви не атакуєте на спині, а робите випад униз. Дінк бачив, що зробив Ендер, проте не зрозумів напрямку. Ендер швидко збагнув, що, незважаючи на те, що Дінк був надзвичайно вправним, спрямованість в утриманні орієнтації на гравітацію коридору замість того, щоби вважати ворожі ворота такими, що розташовані внизу, значно обмежувала його мислення.

Вони тренувалися атакувати зірку, якою володів ворог. До Ендерового методу вони завжди починали стоячки, виставляючи тіла, наче мішені. І навіть тепер солдати досягали зірки й нападали на ворога лише з одного боку.

— Нагору, — кричав Дінк.

І вони дерлися.

Варто зауважити, що він повторював вправу й кричав:

— Знову, догори дригом.

Однак через зосередженість на гравітації, якої не існувало, після закінчення маневру хлопці були незграбні, наче їм паморочилось у голові.

Усі ненавиділи атаку ногами вперед. Дінк наполягав на її використанні. У результаті хлопці зненавиділи Ендера.

— Нас обов'язково має вчити битися новачок? — бурчав один із них, упевнившись, що Ендер чує.

— Так, — відповідав Дінк.

Усі продовжували тренування.

І таки навчилися. Працюючи невеликими загонами, вони зрозуміли, наскільки важче ворогові влучити в того, хто атакував "ногами вперед". Щойно впевнившись у цьому, вони відпрацьовували маневри набагато охочіше.

Одного вечора Ендер уперше прийшов на практичні заняття після цілого дня роботи. Він був утомлений.

— Тепер ти в справжній армії, — сказав Алай, — і не мусиш із нами тренуватися.

— Від вас я можу навчитися тому, про що ніхто не знає, — відповів Ендер.

— Дінк Мікер — найкращий. Я чув, ти під його керівництвом.

— Тоді до роботи. Я покажу вам, чого сьогодні в нього навчився.

Ендер показав Алаю й іншим вправу, яка вимотала його. Однак він додав свого у зразок, змусив хлопців маневрувати з однією нерухомою ногою, з обома відразу або використовуючи замороженого хлопця як важіль для зміни напрямку.

Посеред заняття Ендер помітив Дінка й Петру. Вони стояли в дверях, спостерігаючи. Пізніше, коли Ендер глянув знову, їх вже не було.

Отже, вони за мною спостерігають і знають, що ми тут робимо. Ендер не знав, чи Дінк йому друг. Петру він уважав другом, але певним бути не можна. Вони обоє могли розлютитися через те, що Ендер робить те, що дозволено лише командирам і взводним: муштрує й тренує солдатів. А ще вони могли образитися, що солдати так тісно співпрацюють із новачком. Ендеру було незручно, що за ним спостерігають дорослі діти.

— Я ж тобі заборонив користуватися ноутбуком, — промовив Розик, стоячи біля його ліжка.

Ендер не підняв очей.

— Я закінчую завдання по тригонометрії на завтра.

Розик поставив коліно на ноутбук Ендера.

— Я заборонив цим користуватися.

Ендер поставив стіл на своє ліжко й піднявся.

— Тригонометрія мені потрібна більше, ніж ти.

Розик був вищим за Ендера, принаймні, на сорок сантиметрів. Однак це не надто турбувало Ендера. До застосування фізичної сили не дійде, а якщо й так станеться, Ендер уважав, що зуміє себе відстояти. Розик був ледачим і не знався на персональному бою.

— Хлопче, підеш у рейтингах донизу, — сказав Розик.

— Я так і гадав. Я очолював список лише через дурнуватий спосіб, в який мене використовувала Армія Саламандр.

— Дурнуватий? Стратегія Бонзо допомогла виграти декілька ключових ігор.

— Стратегія Бонзо не виграла б і вуличної бійки. Щоразу, стріляючи, я нехтував наказом.

Цього Розик не знав і тому розлютився.

— Виходить, все, що про тебе сказав Бонзо, — брехня. Ти не просто нетямущий, ти ще й не підкоряєшся.

— Зате я перетворив поразку на нічию. Самотужки.

— Подивимось, як ти самотужки впораєшся наступного разу, — сказав Розик і вийшов.

— Ну й дурень ти, — прокоментував один із хлопців, похитавши головою.

Ендер зиркнув на Дінка, який щось малював на столі. Той підняв очі й, помітивши, що Ендер за ним спостерігає, теж пильно подивився на нього. Дінк мовчав. Гаразд, подумав Ендер, я сам про себе подбаю.

Битва почалася через два дні. Ендер уперше бився як частина взводу, а тому нервував. Взвод Дінка вишикувався вздовж правої стіни коридору. Ендер стежив, аби не схилитися, аби не дати вазі перехилити його до однієї зі сторін. Тримав баланс.

— Віггін! — покликав Розик.

Ендер відчув, як страх пронизує його від горла до паху. Він здригнувся, й Розик це помітив.

— Боїшся? Трусишся? Не намочи штанці, малеча. — Розик зачепив пальцем товстий край Ендерової зброї та потяг його до силового поля, яке закривало бійцівську кімнату. — Побачимо, як ти тепер упораєшся. Щойно відкриються ці двері, вистрибуй і біжи просто до дверей ворога.

Самогубство. Самознищення без мети й сенсу. Та це була битва, а не школа, й наказам потрібно було коритися. Якусь хвилю Ендер тихо злився, потім заспокоїв себе.

— Слухаюся, — відказав Ендер. — Я стрілятиму якраз у напрямку їхнього головного контингенту.

— Не буде в тебе часу нікуди стріляти, дурню, — розсміявся Розик.

Стіна зникла. Ендер підскочив, схопився за ручки на стелі й кинувся вперед, прискорюючись, до дверей ворога.

То була Армія Сороканіжок. Вони лише починали з'являтися біля своїх дверей, коли Ендер досяг половини бійцівської кімнати. Багатьом із них удалося б хутко дістатися під покров зірок, та Ендер зігнув ноги і, тримаючи бластер між ногами, заморозив багатьох солдатів, ледве ті з'являлися.

Вони розбивалися об його ноги, й Ендер мав три дорогоцінні секунди перед тим, як вони вдарили його тіло й вибили з гри. Поки він застигав за кілька разів, устиг розправити руки в рівних протилежних напрямах. Рука, що тримала пістолет, закінчувалася, вказуючи на основне тіло Армії Сороканіжок. Ендер вистрілив у масу ворога, — вони ж заморозили його.

Мить потому він ударився в силове поле ворожих дверей і відскочив, шалено крутячись. Приземлився на групу ворожих солдатів за зіркою, вони підняли його й крутнули ще швидше. До самого кінця гри Ендер літав безконтрольно, хоча інколи тертя з повітрям уповільнювало його рух. Ендер ніяк не міг дізнатися, скількох ворогів він заморозив, перш ніж сам перетворився на кригу. Проте зметикував, що Армія Щурів, як завжди, знову перемогла.

По закінченні битви Розик із ним не розмовляв. Ендер досі був першим у рейтингу, позаяк він заморозив трьох, поранив двох важко, а ще сімох — легко. Розмов про Ендерову непокору й стосовно дозволу використовувати ноутбук більше не виникало. Розик тримався своєї сторони бараку й залишив Ендера у спокої.

Дінк Мікер почав практикувати миттєву появу з коридору — Ендерів спосіб атакувати ворога, поки той з'являється з-за дверей.

— Якщо таке може зробити одна людина, уявіть, на що спроможний взвод.

Дінк змусив майора Андерсона навіть під час тренувань відкрити двері посеред стіни, щоби вони могли тренуватися за умов, наближених до бойових. Сказано — зроблено. З тих пір ніхто не мав п'яти, десяти або п'ятнадцяти секунд вирішити, скласти свою думку свій план. Гра змінилася.

Битв побільшало. Тепер Ендер займав належне місце у своєму взводі. Він помилявся, програвав сутички: опустився на друге місце, потім на четверте. Надалі почав робити менше помилок, відчув себе зручно у взводі й повернувся до третього, потім до другого, а тоді й до першого місця.

Одного разу, після практичних занять, Ендер залишився у кімнаті для битв. Він помітив, що зазвичай Дінк Мікер пізно приходив на вечерю, і вирішив, що це через додаткові заняття. Їсти не надто хотілося, до того ж було цікаво, що ж саме практикує Дінк, коли його ніхто не бачить.

Проте Дінк не займався. Він стояв біля дверей, спостерігаючи за Ендером.

Ендер стояв у другому кінці кімнати, стежачи за Дінком.

Обоє мовчали. Зрозуміло було, що Дінк чекав, поки Ендер піде. І саме через це Ендер залишався.

Дінк повернувся спиною, методично зняв комбінезон і повільно виштовхнувся з підлоги. Він поволі плив до центру кімнати, тіло було

настільки розслабленим, що руки, здавалося, підхопив невидимий повітряний потік у кімнаті.

Після швидкості й напруги тренувань, опісля виснаження й бойової готовності, спостерігаючи за плавними рухами Дінка, Ендер відпочивав. Так він робив хвилин десять, аж поки досяг іншої стіни. Після цього він різко відштовхнувся, повернувся до флеш-костюму й надягнув його.

— Ходімо, — мовив Дінк до Ендера.

Вони повернулися до бараку. Хлопці вечеряли, отож кімната була порожня. Кожен підійшов до свого ліжка й переодягнувся у щоденну форму. Ендер наблизився до Дінкового ліжка й зачекав, поки той був готовий іти.

— Чому ти залишився? — запитав Дінк.

— Їсти не хотілося.

— Що ж, тепер ти у курсі, чому я не командир.

Ендер не зрозумів.

— Узагалі-то, мені двічі пропонували, та я відмовлявся.

— Чому?

— У мене забрали старий ящик, ліжко й комп'ютер. Посадили в командирську каюту й дали армію. У тій кабіні я залишався, доки вони не плюнули й не послали мене під командування іншого командира.

— Чому?

— Не дозволю їм таке з собою робити. Не віриться, Ендере, що ти досі не зрозумів цього паскудства. Мабуть, ти просто ще молодий. Інші армії насправді не вороги. Наші вороги — вчителі. Це вони змушують нас битися одне з одним, ненавидіти. Гра — усе. Перемога нічого не означає. Ми вбиваємо себе, витворяємо шалені речі, аби побитися, а в цей час ці старі покидьки спостерігають за нами, вивчають нас, вишукують слабкі місця й вирішують, чи ми достатньо вправні. Для чого вправні? Коли мене сюди привезли, мені було шість років. Дідько, що я знав? Усе вирішили вони. Вони ж постановили, що я підходжу для програми. А хтось спитав, чи програма підходить мені?

— То чому ти не повернешся додому?

Дінк криво всміхнувся.

— Бо не можу покинути грати. — Він потягнув тканину свого флеш-костюма, який лежав на ліжку. — Мені це подобається.

— А командиром чого бути не хочеш?

— Не хочу, — похитав головою Дінк. — Поглянь, що сталося з Розеном. У хлопця не всі вдома. Розик. Він спить із нами, а не у командирській каюті. Знаєш, чому? Бо він боїться лишатися сам, Ендере. Боїться темряви.

— Та ти що?!

— Та його все одно зробили командиром, і він мусить поводитися відповідно. Розик сам не тямить, що робить. Так. Він виграє, проте це лякає його найдужче, бо він не розуміє, чому, думає, хіба це його рук справа. Будь-якої мить хтось може дізнатися, що Розик не якийсь там ізраїльський генерал-чарівник, котрий виграє за будь-яких обставин. Він не знає, чому хтось виграє чи програє. Ніхто взагалі цього не знає.

— Це ще не означає, що він божевільний.

— Ти пробув тут усього рік і вважаєш, що люди тут нормальні. Та це не так. І ми не нормальні. Я заглядав до бібліотек, викликав книги на своєму столі. Старі, звісно, — нового нам не дозволяють. А тому я маю уявлення про те, якими є діти. Так от, ми — не діти. Діти час від часу програють, і байдуже. Діти не служать в армії, не призначаються командирами, а тим більше — не керують чотирма десятками інших дітей. Неможливо пережити усе це і злегка не збожеволіти.

Ендер спробував згадати, якими були інші діти, в школі, в місті. Подумалося лише про Стілсона.

— У мене був брат. Звичайний собі хлопець, який лише й думав, що про дівчат. А ще мріяв літати. Він грав із хлопцями в м'яча. Гра, де треба закидати м'яч у кільце, вести його по коридору, допоки чергові не відберуть його в тебе. Нам було так весело! Коли мене забрали сюди, він саме вчив мене вести м'яча.

Ендер теж згадав свого брата, але спогади не були такими райдужними. Його вираз обличчя Дінк розтлумачив неправильно.

— Слухай, я знаю, що про дім розмовляти заборонено. Проте ми звідкись походимо. Ти ж знаєш, Бійцівська школа тебе не створила. Вона взагалі нічого не створює — лише руйнує. Ми всі пам'ятаємо дім. Часом то не надто приємні речі, та ми всі добре пам'ятаємо, а тоді брешемо… Слухай, чому ніхто ніколи не згадує про дім? Узагалі ніколи. Хіба це не свідчить про його важливість? Ніхто не помічає, що… от дідько…

— Усе гаразд, — сказав Ендер. — Я згадав свою сестру Валентину.

— Не хотів тебе засмутити.

— Нічого. Я не думаю про неї часто, щоби стати таким.

— Правильно, ми ніколи не плачемо. Господи, я й не подумав. Ніхто ніколи не плаче. Ми дійсно намагаємося бути дорослими. Як наші батьки. Б'юся об заклад, твій батько такий, як ти. Він спокійний, приймає усе, а потім зривається і…

— Я не такий, як батько.

— Може, я й помиляюся. От Бонзо — твій колишній командир. Він — справжній приклад іспанської пихи. Ніколи не дозволяє собі слабкості. Бути кращим за нього — образа, бути сильнішим — наче відрізати йому яйця. А ненавидить він тебе тому, що, коли намагався покарати, ти не страждав. Через це він тебе ненавидить, і, правда, хоче вбити. Він божевільний, як і решта.

— А ти — ні?

— Я теж збожеволію, хлопче. Та, принаймні, коли стану найбожевільнішим, пливтиму сам-один у космосі, й божевілля моє випливатиме з мене, всотуватиметься у стіни і не вийде, доки будуть битви й малі хлопці не гупатимуть у стіни й не розплющать божевілля.

Ендер усміхнувся.

— Ти теж збожеволієш, — сказав Дінк. — Ходімо вже їсти.

— Може, ти, ставши командиром, зможеш зберегти ясний розум? Можливо, знати про божевілля — означає самому не піддаватися йому?

— Ендере, я не дозволю цим негідникам керувати мною. Вони штучно підтримують тебе і не збираються бути добрими з тобою. Дивись, що вже з тобою зробили.

— Нічого, окрім того, що підвищили.

— І спростили твоє життя, еге ж?

Ендер засміявся й покрутив головою.

— Може, ти й правду кажеш.

— Думають, перетворили тебе на лід. Не дозволяй їм цього.

— Я ж тут заради цього, — сказав Ендер. — Щоби стати зброєю. Аби врятувати світ.

— Не може бути, що ти досі в це віриш.

— У що?

— У загрозу від жучар. Урятувати світ. Ендере, якби жучари збиралися повернутися, вони вже давно були б тут. Вони більше не захоплюють нас. Ми їх побили, й вони зникли.

— Але відео…

— Відео з Першого й Другого вторгнень. Коли Мазер Ракхем випер їх, твої бабусі й дідусі ще навіть не народилися. А ти дивишся! То підробка. Війни немає, і вони просто нами крутять.

— Навіщо?

— Поки люди бояться жучар, Міжнародний флот утримує владу. А поки він утримує владу, певні країни залишаються гегемонами. Продовжуй дивитися відео. Скоро люди полюблять цю гру, й розпочнеться громадянська війна, яка закінчить усі війни. Оце і є

справжня загроза, Ендере, а не жучари. І коли розпочнеться війна, ми з тобою не зможемо більше залишатися друзями. Бо ти — американець, як і наші любі вчителі. А я — ні.

Вони пішли до їдальні. Їли й розмовляли про інше. Та слова Дінка не йшли Ендеру з голови. Бійцівська школа була настільки закритою, а сама гра в розумінні дітей — настільки важливою, що Ендер зовсім забув про існування світу поза її межами. Іспанська пиха. Громадянська війна. Політика. Бійцівська школа була зовсім крихітною, чи не так?

Проте Ендер не погодився з висновками Дінка. Жучари були реальними, загроза від них — також. Міжнародний флот контролював багато речей, але під його владу не підпадали відео й мережі. Принаймні, не там, де виріс Ендер. У Нідерландах, звідки Дінк, три покоління виросли за панування Росії, контролюватись могло все. Ендер знав, що в Америці брехня довго не живе. Він вірив.

Вірив, однак насіння сумніву поселилось у ньому, час від часу пускаючи непевні пагони. Насіння проростало, й тепер це змінило ситуацію. Воно змусило Ендера уважно прислухатися не до того, що казали люди, а того, що вони мали на увазі. Він помудрішав.

На вечірньому занятті не було й половини хлопців.

— Де Бернар? — запитав Ендер.

Алай вишкірився. Шен заплющив очі й виглядав так, ніби медитує.

— Ти не чув? — запитав інший хлопець, з молодшої групи. — Ходять чутки, ніби той, хто ходить на твої вечірні тренування, ніколи нічого не досягне в жодній армії. Кажуть, жоден командир не бажає солдата, зіпсованого твоїми тренуваннями.

Ендер кивнув.

— Я тут зметикував, — мовив новачок, — що буду найкращим солдатом, і кожен вартий чогось командир мене візьме. Чи як?

— Еге, — відказав Ендер на завершення.

Вони продовжили заняття. Пропрацювали з півгодини, практикуючи уникнення зіткнення із замороженими солдатами, коли в кімнату зайшло декілька командирів у різних уніформах. Вони записували імена присутніх.

— Гей, ви, — вигукнув Алай, — хоч правильно моє ім'я запишіть.

Наступного вечора хлопців прийшло ще менше. Тепер Ендер чув історії, що малих лупцювали в душових або підстерігали в їдальні та ігрових кімнатах. Старші хлопці знищували файли на їхніх столах, зламавши примітивну систему захисту.

— Заняття сьогодні не буде, — мовив Ендер.

— Дідька лисого, — заперечив Алай.

— Відкладемо заняття на декілька днів. Я не хочу, щоби малі постраждали.

— Якщо ти хоч раз зупинишся, вони знатимуть, що такий метод діє. Так само, як ти заступався за Бернара, коли він був свинею.

— До того ж, — сказав Шен, — ми не боїмося, і нам байдуже. Мусиш продовжувати. Нам потрібні тренування, і тобі також.

Ендеру пригадалися слова Дінка. Ясно, що гра порівнювалася з цілим світом. Навіщо віддавати кожен свій вечір цій дурній грі?

— Так ми багато не досягнемо, — підсумував Ендер, збираючись іти.

Алай зупинив його.

— Вони й тебе налякали? Тебе били в душовій? Чи пхали головою в унітаз?

— Ні, — відповів Ендер.

— Ти досі мені друг? — вже спокійніше запитав Алай.

— Так.

— Тоді я досі друг тобі. Я залишуся й практикуватимуся з тобою.

Старші хлопці приходили знову, але мало хто з них був командиром. Більшість були членами армій. Ендер упізнав форми Армії Саламандр і навіть Армії Щурів. Імен вони більше не записували, натомість висміювали, кричали й знущалися з новачків, які намагалися опанувати складні вміння погано тренованими м'язами. Декому це набридало.

— Слухайте, що вони кричать, — повчав Ендер інших, — і запам'ятовуйте. Якщо захочете довести ворога, кричіть їм таке. Через ці слова вони робитимуть дурниці, божеволітимуть. Але ми не будемо.

Шен настільки перейнявся ідеєю, що після кожної насмішки з боку старших змушував групу з чотирьох новачків голосно повторювати ці слова по п'ять чи шість разів поспіль. Коли вони почали співати глузливі пісеньки, декілька старших хлопців вийшли з-за стіни й стали до бійки.

Комбінезони було сконструйовано для боїв, де воювали нешкідливим світлом. Захищали вони погано, зате суттєво обмежували рухи в кулачному бою в невагомості. Усе одно більшість хлопців були

заморожені, тому битися не могли, однак жорсткість їхньої форми робила їх потенційно корисними. Ендер наказав своїм новачкам зібратися в одному кутку кімнати. Старші ще більше знущалися, та деякі, хто чекав біля стіни, пішли в атаку.

Ендер і Алай вирішили кинути замороженого солдата ворогові в обличчя, але трохи схибили. Заморожений спершу вдарив шоломом, а відтак почав крутитися. Хлопець схопив себе за груди, куди його вдарив шолом і закричав від болю.

Насмішки припинилися. Решта старших увійшли, щоби приєднатися до бою. Ендер не надто тішив себе надією, що хтось зі своїх вийде неушкодженим, проте ворог наступав безсистемно, не скоординовано. Вони ніколи не працювали разом, на відміну від Ендерової армії, з якої зараз була присутня лише мала частина, але вони добре знали один одного й уміли працювати разом.

— Нова! — вигукнув Ендер.

Інші хлопці засміялися. Вони розбилися на три групи: ноги докупи, сіли навпочіпки й узялися за руки, так сформувавши зірки навпроти задньої стінки.

— Оточимо їх і дістанемося дверей. Уперед!

За цим сигналом три зірки розлетілися, кожен хлопець полетів у своєму напрямку, але під таким кутом, щоби міг відскочити від стіни головою до дверей. Щойно вороги опинилися у центрі кімнати, де складно було змінити курс, маневр став незручним.

Ендер зайняв позицію, при якій він, щойно пуститься в дію, зможе зустрітися із замороженим солдатом, якого він використовував, як знаряддя. Зараз хлопець не був замороженим, тож дав Ендерові себе зловити, розкрутити й відкинути до дверей. На жаль, Ендер опинився в

протилежному напрямку, з другого боку, та ще й рухався з меншою швидкістю. Окремо від усіх своїх солдатів, він досить повільно дрейфував до краю бійцівської кімнати, де зібралися старші хлопці. Ендер змінив положення, аби бачити, що його хлопці в безпеці й зібралися біля дальньої стіни.

Тим часом розлючений і дезорганізований ворог помітив Ендера. Він вирахував, як швидко той дістанеться стіни, щоби знову запуститись. Не надто швидко. Декілька ворогів уже відскочили в його бік. З подивом Ендер упізнав серед них Стілсона. Він здригнувся й зрозумів, що помилився. Та все ж ситуація була такою ж, і вони не сидітимуть склавши руки в очікуванні домовленості про двобій. Наскільки було відомо Ендеру, лідера в них не було, а хлопці набагато більші за нього.

Добре, що на уроках особистої боротьби він дізнався дещо про зміну маси й фізику рухомих об'єктів. Ігрові битви майже ніколи не доходили до рукопашного бою, ніхто ніколи не вдарявся у ворога, який не був замороженим. Тому за ті секунди, які в нього були, Ендер намагався прийняти позицію для зустрічі своїх гостей.

На щастя, про бійку в невагомості вони знали так само мало, як і він. А ті, хто намагався вдарити його, зрозуміли, що удар не буде ефективним, якщо тіло рухається назад так само швидко, як кулаки рухаються вперед. Ендер скоро збагнув, що деякі члени групи надумали ламати кістки. Сам він такого не планував.

Ендер зловив одного бійця за руку й щосили жбурнув його. Це відкинуло самого Ендера від решти, проте не наблизило його до дверей.

— Залишайтеся на місці! — кричав він друзям, які, вочевидь, гуртувалися, щоби допомогти йому. — Просто залишайтеся на місці!

Хтось ухопив Ендера за ногу. Такий міцний обхват дав йому певну опору, тож Ендер зміг міцно стати хлопцеві на вухо й плече. Той

закричав і відпустив. Якби він відчепився, коли Ендер ударив його вниз, було б не так боляче, а Ендеру це дозволило б використати маневр для запуску. Натомість хлопець дуже добре повис. Вухо відірвалося, у повітрі була кров, а Ендер дрейфував ще повільніше.

"Я знову так роблю, — подумав Ендер. — Я знову калічу людей, аби врятувати себе. Чому вони не залишать мене в спокої, щоб я не чіпав їх?"

Три хлопці прямували до нього, цього разу вони діяли разом, їм потрібно було схопити його перш, ніж йому нашкодити. Ендер хутко прийняв таку позицію, щоби двоє схопили його за ноги, а руки лишалися вільними для третього.

Звісно, вони проковтнули наживку. Ендер схопив хлопця за сорочку й шарпнув його догори, вдаривши шоломом у лице. Знову крик і море крові. Хлопці, які тримали ноги, крутилися на них, перекручуючи Ендера. На одного з них Ендер штовхнув хлопця з пораненим носом, вони заплуталися, і його нога вивільнилася. Це було простіше, ніж використати захват хлопця як опору й боляче дати йому в пах. Легше, аніж відштовхнутися від нього до дверей. Такий кидок не вдався, швидкість була посередньою, та це не мало значення. За ним ніхто не слідував.

Він дістався своїх друзів біля дверей. Вони зловили його, притягнули до дверей, поплескали, сміючись.

— Ну ти й поганець! — жартували вони. — От налякав! Задира!

— На сьогодні практику закінчено, — сказав Ендер.

— Завтра вони повернуться, — мовив Шен.

— Їм буде непереливки, — запевнив Ендер. — Якщо прийдуть без костюмів, зробимо те саме. Якщо прийдуть у костюмах — засліпимо їх.

— До того ж, — зауважив Алай, — учителі цього не допустять.

Ендер пам'ятав слова Дінка й думав, чи правий Алай.

— Агов, Ендере, — прокричав хтось зі старших, коли Ендер покидав кімнату. — Ти — ніщо! І залишишся нічим!

— Мій колишній командир Бонзо, — мовив Ендер, — за щось мене недолюблює.

Цього ж вечора Ендер продивився реєстр на своєму столі. Про чотирьох хлопців було написано в медичному звіті. Один із забиттям ребер, інший — яєчок, третьому порвали вухо. Ще один — із розбитим носом і розхитаним зубом. У всіх випадках причиною значилось одне й те саме:

ВИПАДКОВЕ ЗІТКНЕННЯ У НЕВАГОМОСТІ.

Якщо вчителі допустили таку інформацію до офіційного звіту, напевно, вони не збиралися нікого карати за невеличку сутичку в бійцівській кімнаті. Вони хоч якось зреагують? Чи їм байдуже, що коїться в цій школі?

Ендер повернувся до бараку раніше звичного й розпочав Гру Уяви на своєму столі. Від останньої гри минуло багато часу, тож вона не розпочалася з того місця, де він закінчив раніше. Натомість він почав обіч тіла Велетня. Тільки тепер важко було відразу збагнути, що це тіло, і необхідно було зупинитися й розглядати. Тіло перетворилося на пагорб, поросло травою й лозою. Видно було лише вершечок обличчя Велета — білу кістку, яка, наче вапняк, виступала з сумної, спустошеної гори.

Ендер не прагнув знову битися з дітьми-вовкулаками, яких, на диво, й так не було. Можливо, коли вбити їх, то вони зникають назавжди. Ендеру стало сумно.

Він пішов далі, під землю, крізь зведені виступи скелі, з якої відкривався вид на прекрасний ліс. Знову спустився донизу, і знову його спіймала хмаринка й понесла до кімнати замкової башти.

Змія знову розплутувалася з килимка, та цього разу Ендер не вагався. Він наступив їй на голову й роздушив. Змія корчилася й звивалася у відповідь, тож він втоптував її все глибше в кам'яну підлогу. Ендер підняв її й трусив, поки вона повністю не розплуталася й поки не зник візерунок на килимі. Потім поволік змію за собою й почав шукати вихід.

Натомість знайшов дзеркало. У ньому відображалось обличчя, яке він легко впізнав. То був Пітер. З підборіддя крапала кров, із кутика губ стирчав зміїний хвіст.

Ендер закричав й відкинув стіл. Хлопці в бараку здригнулися від цього крику, але Ендер поспішив запевнити їх, що нічого не сталося. Вони вийшли. Ендер знову поглянув на стіл. Його фігура досі була там і дивилася в люстро. Він спробував якимись меблями розбити його, але нічого не міг удіяти. Зняти дзеркало зі стіни також не вийшло. Нарешті Ендер кинув у нього змію. Дзеркало розсипалося, залишивши по собі дірку в стіні, з якої вилазили десятки маленьких змійок і кусали фігуру Ендера знову й знову. Шалено відриваючи від себе змій, фігура впала й померла під купою малих гадюк.

Екран потемнів, з'явилися слова:

ПОЧАТИ НОВУ ГРУ?

Ендер відклав стіл і вийшов.

Наступного дня прийшли декілька командирів, хтось прислав солдатів, аби сказати, щоби він не хвилювався. Додаткові заняття вони вважали гарною ідеєю й пропонували продовжувати. Щоб упевнитися, що ніхто не потривожить його, командири обіцяли направляти до нього кількох солдатів, яким потрібна була додаткова практика.

— Вони такі ж великі, як і більшість жучар, що напали вчора. Це змусить їх двічі подумати.

Замість кількох хлопців прийшло аж сорок п'ять — ціла армія. Чи то через присутність такої кількості старших хлопців на боці Ендера, чи просто їм добряче дісталося минулого вечора, жоден із ворогів не прийшов.

До Гри Уяви Ендер більше не повертався. Однак вона жила в його снах. Він згадував, як то було — вбивати змію, топтати її. Як це — відірвати хлопцеві вухо, знищити Стілсона, поламати Бернардові руку. А потім піднятися, тримаючи тіло ворога, й побачити обличчя Пітера, яке дивилося на нього просто із дзеркала: "Ця гра знає про мене забагато. Вона паскудно бреше. Я — не Пітер. У моєму серці не живе вбивство".

Найбільше його лякало те, що був убивцею, тільки ще гіршим, ніж Пітер. Саме ця риса так притягувала вчителів. Для війни з жучарами їм потрібні вбивці. Люди, які можуть утоптати ворога обличчям у пилюку й розвіяти їхню кров по всьому космосу.

"Що ж, я той, хто вам потрібен. Я — кривавий покидьок, якого ви хотіли. Я — зброя. І яке має значення, що я ненавиджу цю частину себе, якої ви так потребуєте? Яке має значення, що, коли мене в грі кусали гадюки, я погоджувався з ними, я був радий?"

9. Локкі та Демосфен

— Я кликав вас не для того, щоби гаяти час. Як чортів комп'ютер це зробив?

— Не знаю.

— Як комп'ютер зміг узяти світлину Ендерового брата й вставити її до стандартної програми Країни Див?

— Полковнику, під час програмування мене не було. Знаю лише, що комп'ютер ніколи і нікого сюди не відправляв. Країна Див — місцина дивна, але тепер це не Країна Див. Наразі вона за межею Краю Світу…

— Я знаю назви, але не знаю, що вони означають.

— Країну Див запрограмовано всередину. Про неї є згадки в інших місцях, а от про Край Світу — нічого. Ми з ним не стикалися.

— Не подобається мені, що комп'ютер отак поводиться з Ендеровою свідомістю. Пітер Віггін — найзначніша особа в його житті, за винятком хіба сестри Валентини.

— Гру Уяви створено, щоб їх спрямовувати, допомагати знайти затишні світи.

— Майоре Імбу, ви що, не розумієте? Нам не потрібно, щоб Ендеру було затишно на Краю Світу. Ми тут не для того.

— Край Світу в грі не означає вимирання людства під час війни. Для Ендера він має своє, особливе значення.

— Яке ж?

— Звідки мені знати, я вам не дитина. Запитуйте його самого.

— А я от вас запитую, майоре Імбу.

— Значень може бути тисяча.

— Наприклад?

— Ви ізолювали хлопця. Можливо, він мріє про кінець цього світу, тобто Бійцівської школи. Або це пов'язано зі світом, в якому він був хлопчиком, з його домом, прибуттям сюди. Імовірно також, що він намагається звикнути до думки, що втратив багатьох дітей. Ендер — хлопець чуйний, ви ж знаєте, та й із людським тілом він наробив багато лихого. От і хоче, щоби саме цьому світові прийшов кінець.

— Не дуже віриться.

— Гра Уяви — зв'язок між дитиною й комп'ютером. Разом вони створюють правдиві історії. Правдиві в тому сенсі, що стають відображенням реалій життя дитини. Більше мені не відомо нічого.

— А мені, майоре Імбу, відомо от що. Фото Пітера Віггіна у шкільних файлах не знайти. З часу, як Ендер з'явився, у нас нічого на нього немає. Картинка свіжа.

— Сер, минуло лише півтора року. Хіба хлопець міг так змінитися?

— Тепер у нього зовсім інша зачіска. Над зубами теж попрацювали. Я отримав недавню фотографію з берега й порівняв. Дістати фото комп'ютер у Бійцівській школі може, виключно вилучивши його з наземного комп'ютера. І не з такого, який працює на Міжнародний флот. Для цього потрібні певні повноваження, просто так залізти у шкільні файли округу Гілфорд у Північній Кароліні неможливо. Комусь давали подібний дозвіл?

— Сер, ви не розумієте. Комп'ютер Бійцівської школи — лише частина мережі Міжнародного флоту. Коли потрібна фотографія, ми мусимо виконати вилучення, але якщо гра розуму визначить, що фотографія необхідна…

— …може просто її забрати.

— Не конче. Хіба лише задля добра дитини.

— Гаразд, це задля його добра. Запитується: чому? Брат його небезпечний. У програму його не взяли, адже той — один із найгірших людей, до яких у нас доходили руки. Чому він такий важливий для Ендера? Стільки часу минуло…

— Щиро кажучи, не знаю. Програма Гри Уяви створена так, що вона не дасть відповіді. По суті, вона й сама може не знати. Це — незрозуміла територія.

— Хочеш сказати, що комп'ютер створює все це в процесі роботи?

— Можна і так сказати.

— Мені полегшало на душі. Гадав, я один такий.

Восьмий Ендерів день народження Валентина святкувала сама на задньому дворі їхнього нового дому у Грінсборо. Вона почистила клаптик землі від соснових голок і листя та вишкребла палицею на вогкому чорноземі братове ім'я. Потім склала з голочок і листя багаття й запалила вогник. Пішов дим, що переплітався із сосновими гілками, проходив між голочками, що височіли над головою. "Лети у височінь, — тихо промовила Валентина. — Просто до Бійцівської школи".

За весь цей час вона не отримала жодного листа. Наскільки було відомо, їхні листи до брата теж не доходили. Коли Ендера тільки

забрали, мати й батько кожні декілька днів набирали йому довгі листи. Згодом, щоправда, писали раз на тиждень, потім — раз на місяць. З часу, як він пішов, минуло вже два роки, а листів уже не писали взагалі, навіть згадки про його день народження не було. "Він помер, — подумала вона сумно, — бо ми його забули".

Проте Валентина не забула. Вона не зізнавалася своїм батькам, а тим більше ніколи не виказувала у присутності Пітера, як часто думає про Ендера, як часто пише йому листи, на котрі ніколи не отримує відповіді. А коли батьки сповістили про рішення переїхати до Північної Кароліни, вона зрозуміла, що вони більше не сподівалися зустрітися з Ендером. Вони покидали єдине місце, в якому Ендер міг їх відшукати. Як зможе Ендер знайти їх тут, посеред цих дерев, під цим мінливим і важким небом? Усе своє життя Ендер прожив у коридорах, і якщо й досі перебував у Бійцівській школі, природи там було катма. Як він зможе їх знайти?

Валентина знала, чому вони переїхали саме сюди. Пітер був тому причиною. Життя серед дерев і дрібних звірів, на лоні матінки природи, як батьки собі це уявляли, мало б добре впливати на їхнього дивакуватого сина, який лякав їх. Частково так і було. Пітер одразу скористався своїм шансом. Він подовгу гуляв на свіжому повітрі, продираючись на відкриту місцину крізь хащі. Часом він ішов на весь день, прихопивши у наплічник пару бутербродів і ноутбук, а ще — невеличкого кишенькового ножика.

Та Валентина знала все. У грязюці вона надибувала мертву білку з обдертою шкуркою й проштрикнутими лапками. Вона уявила, як Пітер ловить тваринку, насаджує на палицю, а потім обережно розчленовує й освіжує, не пошкоджуючи живіт, а тоді спостерігає, як рвуться та перекручуються м'язи. Чи довго помирала бідолашна? У цей час Пітер стояв і просто дивився, як з її тіла витікає життя, спокійнісінько схилившись на дерево, що на ньому тваринка, певно, й жила.

Першого разу Валентині стало лячно, і вона ледь не випустила з рук їжу, тоді як Пітер жваво їв і весело торохкотів. Однак потім вона замислилася над цим і зрозуміла, що для Пітера це було, можливо, магічним дійством, на кшталт її маленьких багать. Щось на зразок жертви, що відводила темних богів, котрі полювали на його душу. Краще вже катувати білок, ніж інших дітей. Пітер завше був женцем болю, він ростив його, доглядав і плекав, а потім жадібно їв стиглим. Краще хай він отримуватиме цю насолоду постійно у малих дозах, аніж із тупою жорстокістю відриватиметься на дітях у школі.

— Ідеальний учень, — казав його учитель, — він постійно в роботі. Шкода, що сотні інших дітей у школі зовсім не такі. Він дуже любить учитися.

Валентина знала, що Пітер хвацько маскувався. Він справді любив учитись, але жоден учитель нічому його не навчив. Він навчався вдома через комп'ютер, нишпорив по бібліотеках і базах даних, вивчав і думав, а найбільше розпитував Валентину. Зате у школі він удавав здивоване захоплення. "Нічого собі, — казав він у школі, — я й не знав, що зсередини жаба виглядає отак". Хоча насправді вдома вивчав, як філотичні з'єднання ДНК сполучають організм у одне ціле. Пітер був майстром лестощів, і вчителі на це купувалися.

Поки що все йшло добре. Пітер більше не сварився, не задирався й з усіма ладнав. То був новий Пітер.

У це повірили всі. Батько й мати так часто це повторювали, що Валентина ледь стримувалася, щоби не закричати: "Це не новий Пітер! Це той самий, просто хитріший!".

Наскільки хитріший? Хитріший, ніж тато. Хитріший, ніж мама. Хитріший за всіх, кого ви знаєте.

Але не хитріший за мене.

— Я тут подумав, — сказав Пітер, — убити тебе, чи що.

Валентина прихилилася до стовбура сосни, від її вогнища залишився лише попіл.

— Пітере, я тебе теж люблю.

— Це було б дуже просто. Ти постійно запалюєш ці тупі багаттячка. Лишається просто штовхнути й підпалити тебе. Ти просто якийсь підпалювач.

— А я подумувала каструвати тебе уві сні.

— Брешеш. Про таке ти думаєш лише, коли я з тобою. Я пробуджую у тобі найкраще. Ні, Валентино, вбивати тебе я не буду. Ти мені допоможеш.

— Певен?

Ще декілька років тому Пітерові погрози нажахали б Валентину, але зараз вона не надто боялася. Ні, вона не сумнівалася, що він здатен її вбити. Пітер зміг би зробити навіть найстрахітливіше, що може спасти на думку. Знала вона й те, що Пітер не був навіженим, що він міг контролювати себе. І робив це краще за всіх, кого лишень знала. Окрім хіба що неї самої. Пітер міг відкласти будь-яке бажання до кращих часів, стримати будь-яку емоцію. Валентина була певна: він ніколи не скривдить її у нападі люті. Дозволить собі таке, лише якщо вигода для нього переважить ризик. Зараз такої ситуації не було. У певному сенсі Валентина віддавала належне Пітеру саме через це. Він завжди, завжди керувався власним продуманим інтересом. А тому, заради своєї безпеки, вона намагалася зробити все, щоби бути корисною для нього живою, а не мертвою.

— Валентино, справи дійшли до критичної точки. Я відстежую пересування військ у Росії.

— Ти про що?

— Про світ, Валентино. Чула про Росію? Велику імперію? Східний блок? Володарів Євразії від Нідерландів до Пакистану?

— Вони не оголошують про пересування своїх військ.

— Звісно, ні. Зате вони афішують розклад пересування потягів, зокрема й закордонних. Мій комп аналізував ці розклади й вичислював, коли таємні військові потяги перетинають ті ж самі маршрути. За цим я стежу вже три роки. За останні шість місяців вони значно активізувалися. Готуються до війни. Наземної війни.

— А що ж Ліга? Жучари?

Валентина поки не розуміла, до чого він хилить, хоча Пітер часто починав подібні обговорення світових подій. Він випробовував свої ідеї на Валентині, точніше, вдосконалював їх. У процесі Валентина натреновувала й власне мислення. Зрештою вона переконалася, що, часто сперечаючись із Пітером у тому, яким має бути світ, вона погоджувалась із тим, яким є світ насправді. Вони навчилися вміло відсіювати правдиву інформацію від казок безнадійно безграмотних і легковірних писарчуків у новинах. "Юрба писак", — як Пітер їх називав.

— Полемарх — росіянин, хіба ні? Він знає про справи флоту. До того ж вони зрозуміли, що жучари, зрештою, не така вже й загроза. Тож ми на порозі великої битви. Так чи інакше, війна з жучарами скоро закінчиться, а вони готуються до життя після війни.

— Якщо вони переправляють війська, це має відбуватися під керівництвом Стратега армії.

— Це справи внутрішні, у межах Східного блоку.

Такі справи порушували видимість миру й співпраці з самого початку війни з жучарами. Пітер відстежив те, що повністю руйнувало світовий порядок. У Валентини була картинка, яскрава, наче спогад про світ, яким він був до того, як жучари примусили всіх об'єднатися.

— Усе стане так, як було раніше.

— З невеликими змінами. Щити зводять нанівець ядерну зброю. Замість мільйонів убиватимемо тисячі, — посміхнувся Пітер. — Валю, це мало статися. Наразі існує величезний міжнародний флот і армія. І, звісно, панує в цьому питанні Америка. Щойно закінчиться війна з жучарами, зникне й сила, яка й трималася на страхові перед жучарами. Тоді раптом ми озирнемося й помітимо, що всі союзники, крім Східного блоку, зникли — вмерли й щезли. Долар протистоятиме п'яти мільйонам лазерів. Ми пануватимемо в Поясі Астероїдів, але ж Земля належить їм. Без Землі в них швиденько закінчиться все — від абрикосів до яблук.

Найбільше Валентину хвилювало, що Пітер цього не надто боявся.

— Пітере, мені здається, чи ти дійсно вважаєш це золотим часом для себе?

— Для нас обох.

— Пітере, тобі дванадцять років, мені — десять. Для нас є окреме слово — діти. І ставляться до нас, як до дітей.

— Але ж ми не мислимо, як інші діти. Не розмовляємо, як решта. А над усе, ми не пишемо, як інші діти.

— Щось ти надто відхилився від початкової теми — погроз убити мене.

Валентина помітила зростаюче хвилювання. Писала вона дійсно краще за Пітера. Вони обоє це знали. Пітер навіть якось озвучив думку, що він знав, що саме інші в собі ненавиділи й використовував це проти них, а Валентина, навпаки, помічала, що інші у собі найбільше люблять, і лестила їм. Дещо цинічно, але правда. Валентина вміла схилити людей до своєї точки зору, могла переконати, що вони хочуть того, чого вона бажає, аби вони хотіли. Пітер, навпаки, міг домогтися лише страху перед тим, чого він хотів. Коли Пітер уперше на цьому наголосив, Валентина образилася. Вона прагла думати, що могла переконати людей, бо мала рацію, а не тому, що була розумною. Дарма Валентина казала собі, що не хоче використовувати людей, як Пітер, однак певною мірою їй було приємно, що може по-своєму контролювати інших. І контролювати не просто їх, а їхні бажання. Хоч як соромно їй було насолоджуватися цим даром, та Валентина часом використовувала його. Вона змушувала вчителів і учнів робити, як хотіла. Інколи й батьки бачили світ її очима. Часом вона могла переконати навіть Пітера. Саме це лякало її найбільше: вона могла добре його зрозуміти, могла перейнятися його почуттями й так проникнути в його серце. У ній самій було більше Пітера, ніж вона могла усвідомити. Пітер говорив, а вона думала: "Пітере, ти мрієш про владу, а я, у певному розумінні, наділена нею більше".

— Я вивчав історію, — сказав Пітер, — і зосередився на моделях людської поведінки. У часи, коли світ змінюється, правильне слово може його перевернути. Згадай, що Перикл зробив у Афінах, Демосфен…

— Так, вони спромоглися розгромити Афіни двічі…

— Перикл — так, але Демосфен щодо Філіпа…

— Спровокував його…

— От бачиш, історики постійно грають словами на тему причини й наслідків, коли потрібно, а світ перебуває в постійному русі, і тому

потрібний голос у потрібному місці може змінити світ. Томас Пейн і Бен Франклін. Бісмарк. Ленін.

— Не зовсім коректні паралелі, — поза звичкою Валентина не погодилася з ним; вона зрозуміла, до чого він хилить, й припустила, що це можливо.

— Я й не сподівався на твоє розуміння. Досі вважаєш, що вчителі можуть повідомити щось варте уваги?

"Усе я чудово розумію, — подумки відповідала вона, — навіть більше, ніж тобі здається, Пітере".

— Ти що, себе Бісмарком бачиш?

— Я себе бачу людиною, котра знає, як посіяти ідеї в громадську думку. Хіба не бувало так, Валентино, що ти подумала щось метке, сказала це вголос, а через декілька тижнів почула, як дорослий каже це іншому, незнайомому дорослому. Ти на відео побачила чи з мережі витягла?

— Бувало. І мені здавалося, що я це й вигадала.

— Помиляєшся. Люба сестричко, в світі є дві чи три тисячі таких само розумних людей, як ми. Більшість із них виживають деінде. Хтось навчає, інший займається дослідженнями. Купка щасливців мають реальну владу.

— І ми — ці щасливці.

— Смішно, як кульгавому кролику.

— Яких, безперечно, у цих місцях немало.

— Стрибаючих по колу.

Валентина посміялася з жахливої картинки і зненавиділа себе за цей сміх.

— Валю, ми з тобою можемо сказати слова, які всі повторюватимуть тижнями потому. Ми зуміємо. Нам навіть не знадобиться чекати, поки виростемо.

— Пітере, тобі лише дванадцять років.

— Не в мережах. Там я можу назватися будь-ким. І ти також.

— У мережах ми значимось як учні й до реальної дискусії можемо долучитися хіба в режимі слухачів. А це означає, що можемо лише мовчати.

— У мене є план.

— У тебе він завжди є.

Валентина вдавала байдужість, натомість слухала дуже уважно.

— Якщо батько надасть нам свій доступ, ми зможемо зайти в мережу як зрілі дорослі й узяти будь-яке ім'я.

— Чого б він давав нам свій доступ? У нас є власний — учнівський. І що ти йому скажеш? Хочу отримати дорослий доступ і перевернути світ?

— Ні, Валю, я йому нічого не казатиму. Ти розповіси, як ти стурбована через мене. Поділишся, як сильно я стараюсь у школі, проте немає нікого настільки ж розумного, з ким я міг би спілкуватися, і це

зводить мене з розуму. Розмовляти зі мною відмовляються ще й через мій вік. З огляду на все це я перебуваю в сильному стресі.

Валентина згадала про мертву білку й збагнула, що навіть ця знахідка була частиною Пітерового плану. Або, принаймні, він зробив це своїм планом після вбивства.

— Отож ти змусиш його авторизувати нас, змусиш надати доступ дорослого громадянина. Ми візьмемо ніки, приховавши, хто ми насправді, отримаємо визнання, якого заслуговуємо.

Валентина могла посперечатися з його ідеями, але в таких речах — ніколи. Вона не могла запитати: "Чому ти вирішив, що заслуговуєш на повагу?". Вона читала про Адольфа Гітлера. Цікаво, яким він був у дванадцять років? Не таким розумним, не як Пітер, зате марив славою. Чи змінилося би бодай щось у світі, якби в дитинстві він потрапив у молотарку чи під коня?

— Знаю, якої ти про мене думки, — промовив Пітер. — Уважаєш мене не надто хорошою людиною.

Валентина поцілила у нього сосновою голкою.

— Ось стріла у самісіньке твоє серце.

— Цю розмову я планував уже давно, та все боявся підійти й розпочати.

Валентина узяла голочку до рота й плюнула на Пітера. Голочка впала. "Знову не влучила", — зітхнула вона. Чому він прикидається слабким?

— Валентино, я боявся, що ти мені не повіриш. Власне, не повіриш, що я можу таке зробити.

— Я вірю, що ти можеш зробити будь-що і, ймовірно, таки зробиш.

— Ще дужче я боявся, що ти повіриш і спробуєш мене зупинити.

"Нумо, продовжуй погрожувати мені, Пітере!" Він дійсно сподівався обдурити її цим спектаклем про маленького боязкого хлопчика?

— Знаю, у мене хворобливе почуття гумору. Вибач, просто дражнюся. Мені потрібна твоя допомога.

— Все, чого не вистачає світові, — це ти. Дванадцятирічний хлопчик розв'яже всі проблеми.

— Не моя провина, що зараз мені дванадцять. Тим паче не моя вина, що саме тепер час відкритих можливостей. Саме тепер я маю змогу творити події. Світ — це завжди демократія в русі, і переможе людина з найкращим голосом. Уважається, що Гітлер отримав владу завдяки армії, її бажанню вбивати. Що ж, частково це правда, адже в реальному світі влада ґрунтується на страхові смерті й безчестя. Утім, основною зброєю Гітлера були слова. Влучні, промовлені у слушну мить.

— Я саме взялася подумки вас порівнювати.

— Але я не маю ненависті до євреїв. Нікого не прагну знищувати, і війни теж не бажаю. Просто хочу, щоби світ тримався купи. Це гріх? Не хочу повернення в минуле. Валю, ти читала про Світові війни?

— Читала.

— Ми можемо до того повернутися. Чи ще гірше. Можемо опинитися в кайданах Східного блоку. Весела перспектива.

— Пітере, чому ти не розумієш, що ми лише діти? Просто ходимо до школи, ростемо собі…

Навіть пручаючись, Валентина хотіла, щоби він її переконав. Із самого початку вона бажала, щоби Пітер її переконав. А він досі не здогадувався, що переміг.

— Якщо зрозумію, якщо прийму, то просто сидітиму й дивитимусь, як зникають усі можливості. А коли підросту — стане надто пізно. Валю, я знаю, що ти про мене думала й думаєш. Я був завжди лихим і бездушним братом. Я був жорстоким із тобою і навіть ще жорстокішим із Ендером до того, як його забрали. Та я вас не ненавидів. Я любив вас обох, просто мусив вас контролювати, розумієш? Це — найважливіше для мене, мій найбільший дар. Я бачу слабкі сторони, знаю, як їх зачепити й використати, навіть не докладаючи до цього зусиль. Я міг би стати підприємцем і керувати великою корпорацією, міг би дертися вгору й досягти вершини. І що мені з того? А нічого. Я хочу правити, Валю, бажаю контролювати. Але правити чимось вагомим. Я прагну суттєвих результатів. Американський мир по всьому світу. Щоби, коли прийде хтось інший, після того як ми переможемо жучар, хтось, хто захоче нас поневолити, побачить, що ми розійшлися вже тисячами світів, ми живемо в мирі й знищити нас неможливо. Розумієш, чого саме я прагну? Уберегти людство від самознищення.

Таким щирим Валентина його ще не бачила. У голосі його не було й натяку на насмішку, не було й тіні брехні. Зараз він ставав кращим. Можливо, він просто казав щиру правду.

— То що, дванадцятирічний хлопчисько та його сестра перевернуть світ?

— Скільки років було Олександру Македонському? Не маю наміру чекати, я почну діяти вже зараз. Якщо ти мені допоможеш.

— Не вірю, що знущання над тими білками було частиною гри. Гадаю, це приносить тобі задоволення.

Раптом Пітер закрив обличчя руками й заплакав. Валентина вирішила, що він прикидається, але замислилася. Хіба не може бути, що в ці часи неймовірних можливостей він виявляє слабкість, аби завоювати її любов. "Він маніпулює мною, — подумала Валентина, — однак це не означає, що він нещирий". Коли Пітер відкрив долоні, щоки були мокрими, а очі — червоними від сліз.

— Так, — промовив він, — цього я й страшився найбільше. Боявся, що я справжній монстр. Я не хочу бути вбивцею, але не можу нічого вдіяти з собою.

Валентина ніколи не бачила Пітера таким слабким. "Ну й хитрий же ти, Пітере, — думала вона. — Беріг слабкість, щоби зворушити мене тепер. І дійсно зворушив". Якщо це правда, хоча б частково, то Пітер не монстр і вона теж зможе задовольнити подібну свою любов до влади без остраху самій стати монстром. Пітер і тепер прораховував усе. Валентина сподівалася, що за цими розрахунками він усе ж казав правду. Він ретельно приховував, проте зондував ступінь її довіри.

— Валентино, не знаю, ким я можу стати, якщо ти мені не допоможеш. Але коли ти зі мною, мій партнер у всьому, то можеш уберегти мене від… перетворення на поганця.

Вона кивнула. "Ти лише вдаєш, що розділиш владу зі мною. Але ти ще не знаєш, що я вже владна над тобою".

— Згода, я допоможу тобі.

Щойно батько надав їм свій доступ, вони почали перевірку. Діти трималися подалі від мереж, в яких вимагалося використання справжнього імені. Складно не було, адже на справжнє ім'я потрібні

були гроші. А їх вони не потребували. Вони прагли визнання й цілком могли його заслужити. З вигаданими іменами в правильних мережах вони могли стати ким завгодно: старими чоловіками, жінками похилого віку, абсолютно будь-ким, звісно, поки писали без помилок. Інші побачать лише їхні слова, їхні ідеї. У мережах усі ставали рівними.

На самому початку вони використовували імена лише раз, і не ті ніки, які, за планом Пітера, мали зробити їх відомими й впливовими. Ясна річ, до участі у національних і міжнародних політичних форумах їх ніхто не запрошував. Доки їх не запрошували або не обрали, вони могли виступати лише в якості слухачів. Але вони підписувалися й дивилися, читали деякі нариси, написані великими людьми, і ставали свідками дебатів, що розігрувалися у них перед очима.

З часом, у менших конференціях, де звичайні люди писали відгуки про більші дебати, вони почали залишати й свої коментарі. Пітер наполягав, що писати вони мають свідомо провокаційно.

— Ми не дізнаємося, як діє наш стиль написання на людей, допоки не отримаємо відгуків. Якщо будемо нудними, ніхто нам не відповість.

Нудними вони не були, отож люди відповідали. Відгуки, залишені в громадських мережах, мали не надто люб'язний характер, повідомлення ж, надіслані електронною поштою особисто для Пітера й Валентини, були просто отруйними. Зате вони дізналися, що саме в їхніх посланнях було визнане дитячим і незрілим, й удосконалювалися.

Коли Пітер дізнався, як слід звучати дорослим, він знищив старі записи й вони почали підготовку до привернення уваги.

— Ми маємо працювати абсолютно порізно. Писатимемо про різні речі й у різний час. Ніколи не посилатимемось одне на одного. Ти здебільшого працюватимеш у мережах Західного узбережжя, а я —

Східного. Те ж саме стосується регіональних питань. Виконуй своє домашнє завдання.

І вони виконували. Інколи батько й мати непокоїлися за Пітера й Валентину, котрі весь час проводили разом, не відходячи від комп'ютерів. Та скаржитися не було підстав — оцінки обоє мали високі, і Валентина позитивно впливала на Пітера. Вона повністю змінила його ставлення до всього. А тим часом Пітер і Валентина сиділи у лісі в погожу днину, в кафе й критих парках у дощ й складали свої політичні коментарі. Пітер ретельно вималював обидвох людей, жоден не мав усіх його поглядів. Були навіть окремі ніки, щоби висловити думку третьої сторони.

— Нехай кожен іде своїм шляхом, — сказав Пітер.

Утомившись писати й переписувати, поки Пітер не буде вдоволеним, Валентина у відчаї мовила:

— Пиши сам.

— Не можу, — відказав той, — інакше вони будуть звучати однаково. Не забувай: колись ми станемо відомими й нас аналізуватимуть. Тому завжди мусимо видаватися окремими людьми.

Валентина продовжила писати. Основним її ніком було ім'я Демосфен, яке обрав Пітер. Себе він назвав Локкі. Зрозуміло, що імена сприймалися як псевдоніми, та це становило частину плану.

— Так вони намагатимуться відгадати, хто ми.

— Якщо станемо достатньо відомими, уряд завжди зможе отримати доступ і дізнатися, хто ми насправді.

— Коли це відбудеться, нам уже не зашкодиш. Звісно, люди будуть шоковані, що ми дітлахи, але звикнуть прислухатися до нас.

Вони почали складати обговорення для своїх персонажів. Валентина готувала відкрите звернення, Пітер вигадував ім'я для відповіді. Сама відповідь мала бути розумною, а обговорення — живим, повним метких викривальних слів і якісної політичної риторики.

Валентина добре зналася на алітерації, що робило її вислови кращими для запам'ятовування. Вони виставляли свої обговорення в мережу, витримавши при цьому паузу, ніби репліки й справді належали різним людям. Час від часу інші користувачі додавали свої коментарі, проте Пітер і Валентина ігнорували їх чи частково змінювали свої коментарі, щоби підігнати їх під уже сказане.

Пітер вів ретельний перелік найяскравіших фраз, регулярно заводив їх у пошук у мережі й побачив, що вони з'являються в різних місцях. Звісно, приживалися не всі, але більшість подекуди повторювалися, а деякі навіть випливали під час обговорень у престижних мережах.

— Нас читають, — радів Пітер. — Ідеї наші поширюються.

— Наші вислови — також.

— Це лише початок. Бачиш, ми вже маємо деякий вплив. Імена наші поки не називають, проте вже обговорюють підняті нами теми. Ми також визначаємо порядок денний. Потроху йдемо до мети.

— Спробуємо дістатися головних обговорень?

— Ні, зачекаємо, поки нас туди запросять.

По семи місяцях роботи одна з мереж Західного узбережжя надіслала Демосфенові листа з пропозицією вести щотижневу колонку в непоганій мережі новин.

— Я не можу вести щотижневу колонку, — відмовила Валентина, — у мене ще навіть місячних не було.

— Це ніяк не пов'язано.

— Для мене — пов'язано. Я досі ще дитина.

— Погоджуйся, але скажи, що не хочеш відкривати свою особу, тому нехай платять у мережевий час. Потрібен новий код доступу до їхнього корпоративного імені.

— А коли мене відслідкує уряд…

— Ти просто будеш людиною, яка може ввійти через "колнет". Батьків доступ із ним не пов'язаний. Не розумію лише, чому обрали Демосфена, а не Локкі.

— Талант.

Усе це було цікавою грою. Проте Валентині не завжди подобалися позиції, які Пітер змушував займати Демосфена. У своїх зверненнях Демосфен ставав злегка параноїдальним антиросійським публіцистом. Валентина переймалася цим, адже Пітер добре знав, як треба використовувати страх у тому, що писав, й вона мусила постійно радитися з ним із цього приводу. З другого боку, Локкі притримувався її поміркованої, дещо співчутливої позиції. Частково це мало сенс. Змушуючи її писати від імені Демосфена, він мав певне співчуття, як і Локкі, міг грати на страхах інших. Основною ідеєю було, аби Валентина перебувала нерозривно пов'язаною з Пітером. Вона не могла відійти й використати Демосфена для власних потреб. Зрештою, просто не знала,

як саме це зробити. Відповідно, Пітер теж не міг писати від імені Локкі без неї. Чи міг?

— Я гадала, ми хочемо об'єднати світ. Пітере, якщо писатиму те, чого ти вимагаєш від мене, то я радше закликаю до війни на знищення Східного блоку.

— Не війни, а відкритих мереж і заборони прослуховування, вільного обігу інформації та, нарешті, виконання Статуту Ліги.

Сама не бажаючи того, Валентина почала говорити голосом Демосфена, хоча, звісно, ідей його не поділяла. Відомо, що з початку свого існування Східний пакт розцінювався як окрема формація, де зацікавлено ставилися до цих правил. Міжнародний вільний потік досі відкритий, однак для країн Східного блоку ці правила лишалися справою суто внутрішньою. Саме через це вони прагнули не допустити гегемонії Америки у Лізі.

— Ти сперечаєшся з Локкі. Валю, довірся мені. Ти маєш закликати до втрати Варшавським договором офіційного статусу. Мусиш розізлити багатьох людей. Згодом, пізніше, ти визнаєш необхідність компромісу…

— А тоді вони перестануть мене слухати й розпочнуть війну.

— Валю, кажу ж, довірся мені. Я знаю, що роблю.

— Звідки? Ти аж ніяк не розумніший за мене. Та й робиш ти таке теж уперше.

— Мені тринадцять, а тобі — десять.

— Майже одинадцять.

— Я знаю, що робити.

— Гаразд, зробимо по-твоєму. Але я відмовляюся від гасел на кшталт "смерть-або-свобода".

— Не відмовляєшся ти ні від чого.

— Одного дня, коли нас схоплять, то спитають, чого твоя сестра такий мілітарист. Б'юся об заклад, ти не скажеш, що це ти казав мені так робити.

— Ти певна, що місячні ще не почалися, дівчино?

— Пішов ти, Пітере Віггін.

Валентина занепокоїлася, коли її колонка з'явилася в деяких інших регіональних мережах новин і батько почав її читати, цитуючи просто за столом.

— Ну от, нарешті розумна людина, — мовив він. Далі зачитав те, що у своїх роботах Валентина ненавиділа найдужче: — "Зважаючи на загрозу від жучар, добре, що є росіяни, але після нашої перемоги я не бажаю бачити половину цивілізації у рабстві".

— Не сприймай це так серйозно.

— А цей Демосфен мені до вподоби. І хід його думок. Дивно, що його немає в основних мережах. Я навмисне шукав його на обговореннях міжнародних відносин, але він не брав участі в жодному.

На цьому Валентина остаточно втратила апетит й вийшла з-за столу. Витримавши паузу, за нею прослідував Пітер.

— Не подобається брехати батькові? — запитав. — То й що? На ділі ти йому не брешеш. Він не здогадується, що насправді Демосфен — це ти, водночас Демосфен не висловлює твоїх щирих переконань. Тож усе нівелюється.

— Саме через це Локкі такий козел.

Брехня батькові не засмучувала Валентину, бентежив факт, що він погоджувався з Демосфеном. Сама вона була певна, що на нього купляться виключно дурні.

За кілька днів Локкі запросили вести мережеву колонку у Новій Англії, яка мала надавати протилежний Демосфеновому погляд.

— Непогано для малих дітей, — прокоментував Пітер.

— Від ведення власної колонки у мережі до панування над світом шлях довгий, — нагадала йому Валентина. — Довгий настільки, що його досі ніхто не подолав.

— Вони пройшли. У своїй першій колонці я планую написати наклепи на Демосфена.

— А Демосфен ніколи й не помітить Локкі. Узагалі.

— Поки що.

Аккаунти повністю оплачувалися із зароблених на написанні колонок грошей, тож батьків доступ використовували лишень для одноразових імен. Мама помітила, що вони надто захопилися мережами.

— Багато працюєш — скоро помреш, — нагадала вона Пітерові.

З тремтячою рукою Пітер відказав:

— Якщо ти вважаєш, що мені варто зупинитися, я спробую контролювати себе. Правда.

— Ні, не зупиняйся. Просто будь обачливим.

— Я обережний, мамо.

Навіть за рік нічого не змінилося. Ендер був у цьому переконаний, однак тепер речі видавалися гіршими. Він досі був головним солдатом у армії, і тепер він на це заслуговував, ніхто не сумнівався. У свої дев'ять років Ендер керував взводом у Армії Феніксів, під командуванням Петри Акарнян. Ендер досі проводив вечірні практичні уроки. Зараз до них приєдналася елітна група солдатів, яких обрали їхні командири. Незважаючи на це, новачок все одно міг прийти. Алай також був взводним у іншій армії, і вони так само були добрими друзями. Шен не мав статусу лідера, проте це не було перешкодою. Дінк Мікер нарешті став командиром і прийняв у Розика-Носика Армію Щурів. Усе йде добре, навіть дуже, більшого й бажати не можна…

"То чого ж я ненавиджу своє життя?"

Ендер пройшов шлях практики та гри. Йому подобалося навчати хлопчаків, і вони віддано слідували за ним. Абсолютно всі його поважали й ставилися шанобливо на вечірній практиці. Командири приходили повчитися в нього. За загальним столом інші солдати підходили до нього й просили дозволу присісти. Навіть учителі виявляли до Ендера повагу.

Чортової поваги він мав стільки, що хотілося кричати.

Він спостерігав за дітьми в своїй армії, як вони грають і кепкують із командирів, коли думають, що ніхто їх не бачить. Він спостерігав за

панібратством старих друзів, знайомих роками ще з Бійцівської школи, які розмовляли й сміялися з колишніх батлів і випускників серед солдатів і командирів.

Зі своїми старими друзями він ніколи не сміявся, не згадував минуле. Була лише робота. Тільки розум, захоплення грою, але нічого понад те. Під час вечірніх практик справа дійшла головного. Ендер і Алай саме обговорювали нюанси маневрів на відкритій місцевості, коли до них підійшов Шен. Якусь мить він слухав їх, а потім несподівано схопив Алая за плечі й закричав:

— Нова! Нова! Нова!

Алай розсміявся, і Ендер спостерігав, як вони згадували битву з реальним маневруванням на відкритій місцевості, коли виверталися від старших хлопців…

Раптом вони обоє згадали, що й Ендер там був.

— Пробач, — перепросив Шен.

Пробач. За що? За те, що ви — друзі?

— Я теж там був, — мовив Ендер.

Ще раз вибачення. Повернімося до справ, до поваги. Раптом Ендер зрозумів, що у їхньому сміхові, їхній дружбі вони не осягали, що він також із ними.

"Чого я мав бути частиною усього? Хіба я сміявся з ними, хіба згадував разом? Я просто стояв поруч, спостерігав, достоту, як учитель. Ось що вони насправді думають про мене. Учитель. Легендарний солдат. Не один із них. Такого не обіймеш і не прошепочеш "салям" на вушко".

Дружба тривала, поки Ендер був жертвою, поки був уразливим. Та тепер він неперевершений солдат, повністю, абсолютно самотній.

Пожалій себе, Ендере. Він набрав ці слова на ноутбуку. "БІДОЛАШНИЙ ЕНДЕР". Тоді розсміявся й стер написане. "Немає в цій школі хлопця чи дівчини, які б не хотіли бути на моєму місці".

Ендер зайшов у Гру Уяви. Як завжди, він пройшовся селищем, яке збудували карлики в пагорбі, що виріс із тіла гіганта. Стіни споруджувати було легко, адже ребра добре підігнані, і залишалося місце якраз для вікон. Увесь тулуб ділився на кімнати, прохід з яких ішов просто хребтом велетня. У тазу було вирізано громадський амфітеатр, табун поні пасся між його ногами. Ендер так і не дізнався, чим саме займалися карлики. Та вони дозволили йому спокійно пройти селищем, тож він теж не чинив їм лихого.

Він перестрибнув через тазову кістку і рушив пасовищем. Коні кинулися навтьоки від нього. Він їх не чіпав. Ендер більше не розумів, як грати. Раніше, коли він уперше побував на Краю Світу, все зводилося до бійки: необхідно було розв'язувати завдання, перемагати ворога, доки він не вбив тебе самого, або переборювати важкі обставини. А тепер ніхто не нападав, війни не було, і, хоч куди б він подався, важкі обставини теж були відсутні.

Окрім, звісно, кімнати в замку на Краю Світу. То було єдине небезпечне місце. І Ендер, хоч і клявся не робити цього більше, завше повертався туди, вбивав змію, дивився братові в обличчя і, хоч би що потім робив, — однак помирав.

Нічого не змінилося й цього разу. Узявши зі столу ніж, Ендер спробував виколупати будівельний розчин і витягти зі стіни камінь. Він пробив стіну, зі щілини почала литися вода. Ендер спостерігав за собою, як борсався, шалено намагаючись не піти під воду, вижити. Вода

піднялася, під нею сховалися вікна кімнати, і тіло Ендера потонуло. Увесь цей час із дзеркала на нього дивилося обличчя Пітера Віггіна.

"Я тут у пастці, — подумав Ендер, — у пастці на Краю Світу без надії на порятунок". Незважаючи на успіх у школі, він відчув кислуватий присмак. То був присмак відчаю.

Коли Валентина прибула, на вході до школи чергували чоловіки у формі. Вони не виглядали як охорона, радше стояли, чекаючи на когось, хто має справи всередині. Вони носили уніформу Міжнародного флоту. Космодесантники. Така ж форма, яку всі бачили у кривавих битвах на відео. Ця подія додала дню романтики — усі діти були надзвичайно схвильовані.

Усі, крім Валентини. З одного боку, це нагадало їй про Ендера. З другого — налякало. Нещодавно хтось надрукував нищівні коментарі на збірку Демосфенових робіт. Самі коментарі та, звісно, її робота обговорювалися на відкритій конференції мережі міжнародних відносин. Там були присутніми найвагоміші люди сьогодення, деякі критикували, інші ж, навпаки, захищали Демосфена. Найбільше Валентину схвилював вислів одного англійця: "Подобається йому це чи ні, але Демосфен не може лишатися інкогніто навічно. Він принизив багатьох мудрих людей і влестив забагато дурнів, аби й надалі ховатися за псевдонімом. Або він відкриє себе й прийме лідерство над армією своїх дурнів, або його вороги викриють його самі, щоби зрозуміти ту заразу, що створила такий збочений і перекручений розум".

Пітер був у захваті, ще б пак! Валентина ж боялася, що персона Демосфена дратує деяких впливових особистостей, а тому її можуть вистежити. Міжнародний флот цілком може піти на таке, навіть якщо американський уряд мав на це конституційну заборону. До того ж по всій школі знаходилися вояки Міжнародного флоту.

Валентина зовсім не здивувалася, коли, щойно ввійшовши до свого аккаунту, побачила повідомлення на своєму столі:

ВИЙДІТЬ ІЗ МЕРЕЖІ Й НЕГАЙНО ЗАЙДІТЬ

ДО ОФІСУ ДОКТОРА ЛІНБЕРРІ.

Вона нервово чекала під кабінетом директора, доки Лінберрі відчинила двері й запросила її ввійти. Побачивши чоловіка з невеликим животиком у формі полковника Міжнародного флоту, який сидів у єдиному зручному кріслі в кабінеті, Валентина перестала сумніватися.

— Валентина Віггін? — запитав він.

— Так, — прошепотіла Валентина.

— Я — полковник Графф. Ми вже з тобою зустрічалися.

Коли це? У неї не було ніяких справ з Міжнародним флотом.

— Я приходив на особисту розмову. З приводу твого брата.

Прийшли не лише за мною, подумала вона. Ще й за Пітером. Чи це щось зовсім інше? Що Пітер утнув лихого? Він же ніби заспокоївся.

— Валентино, не треба так лякатися. Присядь, будь ласка. Із братом усе гаразд. Він навіть перевершив наші очікування.

Валентині аж від серця відлягло, коли вона зрозуміла, що вони прийшли з приводу Ендера. Справа була не в покаранні, а в малому Ендері, який щез багато років тому. Тепер він не був частиною Пітерових планів. Ендере, як же тобі пощастило! Ти втік до того, як Пітер утягнув тебе в свої тенета.

— Як ти ставишся до свого брата?

— До Ендера?

— Звісно.

— Як я можу до нього ставитися? Я не бачила Ендера з восьми років.

— Докторе Лінберрі, ви нас вибачите?

Це явно роздратувало Лінберрі.

— Гадаю, розмова буде продуктивнішою, якщо ми з Валентиною вийдемо подалі від звукозаписуючих приладів, які ваш помічник розмістив у цій кімнаті.

Валентина вперше бачила, щоби Лінберрі не мовила ні слова. Полковник Графф зняв картину й разом із передавачем здер зі стіни звукочутливу мембрану.

— Дешевенький, — сказав полковник, — зате ефективний. Гадав, ви знаєте.

Лінберрі взяла прилад й важко сіла за стіл. Полковник Графф вивів Валентину геть.

Вони вийшли на футбольне поле. Солдати йшли за ними, тримаючи дистанцію. Вони розійшлися й сформували коло, щоб охороняти з якомога ширшого периметру.

— Валентино, нам потрібна твоя допомога.

— Яка саме?

— Ми самі поки не певні. Допоможи нам визначити, чим саме ти можеш допомогти.

— А що сталося?

— Ми не знаємо, і саме у цьому й полягає проблема.

Валентина не втрималася і засміялася.

— Я не бачила його три роки. Увесь цей час він був у вас під носом.

— Валентино, твій батько ніколи не зможе заробити стільки грошей, скільки потрібно, щоби долетіти з Землі до Бійцівської школи. Тож цей переліт — справа серйозна.

— Якось цареві наснився сон, — промовила Валентина, — і він наказав мудрецям розтлумачити його, інакше вони помруть. Це міг зробити лише Даниїл, бо був він пророком.

— Ти читала Біблію?

— Цього року ми проходимо класику з англійської. Та я не пророк.

— На жаль, я не можу розповісти тобі всього про ситуацію Ендера. На це пішли б години, навіть дні, та все одно потім, заради безпеки, довелося б ув'язнити тебе, адже інформація ця — суто конфіденційна. Тому давай обійдемось обмеженою інформацією. Існує гра, в яку наші учні грають із комп'ютером. — Полковник розповів їй про Край Світу, закриту кімнату й обличчя Пітера в дзеркалі.

— Не Ендер показує фото Пітера, а комп'ютер. То спитайте комп'ютер.

— Він не знає.

— Я теж не знаю.

— Уже вдруге, поки Ендер із нами, він заводить гру в глухий кут. Гру, яка, здається, не має виходу.

— Першого разу він вийшов?

— Зрештою.

— Дайте йому трохи часу. Він зробить це вдруге.

— Я не певен. Валентино, твій брат дуже нещасний хлопчик.

— Чому?

— Не знаю.

— Ви нічого не знаєте.

На хвилю Валентина подумала, що він може розгніватися. Натомість він розсміявся.

— Не знаємо. Валентино, чому Ендер постійно бачить Пітера у дзеркалі?

— Гадки не маю, але це безглуздо.

— Безглуздо?

— Бо якщо й існує протилежність Ендеру, то це — Пітер.

— Чому?

Безпечної відповіді Валентина наразі вигадати не могла. Забагато питань про Пітера могли спровокувати неприємності. Знаючи достатньо про світ, у якому жила, вона розуміла, що уряд не сприйме серйозно Пітерові плани домінування над світом, проте вони могли визнати, що він божевільний і потребує лікування.

— Збираєшся мені збрехати? — запитав Графф.

— Збираюся більше з вами не розмовляти, — відрізала Валентина.

— Чому ти боїшся?

— Я не люблю, коли розпитують про мою сім'ю. Не вплутуйте нас.

— Валентино, я намагаюся не вплутувати твою сім'ю. До тебе я прийшов, аби не проводити купу тестів над Пітером і не розпитувати ваших батьків. Я намагаюся розв'язати проблему тут і тепер із людиною, котру Ендер любить і поважає найбільше, а можливо, єдиною, яку він взагалі любить і поважає. Якщо не вирішимо все так, ми ізолюємо твою сім'ю й діятимемо, як уважаємо за потрібне. Ситуація непроста, і я просто так не піду.

Єдина людина, яку Ендер любить і поважає. Валентині стало невимовно боляче, шкода й соромно через те, що тепер вона була близька з Пітером. Пітер став центром її життя. "Для тебе, Ендере, я запалювала вогонь у твій день народження. Пітеру ж допомагаю здійснити його мрії".

— Ніколи не вважала вас хорошою людиною. Ані коли ви прийшли по Ендера, ані зараз.

— Не вдавай дурненьку дівчинку. Я бачив результати твоїх тестів, коли ти була мала. Навіть зараз небагато університетських професорів дотягують до твого рівня.

— Ендер і Пітер ненавидять один одного.

— Це я знаю. Ти сказала, що вони протилежності. Чому?

— Часом Пітер буває нестерпним.

— У якому сенсі?

— Злим. Просто злим.

— Заради Ендера, поясни, що це означає.

— Він часто погрожує вбивством, та насправді не збирається цього робити. Коли ми з Ендером були малі, то боялися Пітера. Він погрожував убити нас. Точніше, він обіцяв убити Ендера.

— Ми це перевіряли.

— Це було саме через монітор.

— І все? Розкажи ще про Пітера.

І вона розповіла про дітей, з якими Пітер учився у кожній школі. Він їх не бив, але знущався морально. Дізнавався, чого вони найбільше соромилися, і розповідав людині, повага якої їм була найдорожча. Дізнавався, чого вони боялися найдужче, й робив так, що вони з цим частіше стикалися.

— З Ендером теж так робив?

Валентина замотала головою.

— Ти певна? Хіба Ендер не мав слабинки, нічого не боявся і не соромився?

— Ендер ніколи не робив того, чого можна було б соромитися.

Раптом вона розридалася через сором, що забула й зрадила свого брата.

— Чому ти плачеш?

Валентина похитала головою. Вона не могла пояснити, як це було думати про Ендера, доброго хлопчика, якого вона так довго захищала, а тепер стала співучасницею Пітера, його помічницею, рабинею у схемі, що повністю вийшла з-під її контролю. "Ендер ніколи не підкорявся Пітерові. Я, на відміну від Ендера, повернулася до нього, стала його частиною".

— Ендер ніколи не був схильним, — сказала Валентина.

— До чого?

— До того, щоби стати таким, як Пітер.

Вони йшли мовчки.

— Як Ендер може бути схожим на Пітера?

Валентина здригнулася.

— Я вам уже розповіла.

— Але Ендер ніколи такого не робив. Він був малим хлопчиком.

— Ми обоє хотіли. Ми обоє хотіли вбити Пітера.

— Он як.

— Ні, не зовсім так. Ми про це ніколи не говорили. Ендер ніколи не казав, що хоче вбити Пітера. Про це думала я. Ендер не казав, що хоче вбити брата.

— Чого ж він хотів?

— Він просто не хотів бути таким...

— Бути яким?

— Пітер знущається з білок. Він розпинає їх, знімає шкуру ще з живих, а потім просто садить і спостерігає, як вони помирають. Зараз він такого більше не робить. Проте раніше робив. Якби Ендер дізнався, якби побачив...

— Що б він зробив? Рятував? Лікував би?

— Ні, тепер уже нічого не змінити. Ендер би добре ставився до білок. Розумієте? Він годував би їх.

— Якби він їх годував, то білки б звикли до людей, і Пітеру легше було б їх ловити.

Валентина знову заплакала.

— Байдуже, що робиш, це завжди допомагає Пітеру. Усе й завжди. Від нього нікуди подітися.

— Ти допомагаєш Пітеру? — запитав Графф.

Вона змовчала.

— Пітер дійсно настільки лихий?

Валентина кивнула.

— Пітер — найгірша людина на світі?

— Пітер? Не знаю. Він найгірший з усіх, кого я знаю.

— Ви з Ендером його брат і сестра. У вас однакові гени, однакові батьки. Як він може бути таким лихим, якщо…

Валентина розвернулася і закричала, закричала настільки голосно, ніби Графф хотів її вбити.

— Ендер не такий, як Пітер! Зовсім не такий! Крім того, що дуже розумний. Він узагалі не схожий на Пітера! Абсолютно! Чуєте?

— Розумію, — сказав Графф.

— Я знаю, що ви думаєте. Думаєте, що Ендер схожий на Пітера. На нього швидше схожа я, не Ендер. Коли він плакав, я йому це казала. Запевняла його багато разів, що він не такий, як Пітер, що він добрий, хороший, не кривдить людей. Зовсім не такий, як Пітер.

— І це щира правда.

Графф погоджувався, і це заспокоювало Валентину.

— Це правда, дідько забирай. Правда.

— Валентино, допоможи Ендеру.

— Я нічого не можу зробити.

— Зроби те ж саме, що й завжди. Заспокой його й скажи, що він не кривдить людей, що він добрий і хороший і зовсім не схожий на Пітера. Найважливіше, що він зовсім не такий, як Пітер.

— Невже можна його побачити?

— Ні, напиши йому листа.

— Лист нічого не дасть. Ендер не відповів на жоден мій лист.

Графф зітхнув.

— Він відповідав на кожен лист, який отримував.

Їй знадобилася секунда, аби все зрозуміти.

— Ну й паскудна ж ви людина.

— Ізоляція — оптимальне середовище для творчості. Нам потрібні були його ідеї, а не... Не зважай. Я не збираюся виправдовуватися перед тобою.

"То чого виправдовуєтесь?" — але вона не запитала цього.

— Проте зараз він розслабився. Ми намагаємося його підштовхнути, а він не хоче.

— Може, я зробила б Ендерові послугу, якби побажала вам провалитися.

— Ти вже нам допомогла. Але можеш зробити більше. Напиши йому.

— Обіцяйте, що нічого не виріжете.

— Такого я обіцяти не можу.

— Тоді забудьте.

— Згода. Тоді я сам напишу твого листа. Використавши попередні листи, ми відтворимо твій власний стиль. Немає нічого простішого.

— Я хочу побачитися з ним.

— Першу відпустку він отримає у віці вісімнадцяти років.

— Ви ж казали — у дванадцять.

— Ми змінили правила.

— Чому я маю вам допомагати?

— Не допомагай мені. Допоможи Ендеру. Яка різниця, якщо це допоможе нам також?

— Що ви такого жахливого з ним робите?

Графф захихотів.

— Валентино, дівчинко моя люба, жахливе лише починається.

Прочитавши чотири рядки листа, Ендер зрозумів, що надіслав його не боєць із Бійцівської школи. Лист надійшов звичним способом: "ОЧІКУЄ ПОВІДОМЛЕННЯ", — побачив він, щойно увійшов у комп. Ендер прочитав

чотири рядки, тоді пробіг очима до кінця й побачив підпис. Він згорнувся клубочком у ліжку й із самого початку знову й знову читав кожне слово.

ЕНДЕРЕ,

ЦІ ВИЛУПКИ ДО СИХ ПІР НЕ ПРОПУСКАЛИ ДО ТЕБЕ ЖОДНОГО МОГО ЛИСТА. І ХОЧ Я СОТНІ РАЗІВ ПИСАЛА ТОБІ, ТИ, ПЕВНЕ, ДУМАВ, ЩО НІ. Я ПАМ'ЯТАЮ ТЕБЕ. ПАМ'ЯТАЮ ПРО ТВІЙ ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ. УСЕ ПАМ'ЯТАЮ. ХТОСЬ МОЖЕ ПОДУМАТИ, ЩО ТИ, СТАВШИ СОЛДАТОМ, ПЕРЕТВОРИВСЯ НА ГРУБУ Й ЖОРСТОКУ, ЗДАТНУ НА НАСИЛЛЯ НАД ІНШИМИ ЛЮДИНУ, ЯК ДЕСАНТНИКИ З КІНОХРОНІКИ, ТА Я ЗНАЮ — ЦЕ НЕ ТАК. ТИ НЕ СХОЖИЙ НА САМ-ЗНАЄШ-КОГО. ВІН ПРИКИДАЄТЬСЯ ДОБРИМ, А САМ ТАК І ЛИШИВСЯ НАВОЛОЧЧЮ. МОЖЕ, ТИ ЗДАЄШСЯ ЗЛИМ, АЛЕ МЕНЕ НЕ ОБДУРИТИ. ДОСІ ГРЕБУ В СТАРОМУ КАНОЕВІ. З ЛЮБОВ'Ю. ГУСЯЧІ ГУБИ.

Валя

НЕ ВІДПОВІДАЙ, ВОНИ ТОЧНО СІКОКАКОАНАЛІЗУВАТИМУТЬ ТВІЙ ЛИСТ.

Звісно, лист було написано за повної згоди вчителів. Проте його точно писала Валентина. Уживання слова "вилупки" й викривлення слова "психоаналізуватимуть", жарт із відмінюванням "каное" — про все це могла знати лише вона.

Що ж, підійшли до цього серйозно, наче хтось хотів, аби Ендер не мав жодних сумнівів, що лист написано самою Валентиною. Якщо це правда, то чому вони так хвилюються?

Він несправжній. Навіть якби Валя написала його власною кров'ю, він несправжній, адже вони змусили її це зробити. Писала вона й раніше, та жодного листа не пропустили. Попередні могли бути справжніми, а цей вимагали, він став частиною їхніх маніпуляцій.

Ендера охопив відчай. Тепер він зрозумів, чому. Він з'ясував, що саме так сильно ненавидів. Він не мав жодного контролю над власним життям. Вони заправляли всім. Вони робили вибір за нього. Йому залишилася тільки гра, все решта — їхнє: правила, плани, уроки й програми. Ендерові доводилося лише виконувати, як вони вимагають у бійцівській кімнаті. Єдиною справжньою річчю, єдиною дорогоцінністю для нього був спогад про Валентину — ту, яка любила його до того, як він увійшов у гру, любила, незважаючи на війну з жучарами, а тепер вони взяли й переманили її на свій бік. Вона стала однією з них.

Ендер ненавидів їх із їхніми іграми. Ненавидів так страшно, що, читаючи порожнього примушеного листа від Валентини, плакав. Хлопці Армії Феніксів помітили й відводили очі. Як, Ендер Віггін плаче? Ого, коїлося щось небачене. Кращий солдат будь-якої армії ліг і плаче. У кімнаті запала важка тиша.

Ендер видалив листа, стер його з пам'яті й почав гру. Він і сам поки не розумів, чому хоче грати, чому так кортить дістатися Краю Світу, проте він не марнував часу. Лише опинившись на хмарині, що літала в осінніх барвах пасторального світу, він осягнув, через що лист йому не сподобався. Кожне слово там було про Пітера. Про те, як він на Пітера не схожий. Усі ті слова, які Валентина вимовляла, обіймаючи його, заспокоюючи, коли він тремтів від страху й люті після Пітерових знущань, були в цьому листі.

Саме цього вони в неї просили. Ці покидьки знали про це й про відображення Пітера у дзеркалі. Вони все знали. А тепер використовують Валю, щоби контролювати його, щоби грати в свої ігри. Дінк мав рацію: вони — справжній ворог, який не любить нікого й нічого. Та він більше не збирається робити те, що вони хочуть, не збирається, хай їм грець, нічого для них робити. У нього був один-однісінький світлий спогад, одна приємність, а ці покидьки облили все брудом. З нього досить. Він більше не гратиме.

Як і завжди, гадюка чатувала на нього в кімнаті, скрутившись на килимі. Але цього разу Ендер не наступав на неї. Натомість він зловив її, став на коліна і дуже обережно підніс її до вуст.

І поцілував.

Звісно, цього він не планував. Ендер хотів, аби змія його вкусила. Чи, може, він збирався з'їсти її живою, як робив у дзеркалі Пітер. Підборіддя в нього було закривавлене, а з рота стирчав зміїний хвіст. Натомість Ендер поцілував зміюку.

Раптом у його руках змія потовщала й набула іншої подоби. Людської. То була Валентина. Вона поцілувала його.

Змія не могла бути Валентиною, адже він убивав її занадто часто. Пітер беріг її, тож це могла бути вона.

Цього вони домагалися, дозволивши прочитати листа від Валентини? Йому було байдуже.

Валентина підвелася з підлоги й підійшла до дзеркала. Ендер і собі встав і підійшов до неї. Вони стояли перед дзеркалом, де замість жорстокого відображення Пітера були дракон та єдиноріг. Ендер простягнув руку і торкнувся люстра. Стіна зникла, і за нею з'явилися великі сходи, що вели донизу. Вони були вкриті хідником, а вздовж стояли натовпи, які вітали їх. Разом, тримаючись за руки, вони з Валентиною пішли сходами вниз. Очі Ендера були повні сліз радості через те, що нарешті він вирвався з Кінця Світу. Однак саме сльози завадили йому помітити, що в кожного з натовпу було обличчя Пітера. Тепер Ендер був певен, що, хоч куди б він подався в цьому світі, Валентина буде з ним.

Валентина прочитала листа, який їй дала доктор Лінберрі. "Дорога Валентино, — йшлося у листі, — ми вдячні Вам за ваші спроби взяти

участь у війні. Цим листом інформуємо, що Вас нагороджено Зіркою ордену Ліги Людства, першого ступеню, — це найвища відзнака, яку військові можуть надати цивільному. На жаль, Служба Безпеки Міжнародного флоту забороняє оприлюднювати цю інформацію до успішного розв'язання поточних операцій. Та ми хочемо запевнити Вас, що ваші намагання досягли успіху. З найкращими побажаннями генерал Шимон Леві, Стратег".

Коли Валентина прочитала листа двічі, Лінберрі забрала його.

— Мене інструктували дати тобі прочитати, а тоді знищити листа.

Вона дістала з тумби запальничку й підпалила папірець. Він яскраво палав у попільничці.

— Добрі чи погані новини? — запитала вона.

— Я продала свого брата, — відповіла Валентина. — І мені за це заплатили.

— Ти не драматизуєш?

Валентина мовчки повернулася до класу.

Того вечора Демосфен надрукував викривальний коментар до законів, які обмежували кількість населення. Люди повинні мати дітей стільки, скільки хочуть, надлишок населення слід розселяти по інших світах. Людську расу потрібно відіслати далеко через галактику, щоб ніяка біда чи завоювання не загрожували людям.

"Найблагороднішій титул для будь-якої дитини, — писав Демосфен, — це Третяк".

"Для тебе, Ендере", — пишучи, промовила про себе Валентина.

Читаючи це, Пітер задоволено сміявся.

— На це вони звернуть увагу. Третяк! Благородний титул! Валентино, ну ти дала жару!

10. Дракон

— Тепер?

— Можливо, так.

— Це має звучати як наказ, полковнику Графф. Армії не рухаються, коли командир каже: "Можливо, прийшов час атакувати".

— Я не командир. Я вчитель малих дітей.

— Полковнику, визнаю, що напосідав на вас, був голкою в одному місці, але все працювало, як вам потрібно. Останні тижні Ендер навіть був…

— Щасливим.

— Задоволеним. Він у нормі. Ясний розум, відмінна гра. У нас ніколи не було хлопця, настільки ж готового до командування. В одинадцять років — так, але в свої дев'ять із половиною він просто вищий клас.

— Так. За декілька хвилин присутності мені спало на думку, що ж то за людина, яка вилікує пригніченого хлопця, а потім кине його знову до бою. Невеличка особиста моральна дилема. Не зважайте, я був утомлений.

— Ви рятували світ, не забувайте.

— Покличте його.

— Ми робимо те, що мусимо.

— Припиніть, Андерсон, вам же до смерті хочеться побачити, як він впорається з тими навмисно підлаштованими іграми, що ви вигадали.

— Досить підступно…

— А я і є підступна людина, майоре Андерсон. Що й казати, ми з вами обоє — наволоч. Я теж дуже хочу подивитися. По суті, життя наші залежать від його норми. Чи як?

— Ви вже його манерою говорите?

— Кличте його, майоре. Я скину списки до його файлів і дам йому його систему безпеки. Нічого такого поганого ми йому не робимо. Він знову отримає свою відокремленість.

— Ізольованість, маєте на увазі.

— Самотність влади. Ідіть, покличте його.

— Так точно, сер. За п'ятнадцять хвилин повернуся з ним.

— Так точно, так точно, тотожно… До побачення. Сподіваюся, вам було добре. Сподіваюся, ти був дуже щасливим, Ендере. Можливо, останній раз у своєму житті. Ласкаво просимо, любий хлопчику, ти потрібен дядькові Граффу.

Ендер одразу здогадався, що відбувається. Очікували, що він стане командиром рано. Можливо, не так рано, але останні три роки він постійно очолював рейтинг. Останнім часом ніхто навіть близько не підступався до нього, а вечірні заняття перетворилися на найпрестижнішу групу школи. Були й такі, хто дивувався, чому вчителі так довго чекали.

Він замислився, яку саме армію йому можуть довірити. Незабаром випускалися три командири, зокрема й Петра, однак марно сподіватися, що він отримає саме Армію Феніксів. Жодному не пощастило командувати армією, до якої він належав у момент підвищення.

Спершу Андерсон відвів Ендера до його нового житла. Усе збігалося: особисті кімнати мали лишень командири. Потім дав поміряти нову форму й флеш-костюм. На формі Ендер побачив назву армії.

"Дракон". Але ніякої Армії Драконів не існувало.

— Я не чув про Армію Драконів, — мовив Ендер.

— Тому, що Армії Драконів не було чотири роки. Ми призупинили її через забобон, адже Армія Драконів в Школі не вигравала навіть третини ігор. Над цим уже стали кепкувати.

— Чому відновлюєте тепер?

— Потрібно використати запас форми.

Граффф сидів за своїм столом. З часу їхньої останньої зустрічі він виглядав товстішим і більш утомленим. Він подав Ендеру його жезл — невеличку коробочку, яку командири використовували під час практики для переміщення у бажане місце в кімнаті для бою. Багато разів протягом вечірніх занять Ендер бажав мати жезл замість того, щоби

кожного разу гупати об стіну, аби переміститися, куди хотів. І ось тепер, коли він і без того навчився вправно маневрувати, йому дали жезл.

— Він працює, — наголосив Андерсон, — лише протягом твоїх регулярних, запланованих занять.

Оскільки Ендер уже запланував мати додаткові заняття, жезл міг знадобитися лише зрідка. Це пояснювало, чому так багато командирів ніколи не мали додаткових занять. Вони цілковито залежали від жезла, який абсолютно нічого не вартував у додатковий час. Якщо вони вважають, що жезл — їхня сила, влада над іншими хлопцями, то навряд чи вони працюватимуть без нього. "Ось перевага, яку я матиму над моїми ворогами", — подумав Ендер.

Офіційна вітальна промова Граффа звучала нудно й надто підготовлено. Лише наприкінці його слова зацікавили.

— Для Армії Драконів ми приготували дещо незвичне. Сподіваюся, ти не проти. Ми зібрали нову армію, прискоривши раннє просування повного курсу початківців і затримавши випуск деяких успішних учнів. Гадаю, ти будеш задоволеним якістю своїх солдатів. Точніше, сподіваюся, адже переведення заборонено.

— Жодних обмінів? — запитав Ендер.

Командири таким способом позбувалися слабкої ланки.

— Жодних. Бачиш, свої додаткові заняття ти проводиш уже три роки й маєш послідовника. Багато хороших солдатів можуть здійснювати нечесний тиск на своїх командирів, щоб опинитися у твоїй армії. Ми ж даємо тобі армію, яка зможе, з часом, стати конкурентною. Не маємо наміру дозволити тобі домінувати нечесно.

— А що, як трапиться солдат, з яким я не зможу впоратися?

— Мусиш упоратися.

Графф заплющив очі. Андерсон піднявся, розмову закінчено.

Кольори Драконів: сірий-помаранчевий-сірий. Перевдягнувшись у свій флеш-костюм, Ендер прослідував вузькими смужками світла до казарми, де мешкала його армія. Усі були там, юрмилися біля входу. Ендер одразу взяв командування.

— Життя в казармі буде організоване за старшинством. Ветерани — в кінці кімнати, новоприбулі солдати — на початку.

Це був незвичний порядок, і Ендер це знав. А ще він усвідомлював, що не буде схожим на багатьох командирів, які навіть ніколи не бачили молодших хлопців, що завжди трималися позаду.

Хлопці вишикувалися відповідно до дати свого прибуття, і Ендер пройшовся шеренгою. Майже три десятки солдатів були новими, з початкової групи й абсолютно недосвідченими в битві. Деякі виявилися занадто малими. Особливо шкода було дивитися на тих, які стояли біля самих дверей. Ендер згадав себе. Таким він, імовірно, виглядав для Бонзо, коли прибув. Варто зазначити, що в Бонзо був лише один такий солдат.

Жоден із ветеранів не належав до елітної групи на Ендерових заняттях. Жоден не був лідером взводу. Що й казати, жоден не був старшим за Ендера, а отже, навіть його ветерани мали досвід менший, ніж півтора року. Деяких він не впізнавав, вони нічим не вражали.

Солдати ж, навпаки, впізнали Ендера — найвідомішого солдата школи. Деякі, помітив Ендер, обурилися на нього. "Принаймні, зробили мені послугу — старших за мене немає".

Щойно бійці отримали ліжка, Ендер наказав їм надягти флеш-костюми та йти на практику.

— Згідно з ранковим розкладом, практика починається відразу після сніданку. Офіційно між сніданком і практикою у вас є вільна година. Подивимося, чи залишиться так, коли я побачу вас у дії.

За три хвилини, хоч багато хто був досі неодягнений, Ендер наказав виходити.

— Я голий, — мовив один хлопець.

— Наступного разу вдягайся хутчіше. Правило цього тижня — три хвилини на те, щоби вибігти з дверей після першого наказу. Наступного тижня буде дві хвилини. Ворушіться!

Тепер уся школи глузуватиме, що Армія Драконів настільки незграбна, що мусить учитись одягатися.

П'ятеро були повністю голі й, пробігаючи коридорами, тримали в руках свої флеш-костюми. Дехто був одягнений повністю. Пробігаючи повз відчинені двері класних кімнат, вони привертали багато уваги. Ніхто не хотів знову спізнитись, якщо лише міг цьому зарадити.

У коридорах, що вели до Бійцівських кімнат, Ендер змусив їх швидко бігати вперед-назад, пітніючи, поки голі вдягалися. Потім він відвів усіх до верхніх дверей, які відкривалися посеред бійцівських кімнат, як двері в справжніх іграх. Ендер змусив їх підскочити й, тримаючись за поручні на стелі, кинутись у кімнату.

— Гуртуйтеся на дальній стіні, — наказав він. — Ніби збираєтеся до воріт ворога.

Вони показали себе, стрибаючи вчотирьох одночасно крізь двері. Майже ніхто не знав, як встановити пряму лінію до мети. Досягнувши дальньої стіни, мало хто тямив, як можна причепитися чи, принаймні, контролювати відскоки.

Останній хлопець був малий, зовсім ще дитина. Дістати до перил на стелі він не міг ніяк.

— Можеш скористатися боковими ручками, — порадив Ендер.

— А не пішов би ти, — відмовив малий.

Він високо підстрибнув, кінчиками пальців торкнувся поручнів на стелі й, крутячись у трьох напрямах одразу, не контролюючи себе, проскочив у двері. Ендер не знав, чи сподобався йому хлопець за відмову слухатися, чи розсердив.

Нарешті солдати вишикувалися вздовж стіни. Ендер помітив, що всі без винятку тримали голови в тому напрямку, що й у коридорі. Тому він навмисне вчепився за те, що вони вважали підлогою, й звисав звідти догори дригом.

— Солдати, чому ви стоїте догори ногами? — запитав Ендер.

Хтось почав перевертатися.

— Увага! — Усі завмерли. — Чому ви стоїте догори ногами?

Бійці мовчали. Вони не розуміли, чого від них очікують.

— Я питаю, чому ноги ваші в повітрі, а голови на землі?

Нарешті один наважився заговорити.

— Сер, це положення, в якому ми зайшли з дверей.

— Яка різниця? Немає жодного значення, яка сила тяжіння діє в коридорі! Ви збираєтеся битися в коридорі? Тут є сила тяжіння?

— Ні, сер. Ні.

— Відтепер, потрапляючи за ці двері, ви забуваєте про силу тяжіння. Її немає, вона щезла. Хоч якою була би ваша сила тяжіння, пам'ятайте: ворота ворога — внизу. Ноги ваші — у напрямку воріт ворога. Верх — у напрямку ваших воріт. Північ — у цьому напрямку, південь — у цьому, схід — тут, а захід?

Вони вказали.

— Цього я й чекав. Єдине, на що ви здатні, — вибрати з одного варіанту відповіді. Добре, хоч вас не треба вчити ходити в туалет. Цирк на дроті. І це ви називаєте шикуватися? І це називається літати? А тепер шикуймося на стелі! Хутко!

Як Ендер і очікував, багато хто інстинктивно піднявся, та не в напрямку стіни з дверима, а в напрямку стіни, яку він назвав північчю, а отже, в напрямку, що був угорі, коли вони були в коридорі. Звісно, вони швидко зрозуміли помилку, але довелося чекати, поки виправилися, поки відскочили від північної стіни.

Ендер прикидав подумки, кого зарахувати до тих, хто навчається швидко, а кого — до тих, хто повільно. Найменший хлопчик, який останнім проходив у двері, тут першим прибув на правильну стіну й майстерно впорався із собою. Вони правильно зробили, що взяли його. З нього будуть люди. Він поводився нахабно й непокірно, та, ймовірно, був ображений, що Ендер змусив його разом із іншими бігти голим по коридору.

— Ти, — сказав Ендер, вказавши на малого. — Де низ?

— У напрямку ворожих воріт. — Відповідь була швидкою та впевненою, наче він хотів швидше перейти до важливих питань.

— Як звуть, хлопче?

— Рядовий Бобик, сер.

— Це на зріст чи на голову? — Інші хлопці трохи посміялися. — Мислиш правильно. Тепер слухайте мене, це важливо. Ніхто не пройде крізь двері без шансу бути вдареним. У старі часи потрібно було десять-двадцять секунд перш, ніж поворушитися. Тепер, якщо не пронесешся швидко з дверей, коли виходить ворог, — тебе заморожено. А що відбувається, коли заморожений?

— Не можеш рухатися, — сказав хтось із хлопців.

— Це те, що воно означає, — виправив Ендер. — А відбувається що?

Саме Бобик, абсолютно без остраху, дав розумну відповідь:

— Продовжуєш рухатися у початковому напрямку. На швидкості, за якої тебе освітили.

— Правильно. Ви, п'ятеро в кінці, рухайтеся.

Хлопці злякано перезирнулися. Ендер освітив їх усіх.

— Наступні п'ятеро, рухайтеся!

Вони рухалися. Ендер освітив їх також, та вони продовжили рух до стін. Перша п'ятірка натомість марно поволі рухалася повз основну групу.

— Подивіться на цих так званих солдатів, — сказав Ендер. — Командир наказав їм рухатися, а тепер погляньте на них. Вони не просто заморожені, а заморожені там, де можуть заважати. Тоді як інші, які рухалися, коли їм наказали, заморозилися просто на шляху ворога, заважаючи йому бачити. Сподіваюся, хоч п'ятеро з вас зрозуміли мою думку. Без сумніву, Бобик один із таких. Правда?

Той не відповів одразу. Ендер дивився на Бобика, доки той не відповів:

— Так, сер.

— Так що ж я хотів сказати?

— Коли наказано рухатися, рухайся швидко. Якщо тебе заморозять, ти відскочиш і не стоятимеш на дорозі у своєї армії.

— Чудово. Є, принаймні, один солдат, який щось шурупає.

Ендер помітив, як росте незадоволення, як інші солдати переступають із ноги на ногу й кидають поглядом один на одного, як уникають дивитися на Бобика. Навіщо я це роблю? Невже бути хорошим командиром — означає робити одного хлопця мішенню для решти? Навіщо чинити з ним так лишень через те, що зі мною так чинили? Ендер хотів зупинити глузування над хлопчиком, сказати іншим, що малий потребує їхньої допомоги й дружби більше за інших. Проте такого Ендер не міг собі дозволити. Звісно, не в перший день. У цей день навіть його помилки мусять виглядати як частина геніального плану.

Ендер смикнувся ближче до стіни й витяг одного хлопця подалі він інших.

— Тримайся прямо, — наказав він.

Ендер обернув хлопця в повітрі так, що його ноги були спрямовані на інших. Коли хлопець продовжував рухатись, Ендер освітив його. Інші засміялися.

— Скільки його тіла ти можеш вразити? — запитав він хлопця, який стояв прямо під ногами замороженого солдата.

— Лише ноги.

Ендер розвернувся до хлопця, який стояв біля нього.

— А ти?

— Я бачу його тіло.

— А ти?

— Усього, — відповів хлопець трохи подалі.

— Ноги не великі й не надають досить захисту.

Ендер відкинув замороженого солдата з дороги, підтягнув ноги, наче став навколішки в повітрі, і заморозив їх. Костюм на ногах відразу став твердим.

Ендер вигнувся в повітрі так, що став на коліна над іншими хлопцями.

— Що ви бачите? — запитав він.

Набагато менше, була відповідь.

Ендер просунув бластер між ногами.

— А я добре бачу, — сказав він і почав освічувати хлопців під собою. — Зупиніть мене! — кричав він. — Тільки спробуйте освітити!

Нарешті вони змогли це зробити, хоча до того Ендер освітив добру третину з них. Торкнувши великим пальцем гак, він розморозив себе й решту солдатів.

— Отож, — продовжував Ендер, — де ворота ворога?

— Унизу.

— Яка наша атакувальна позиція?

Хтось почав відповідати, а Бобик відлетів від стіни із зігнутими ногами й попрямував просто до протилежної стіни, весь час освічуючи.

Спочатку Ендер хотів насварити його, покарати, але опанував себе, стримав імпульс. За що сердитися на цього малого?

— Бобик єдиний, хто знає, як? — вигукнув він.

Раптом уся армія з криками щодуху відштовхнулася до протилежної стіни, ставши на коліна в повітрі й стріляючи проміж ніг. Можливо, настане час, розмірковував Ендер, і мені знадобиться саме така стратегія — сорок хлопчаків, які кричать на всю горлянку й атакують, порушуючи рівновагу.

Коли вони дісталися протилежного боку, Ендер закликав їх усіх одразу атакувати його. "Що ж, — подумав Ендер, — непогано. Мені дали нетреновану армію без найкращих ветеранів, та, принаймні, це не збіговисько дурнів. З такими можна працювати".

Коли солдати, веселі й жваві, зібралися знову, Ендер почав справжню роботу. Він наказав заморозити ноги в позиції на колінах.

— Для чого потрібні ноги в сутичці? — запитав він.

— Ні для чого, — відповіли деякі.

— Бобик так не думає,— зауважив Ендер.

— Ними найкраще відштовхуватися від стіни.

— Саме так, — сказав Ендер.

Хтось із хлопців зауважив, що відштовхування від стін — це рух, а не сутичка.

— Без руху сутичка неможлива, — відказав Ендер.

Вони замовкли й ще дужче зненавиділи Бобика.

— Якщо так заморозити ноги, можна відштовхнутися від стіни?

З остраху дати неправильну відповідь усі мовчали.

— Бобику?

— Я такого ніколи не робив, — почав Бобик, — та, можливо, якщо бути обличчям до стіни й зігнутися у попереку…

— Правильно, але не зовсім. Спостерігайте за мною. Я — спиною до стіни, ноги заморожені. Оскільки стою на колінах, ступні мої — навпроти стіни. Зазвичай, відштовхуючись, слід вистрибувати знизу, випростовуючи тіло, наче чистите боби, так?

Почувся сміх.

— Із замороженими ногами я використовую ту ж саму силу, що й відштовхуючись тазом і стегнами, але тепер плечі й ноги штовхаю назад, випинаючи стегна. І коли я вириваюся на свободу, тіло напружене, ніщо не стримує мене. Дивіться.

Ендер висунув таз і відлетів від стіни. За мить він змінив своє положення, став на коліна, спрямувавши їх донизу, й летів просто на протилежну стіну. Він приземлився на коліна, перекинувся на спину й стрибнув, зігнувшись, від стіни в іншому напрямку.

— Стріляйте в мене! — закричав.

Узявши курс паралельно хлопцям, які стояли вздовж дальньої стіни, Ендер почав крутитися в повітрі. Саме через це вони не могли спрямувати на нього постійний промінь.

Він розморозив свій костюм і причепився до них.

— Ось над чим працюємо півгодини сьогодні. Слід вибудувати м'язи, про які ви не підозрюєте. Навчитися використовувати ноги, як щит, і контролювати свої рухи, щоби так крутитися. На близькій відстані це нічого не дасть, але якщо крутитися, коли ви далеко, ви поза небезпекою. На такій віддалі променю потрібен якийсь момент, аби схопити точку, а при крутінні це буде неможливим. Заморожуйте себе й почнемо.

— Хіба ти не призначиш лінії руху? — запитав хлопець.

— Ні, я не призначатиму ліній. Я хочу, щоби ви літали, як заманеться, постійно стикалися один із одним і навчилися із цим справлятися. Окрім випадків, коли практикуватимемо військове з'єднання. От тоді вдарятимемося спеціально. Руш! — наказав він.

І вони рушили.

Після занять Ендер покидав кімнату останнім, адже залишався допомогти вдосконалити техніку тим, хто вчився повільніше. Учителі в них були кваліфіковані, та недосвідчені солдати відразу після початкової групи виявлялись повністю безпорадними, особливо коли потрібно було робити дві чи три дії одночасно. У них виходили стрибки зігнувшись із замороженими ногами, вони легко маневрували просто в повітрі, але запуститися в одному напрямку, стріляти в іншому, двічі перекрутитися, відскочити від стіни, зігнувшись, і почати стріляти в потрібний бік — було понад їхні сили. Муштра, муштра, муштра — ось і все, що Ендер робитиме з ними найближчим часом. Стратегії та військові з'єднання — це добре, однак вони нічого не варті, якщо солдат у битві не володіє собою.

Треба вже зараз підготувати армію. Він рано став командиром, учителі змінюють правила, не дозволяючи обмінювати солдатів і не даючи йому першокласних ветеранів. Не було жодної гарантії, що йому виокремлять три звичних місяці на підготовку армії перед тим, як кинути її в бій.

Принаймні, вечорами Шен і Алай допомагали тренувати його нових хлопців.

Ендер ішов коридором із бійцівської кімнати, коли зіткнувся носом до носа з малим Бобиком. Той виглядав сердитим. Зараз Ендеру неприємності недоречні.

— Хоп, Бобику.

— Хоп, Ендере.

Пауза.

— Сер, — обережно виправив Ендер.

— Я знаю, що ти задумав, Ендере, сер, і попереджаю тебе.

— Попереджаєш?

— Я можу стати найкращим солдатом, але не грай зі мною.

— Інакше що?

— Інакше я стану найгіршим. Так чи вспак.

— І чого ти хочеш? Обіймів і поцілунків? — Ендер починав гніватися.

Бобика це не бентежило.

— Мені потрібен взвод.

Ендер повернувся до нього й став, дивлячись йому у вічі, згори донизу.

— Чого це ти маєш отримати взвод?

— Бо я знаю, що з ним робити.

— Знати, що робити із взводом, — досить легко, — відмовив Ендер. — Важко змусити їх. Чому солдати мають захотіти йти за таким малим дурником, як ти?

— Тебе раніше теж так називали. Я чув. Та й Бонзо Мадрид досі так називає.

— Солдате, я поставив запитання.

— Я завоюю їхню повагу, якщо ти мені не завадиш.

Ендер оскалився.

— Я допомагаю.

— Ага, воно й видно, — буркнув Бобик.

— Ніхто тебе не помітить, хіба щоби пожаліти маленького хлопчика. Та я зроблю так, що сьогодні всі тебе помітять. Вони стежитимуть за кожним твоїм рухом. Аби зараз завоювати їхню повагу, треба лише одне — бути ідеальним.

— І у мене навіть не буде шансу навчитися до того, як мене судитимуть.

— Бідний хлопчик. Ніхто не ставиться до нього серйозно. — Ендер ніжно втис малого в стіну. — Я розповім тобі, як отримати взвод. Доведи, що знаєш, як бути солдатом. Доведи, що знаєш, як використовувати інших солдатів. А тоді доведи, що хтось хоче йти за тобою в бою. От і отримаєш взвод. І не на хвилиночку раніше.

— Справедливо, — посміхнувся Бобик. — Якщо ти дійсно так працюєш, то за місяць я стану командиром взводу.

Ендер дотягся до Бобика, схопив його за передній край форми й кинув на стінку.

— Якщо я щось скажу, Бобику, то так воно й буде.

Бобик лише посміхнувся. Ендер відпустив його й пішов геть. Дістався своєї кімнати, він ліг на ліжко й затремтів: "Що я роблю? Мої перші заняття, а я вже залякую людей, як Бонзо. І як Пітер. Штурхаю їх. Обрав собі малого хлопця, і тепер усі матимуть, кого зненавидіти. Це огидно. Усе, що було мені ненависне в командирі, тепер є в мені самому. Це якийсь закон людської натури: неодмінно ставати таким, як перший командир? Я піду геть, якщо це так".

Знову й знову Ендер прокручував у голові, що говорив і робив на першій практиці з новою армією. Чому він не поводився так, як зазвичай, з групою на вечірніх заняттях? Досконалість — єдиний авторитет. Він не наказував, просто пропонував. Та з армією таке не пройде. Група додаткових занять не має вчитися робити все разом. Їм не потрібно було розвивати почуття колективу, вчитися триматися разом і довіряти один одному в бою. Вони не зобов'язані миттєво реагувати на наказ.

Міг удатися він і до інших крайнощів. Якщо хотів би, міг стати таким же недбалим і некомпетентним, як Розик. Ендер міг робити дурні помилки в усьому. Але йому потрібна дисципліна, що означає вимагати, а також отримувати швидку й повну покору. Йому потрібна гарно тренована армія, а це означає, що солдатів треба муштрувати й муштрувати, навіть після того, як вони вважають, що опанували техніку, допоки вона не стане настільки природною, що вони не замислюватимуться над діями.

Що з тим Бобиком? Чому йому так сподобався цей найменший, найслабший і, можливо, найрозумніший з усіх хлопчик? Чому він зробив Бобику те, що колись робили самому Ендеру командири?

Раптом Ендер згадав, що все почалося не з командирів. Ще до того, як Розик і Бонзо почали зневажливо ставитися до нього, він був ізольований у початковій групі. І не Бернар це почав. То був Графф.

Це зробили вчителі, і не випадково. Ендер збагнув лише тепер, що то була стратегія. Графф навмисне зробив так, аби він відділився від інших хлопців, щоби не міг бути близьким із ними. Ендер замислився, навіщо. Зроблено це було не для того, щоб об'єднати групу, навпаки, то стало чинником, який їх роз'єднував. Графф ізолював Ендера, щоби той боровся. Він мав довести, що не просто відповідав усім вимогам, а був набагато кращим, ніж інші. Лише так він міг заслужити повагу й дружбу. Так він став солдатом кращим, ніж міг би, якби було навпаки. Усе це зробило його самотнім, зляканим, озлобленим і недовірливим. І, можливо, ці риси сформували з нього кращого солдата.

"Ось що я роблю з тобою, Бобику. Завдаю тобі болю, щоби ти став кращим. Загострюю твій розум, посилюю боротьбу. Вибиваю з рівноваги, роблю майбутнє непевним, аби ти завжди був готовим до всього, здатним імпровізувати і, незважаючи ні на що, націленим на перемогу. А ще — роблю тебе нещасним. Ось чому тебе прислали до мене. Щоби ти став таким, як я. Щоби ти виріс і став дорослим чоловіком.

А я… Я маю вирости й стати таким, як Графф. Товстим, похмурим, позбавленим почуттів. І маніпулювати життями малих хлопчаків, запустити виробництво ідеальних генералів і адміралів, які готові вести флот на захист вітчизни. Отримуєш усі радощі, що їх має лялькар. Допоки не знайдеться солдат, який може більше, ніж інші. Проте такого допустити не можна, це псує всю симетрію. Треба підкорити його, зламати, ізолювати, щоби він був таким, як всі.

Що ж, Бобику, що сьогодні зроблено, те зроблено. Та я спостерігатиму за тобою, навіть більш співчутливо, ніж ти гадаєш. Прийде час, і ти дізнаєшся, що я — твій друг, а ти солдат, яким хочеш бути".

Після обіду Ендер не пішов на уроки. Він лежав у ліжку й записував враження від кожного з хлопців у своїй армії, речі, які він у кожному з них помітив, і те, над чим варто було більше працювати. Сьогодні на

практиці він поговорить з Алаєм і з'ясує, як навчити невеликі групи новим умінням. Принаймні, тут він самотнім не буде.

Коли ввечері Ендер дістався бійцівської кімнати, інші ще їли. На нього чекав майор Андерсон.

— Ендере, правила знову змінилися. Відтепер протягом вільного часу в бійцівській кімнаті можуть працювати разом лише члени однієї армії. А отже, кімната доступна лише за графіком. Відзавтра твоя черга прийде за чотири дні.

— Ніхто більше не веде додаткових занять.

— Це порядок, Ендере. Тепер ти командуєш іншою армією, і вони не хочуть, аби їхні хлопці практикувалися з тобою. Ти, звісно, розумієш це. Вони вестимуть свою власну практику.

— Я завжди був із ними в різних арміях, але вони відправляли своїх хлопців тренуватися зі мною.

— Тоді ти не був командиром.

— Ви дали мені абсолютно сиру армію, майоре Андерсон…

— У тебе є ветерани.

— Не надто вправні.

— Погані сюди не потрапляють. Навчи їх.

— Мені потрібні Шен і Алай…

— Ендере, час тобі подорослішати й робити щось самотужки. Тобі вже не потрібні ці хлопчики, щоби тримати тебе за руку. Тепер ти — командир. Будь ласкавим, дій відповідно.

Ендер пройшов повз Андерсона до бійцівської кімнати. Тоді зупинився і, розвернувшись, запитав:

— Якщо відтепер вечірні заняття в регулярному графіку, чи означає це, що я можу користуватися жезлом?

Андерсон усміхнувся? Та ні.

— Побачимо, — відповів він.

Ендер розвернувся й зайшов до бійцівської кімнати. Незабаром прибула його армія, й більше нікого. Або Андерсон чатував поруч і перехоплював тих, хто йшов у групу Ендера, або школою вже пройшлася чутка, що неформальним вечорам настав кінець.

Практика була вдалою, вони багато чого зробили, але наприкінці Ендер відчув себе втомленим і самотнім. До відбою залишалося півгодини. До казарми своєї армії Ендер зайти не міг. Він давно зрозумів, що найкращі командири йдуть туди лише за потреби. Хлопцям потрібно побути в мирі, відпочити. Не можна дозволяти собі любити когось, а іншими нехтувати, відповідно до того, як вони поводяться, говорять і думають.

Отож він побрів до ігрової кімнати, де декілька хлопців використовували час до останнього дзвоника, щоб укласти парі чи побити свої попередні досягнення в грі. Жодна з ігор не виглядала цікавою, та він все одно почав грати в одну, створену спеціально для початківців. Знуджений, Ендер ігнорував мету гри й використав маленьку фігурку гравця-ведмедя, аби дослідити навколишні краєвиди.

— Так ти ніколи не виграєш.

— Не вистачало тебе на практиці, Алаю, — посміхнувся Ендер.

— Я приходив туди, але твоя армія була окремо. Тепер у тебе грандіозний період, не граєш більше з малими.

— Ти на цілий лікоть вищий за мене.

— На лікоть? До тебе звертався Господь із проханням побудувати човен абощо? Чи у тебе зараз темно на душі?

— Не темно, просто потаємно. Потаємно, витончено, підступно. Я вже за тобою скучив, друзяко.

— Хіба ти не знаєш, що ми тепер вороги? У наступному бою я тобі задам перцю.

То, звісно, були звичні жарти, проте зараз за ними стояла правда. Тепер, коли Алай перевів усе на жарт, Ендер відчув біль утрати друга. А найбільше стискалося в грудях, коли він замислився, чи Алаєві дійсно зовсім не боляче, як він показує.

— Тільки спробуй, — мовив Ендер. — Я навчив тебе всьому, що ти знаєш, але не навчив усьому, що знаю я.

— Я завжди знав, що ти притримуєш щось, Ендере.

Пауза. Ендеровий ведмідь скочив у халепу. Він ліз на дерево.

— Алаю, я нічого не притримував.

— Знаю, — відмовив Алай. — І я також.

— Салям, Алаю.

— На жаль, не бути цьому.

— Не бути чому?

— Миру. "Салям" означає "мир". Мир тобі.

Ці слова відгукнулися в Ендеровій пам'яті. Голос його матері, яка йому, дуже малому, тихо читала: "Не думай, що Я прийшов послати мир на землю. Я прийшов посилати не мир, а меча", — Ендер уявив, як його мати проколює Пітера Жахливого скривавленою рапірою, й ці слова поєдналися з образом у голові.

У тиші ведмідь помер. Смерть була гарною, з приємною музикою. Алая вже не було. Ендер відчув, що забрали частину його самого — внутрішню опору, яка тримала його сміливість і впевненість. З Алаєм і навіть із Шеном він відчував таку сильну єдність, що легше було вимовити "ми", ніж "я".

Та все ж Алай приховав щось. Засинаючи, Ендер лежав у ліжку й відчував губи Алая на своїй щоці, коли той пробурмотів слово "мир". Поцілунок, слово й мир досі були з ним: "Я лише те, що я пам'ятаю. Алай — мій друг у яскравих спогадах, і їм цього не відняти. Як і Валентина, мій найміцніший з усіх спогад".

Наступного дня вони з Алаєм зустрілися в коридорі. Привіталися, потисли руки, розмовляли, проте обоє знали, що між ним тепер стіна. Її можна буде зруйнувати, цю стіну, потім, у майбутньому, але зараз єдиною бесідою між ними були корені, які проросли далеко й глибоко під стіною, де їх неможливо знищити.

Незважаючи на це, найгіршим був страх, що стіну не зламати ніколи, та Алай був радий такому розриву й готовий стати ворогом Ендеру.

Тепер вони не можуть триматися разом і мають безмежно розділитися. Те, що було певним і непорушним, зараз стало ілюзорним і крихким. "З моменту, коли ми не разом, Алай став чужим, бо його життя більше не частина мого, а значить, коли я його побачу, ми незнайомі".

Ендеру стало гірко, та він не плакав. Він покінчив із цим. Коли вони зробили Валентину чужою, коли використали її, з того дня вони більше не спроможні завдати такого болю, щоби він лив сльози. У цьому Ендер був певен.

Із цим гнівом він відчув себе достатньо сильним, аби перемогти вчителів — своїх ворогів.

11. Veni, vidi, vici

Прийшов. Побачив. Переміг

— Ви що, і справді збираєтеся проводити битви за таким графіком?

— Так.

— Але ж він отримав армію лише три тижні тому.

— Я вже казав вам. Ми обрахували на комп'ютері ймовірні результати. І ось що, за ними, Ендер робитиме.

— Нам необхідно вивчити його, а не довести до нервового зриву.

— Комп'ютер знає його краще за нас.

— Комп'ютеру не властиве співчуття.

— Якщо ви хочете бути милосердним, ідіть у монастир.

— А тут, по-вашому, що, не монастир?

— Це найкраще місце для Ендера. Ми розкриємо весь його потенціал.

— Не ліпше дати йому покомандувати років зо два? Діти зазвичай б'ються раз на два тижні після тримісячної підготовки. Чи зможе Ендер витримати таке навантаження?

— А у нас є два зайвих роки?

— Знаю. Я просто уявляю, яким стане Ендер через рік. Змученим, зношеним, абсолютно ні до чого не придатним, тому що вимушений був робити неможливе. Та й хто витримає, якщо так ганяти?

— Комп'ютер попереджений, що найвищий пріоритет — це збереження працездатності учня після проходження програми навчання.

— Цікаво, до чого він буде придатним...

— Послухайте, полковнику Графф, якщо пам'ятаєте, це ви наполягали на такій програмі, хоча я заперечував.

— Так, ваша правда. Не обтяжуйте себе, нехай воно буде на моїй совісті. Але моє прагнення принести в жертву маленьких дітей заради порятунку людства, слабне. Полемарх прагне зустрічі з Гегемоном. Схоже, російська розвідка стурбована тим, що дехто з активних громадян Америки обговорює в Інтернеті можливості використання Міжнародного флоту проти країн Східного блоку, щойно жучари будуть винищені.

— То справа майбутнього.

— Маячня. Свобода слова — свободою слова, але ставити під загрозу існування Ліги через націоналістичні чвари… І це заради таких недолугих самовбивць ми штовхаємо Ендера до межі того, що може витримати людина.

— Я думаю, ви недооцінюєте Ендера.

— Боюся, що я також недооцінюю недоумкуватість решти людства. Ми абсолютно впевнені, що маємо перемогти у цій війні?

— Сер, це виглядає зрадою.

— Та ні, просто чорний гумор.

— Зовсім не смішно, коли йдеться про жучар…

— Згоден, сміятися нема з чого.

Ендер Віггін лежав на ліжку, дивлячись у стелю. Відтоді, як став командиром, він ніколи не спав більше п'яти годин на добу. Але з десятої вечора до шостої ранку гасили світло. Іноді він працював, напружуючи зір перед екраном комп'ютера, та здебільшого лежав, дивився на зниклу в темряві стелю й думав.

Або вчителі стали нарешті лояльними до нього, або він став командиром кращим навіть, аніж очікувалось. Його невеличка група ветеранів, яка абсолютно нічим не вирізнялася раніше, розквітала, набираючи сили, і захопила лідерство. До того ж настільки, що замість звичайних чотирьох взводів Ендер створив п'ять, і кожен із командирів мав заступника — також ветерана. Командуючи цими взводами (по вісім чоловік у кожному) і маючи десять напівзводів, Ендер досяг того, що його армія виконувала десять маневрів одночасно. Жодну армію ніколи не розбивали на такі дрібні підрозділи, але Ендер діяти за шаблонами й не збирався. Більшість армій практикували масові маневри за

попередньо розробленою стратегією. У Ендера стратегії не було. Замість цього він навчав командирів використовувати свої невеликі підрозділи для ефективного виконання конкретних завдань — без підтримки, поодинці, беручи відповідальність на себе. На другому тижні тренувань Ендер розгортав справжні кровопролитні баталії, доводячи командирів до виснаження. Але тепер, після місяця боїв, він став упевненим, що керує найсильнішою армією, яка коли-небудь брала участь у грі.

Чи входило це у плани вчителів? Хіба вони знали, що дали йому чудернацьких, але чудових бійців? Чи не тому вони скерували до нього тридцятьох малюків, бо усвідомлюють, що діти і думають і навчаються швидше? Або впевнені, що подібне може зробити з будь-якою групою командир, котрий знає, що мусить робити його армія, і котрий уміє навчити?

Ендер переймався такими питаннями, бо не був упевненим, чи виправдав очікування своїх учителів.

Він знав лише те, що рвався до бою. Більшості армій потрібно було три місяці для підготовки, щоби засвоїти десятки складних маневрів. "Для нас це зайве. Ми вже готові до бою".

У темряві відчинилися двері. Ендер прислухався. Приглушені кроки. Двері зачинилися.

Він зіскочив із ліжка й проповз два метри до дверей. Там лежав папірець. Він не міг прочитати наказу, бо було темно, але здогадався про його суть. "Битва. Як люб'язно з їхнього боку! Я захотів — і ось, будь ласка".

Тільки-но ввімкнули світло, Ендер умить надягнув бійцівську форму Армії Драконів. І відразу ж побіг коридором, а о шостій годині одну хвилину вже стояв біля дверей кубрику своєї армії.

— Рівно о сьомій ранку у нас бій з Армією Кроликів. Я хочу, щоби ви розігрілися і були готовими. Роздягайтеся і бігом до тренажерної зали. Форму беріть із собою, прямо звідти ми підемо до бійцівської кімнати.

— А сніданок?

— Який сніданок? Щоби вас знудило прямо під час бою?

— А до туалету можна? Хоч по-маленькому?

— Не більше децилітру, а то всохнете.

Усі розсміялися. Ті, хто спав одягненим, пороздягалися, схопили свою форму і, підстрибуючи, побігли за Ендером коридором до зали. Там Ендер змусив їх двічі пройти смугу перешкод, а потім по черзі тренуватися на шведській стінці, матах і батуті.

— Не перестарайтеся, це лише розминка.

Насправді він не хвилювався за них. Усі були у відмінній формі, сильні й гнучкі, а головне, збуджені передчуттям майбутньої битви. Деякі спонтанно почали боротися вже в тренажерній залі. І були досить упевненими, як часто буває з тими, хто ще не випробував себе, але відчував, що вже готовий. "Ну, а чому б їм так не думати? Вони готові. І я теж".

О шостій сорок Ендер наказав одягнутися. А за цей час устиг поговорити з командирами взводів та їхніми заступниками.

— Кролики — це армія ветеранів, але Карн Карбі керує ними всього п'ять місяців, і я ніколи не бився з ними, відколи він прийняв командування. Він був прекрасним солдатом, а Кролики займають пристойне місце в турнірній таблиці протягом багатьох років. Але сподіваюся, що вони б'ються строєм, і тому не хвилююся.

О шостій п'ятдесят він наказав усім лягти на мати й розслабитися. А о шостій п'ятдесят шість Ендер підняв своїх бійців, і вони — знову підскакуючи — побігли коридором до бійцівської кімнати. Раптом Ендер підплигнув, торкнувшись рукою стелі. І всі хлопчаки теж підскочили, намагаючись торкнутися того ж місця. Їхня світлова стрічка вела наліво, Армія Кроликів уже пройшла направо. А о шостій п'ятдесят вісім вони опинилися біля воріт бійцівської кімнати.

Взводи вишикувалися в п'ять колон. Взводи А й Д приготувалися схопитися за поручні й розлетітися праворуч і ліворуч, Б і Г націлилися на паралельні бильця на стелі, збираючись злетіти вгору, у невагомість, а взвод В — відштовхнутися від підлоги й пірнути на дно.

Угору, вниз, уліво, вправо. Ендер стояв попереду між колонами так, аби не заважати своїй армії, і наказами орієнтував усіх.

— Де ворота ворога?

— Унизу, — весело відповіли бійці.

І в цей момент північ опинилася вгорі, південь — унизу, зліва — схід, і справа — захід.

Сіра стіна перед хлопцями зникла, і перед очима виникла бійцівська кімната. Гра буде не в темряві, але й не при світлі: це скоріше сутінки, бо лампи горять не на повну потужність. На віддалі, у тьмяному світлі, можна було бачити двері ворога й солдатів, що вилітали з них у яскравих, додатково освітлених костюмах. Зловтіха охопила Ендера: з промаху Бонзо зробили неправильний висновок, і тепер бійці чимдуж пролітали крізь ворота, щоби противник ледве зміг розгледіти характер строю й не встиг подумати. Та Ендер знайде час, аби подумати, він знає здібності своїх солдатів, і навіть якщо вони пройдуть через ворота із запізненням, усе одно залишаться неушкодженими й боєздатними.

Ендер охопив поглядом майбутнє поле бою: знайома з минулих ігор сітка, якою обтягують мавпячі клітки в парку, а по ній розкидані сім чи вісім зірок — позиції цікаві, варто напружити мізки.

— Пробирайтеся під прикриття найближчих зірок, — наказав Ендер. — Взвод В, спробуйте просковзнути вздовж стіни. Якщо вийде, слідом підуть взводи А й Д. Якщо ні, подивимось. Я піду зі взводом Г. Уперед!

Усі солдати знали, що відбувається, стратегія бою відома, але тактичні рішення приймати командири взводів мають самостійно. Адже, за інструкціями Ендера, вони запізнилися з вильотом через ворота, хай і всього лише на десять секунд. Армія Кроликів уже щось витанцьовує на своєму кінці кімнати. У всіх інших арміях, у яких Ендеру доводилося воювати, він турбувався про те, щоби його взвод займав належне місце у строю. А зараз замість цього і він, і всі його люди думають лише, як розбити ворога на дрібні шматки, повністю дезорганізувавши його. І, незважаючи нате, що разом бійці лише неповні чотири тижні, такий спосіб бою здавався їм єдино правильним, точніше, єдино можливим. Ендер дивувався, що Армія Кроликів і не підозрює, наскільки безнадійно застаріла їхня стратегія.

Взвод В ковзнув по стіні на зігнутих ногах обличчям до ворога. Божевільний Том, командир взводу, мабуть, наказав своїм хлопцям заморозити ноги. Класна ідея: у напівтемній кімнаті це гарне маскування — адже яскравість костюмів тьмяніє, і їх не так видно. Геніально, Томе! Після гри треба буде його похвалити.

Армія Кроликів зуміла відбити атаку взводу В, але Божевільному Тому і його бійцям удалося оточити й заморозити з десяток Кролів, перш ніж відступити під прикриття найближчої зірки. Але ця зірка розташовувалася позаду строю Кроликів, і можна було стати легкою здобиччю ворога.

Хань-Цу, на прізвисько Хот-Суп, командир взводу Г, швидко ковзнув по краю зірки, де, стоячи на колінах, ховався Ендер.

— А якщо нам прошмигнути по північній стіні й урізатися коліньми в їхні кролячі морди?

— Давай! — погодився Ендер. — Я поведу взвод Б в обхід на південь. І закричав: — Взводи А й Г, негайно по стінах!

А сам ковзнув уперед ногами по зірці, зачепився ногою за промінь, відлетів до самої стелі і, відштовхнувшись, приземлився біля взводу Б. Мить, і він уже вів бійців униз уздовж південної стіни. Вони чітко й згуртовано відштовхнулися і з'явилися позаду найближчої подвійної зірки, яку захищали солдати Карна Карбі. Ніби гарячий ніж пройшов крізь масло. Армії Кроликів уже не стало, залишилося лише трохи зачистити поле бою. Ендер переформував свої взводи на напівзводи й наказав нишпорити по закутках у пошуках можливих неушкоджених ворожих солдатів. Через три хвилини взводні повідомили, що скрізь чисто. Лише одного з бійців Ендера було "вбито" — хлопчика зі взводу Б, що прийняв на себе основний тягар нападу, і тільки п'ятеро були "важко поранені". Багато "легких поранень", але це були легкі влучення в ноги, здебільшого, самостріли. У цілому, все відбулося навіть краще, ніж Ендер очікував. І наказав провести ритуал біля ворога: чотири шоломи по кутах, аби Божевільному Тому пройти через ворота. Більшості командирів доводилося вибирати з тих, хто залишився "живим". Ендер міг вибирати. Було з кого. "Удалий бій!"

Спалахнуло світло, і на південній стіні бійцівської кімнати через ворота вчителів пройшов сам майор Андерсон. Із дуже урочистим виглядом він вручив Ендеру вчительський гак, який за ритуалом передавався переможцю гри. Ендер осяяв ним форму своїх бійців, вишикував їх взводами і лише потім повернув до життя армію ворога. Він хотів, щоби Карн Карбі та його Кролики, щойно отямившись, побачили підтягнутих військових переможців. "Вони можуть лаяти нас і розводити брехливі плітки, але вони пам'ятатимуть, що ми знищили їх. І

хоч би що вони говорили, інші солдати й командири побачать в їхніх очах, в їхніх кролячих очах, нас, переможців, у повному сяйві, рівному строю й майже неушкодженими після першого бою. Армія Драконів не буде посміховиськом".

Карн Карбі підійшов до Ендера, тільки-но розморозився. Йому було дванадцять років, і він став командиром, мабуть, лише в останній рік у школі. Тому він не був зухвалим, як ті, хто почав командувати в одинадцять. "Я запам'ятаю це, — подумав Ендер, — коли буду на його місці: як зберегти честь, як віддавати належне ворогу, щоби поразка не виглядала ганьбою. І, сподіваюся, це буде нечасто".

Андерсон звільнив Армію Драконів лише після того, як Кролики пропхалися через ті ворота, через які пройшли бійці Ендера до початку гри. Тоді Ендер повів свою армію через ворота супротивника. Смужка світла на дверях показувала, де буде низ, щойно вони відчують гравітацію. Усі легко приземлилися на ноги й зібралися в коридорі.

— Зараз сім п'ятнадцять, — повідомив Ендер, — а це означає, що у вас є п'ятнадцять хвилин на сніданок. Я чекаю на вас у бійцівській кімнаті, за розкладом — ранкова практика.

Він чув, як вони тихо перемовлялися: "Ми ж перемогли, хіба не можна посвяткувати?" — "Можна, — подумав Ендер, — можна".

І додав уголос:

— І, як командир, дозволяю вам кидатися їжею під час сніданку.

Вони зареготали і з бадьорими вигуками побігли до кубриків.

Ендер зупинив командирів взводів і сказав їм, що він не буде проти, якщо хлопці запізняться на тренування на п'ятнадцять хвилин, і що сьогодні заняття закінчаться раніше і хлопці встигнуть до школи

прийняти душ. Півгодини на сніданок і ніякого душу після бою — це досить незручно, але краще, у порівнянні з попереднім наказом поснідати за п'ятнадцять хвилин. Ендер хотів, щоб оголошення про додаткові п'ятнадцять хвилин було отримано від командирів взводів. Хай хлопці звикають чекати поблажливості від меншого керівництва, а вимог — від старшого: це допоможе і взводам, і цілій армії надійніше стати суцільним організмом.

Сам Ендер не пішов снідати, бо не зголоднів. Замість цього він пішов у ванну, зняв бійцівську форму й поклав її до пральної машини. У лічені хвилини стане чистою. Сам двічі вимився з милом і довго стояв під душем, насолоджуючись струменем води. Нічого, не пропаде: цю воду відфільтрують і перероблять. "Хай поп'ють мого поту сьогодні". Йому дали непідготовлену армію, а він виграв. І не просто переміг — розгромив ворога з мінімальними втратами серед своїх: шестеро вбитих і поранених. Подивимось, як довго інші командири використовуватимуть стрій, коли зрозуміють, на що здатна нова стратегія.

Коли його бійці почали прибувати, Ендер уже завис посередині бійцівської кімнати. Ніхто не заговорив із ним, бо знали, що командир звернеться до них сам, коли буде що сказати, і не раніше.

Коли всі зібралися, Ендер підійшов й оглянув усіх уважним поглядом.

— Чудовий перший бій. — І ці його слова підбурили до радісних зойків і спроби заспівати "Дракон, Дракон…", що він швидко обірвав: — Армія Драконів непогано впоралася з Кроликами. Але ворог не завжди буде таким безпорадним. Якби це було сильне військо… Взвод В, ви наближалися настільки повільно, що вас ледве не затиснули з флангів. Вам треба було розділитися й атакувати відразу з двох напрямів, аби не потрапити в оточення. Взводи А і Д, ви палили поза мішенями: звіт показав, що у вас у середньому лише одне попадання на двох солдатів. Це означає, що не мазали тільки перші ряди атакуючих — ті, що стріляли впритул. Так не може тривати довго: тямущий ворог змолотив

би вас ущерть при такому вогняному прикритті. А зараз кожен взвод відпрацьовуватиме стрільбу в рухомі й нерухомі цілі на відстані. Напівзводи по черзі беруть на себе роль мішеней. Я розморожуватиму ваші костюми кожні три хвилини. Вперед!

— Може, нам краще із зірками працювати? — запитав Хот-Суп. — Щоби мати тверду точку опори?

— Я не хочу, аби ви звикали до точок опори. Дрижать руки — заморозь лікті! Почали.

Командири взводів швидко опанували завдання, й Ендер перелітав із групи в групу, вносив свої пропозиції й допомагав тим, у кого щось не виходило. Солдати вже знали, що Ендер може бути жорстким із армією в цілому, але з окремими бійцями він завжди уважний: терпляче пояснює, повторюючи, якщо необхідно, тихо дає поради, вислуховує всі скарги й проблеми. А на глузування ніколи не реагує, і незабаром ці спроби припинилися. Він був командиром кожної миті, коли вони були разом. І ніколи не треба було нагадувати про це, він просто був ним, і все.

Смак перемоги на вустах додавав завзяття, а ще більше всі зраділи, коли перерву на обід оголосили на півгодини раніше. Взводних Ендер затримав до обіду, щоби поговорити з ними про тактичні ходи й роботу окремих бійців. Потім повернувся до себе в кімнату й неквапно перевдягнувся до обіду. Він спізниться до їдальні командирів хвилин на десять. Так, цього буде достатньо. Оскільки це була його перша перемога, він і гадки не мав, як виглядає зсередини командирська їдальня і як поводитися командиру-новачку, але точно знав, що сьогодні краще ввійти останнім, коли на табло вже з'являться результати вранішніх боїв. О, хай побачать, на що здатна Армія Драконів.

Ніхто й вухом не повів, коли Ендер увійшов. А коли побачили Драконів на його нашивках і помітили, якого маленького зросту він був,

стали відверто розглядати його. Ендер узяв свою порцію й сів за столик. У їдальні панувала тиша. Ендер почав їсти, повільно й обережно, з таким байдужим виглядом, ніби не помічав, що знаходиться у центрі уваги. Поступово відновилися розмови й стало шумно, як тут, мабуть, буває зазвичай, тож Ендер розслабився й озирнувся.

Ось стіна, на якій висить величезне табло. Солдати могли бачити всі результати боїв протягом останніх двох років; тут, однак, ураховувалися досягнення кожного командира. Новий командувач не міг успадкувати добру репутацію від свого попередника: бралися до уваги лише його особисті заслуги.

Ендер мав найкращий рейтинг. Ідеальне співвідношення перемог і поразок. Але і в інших категоріях він був далеко попереду: середні втрати серед його бійців, як убитими, так і пораненими, середні втрати ворога, середній час бою до перемоги — і в кожній категорії він був на першому місці.

По закінченні обіду хтось підійшов до Ендера ззаду і торкнув за плече.

— Можна присісти?

Ендеру не потрібно було обертатися, щоб упізнати, хто це був.

— Привіт, Дінку, сідай.

— Ти — яблучко на золотій тарілочці, — сказав Дінк бадьоро, — ми всі тут намагаємося розібратися, чим є твоя перемога — дивом чи помилкою.

— Звичкою, — викрутився Ендер.

— Одна перемога — це ще не звичка, — відпарирував Дінк. — Не задавайся. Проти новачків завжди ставлять слабших командирів.

— Карн Карбі далеко не останній за рейтингом цього табло.

І це було направду так: Карбі був приблизно посередині.

— У нього все гаразд, — погодився Дінк, — враховуючи, що він лише початківець. Подає деякі надії. Ти ж не подаєш надії — ти несеш загрозу.

— Загрозу чому? Чи вам скоротять пайок, якщо я виграю? Чи не ти казав мені, що це все порожня гра, яка не має жодного значення?

Дінку не дуже сподобалося це нагадування, принаймні, не за таких обставин.

— Це ти переконав мене підігравати вчителям. Але я не стану піддаватися тобі. Мене ти не розіб'єш.

— Можливо.

— Я навчив тебе…

— …усьому, що я знаю, — усміхнувся Ендер. — І тепер я просто граю наосліп.

— Вітаю.

— Приємно знати, що у мене тут є хоча б один друг.

Але Ендер не був упевненим, що Дінк залишився його другом. Так само й Дінк. Вони ще перекинулися кількома порожніми репліками, і Дінк повернувся до свого столу.

Покінчивши з їжею, Ендер озирнувся. Командири сиділи невеличкими групками й розмовляли. Ендер помітив Бонзо, який був уже одним із найстаріших командирів. Роуз-Ніс на той час уже закінчив школу. У дальньому кутку серед друзів сиділа Петра. Вона ще жодного разу не глянула на Ендера. А оскільки інші час від часу крадькома поглядали на нього, Ендер розумів, що вона навмисне уникала його погляду. "Починати з перемоги — означає втрачати друзів, — подумав Ендер. — Хоча за кілька тижнів вони звикнуть. До мого наступного бою всі вгамуються".

Карн Карбі — суто принципово — підійшов і привітався з Ендером ще до закінчення обіду. Це було, знову ж таки, досить шляхетно, і, на відміну від Дінка, він не виглядав напруженим.

— Сьогодні я в опалі, — сказав він відверто. — Мені не вірять, коли я кажу, що ти здійснив небачені раніше трюки. І я сподіваюся, що ти втреш носа тому, з ким битимешся наступного разу. Зроби це!

— Лише заради тебе, — усміхнувся Ендер. — Дякую, що заговорив зі мною.

— Як на мене, до тебе ставляться дуже погано. Зазвичай новачків зустрічають приязно. Але, як правило, більшість нових командирів проходять через кілька поразок, перш ніж потрапляють сюди. Я лише місяць тут. Якщо хтось і заслуговує на тріумф, то саме ти. Але таке життя. Розбий їх у пух і прах.

— Спробую.

Карн Карбі пішов, а Ендер подумки додав його в особистий список тих, хто вартий називатися людиною.

Давно вже Ендер не спав так міцно, як цієї ночі. Навіть світло не розбудило його. Прокинувшись у чудовому настрої, побіг прийняти душ — і не помітив аркуша паперу на підлозі. Він побачив його лише тоді, коли схопив форму і від різкого руху хвилею повітря папірець підняло догори. Він узяв його і прочитав: "ПЕТРА АКАРНЯН, АРМІЯ ФЕНІКСІВ, 07:00".

Це була його попередня армія. Армія, яку він залишив менш аніж чотири тижні тому. Він знав їхнє формування, як свої п'ять пальців. Не без упливу Ендера Фенікси мали більш гнучку стратегію, ніж інші армії. Швидше реагували в нових ситуаціях. І, звичайно, їм легше буде справлятися з непередбаченими стрімкими атаками Ендера. Учителі вирішили зробити життя Ендера якомога цікавішим.

У наказі написано: 07:00, — а вже 06:30. Деякі з його хлопців, мабуть, уже пішли снідати. Ендер зняв комбінезон, схопив бійцівську форму і в одну мить стояв у дверях кубрику своєї армії.

— Панове, я сподіваюся, що ви вчора дечому навчилися, тому що сьогодні нам треба все повторити.

Небагато потрібно було часу, щоб усі зрозуміли, що він мав на увазі битву, а не тренування.

— Це, мабуть, помилка, — пролунало. — Ніхто і ніколи не вів бої два дні поспіль.

Ендер простягнув аркуш командиру взводу А, на ім'я Муха Моло. Той прочитав і відразу ж вигукнув:

— Надягнути форму!

І сам почав хутко перевдягатися.

— Чому ти не сказав нам раніше? — спитав Хот-Суп.

Таке зухвальство міг дозволити собі тільки він, і ніхто інший.

— Я дав вам час прийняти душ, — відпарував Ендер. — Якщо вірити Кроликам, ми виграли лише тому, що ваш сморід убив їх наповал.

Солдати поруч розсміялися.

— Не знайшли папірця, сер, коли повернулися з душу, чи не так?

Ендер відшукав поглядом зухвальця. Це був Бобик, і, звичайно, вже у формі. "Прийшов час розрахуватися за всі приниження, чи не так, Бобику?"

— Звичайно, — презирливо скривився Ендер. — Я не так близько до підлоги, як ти.

І знову вибух сміху. Бобик почервонів від гніву.

— Виходить, що ми не можемо розраховувати на старі способи ведення справ. Так що будьте готові до бою в будь-який час. Не прикидатимуся, що мені подобається, як вчителі втручаються у гру, але мені імпонує одне: що в мене є армія, яка може з цим упоратися.

Після таких слів, якби він попросив їх слідувати за ним на Місяць без скафандрів, вони б це зробили.

Петра — не Карн Карбі: її тактика була куди більш гнучкою, вона мала що протиставити стрімким імпровізаціям Ендера. У результаті після бою Ендер утратив трьох бійців, ще й дев'ять були важкопоранені.

І великодушності Петра не проявила, щоби привітати його з перемогою. Гнів у її очах, здавалося, промовляв: я була твоїм другом, а ти мене так принизив.

Ендер зробив вигляд, що не помітив її люті. Він уважав, що після декількох боїв вона зрозуміє, що насправді вона набрала більше балів проти нього, ніж він очікував. Більше, ніж це вдавалося комусь іншому. І він все ще вчиться у неї. На практиці сьогодні він розповідатиме своїм взводним, як протистояти прийомам Петри. Скоро вони знову стануть друзями.

Він сподівався.

За тиждень Армія Драконів провела сім битв. Сім перемог і жодної поразки. Найбільше втрат — у бою з Армією Феніксів. А в останніх двох боях він не втратив жодного солдата, жодного вбитого чи пораненого. Ніхто вже не стверджував, що він займав перше місце у турнірній таблиці суто випадково. Ендер перемагав найкращі армії завдяки нечуваним маневрам. Інші командири вже не могли ігнорувати його. Деякі з них сідали поряд із ним у їдальні, щоб обережно довідатися, як він переміг свого останнього супротивника. Він завжди вільно розказував, упевнений, що мало хто з них зможе продублювати прийоми Драконів у навчанні своїх бійців і взводних. Та з Ендером говорили всього кілька командирів, тоді як набагато більше юрмилося біля його супротивників, намагаючись з'ясувати, як можна розгромити знахабнілого вискочку.

Багато хто його ненавидів. За юний вік, за кмітливість, за те, що їхні перемоги на тлі нової зірки виглядали нікчемними й слабкими. Ендер бачив це на їхніх обличчях, зустрічаючись із ними випадково в коридорах, потім став помічати, що деякі хлопчики вставали і відходили, коли він сідав поруч із ними в командирській їдальні, а згодом почалися "випадкові" стусани під лікті в ігровій кімнаті й не менш "випадкові" підніжки в тренажерному залі, стрільба в спину мокрим пожованим папером у коридорах. Вони не могли перемогти в

бійцівській кімнаті і знали це, атому нападали там, де він був не геніальним командиром, а просто маленьким хлопчиком. Ендер зневажав їх, але таємно, і, не усвідомлюючи того, боявся. Такі маленькі підлоти полюбляв улаштовувати Пітер, і Ендер починав почуватися, як вдома.

Ці неприємності — не варті уваги дрібниці, та й Ендер привчив себе сприймати їх як ще одну форму захвату. Інші армії почали наслідувати Ендера. Вже більшість бійців нападали на зігнутих ногах, ніхто більше не атакував єдиним зімкнутим строєм, і командири все частіше відправляли взводи прослизнути в тил ворога вздовж стін. Ніхто з них, однак, не побачив, що в армії Ендера не чотири стандартних взводи, а п'ять. Це давало йому невелику перевагу — неочікувано атакувати п'ятим взводом, про який супротивники не здогадувалися. Ендер навчав усіх тактиці бою в невагомості. Але до кого звернутися самому, щоби навчитися новому?

Він почав засиджуватися у відеозалі, продивляючись пропагандистські фільми про Мазера Ракхема та інших великих командувачів людства часів Першого й Другого вторгнення. Тепер Ендер завершував загальні армійські тренування на годину раніше, дозволяючи своїм командирам проводити заняття без нього. Зазвичай бійці влаштовували сутички: взвод на взвод. Ендер залишався на певний час, щоб упевнитися, чи все гаразд, а потім ішов дивитися фільми про минулі бої.

Більшість переглядів була марнуванням часу. Героїчна музика, кадри з командирами крупним планом, солдатам вручають нагороди, десантники беруть на абордаж жучарський корабель. Але час від часу він знаходив і корисні кадри: кораблі, які маневрували точками світла в темряві космосу. Або ще цікавіше: вогники на моніторі флагманського крейсера, що показували хід бою. Мати повне уявлення про бої за цими відео було дуже важко: неможливо було побачити всі три виміри, і батальні сцени були часто короткими, без пояснень. Але згодом Ендер почав розуміти маневри жучар, які заплутували супротивника: як вони,

то нападаючи, то відступаючи, заманювали у пастки Міжнародний флот. Деякі бої були розбиті на кілька сцен, розкиданих по різних відео. Проте Ендер дивився все підряд і міг уявляти собі всі бої у їхній справжній послідовності. Він тепер бачив, що приховували офіційні коментатори, намагаючись пробудити в глядача гордість за досягнення людства і презирство до жучар. А Ендер дивувався, як люди взагалі могли перемогти. Кораблі людей були неповороткими, флоти й ескадри реагували на зміни ситуацій украй повільно, тоді як зорельоти жучар діяли у боях як єдине ціле, миттєво відповідаючи на кожен виклик. Ясно, що космічні кораблі людства, так само, як і жучар, під час Першого вторгнення абсолютно не підходили для швидкого бою, і лише у Другому нашесті кораблі стали по-справжньому швидкими, а зброя — смертельно небезпечною.

І тому стратегії Ендер учився не в людей, а в жучар. Йому було соромно й страшно вчитися в них — найстрашніших ворогів, потворних, жорстоких та огидних. Але діяли вони класно. Били в ціль. Вони завжди, здавалося, притримувалися лише однієї стратегії — зібрати найбільшу кількість кораблів у ключовий момент конфлікту. Ніколи не робили чогось незвичайного, такого, що видавало б винахідливість або тупість командира. Дисципліна була, мабуть, дуже суворою.

І що дивно: стільки розмов про перемоги Мазера Ракхема — і дуже мало відеозаписів його боїв. Кілька кадрів, зроблених перед початком бою: крихітна ескадра Ракхема має жалюгідний вигляд перед величезними основними силами ворожого флоту. На той час жучари вже встигли розгромити головні сили флоту людства в генеральному бою за кометним щитом, знищили старі зорельоти, і спроби людей створити вищу стратегію виглядали посміховиськом. Цей фільм показували часто, щоби примусити людей знову й знову переживати агонію і жах поразки. Флот ворога підходить до Сатурна — і тут його зустрічає резерв під командуванням Мазера Ракхема. Сили явно нерівні, шансів безнадійно ніяких, а потім…

Один постріл із маленького крейсера Мазера Ракхема, і ворожий корабель вибухає. Ось і все, — більше ніяких записів. Можна довго дивитися, як морські піхотинці пробираються по захоплених кораблях, зустрічаючи на своєму шляху купи трупів жучар. Але жодної сцени рукопашного бою, — хіба що вставлено якісь кадри ще з фільмів про Перше вторгнення. Ця явна цензура перемог Мазера Ракхема дуже дратувала Ендера. Курсантам Бійцівської школи було чому повчитися у нього, а все, що стосувалося його перемоги, ретельно приховувалося. Пристрасть до таємниць лише шкодила дітям, яким варто було навчитися всьому тому, що робив Мазер Ракхем.

Звичайно ж, щойно пішли чутки, що Ендер Віггін постійно дивиться одні й ті ж самі фільми про війну, у відеозалі почали збиратися натовпи. Майже всі командири передивилися ті ж самі, що й Ендер, відеозаписи, роблячи вигляд, що розуміли, чому він усе те проглядав і що корисного там знаходив. Ендер ніколи нічого не пояснював. Навіть тоді, коли він прокручував заново сім сцен одного бою, але з різних відео, почувши непевне запитання одного хлопчика: "Це що — одна й та сама битва?" — Ендер лише знизав плечима, неначе це не мало ніякого значення.

На сьомий день через кілька годин після бою, в якому Ендер виграв усьоме, до відеозалу зайшов майор Андерсон. Він простягнув аркуш паперу одному з командирів, а потім підійшов до Ендера.

— Полковник Графф чекає на тебе у своєму кабінеті. Негайно.

Ендер підвівся і пішов за Андерсоном по коридорах. Андерсон відкривав двері, натискуючи долонею на замки, які тримали курсантів подалі від приміщень учителів. Нарешті вони прийшли туди, де на пригвинченому до сталевої підлоги кріслі, що оберталося, розвалився полковник Графф. Тепер його живіт перекинувся через обидва підлокітники, навіть коли той сидів прямо. Але чотири роки тому, коли Ендер уперше зустрівся з полковником, той не здався йому таким товстим. Час і напруга жорстоко обійшлися з адміністратором Бійцівської школи.

— Минуло сім днів після твого першого бою, Ендере, — нагадав Граффф.

Ендер не відповів.

— І ти щодня виграєш: уже сім битв.

Ендер кивнув.

— Твої оцінки теж незвично високі.

Ендер моргнув.

— Як ти, командире, пояснюєш свій нечуваний успіх?

— Ви дали мені армію, яка робить усе, що мені спадає на думку.

— Що саме?

— Ми атакуємо, зігнувши коліна, використовуємо ноги як щит, падаючи вниз на ворота ворога. Уникаємо щільного строю, щоби збільшити мобільність. У мене п'ять взводів по вісім бійців, а не чотири по десять — і це теж допомагає. А головне, наші супротивники не встигають пристосуватися до нових способів ведення бою, щоб ефективно реагувати на наші нові методи, і ми б'ємо їх одними й тими ж трюками. А це довго не триватиме.

— Отже, ти вважаєш, що скоро перестанеш перемагати?

— Ні, але доведеться щось змінювати.

Граффф кивнув.

— Сідай, Ендере.

Ендер і Андерсон одночасно сіли. Графф глянув на майора, і той заговорив:

— У якому стані твоя армія, ну, після стількох битв та ще й так часто?

— Вони вже всі ветерани.

— А як вони себе почувають? Не втомилися?

— Якщо й утомилися — скаржитися не стануть.

— І все ще можуть думати?

— Це ж ви граєте в комп'ютерні ігри, експериментуючи над розумом людей, тож і скажіть мені.

— Ми знаємо те, що знаємо. І хочемо знати, що знаєш ти.

— Вони прекрасні солдати, майоре Андерсон. Звичайно, їхні можливості й витривалість не безмежні, але вони ще тримаються. У деяких найменших є проблеми, бо вони ще не засвоїли частину основних прийомів, але вони працюють над цим і вдосконалюються. Ви хочете знати, чи треба їм відпочити? Звичайно, що треба. Пару тижнів буде достатньо. Ще й навчання запустили. Ніхто з нас не робить уроки. Але ви це знаєте і не переймаєтесь, то навіщо мені переживати?

Графф і Андерсон перезирнулися.

— Ендере, а чому ти дивишся фільми про війну?

— Щоби вивчати стратегію, — навіщо ще?

— Ці відео були створені задля пропаганди. Усе, що стосується стратегії, — вирізано.

— Я знаю.

Графф і Андерсон перезирнулися ще раз. Графф тарабанив пальцями по столу.

— Ти більше не граєш у Гру Уяви.

Ендер не відповів.

— Скажи мені, чому.

— Тому що я виграв.

— У цій грі неможливо виграти раз і назавжди. Залишається завжди щось іще.

— Я вже виграв.

— Ендере, ми хочемо допомогти тобі стати щасливим, наскільки це можливо, але якщо ти…

— Ви, мабуть, хочете допомогти мені стати кращим солдатом. Спустіться і подивіться на турнірне табло. Подивіться на всі мої результати. Поки що у вас усе відмінно щодо мене. Вітаю. Чому б тепер вам не знайти мені гідного супротивника?

Міцно стиснуті губи Граффа розплилися в усмішці, і він затрясся від беззвучного сміху.

— Хоч зараз, — сказав Андерсон і вручив Ендеру аркуш паперу, де зазначалося: "БОНЗО МАДРИД, АРМІЯ САЛАМАНДР, 12:00".

— Залишилося десять хвилин, — підхопився Ендер. — Моя армія приймає душ після практики.

Графф усміхнувся.

— Тоді, хлопчику, поквапся.

Ендер дістався кубрику своєї армії за п'ять хвилин. Більшість дітей переодягалися після душу, а деякі вже пішли до ігрової кімнати чи відеозалу, маючи час до обіду. Ендер послав за ними трьох менших, а іншим наказав негайно надягти бійцівську форму.

— Ми горимо, і часу в нас немає, — пояснив Ендер. — Бонзо отримав повідомлення двадцять хвилин тому. І доки ми доберемося до дверей, вони вже будуть усередині принаймні добрих п'ять хвилин.

Хлопців охопила лють, і вони голосно лаялися сленгом, чого зазвичай уникали в присутності командира.

— Що вони роблять з нами? Збожеволіли?

— Яка різниця? Поговоримо про це ввечері. Ви втомилися?

— Сьогодні на практиці ми стерли свої зади, — відповів Муха Моло. — А вранці ще й вибили дух з Армії Куниць.

— Ще ж ніхто й ніколи не бився двічі на день! — підхопив Божевільний Том.

— Ще ніхто й ніколи не бив Армію Драконів, — відповів Ендер у тому ж тоні. — Це ще один наш великий шанс. Не втратимо його?

Глузливе запитання Ендера було відповіддю на їхні скарги. Спочатку перемога, а суперечки — потім.

Усі вже зібралися, і багато хто встиг перевдягнутися.

— Уперед! — гукнув Ендер, і вони побігли слідом за ним, продовжуючи вдягатися на ходу.

Перед дверима бійцівської кімнати більшість важко дихали. Поганий знак: дуже втомлені для цього бою. Двері були відчинені. Ніяких зірок узагалі. Просто порожня, абсолютно порожня яскраво освітлена кімната. Ніде не сховатися, навіть тіні нема.

— Мамо рідна! — видихнув Божевільний Том. — А вони ще навіть не заходили.

Пальцем на губах Ендер дав знак мовчати. Ворота відчинено, і ясно, що противник міг чути кожне слово. Ендер розвів руками і показав на ворота, даючи знати, що бійці Армії Саламандр, безсумнівно, розташовані навколо вздовж стін, невидимі, але можуть легко вбити будь-кого, хто увійде.

І Ендер жестом наказав усім відійти від дверей. Потім штовхнув уперед найвищих хлопців, а з ними і Божевільного Тома, примусив їх стати на коліна, не опускаючись на п'яти, щоб із рівними спинами у вертикальному положенні їхні тіла нагадували латинську літеру Ь. І заморозив їх. Усі тихо спостерігали. Він вибрав найменшого хлопчика, Бобика, вручив йому пістолет Тома і посадив коліньми на заморожені ноги Тома. Далі помістив витягнуті руки Бобика — в кожній по пістолету — попід руками Тома.

Тепер хлопчики зрозуміли. Том був щитом, броньованим кораблем, а Бобик — ніби екіпаж, який ховався всередині. Захист, звичайно, не ідеальний, але у стрільця буде час.

Ендер поманив ще двох хлопців, аби кинути Тома з Бобиком через двері, але зупинився й знаком попросив їх почекати. Тим часом швидко розбив армію на групи по чотири: щит, стрілець і двоє, що їх нестимуть і кидатимуть. А коли всі були заморожені, озброєні й готові летіти, він сигналізував носильникам підняти свій вантаж і кинути через двері, а потім стрибати самим. І гукнув:

— Поїхали!

Вони поїхали. Пари влітали через двері так, що щит знаходився між стрільцем і супротивником. Саламандри відкрили вогонь одразу, але потрапляли в замороженого хлопчика попереду. А тим часом Дракони, стріляючи одночасно із двох пістолетів, влучно знищували мішені, які акуратно вишикувалися вздовж стіни. У такому скупченні промахнутися було неможливо. І, коли прийшла черга носіїв, ті висадилися на стіну, де були ворожі солдати, відкривши такий шквал вогню, що Саламандри розгубилися. Вони не знали, чи атакувати стрілків, які загрожували зверху, чи носильників, що були поруч. А коли Ендер сам вийшов через двері, бій закінчився. Стрілянина припинилася менш ніж за хвилину з моменту появи першого стрільця. Дракони втратили двадцять бійців "убитими" і "пораненими", і тільки дванадцять залишилися неушкодженими. Це були їхні найбільші втрати за весь період боїв, але вони перемогли.

Коли майор Андерсон вийшов і дав переможцеві гак, Ендер не зміг стримати свого гніву.

— Я думав, що ви знайдете армію, яка змогла б вести чесний бій.

— Вітаю з перемогою, командире.

— Бобику! — гукнув Ендер. — Що б ти зробив на місці командира Саламандр?

Бобик, "поранений", але не повністю заморожений, крикнув здалеку, від дверей:

— Я би примусив солдатів постійно рухатися, пересуватися навколо дверей. Не можна стояти на місці, коли супротивник точно знає, де ви.

— Якщо вже ви почали хитрувати, — звернувся Ендер до Андерсона, — чому б вам не навчати армію обдурювати розумно?

— Я пропоную звільнити твою армію, — відповів Андерсон.

Ендер натиснув кнопку, розморожуючи одночасно обидві армії.

— Дракони вільні! — закричав він одразу і подумав про себе: "І не буде ніякого параду, вчителі, я не стовбичитиму тут, приймаючи капітуляцію Саламандр".

Хоч бій і закінчився перемогою, вівся він не за правилами. Учителі прагнули, щоби він програв, і лише безпорадність Бонзо врятувала його. Нема чим пишатися.

І тільки на виході з бійцівської кімнати Ендеру стало ясно, що Бонзо не зрозуміє, чому Ендер сердився на вчителів. Іспанська честь; Бонзо лише знатиме, що переможений, незважаючи на свої переваги. Мало того, Ендер навіть не дав йому можливості гідно здатися. І те, що Ендер примусив найменшого зі своїх бійців публічно заявити, що завадило Бонзо виграти, підкладе до жару вогню. Якби до того Бонзо ще не відчував ненависті до Ендера, то тепер він неодмінно зненавидів би його. А зараз він розлютився ще більше. "Бонзо був останнім, кому вдалося вдарити мене, — подумав Ендер. — Я впевнений, що він не забув цього".

Він також добре пам'ятав криваву бійку в бійцівській кімнаті, коли старші хлопці намагалися зірвати Ендеру практичні заняття. Як і багато чого подібного. Відтоді Бонзо жадав крові, а тепер спрага стала нестерпною для нього. Ендер зібрався знову записатися на курси особистого захисту, але подумав, що з цими щоденними боями, а тепер уже й двічі на день, він нікуди більше не встигатиме. Доведеться прийняти виклик. "Учителі втягли мене у це — вони потурбуються про мою безпеку".

Бобик повалився на ліжко у повній знемозі. Половина хлопчиків у кубрику вже спали, хоча було ще п'ятнадцять хвилин до відбою. Зібравши останні сили, Бобик витягнув із тумбочки комп'ютер,і ввімкнув його. Завтра контрольна з геометрії, а він абсолютно не підготовлений. Він завжди міг знайти правильну відповідь, якщо було достатньо часу, — у п'ять років прочитав Евкліда, — але на контрольній час обмежений, і думати буде ніколи.

Він має знати, але не вчив. І контрольну, скоріш за все, провалить. Зате сьогодні двічі виграли, і тому настрій був гарний.

Однак щойно комп'ютер запрацював, думки про геометрію вилетіли з голови. Навколо столу крокувало повідомлення:

НЕГАЙНО ДО МЕНЕ.

Ендер.

На годиннику — 21:50, за десять хвилин відбій. Як давно Ендер відправив послання? Тим не менше краще не ігнорувати його. Зранку може бути ще одна битва — від однієї думки про це навалювалася втома, — і вони не встигнуть поговорити. Тому Бобик зліз із ліжка і поплівся порожніми коридорами до кімнати Ендера. Постукав у двері.

— Заходьте.

— Просто побачив твоє повідомлення.

— Добре.

— Скоро вимкнуть світло.

— Я допоможу тобі знайти дорогу назад.

— Я думав, що ти просто не знав, котра година.

— Я завжди це знаю.

Бобик зітхнув. Як завжди. Будь-яка їхня розмова з Ендером переходила в суперечку. Бобик ненавидів його. Він знав, що Ендер — геній, і поважав його за це. Чому ж Ендер бачив у ньому лише недоліки?

— Пам'ятаєш, чотири тижні тому, Бобику? Коли ти попросив мене призначити тебе взводним?

— Ага.

— З тих пір я поставив п'ять взводних і стільки ж замісників. Жодним із котрих ти не був.

Ендер підняв брови.

— Чи не так?

— Так, сер.

— Тоді розкажи мені, як ти провів ці вісім боїв.

— Сьогодні мене вперше вбили, але комп'ютер показав, що я влучив одинадцять разів, до того, як мене вбили. Я ніколи не вбивав в одному бою менше п'яти солдатів ворога. Не провалив також жодного завдання.

— Чому тебе зробили солдатом так рано, Бобику?

— Не раніше, ніж тебе.

— Але чому?

— Не знаю.

— Знаєш, знаєш, так само, як і я.

— Ну, це лише здогадки. Ти… у тебе просто талант вести бої. Вони це бачать і підштовхують.

— Чому, як ти думаєш, Бобику?

— Тому що ми їм потрібні, ось чому. — Бобик сів на підлогу і втупився на ноги Ендера. — Потрібні, щоби бити жучар. Це єдине, що їх турбує.

— Добре, що ти це розумієш, Бобику. Більшість хлопців у цій школі вважають, що важлива власне сама гра. Але це не так. Гра потрібна лише для того, щоби знайти дітей, які змогли б стати справжніми командирами у справжній війні, коли виростуть. А щодо гри, то пропади вона пропадом! Що, власне, і відбувається. Вони руйнують гру.

— Прикольно. А я думав, вони роблять це з нами.

— Ми почали грати на дев'ять тижнів раніше, ніж мали б. Ігри кожного дня. А тепер і по дві гри протягом одного дня. Бобику, я не

знаю, що вчителі замислили, але моя армія втомилася, і я втомився, а тут ще й узагалі стали порушувати правила. Я роздобув у компі старий графік ігор. Ніхто ніколи не знищував так багато ворогів і не зберіг стільки своїх солдатів за всю історію ігор.

— Ти найкращий, Ендере.

Ендер похитав головою.

— Може, й так. Але я не випадково отримав саме цих солдатів. Непотріб, від якого відмовилися інші армії, і от їх зібрали разом, і тепер найгірший мій боєць може командувати взводом у будь-якій іншій армії. Вони підігрували мені, а тепер грають проти мене. Бобику, вони хочуть нас зламати.

— Тебе не зламають.

— Ти дуже здивуєшся, Бобику…

Ендер раптом коротко вдихнув, ніби його пройняв різкий біль або не вистачало повітря. Бобик глянув на нього і зрозумів, що відбувається неможливе. Слова Ендера — це вже не ті іронічні колючки, як раніше, Ендер Віггін насправді довірився йому. Не вповні, але довірився. Ендер — людина, і дав побачити це.

— А може, ти здивуєшся, — промовив Бобик.

— Мої нові сміливі ідеї можуть вичерпатися. Рано чи пізно хтось викине щось неочікуване для мене, а я не буду готовий.

— Що з того? Програєш один раз. Це не найгірше, що може трапитися.

— Якраз це найгірше. Я не можу програвати взагалі, бо якщо я хоч раз...

Він не продовжував, а Бобик не став перепитувати.

— Мені потрібна твоя розумна голова, Бобику. Треба, щоби ти почав розв'язувати задачі, з якими ми ще не стикалися. Я хочу, щоби ти спробував зробити таке, чого до тебе ніхто не робив, навіть якщо це буде повна нісенітниця.

— А чому саме я?

— Тому що хоча в Армії Драконів є й кращі за тебе бійці, та немає нікого, хто може думати краще і швидше за тебе.

Бобик промовчав. Вони обоє знали, що це правда.

Ендер показав йому свій комп'ютер. На екрані світилося дванадцять імен. По два або три від кожного взводу.

— Вибери п'ятьох із них, — попросив Ендер. — По одному з кожного взводу. Це буде твій перший загін спецназу. Ти будеш їх тренувати, але лише на додаткових заняттях. Повідомлятимеш мені, що збиратимешся відпрацьовувати з ними. Не затримуйся занадто довго на чомусь одному. Однак більшу частину часу ти й твій загін будете частиною всієї армії, частиною наших регулярних взводів. Але ви маєте бути напохваті будь-якої хвилини. Коли потрібно буде зробити неможливе, що зможете лише ви.

— Тут одні новачки, — помітив Бобик. — Жодного ветерана.

— Після минулого тижня, Бобику, всі наші солдати стали ветеранами. Невже ти не знаєш, що на індивідуальному заліку всі сорок

наших бійців входять у перші півсотні? І що треба опуститися нижче аж на сімнадцять місць, аби знайти солдата, який не в Армії Драконів?

— А якщо я не зможу нічого придумати?

— Тоді я помилився щодо тебе.

— Ти не помилився, — усміхнувся Бобик.

Світло згасло.

— Ти знайдеш дорогу назад, Бобику?

— Мабуть, ні.

— Тоді залишайся тут. Якщо уважно прислухатимешся, зможеш почути, як добра фея приходить уночі й залишає нам завдання на завтра.

— Нам не дадуть ще одну битву завтра вранці. Хіба вони не розуміють наш стан?

Ендер не відповів. Бобик чув, як він укладався в ліжко. Тож піднявся з підлоги і зробив те ж саме. Він придумав півтора десятка нових трюків, перш ніж заснув. Ендер буде радий — кожен із них був настільки дотепним, що аж смішно.

12. Бонзо

— Генерале Пейс, сідайте, будь ласка. Я розумію, що ви прийшли до мене з важливим питанням, а може, й терміновим.

— Зазвичай, полковнику Графф, я не наважився б утручатися у внутрішні справи Бійцівської школи. Ваша автономія поза сумнівом, і, незважаючи на нашу різницю у званнях, я добре розумію, що можу лише давати поради й аж ніяк не накази.

— Які накази?

— Облиште прикидатися, полковнику Графф. Ви, американці, можете вдавати із себе ідіотів, коли хочете, але мене ви не обдурите. Ви знаєте, чому я тут.

— Ага, значить, Деп уже доповів?

— У нього… батьківські почуття до курсантів вашої школи. Він уважає, що ваша байдужість до ситуації, коли в школі назріває серйозний конфлікт, — не просто недбале ставлення до своїх обов'язків, це межує зі змовою, що загрожує життю чи здоров'ю одного з курсантів.

— Це школа для дітей, генерале Пейс. Як ця ситуація могла привернути увагу шефа військової поліції Міжнародного флоту?

— Полковнику Графф, ім'я Ендера Віггіна вже відоме верховному командуванню. Воно досягло навіть і моїх вух. Я чув, що його вважають нашою єдиною надією на перемогу в майбутній війні. І якщо його життя чи здоров'я в небезпеці, я гадаю, що військовій поліції варто застосувати заходи щодо захисту хлопчика. А ви?

— До дідька Депа і вас разом із ним, сер, я знаю, що роблю.

— Ви?

— Краще, ніж будь-хто інший.

— О, це зрозуміло, оскільки ніхто не має ні найменшого уявлення, що ви робите. Вам уже вісім днів відомо про змову серед найжорстокіших ваших "дітей", аби побити Ендера Віггіна за першої ж нагоди. І що деякі члени цієї змови, цілком імовірно, не проявлять стриманості, зокрема хлопчик на ім'я Боніто де Мадрид, якого називають Бонзо. І коли це покарання здійсниться, існує ризик, що мозок Ендера Віггіна, надзвичайно важливої для міжнародної спільноти персони, буде розмащений по стінах вашої орбітальної школи. А ви, отримавши попередження про цю небезпеку, пропонуєте...

— ...нічого не робити.

— Ви маєте зрозуміти, наскільки це нас дивує.

— Ендер Віггін уже потрапляв у схожі ситуації. На Землі, наступного дня після приземлення, у нього забрали його монітор, і знову, коли компанія старших хлопчиків...

— Я прийшов сюди не для того, щоби вивчати досьє Ендера. Я переглянув його. Віггін довів цього вашого Бонзо до краю. І у вас немає військової поліції, щоби навести лад. Як це може бути?..

— Коли Ендер Віггін стане командувати нашими флотами, коли від його рішень залежатиме існування людства, чи зможе він викликати військову поліцію, щоби його в разі чого рятувати?

— Не бачу зв'язку.

— А він тут явний. Ендер Віггін мусить знати, що ні за яких обставин ніхто з дорослих ніколи, ніколи не втрутиться, щоби допомогти йому. І має вірити всією душею, що він може покладатися лише на себе й інших дітей. Інакше він ніколи не досягне піку своїх здібностей.

— Він також не досягне піку, якщо його вб'ють або скалічать.

— Цього не станеться.

— Чому б вам просто не перевести Бонзо? Вже пора.

— Тому що Ендер знає, шо Бонзо планує вбити його. Якщо перевести Бонзо саме зараз, раніше графіка, він здогадається, що ми рятуємо його. Усі знають, що Бонзо не настільки вправний командир, аби його підвищили.

— А інші діти? Ми можемо примусити їх допомогти Ендеру?

— Побачимо, що вийде. Без зайвих рухів. Це моє перше, останнє і єдине рішення.

— Хай допоможе вам Бог, якщо ви не праві.

— Хай допоможе всім нам Бог, якщо я помиляюся.

— Я притягну вас до військового суду. Якщо помилитеся, ваше ім'я прокляне весь світ.

— Досить справедливо. Але пам'ятайте, якщо виявиться моя правота, ви нагородите мене кількома десятками медалей.

— За що?

— За те, що не дав вам утрутитися.

Ендер сидів у кутку бійцівської кімнати, тримаючись за поручень, і дивився, як Бобик тренував команду: Учора вони тренувалися нападати без зброї: роззброювали ворогів ногами. Ендер допоміг їм, підказавши деякі трюки з курсу самозахисту. Багато чого доведеться змінити, але

інерцію тіла в польоті можна використати не лише при земній гравітації, а й у невагомості.

Сьогодні у Бобика з'явилася нова іграшка — мотузка. Тонка, майже невидима, нитка — такими з'єднують деталі, коли будують щось у космосі. Вони тягнуться іноді на кілометри. Ця ж була трохи довшою за стіни бійцівської кімнати, і Бобик легко, майже непомітно, зробив петлю й натягнув її на зап'ястя. Трохи розмотав і передав вільний кінець одному зі своїх бійців.

— Прив'яжи її до поручнів, і ми натягнемо її кілька разів через усю кімнату, — сказав Бобик і полетів до протилежної стіни.

Як пастка мотузка не годилася. Помітити її важко, але шансів зупинити ворога майже немає: він міг легко піти вище або нижче від неї. Потім Бобика осінило використати її, щоби змінити свій напрямок руху в повітрі. Він закріпив один кінець навколо талії — інший усе ще був прикріпленим до поручнів, — відлетів на кілька метрів і відштовхнувся від стіни. Мотузка натягнулася, зупинила його в повітрі, Бобик різко змінив свій напрямок і, полетівши дугою, врізався в стіну.

Він кричав і кричав, і не відразу Ендер второпав, що то було не від болю.

— Ви бачили, як швидко я летів?! А ви бачили, як круто я змінив напрямок?!

Незабаром уся Армія Драконів припинила тренування й дивилася, як Бобик бавиться з мотузкою. Зміни в напрямку були приголомшливими, особливо для тих, хто не бачив мотузки. А коли Бобик своїм новим прийомом облетів навколо зірки, швидкості досяг неймовірної.

Було за двадцять десята, коли Ендер оголосив вечірню практику закінченою. Утомлені, але задоволені цікавою новинкою, його хлопці

йшли коридорами назад у кубрики. Ендер ішов разом із ними, мовчав і прислухався до їхніх розмов. Вони вкрай утомилися, воюючи кожного дня протягом більш як чотири тижні, часто в ситуаціях перенапруження. Але були горді, щасливі, близькі — адже жодного разу не програли й навчилися довіряти один одному, вірити, що товариші-солдати боротимуться відчайдушно, що взводні розумно спрямовуватимуть їхні зусилля. І насамперед, вони вірили, що Ендер підготує їх до всього, що може трапитися.

Проходячи по коридору, Ендер звернув увагу на групи старших хлопчаків, які вдавали, що захоплені розмовами. Такий само гурт повільно йшов назустріч. За дивним збігом обставин більшість із них були вдягнені у форму Саламандр. Решта хлопців — невже випадково? — належали до армій, командири яких ненавиділи Ендера Віггіна більш за все. Одні з них кидали на нього погляди і швидко ховали очі, інші робили байдужий вигляд, приховуючи нервову напругу. "Що я робитиму, якщо вони нападуть на мою армію тут, у коридорі? Усі мої хлопці менші й за віком, і за зростом, і зовсім не вміють битися в умовах звичайної гравітації. А коли їм було вчитися?"

— Привіт, Ендере! — хтось гукнув.

Ендер зупинився, озирнувся й побачив Петру.

— Ендере, можна поговорити з тобою?

Ендер умить збагнув, що, якщо він зараз зупиниться, його армія швидко пройде і в коридорі він залишиться сам на сам із Петрою.

— Ходімо зі мною, — кинув він.

— Та лише на хвилинку.

Ендер повернувся й пішов зі своєю армією. Петра наздогнала його й схопила за руку.

— Добре, я піду з тобою.

Ендер напружився, коли вона підійшла. Чи була вона однією з тих, хто ненавидів його й хотів убити?

— Твій друг просить, щоб я попередила тебе. Є кілька хлопців, які хочуть тебе вбити.

— Який сюрприз! — відказав Ендер.

Кількох його солдатів, здавалося, це підбадьорило. Змова проти їхнього командира виглядала інтригуюче.

— Ендере, вони можуть це зробити, спланували ще з тих пір, як ти став командиром.

— З тих пір, як я розбив Саламандр, так?

— Після розгрому Феніксів — моєї армії — я теж ненавиділа тебе, Ендере.

— Я ж нікого не звинувачую.

— І все ж це правда. Він попросив мене спіймати тебе по дорозі з бійцівської кімнати й попередити. Будь дуже обережним, бо завтра…

— Петра, якби я зупинився поговорити, як ти просила, став би легкою здобиччю тих, хто зараз ходить коридорами. І не кажи, що ти не помітила їх!

Вона враз почервоніла.

— Ні, не помітила. Як ти міг подумати таке? Ти що, не знаєш, хто твої друзі?

Вона проштовхалася через приголомшену Армію Драконів і видерлася на верхній тунель.

— Це правда? — спитав Божевільний Том.

— Ти про що? — здивувався Ендер.

Він оглянув кімнату й гримнув на двох забіяк, щоб ішли вже спати.

— Те, що деякі зі старших хлопців хочуть тебе вбити?

— Порожні балачки, — відповів Ендер.

Але знав, що це не так. І Петра казала правду, і те, що він бачив по дорозі сюди сьогодні ввечері, не було грою уяви.

— Це може бути пустим, але я сподіваюся, ти не будеш проти, щоби п'ятеро взводних провели тебе у твою спальню сьогодні ввечері.

— Абсолютно ні до чого.

— Порадуй нас. Ти багато в чому зобов'язаний нам.

— Нічого подібного. — Та він буде дурнем, якщо відмовиться. — Робіть, як хочете.

Він повернувся й вийшов. Взводні рушили за ним. Один забіг наперед і відкрив двері. Вони перевірили кімнату, взяли з Ендера обіцянку закритися зсередини й залишили його перед відбоєм.

На екрані комп'ютера Ендера чекало повідомлення:

НЕ ЗАЛИШАЙСЯ ОДИН. НІКОЛИ.

Дінк.

Ендер усміхнувся. Отже, Дінк ще був його другом. "Не хвилюйся. Вони нічого мені не заподіють. У мене є армія".

Але зараз, у темряві, він був без армії. Цієї ночі йому наснився Стілсон. І лише тепер він бачив, яким маленьким був шестилітній ворог, яким кумедним було його позерство в ролі крутого хлопця. І все ж уві сні Стілсон і його друзі зв'язали Ендера так, що той не міг пручатися, і тепер все, що Ендер зробив зі Стілсоном у житті, вони зробили з Ендером уві сні. А потім Ендеру снилося, що він лепече, як ідіот, намагаючись віддавати накази своїй армії, але з уст виривалася якась нісенітниця.

Він прокинувся в темряві, тремтячи від страху. Згодом заспокоїв себе, згадавши, що вчителі, напевно, цінують його, інакше не стали би приділяти йому стільки уваги, і вони не дозволять, аби щось лихе скоїлося з ним. Імовірно, коли старші діти напали на нього в бійцівській кімнаті кілька років тому, хтось з учителів був за дверима і стежив за тим, що відбувалося. Якби все вийшло з-під контролю, вчителі б утрутилися й зупинили бійку. "Я, скоріш за все, міг би тоді нічого не робити, і їм довелося б проконтролювати, що все гаразд. Вони тиснуть на мене так сильно, як лишень можуть у грі, але поза грою піклуватимуться про мою безпеку".

Із цією думкою він знову заснув і прокинувся під ранок, коли двері тихо відчинилися і хтось поклав на підлогу наказ про черговий бій.

Ясна річ, вони виграли, але ця гра геть виснажила всіх. У лабіринті зірок бійцівської кімнати знадобилося сорок п'ять хвилин, аби вибити ворога з усіх закутків. Це були Леопарди Пола Слеттері, і здаватися вони наміру не мали. До того ж учителі придумали новий хід: поранені, тобто заморожені, солдати ворога розморожувалися вже через п'ять хвилин, як на тренуваннях. Не воскресали лише вбиті. Але на Драконів цей трюк не розповсюджувався. Божевільний Том був першим, хто зрозумів, що відбувається, коли його взвод почали обстрілювати ззаду Леопарди, які щойно вибули з гри. А в кінці бою Слеттері потиснув Ендеру руку й сказав:

— Я радий, що ти виграв. Якщо я коли-небудь поб'ю тебе, то хотів би зробити це у чесному поєдинку.

— Користуйся тим, що тобі дають, — відповів Ендер. — Якщо маєш перевагу над противником, використовуй це.

— Та я, власне, так і робив, — усміхнувся Слеттері. — Я справедливий лише до і після битв.

Вони билися так довго, що пропустили сніданок. Ендер глянув на своїх спітнілих, утомлених солдатів, які чекали в коридорі, і сказав:

— Сьогодні все було чудово. У мене немає ніяких зауважень. А тому пропустимо практику. Відпочиньте. Розважайтесь. Пройдіть тест.

Усі були настільки втомленими, що не змогли навіть усмішкою показати радість, просто пішли до кубриків перевдягатися. Вони б тренувалися, якби він попросив їх, але Ендеру не хотілося, щоби хлопці надривалися, до того ж на голодний шлунок, без сніданку.

Ендер збирався відразу прийняти душ, але був настільки втомленим, що впав на ліжко прямо у бійцівській формі, — лише на мить, — а прокинувся аж на початку обіду. Ну от, а збирався ще жучариків подивитися. Тепер тільки перевдягнутися, піти поїсти — і в школу.

Він стягнув просмерділу від поту бійцівську форму. Йому було холодно, суглоби дивно ослабли й нили. "Не варто спати посеред дня. Занадто розслабляюся. Починаю здавати. Не можна цього собі дозволяти".

Тому до тренажерного залу він не йшов, а біг, і змусив себе тричі, без передиху, піднятися канатом перш, ніж піти в душ. Йому не спало на думку, що його відсутність у командирській їдальні відразу помітять і що приймати душ посеред дня, коли його голодна армія накинеться на їжу, вперше за день, занадто ризиковано: він залишається у повній безпорадності, один.

Навіть коли Ендер почув, як хтось зайшов до душу, не звернув уваги. У плескоті води, що падала на голову й стікала по тілу, приглушений звук кроків було ледь чутно. "Мабуть, обід закінчився, — подумав він. І почав знову намилюватися. — Або хтось затримався на тренуванні. А може, й ні". Він обернувся. Їх було семеро, що притулилися спиною до металевих раковин ближче до душу, і спостерігали за ним. Попереду стояв Бонзо, більшість посміхалися, з тріумфальним виглядом мисливців, які нарешті загнали жертву в кут. Тільки Бонзо був серйозним.

— Привіт, — кинув Ендер.

Ніхто не відповів.

Тоді Ендер вимкнув душ, хоча залишився ще в милі, й потягнувся за рушником. А рушника не було: його вже тримав один із хлопчаків.

Бернар. Для повноти картини не вистачало Стілсона й Пітера, їм потрібна зухвала посмішка Пітера й повна тупість Стілсона.

Ендер зрозумів, що саме з рушника все й розпочнеться. Як буде кумедно, коли голий, маленький безпомічний хлопчик бігатиме за рушником. Ось що вони прагнуть: принизити його. Зламати волю. Та він не збирається гратися. Він не визнає себе слабким лише тому, що мокрий і мерзне без одягу. І стояв упевнено, руки по швах, зі спокійною усмішкою розглядаючи противників. Потім перевів погляд на Бонзо.

— Твій хід, — мовив Ендер.

— Це не гра, — відповів Бернар. — Ми втомилися від тебе, Ендере. Сьогодні ти закінчуєш школу. Вилітаєш. На лід.

Ендер не дивився на Бернара. Це Бонзо прагнув його смерті, хоча той і мовчав. Решта зібралися, щоби побачити, як далеко вони наважаться зайти. Бонзо це давно вже знав. І був готовий на все.

— Бонзо, — проникливо тихо мовив Ендер. — Як твій батько буде пишатися тобою!

Бонзо напружився.

— Як би він гордився, якби побачив, що ти збираєшся битися в душі з голим хлопчиком, набагато меншим за тебе, ще й привів для цього шістьох друзів. "Як це благородно!" — сказав би він.

— Ніхто не збирається битися з тобою, — викручувався Бернар. — Ми просто прийшли, щоби домовитися з тобою грати чесно. Ну, програти пару битв.

Усі розсміялися, крім Бонзо й Ендера.

— Пишайся собою, Боніто, мій красунчику. Ти зможеш повернутися додому й розповісти своєму таткові: "Так, я побив Ендера Віггіна, хоча йому щойно десять стукнуло, а мені тринадцять. І допомагали мені лише шестеро моїх друзів, але ми впоралися й таки побили його: голого й мокрого. Розумієш, Ендер Віггін такий небезпечний і такий страшний, що треба було привести з собою дві сотні".

— Закрий рота, Віггін, — кинув грізно один із громил.

— Ми прийшли сюди не для того, щоби слухати писк цього третячили, — додав інший.

— Замовкніть обоє, — скомандував Бонзо. — Замовкніть і геть з дороги. — Він узявся знімати свою форму.

— Голий, мокрий і зовсім-зовсім один — так, Ендере? Ось ми й на рівних. Лише з ростом своїм я нічого не можу вдіяти. Ти ж у нас геній, от і придумай, як нам у цьому зрівнятися. — Він повернувся до решти: — Станьте на дверях. Нікого сюди не впускайте.

Душова не була великою, і всюди стирчали труби. Її колись змонтували як єдиний блок із системою водоочищення. Адже в душовій орбітальної станції не має бути зайвого місця. Тактика виглядала зрозуміло: треба штовхати супротивника на труби, щоби той вдарився якнайболючіше й зупинився.

Серце Ендера стислося, щойно він побачив стійку Бонзо. Скоріш за все, він зовсім недавно пройшов курс самозахисту. Він був у кращій формі, сильніший і переповнений ненавистю. "Він не панькатиметься, цілитиме в голову, — подумав Ендер. — Намагатиметься насамперед пошкодити мозок. І якщо битимемося довго, обов'язково виграє. Він сильніший, не втомився і може краще контролювати все. Якщо я збираюся звідси вийти, мушу перемогти швидко й назовсім". Його

знудило від згадки, як кістки Стілсона піддалися під рукою. "Але на цей раз затріщать мої кістки, якщо я не зможу вбити його першим".

Ендер відступив назад, розвернув душ у бік Бонзо й пустив гарячу воду. Майже відразу все заполонило парою. Він простягнув руку й увімкнув один за одним ще два крани.

— Я не боюся гарячої води, — м'яким голосом попередив Бонзо.

Але не гаряча вода була потрібна Ендеру, а тепло. Адже він не змив мило. Піт зробить його тіло слизьким, а Бонзо цього не очікуватиме.

Раптом від дверей пролунав крик.

— Припиніть!

На мить Ендер думав, що прийшов на допомогу вчитель, але це був тільки Дінк Мікер. Друзі Бонзо зловили його біля дверей і міцно тримали.

— Зупинись, Бонзо! — кричав Дінк. — Не чіпай його!

— Чому б це? — запитав Бонзо й уперше посміхнувся.

"Ага, — подумав Ендер, — йому подобається, коли інші змушені — саме змушені — визнати його силу й владу".

— Тому що він найкращий з усіх нас, ось чому! Хто ще зможе побороти жучар? Лише це має значення, дурню, — жучари!

Бонзо перестав посміхатися. Це було саме те, що він ненавидів найбільше: всі носяться з Ендером, лише Ендера й цінують, а на Бонзо всім начхати.

"Ти вбив мене своїми словами, Дінку. Бонзо не хоче чути, що я міг би врятувати світ. Де вчителі? — думав Ендер. — Невже вони не розуміють, що перший удар може стати останнім? Це ж не бійцівська кімната, де ніхто не може всерйоз скалічитися, бо не має точки опору. Тут земна сила тяжіння, а підлога й стіни тверді, ще й металеві виступи. Припиніть це негайно — потім буде непоправно пізно".

— Якщо ти зачепиш його, ти — жучарник! — надривався Дінк. — Ти зрадник. Якщо ти вдариш його, я тебе вб'ю!

Ті шестеро випхали Дінка за двері, і його вже не було чутно.

Пара заполонила душову густим туманом. Піт струменів по тілу Ендера. "Уперед, поки ще на мені є мило. Пора, поки я ще слизький".

Ендер відступив назад, на обличчі проступив страх.

— Бонзо, не бий мене, — умовляв він, — будь ласка!

Саме цього й чекав Бонзо: визнання власної влади. Іншому цього було б достатньо, можна б заспокоїтися й тим, що Ендер злякався, принижений. Але не для Бонзо, для якого це становило ознаку, що він неодмінно переможе. Він змахнув ногою, як ніби для удару, але в найостанніший момент стрибнув. Ендер нахилився так, щоби Бонзо втратив рівновагу, пробуючи зробити захват.

Жорсткі ребра Бонзо вдарили в голову Ендера, а руки сковзнули по спині, намагаючись схопити його. Але Ендер викрутився. Мить — і Ендер уже поруч Бонзо, вільний. Класичний хід у цей момент — ударити Бонзо ногою, але для цього необхідна абсолютна точність, і до того ж Бонзо вже приготувався до удару: піднявся навшпиньки і відвів стегна назад, аби захиститися. Не дивлячись на Бонзо, Ендер відчув, що той нахилився, і тепер його обличчя дуже близько, майже торкається волосся Ендера. І ось, замість того щоби бити в пах, Ендер підстрибнув і,

зі звичним рухом добре тренованого бійця, врізався маківкою прямо в обличчя Бонзо.

Ендер вчасно відлетів назад і побачив, як Бонзо, хитаючись, задкував. Він задихався від несподіванки й болю, з носа текла кров. Тепер можна було б вийти з душової й закінчити бійку. Колись він уже покинув бійцівську кімнату після того, як побачив кров. Але тоді доведеться битися знову. Знову й знову, поки не втихомиряться пристрасті, не ослабне воля. Єдиний спосіб припинити це раз і назавжди — вчинити з Бонзо так, щоби його страх був сильнішим за ненависть.

Ендер притулився спиною до стіни, потім підскочив і відштовхнувся руками. Його ноги вдарили Бонзо в живіт і груди. Сальто назад, приземлення навколішки, кидок через голову, і, прослизнувши стрімголов попід Бонзо, Ендер улучив у пах. Попав! Удар упевнений і сильний.

Бонзо не крикнув від болю. І не застогнав. Він узагалі ніяк не зреагував, хіба що його тіло трохи випросталося. Ніби Ендер ударив не людину, а стіну. Бонзо хитнувся, гепнув додолу й розтягнувся на підлозі в калюжі прямо під струменем окропу. І ніяк не поворухнувся, щоб ухилитися від убивчої спеки.

— О Господи! — хтось вигукнув.

Друзі Бонзо кинулися вимикати воду. Ендер повільно піднявся на ноги. Хтось огорнув його рушником. Це був Дінк.

— Гайда звідси, — сказав він і повів Ендера за собою.

Позаду чувся важкий тупіт. "Дорослі. Вчителі, лікарі — тепер вони поспішають. Перев'язати рани ворогу. Де вони були до бійки? Адже могло обійтися без травм".

Не залишилося вже жодних сумнівів: допомоги чекати марно. Ніхто ніколи не допоможе. Хоч із чим би він стикався, відтепер і назавжди, ніхто не захистить і не врятує його. Пітер — виродок, але Пітер, як завжди, казав правду: лише сила має значення, лише можливість убивати й руйнувати, — якщо не зможеш убити іншого або хоча б завдати болю, станеш здобиччю того, хто битиме тебе, і ніщо й ніхто ніколи не врятує тебе.

Дінк привів Ендера в його кімнату, поклав на ліжко.

— Де болить?

Ендер похитав головою.

— Ти розтрощив його. Тільки-но він схопив тебе, я боявся, що він перетворить тебе на мертве м'ясо. Але ти розбомбив його вщент. Якби він протримався довше, ти б убив його.

— Він хотів мене вбити.

— Я це знаю. І його я знаю. Ніхто не може так ненавидіти, як Бонзо. Але з цим покінчено. Якщо його за це не виженуть на кригу й не відправлять додому, він ніколи не гляне тобі в очі. Ні тобі, ні іншим. Ганебно! Він вищий за тебе на двадцять сантиметрів, а мав вигляд скаліченої корови, що жувала власні кизяки.

А перед очима маячило перекривлене після удару в пах обличчя Бонзо. Порожній, мертвий погляд. Він уже тоді знепритомнів, йому був кінець. Очі лишалися відкриті, але він більш не думав, не рухався, лише цей тупий порожній погляд. "Як у Стілсона, коли я порішив його".

— Вони, ясна річ, викинуть його на кригу, — продовжував Дінк. — Усі знають, що бійку почав він. Я бачив, як вони піднялися й вийшли з командирської їдальні. За кілька секунд я зрозумів, що ти не приходив

на обід, а потім ще через хвилину дізнавався, куди ти пішов. Я ж попереджав тебе не залишатися наодинці!

— Вибач.

— Вони просто зобов'язані його вигнати. Одні неприємності від нього. Усе носився зі своєю смердючою честю.

І тут, на подив Дінка, Ендер заплакав. Лежачи на спині, все ще мокрий від поту й води, він здригався в риданнях. Сльози текли з-під закритих повік, залишаючись непоміченими на його вологому обличчі.

— Що з тобою?

— Я не хотів робити йому боляче! — крикнув Ендер. — Чому він не давав мені спокою?

Ендер почув, як тихо відкрилися, а потім закрилися двері, і відразу зрозумів, що це черговий наказ на бій. Відкрив очі, очікуючи побачити вранішню темряву, — мабуть, ще немає шести. Але вже розвиднилося. Він лежав голий і, коли повернувся, відчув мокре простирадло. Очі опухли й боліли. Глянув на годинник. "18:20, той самий день. Сьогодні ми вже билися. Ні, вже двічі билися. Ці гади прекрасно знають, що я пережив, і знущаються..."

ВІЛЬЯМ БІ, АРМІЯ ГРИФОНІВ; ТАЛО МОМО,

АРМІЯ ТИГРІВ, 19:00.

Він сів на край ліжка. Записка тремтіла в руці. "Я не можу", — подумки мовив сам до себе. А потім уголос:

— Не можу!

Він підвівся, похитуючись, і почав шукати бійцівську форму. Потім згадав, що поклав її у пральну машину в душовій. Мабуть, форма ще там.

Тримаючи аркуш із наказом, Ендер вийшов зі своєї кімнати. Вечеря вже майже закінчувалася, коридором ішло кілька людей, але ніхто не заговорив із ним. Може, через страх: у школі вже знали, що трапилось опівдні в душовій. А може, через його неприступний погляд і жахливий вираз обличчя. Більшість його бійців зібралися у спальні.

— Привіт, Ендере. Будемо тренуватися ввечері?

Ендер простягнув аркуш Хот-Супу.

— Вони знахабніли, — сказав він. — Дві битви одночасно?!

— Дві армії! — вигукнув Божевільний Том.

— Вони лише заважатимуть одна одній, — буркнув Бобик.

— Мені потрібно привести себе до ладу, — сказав Ендер. — Зберіть усіх, будьте готові, чекатиму на вас там, біля воріт.

І вийшов зі спальні. За спиною загомоніли. До нього долітало, як Божевільний Том кричав:

— Дві нещасні армії! Ми їм покажемо, де раки зимують!

Душова була порожня. І чиста. Ні крові, ні води. Усе минуло.

Ніби нічого жахливого й не сталося тут.

Ендер став під душ, намилився й дав поту цього дня стекти на підлогу й у систему водоочищення. Минулося. "Усе пройшло через фільтри, і вранці ми будемо пити кров Бонзо. Життя немає, а кров залишиться, його кров і мій піт, і ми будемо пити їхню дурість чи жорстокість, чи що там ще, внаслідок чого це все й сталося".

Ендер витерся, надягнув форму й пішов до бійцівської кімнати. Його армія чекала в коридорі перед зачиненими дверима. Солдати мовчки дивилися, як він пройшов крізь ряди й зупинився перед сірою стіною силового поля. Звичайно, вони вже знали про сьогоднішню бійку в душовій, і думки про це та їхня втома після вранішнього бою робили їх млявими. А те, що їм доведеться битися одночасно з двома арміями, навіювало жах.

"Усе, що завгодно, аби розбити мене, — думав Ендер. — Будь-яка підлість, гра поза правилами — вони підуть на найгірше, щоб я програв. Але мене не просто подолати. Ну, я втомився від гри. Жодна гра не варта крові Бонзо, змішаної з водою на підлозі душової. Пхайте мене на кригу, відправте додому, — я так більше не гратиму".

Двері зникли. За три метри сяяли чотири зірки разом, повністю блокуючи собою вид із дверей.

"Двох армій їм мало. Вони ще хочуть примусити мене командувати боєм навмання".

— Бобику, — гукнув Ендер. — Візьми своїх хлопців і розвідай, що там за тими зірками.

Бобик витягнув із-під поясу свою мотузку, розмотав її й прив'язав один кінець навколо талії, а інший протягнув хлопчику зі свого загону й ступив обережно за ворота. Його загін швидко пірнув слідом. Цей прийом відпрацьовувався багато разів, і не пройшло й хвилини, як бійці вже закріпилися за зірку й висіли на ній, міцно тримаючи свій кінець

мотузки. Бобик відштовхнувся і на великій швидкості полетів майже паралельно до дверей, а коли дістався кута кімнати, відштовхнувся ногами від стіни й знову відлетів прямо в бік противника. Плями світла на стіні показували, що супротивник стріляв у нього. Мотузка, зачеплена за край зірки, натягуючись, різко змінювала траєкторію руху, тому поцілити в Бобика було неможливо. Він облетів зірки й м'яко потрапив на руки своїх солдатів. Радісно помахав руками й ногами, щоби ті, котрі стояли у коридорі, побачили, що ворогу не вдалося в нього влучити.

Ендер пірнув у ворота.

— Там густий туман, — попередив Бобик, — але достатньо світла, щоби бачити бійців по сяйву їхніх костюмів. А взагалі, освітлення — гірше не буває. Від цих зірок до воріт ворога кімната порожня. Відкритий простір. У них — вісім зірок. Розташовані квадратом навколо воріт. Прекрасний захист. Я не бачив нікого, крім тих, хто визирав. Вони просто сидять там і чекають на нас.

Ніби на підтвердження слів Бобика з протилежного кінця кімнати стало лунати:

— Гей! Ми голодні, прийдіть і нагодуйте нас! Дракони піджали хвости!

Ендер відчував, що його мозок мертвіє. До чого нерозумно! У нього просто немає шансів: адже співвідношення два до одного, і він змушений атакувати неприступну оборону ворога.

— На справжній війні тямущий командир узагалі відступив би, щоби врятувати свою армію.

— До біса, — заперечив Бобик. — Це всього лише гра.

— Це перестало бути грою, коли вони нахабно знехтували всіма правилами.

— Ти теж можеш робити з ними що завгодно.

Ендер посміхнувся.

— Гаразд. Чом би й ні? Давайте подивимося, як вони відреагують на стрій.

Бобик був приголомшений.

— Стрій?! Та ми ж ніколи не воювали строєм!

— У нас ще є місяць до офіційного закінчення наших тренувань. Ще є час, аби навчитися діяти в строю. Не можна нехтувати великими батальйонами.

Ендер показав пальцями букву А й махнув нею на порожні двері. Взвод А пірнув у двері, і Ендер розташував їх за зіркою. Три метри — занадто мало для маневрів, хлопчики були налякані й збентежені, і лише через п'ять хвилин вони зрозуміли, як діяти.

Тигри й Грифони співали дитячі дражнилки, тоді як їхні командири обговорювали питання: чи варто вже почати атакувати Драконів, поки вони ще за зіркою. Момо хотів атакувати:

— Нас більше, ніж два до одного!

Водночас Бі заперечував:

— Сидячи на місці, ми не можемо програти, а щойно почнемо рухатися, Ендер винайде спосіб перемогти.

Так вони сиділи щільно, поки не побачили у тьмяному світлі, як із-поза зірки Ендера вилетіло щось величезне. Воно ущільнилося й полетіло точно до центру ворожої "зіркової фортеці", де чекали вісімдесят два солдати.

— А нехай тобі! — зойкнув здивовано хтось із Грифонів. — Так вони ж летять строєм!

— Ось навіщо їм потрібні були ці п'ять хвилин, — здогадався Момо. — Якби ми напали, поки вони готувалися, ми б розбили їх ущент.

— Прикуси язика, — прошепотів Бі. — Ти бачив, як літав той малий? Він обігнув зірку й полетів назад, не торкаючись стін. Може, у них є гачки чи щось схоже, — ти про це не подумав? Вони придумали щось нове.

А стрій був досить-таки дивним. Попереду — квадрат зі щільно притиснутих один до одного тіл: живий щит, який рухався однією стіною. За ним циліндр: дві групи по шестеро хлопчаків, розташованих по колу. Заморожені бійці летіли, витягнувши руки вперед, і не могли тримати один одного, але міцно трималися купи, ніби були зв'язаними. А так воно насправді й було.

Захищені першим рядом строю, Дракони стріляли з убивчою точністю, не даючи Грифонам і Тиграм висунутися з-за їхньої зірки.

— Та в них же відкритий тил! — вигукнув Бі. — Тільки-но вони висунуться, ми можемо обійти їх іззаду.

— Так переходь від слів до дій! — буркнув Момо, і, слідуючи власній пораді, наказав солдатам відштовхнутися й заходити у тил Драконам.

Тигри знімалися з місць, а Грифони займали їхні позиції, і поки за зірками противника панував цей хаос, Дракони різко змінили свої

формування. І циліндр, і передня стіна розкололися надвоє сильним поштовхом із середини. І одночасно Дракони змінили напрям польоту: полетіли назад до своїх воріт. Грифони відкрили вогонь по ворогу, що відступав, а Тигри вдарили з тилу. Драконам, здавалося, настав кінець.

"Тут щось не так", — замислився Вільям Бі й за мить зрозумів, що саме. Стрій не може так просто розвернутися у відкритому просторі, хіба якщо хтось використав його як трамплін і відштовхнувся в протилежний бік. І якщо цей хтось зміг відштовхнутися з такою силою, що розвернув усю групу із двадцяти бійців, то він летів дуже й дуже швидко.

Ось вони! Шестеро маленьких солдатів Драконів зовсім поруч із воротами Вільяма Бі. За кольором бійцівських костюмів Бі зрозумів, що троє з них відключені, двоє поранені, і лише один — цілий. Боятися нема чого. Бі абияк прицілився, натиснув на спуск і...

Нічого не сталося.

Спалахнуло світло.

Гру закінчено.

І хоча Бі дивився прямо на Драконів, йому ще потрібен був певний час, аби зрозуміти, що відбулося. Четверо Драконів притиснули шоломи до кутів дверей, а п'ятий щойно пролетів усередину. Вони просто виконали ритуал переможців. Розбиті, майже знищені, не заподіявши ніякої шкоди противнику, Дракони мали нахабство виконати ритуал перемоги й завершити гру прямо в них під носом.

Лише тепер Вільям Бі почав усвідомлювати, що Дракони не просто закінчили гру, а, цілком імовірно, згідно з правилами вони виграли. Зрештою, хоч би що сталося, а переможцем зараховують лише того, хто має достатньо солдатів, щоби торкнутися кутів воріт і зайти до

коридору супротивника, тобто виконує ритуал. А цей ритуал і є, в певному сенсі, перемогою. Саме так і розпізнав це комп'ютер бійцівської кімнати.

Відкрилися двері, через які проходили вчителі, і увійшов майор Андерсон.

— Ендере, — покликав він, озираючись навколо.

Один із заморожених солдатів Драконів спробував відповісти, але йому заважав шолом, який стискував щелепи. Андерсон розморозив його.

Ендер усміхався:

— Я знову розбив вас, сер!

— Дурниці, Ендере, — відповів Андерсон тихо. — Вашими суперниками були Грифони й Тигри.

— Ви тримаєте мене за дурня? — обурився Ендер.

Андерсон гучно мовив:

— Після цього маленького маневру правила змінено: тепер переможцю потрібно буде перебити всіх солдатів армії противника, перш ніж комп'ютер дозволить йому виконати ритуал.

— Це може спрацювати лише один раз, — відповів Ендер.

Андерсон передав йому гак. Ендер одразу всіх розморозив. До біса протокол. До біса все.

— Гей! — вигукнув Ендер, коли майор Андерсон повернувся, щоби піти. — Що буде завтра? Моя армія в клітках і без зброї проти всієї бійцівської школи? Чи не можна хоч якось урівняти шанси?

Хлопчаки шумно погодилися з цим, і, хоч як дивно, не лише з Армії Драконів. Андерсон навіть не обернувся у відповідь на такий виклик. Замість нього відповів Вільям Бі:

— Ендере, якщо ти приймаєш участь у бою, він не буде рівним ні за яких умов.

— Правильно! — закричали хлопці.

Багато хто з них розсміявся. Муха Момо почав плескати в долоні.

— Ендер Віггін! — крикнув він, і інші теж почали плескали й вигукувати ім'я Ендера.

Ендер пройшов через ворожі ворота. Його солдати пішли за ним. Звук його імені наздоганяв його коридорами.

— Тренуємось сьогодні ввечері? — запитав Божевільний Том.

Ендер похитав головою.

— Тоді завтра вранці?

— Ні.

— А коли?

— Ніколи, я думаю.

За спиною почулось обурливе бубніння.

— Агов, це несправедливо, — вигукнув один із хлопчаків. — Ми не винні, що вчителі стали хитрувати. Ти що, перестанеш навчати нас лише тому, що…

Ендер ляснув долонею об стіну й закричав на хлопчика:

— Мені наплювати на цю гру! — Його голос луною рознісся по коридору. Біля дверей зібралися хлопці з інших армій. І серед напруженої тиші Ендер додав спокійно: — Ви що, не розумієте цього? — І прошепотів: — Гру закінчено.

Він повернувся до своєї кімнати. Один. Хотів лягти, але не міг, тому що ліжко було мокрим. Це нагадало йому все, що сталося сьогодні, і в люті він зірвав із ліжка матрац і білизну й кинув у коридор. Потім згорнув комбінезон і, сунувши його замість подушки під голову, влігся прямо на сітку. Це було незручно, але Ендеру не хотілося вставати.

Він пролежав так усього лише кілька хвилин, коли хтось постукав у його двері.

— Іди геть, — попросив він тихо.

Той, хто стукав, або не чув, або не хотів звертати уваги на його слова. Нарешті Ендер дозволив увійти.

Це був Бобик.

— Залиш мене, Бобику.

Бобик кивнув, але не пішов. Усе стояв у дверях, розглядаючи свої черевики. Ендер уже збирався закричати на нього, вилаяти, вигнати.

Але помітив, який поганий вигляд мав Бобик. Усе його тіло нахилилося під тягарем утоми, очі потемніли від постійного недосипання, і все ж його шкіра залишалася ще ніжною й прозорою шкірою дитини. Тонка шия, м'які впалі щоки, тонкі руки маленького хлопчика. "Йому ще й восьми немає. І не має значення, що він відмінний і відданий боєць. Він ще дитина. Ще зовсім маленька дитина".

"Ні, все не так, — думав Ендер. — Маленький — так. Але скільки разів від Бобика і його бійців залежали результати боїв, які він проводив неперевершено, і вони перемагали. Це вже ніяке не дитинство. І навіть не юність".

Прийнявши мовчання й пом'якшення виразу обличчя Ендера за дозвіл увійти, Бобик зробив ще один крок у кімнату. Лише тоді Ендер побачив, що той тримає невеличкий папірець.

— Тебе перевели? — спитав Ендер.

І хоч йому не було байдуже, та голос прозвучав сухо.

— В Армію Кроликів.

Ендер кивнув. "Звичайно. Усе ясно, як на долоні. Мене не могли перемогти, тому що в мене була армія, тепер її забирають".

— Карн Карбі — хороший хлопець, — заспокоїв Ендер. — Сподіваюся, він оцінить тебе гідно.

— Карн Карбі сьогодні вийшов із гри. Він отримав наказ, поки ми там билися.

— Так хто ж тепер командує Кроликами?

Бобик безпорадно розвів руками.

— Я.

Ендер глянув на стелю й кивнув.

— Звичайно. Зрештою, тобі не вистачає лише чотири роки для досягнення віку, потрібного для командира.

— Це не смішно. Я не розумію, що відбувається. Усі ці зміни у грі. І тепер ось це. Знаєш, не одного мене перевели. Сьогодні зі школи випустили половину командирів, і на їхнє місце призначили наших хлопців.

— Кого саме?

— Схоже, ніби всіх взводних і замісників.

— Чому б і ні? Якщо вони вирішили зруйнувати мою армію, то зрівняють її із землею. Хоч би що вони робили, вони роблять це досконало…

— Ти, як і раніше, перемагатимеш, Ендере. Ми всі це знаємо. Божевільний Том сказав: "Ви справді думаєте, що я мушу з'ясувати, як перемогти Армію Драконів?". Усі знають, що ти найкращий. Вони не можуть зламати тебе, незалежно від того, що вони…

— Вони вже зламали.

— Ні, Ендере, вони не можуть…

— Мене не цікавить гра, Бобику, я не збираюся більше грати. Усе. Ніяких тренувань. Ніяких битв. Хай підкидають скільки завгодно своїх

папірців під двері, мені плювати, я вже виграв і нікуди більше не піду. Я вирішив це ще до того, як розпочався бій. Ось чому я послав тебе до воріт ворога. Я не сподівався, що це спрацює. Я просто хотів гордо вийти з гри.

— І тобі це вдалося! Бачив би ти обличчя Вільяма Бі! Він просто закляк там, намагаючись з'ясувати, як він програв, коли в нас залишалося тільки семеро бійців, які ще могли ворушити пальцями ніг, а в нього загинуло лише троє.

— Навіщо мені бачити обличчя Вільяма Бі? Чому я маю когось перемагати? — Ендер притиснув долоні до очей. — Мені дуже важко на душі, що сьогодні я побив Бонзо. Я зробив йому дуже боляче.

— Він сам нарвався.

— Я нокаутував його стоячи. Він стояв, як укопаний, ніби мертвий. А я продовжував бити.

Бобик промовчав.

— Я просто хотів, аби він мене не ображав.

— Він не буде, — мовив Бобик. — Його відправили додому.

— Уже?

— Учителі нікому нічого не сказали, як завжди. За офіційною версією, його переведено, але в документах замість школи призначення — ну, ти ж знаєш, Тактична школа, Інтендантська, Початкова командна — стоїть лише назва міста: Картахена, Іспанія. А це його рідне місто.

— Я радий, що його перевели.

— Дідько, Ендере, а ми які раді, що він пішов! Якби ми знали раніше, що він задумав, ми б убили його на місці. Це правда, що він натравив на тебе цілу банду, щоби побити тебе?

— Ні. Були лише він і я. Він бився чесно. Якби не його честь, мене б розібрали на шматочки. Могли б і вбити. Його почуття честі врятувало мені життя. Нечесним був я. Я бився, щоби перемогти.

— І ти переміг, — розсміявся Бобик. — Пхнув його прямо з орбіти. Назавжди.

Постукали у двері. Перш ніж Ендер устиг відповісти, двері відчинилися. Ендер очікував побачити кого-небудь зі своїх солдатів. Але на порозі стояв майор Андерсон. А за ним — полковник Графф.

— Ендере Віггін, — звернувся Графф.

Ендер піднявся на ноги.

— Так, сер.

— Ту сцену, яку ти сьогодні влаштував у бійцівській кімнаті, ми розцінюємо як бунт. Це неприпустимо.

— Так, сер.

Бобика це обурило: він не бажав підкорятися і не вважав, що Ендер заслужив цей докір.

— Я гадаю, що настав час вам дізнатися, що ми думаємо про ваші махінації, — промовив він рішуче.

Та дорослі не звернули на нього уваги. Андерсон протягнув Ендеру аркуш паперу. Справжній великий лист. Не маленький папірець, які роздавали як внутрішні замовлення в Бійцівській школі, а повноцінний наказ. Бобик знав, що це означає. Ендера переводили.

— Закінчив? — запитав Бобик.

Ендер кивнув.

— Чого вони так довго чекали? Можна було тебе випустити вже два чи три роки тому. Ти вже навчився ходити, говорити й одягатися самостійно. Чому ще тебе треба навчити?

Ендер похитав головою:

— Я лише зрозумів, що гру закінчено.

Склав аркуш.

— Вчасно, нічого не скажеш. Чи можу я сказати своїй армії?

— Немає часу, — відповів Графф. — Човник відбуває через двадцять хвилин. Крім того, краще не бачитися з ними. Так буде легше.

— Для них чи для вас? — спитав Ендер.

І не став чекати відповіді. Рвучко повернувся до Бобика, взяв його за руку, на мить потиснув і попрямував до дверей.

— Почекай, — зупинив його Бобик. — Куди ти тепер? Тактика? Навігація? Підтримка?

— Командна школа, — відповів Ендер.

— Початкова командна?

— Просто Командна, — кинув Ендер і зник за дверима.

Андерсон пішов за ним. Бобик схопив полковника Граффа за рукав.

— Ніхто не йде у Командну, поки не виповниться шістнадцять!

Графф струсив його руку, вийшов і зачинив за собою двері.

Бобик стояв один у кімнаті, намагаючись зрозуміти, що це може означати. Ніхто не потрапляв до Командної школи без трьох років підготовки чи то у Тактичній, чи Навігаційній, чи Початковій командній школі. І ніхто не залишав Бійцівської школи, не провчившись там принаймні шість років, а Ендер був тут тільки чотири.

Система руйнується. Немає сумнівів. Або хтось нагорі втратив здоровий глузд, або щось пішло не так на війні. На справжній війні проти жучар. Інакше навіщо ламати систему навчання, як це вже робиться? Навіщо псувати гру? І навіщо призначати його, восьмилітню дитину, командувати армією?

Бобик розмірковував про це, пробираючись коридорами до своєї кімнати. Світло згасло, тільки-но він дістався свого ліжка. У темряві Бобик роздягнувся і, намацуючи невидиму тумбочку, запхав туди свого комбінезона. Так жахливо він ще ніколи не почувався. Спочатку думав, що це був просто страх, страх не впоратися з армією. Але це було не так. Він знав, що стане зразковим командиром. Його душили сльози. Він плакав лише в перші дні туги за домівкою, щойно потрапивши сюди. З тих пір — ніколи. Тож намагався усвідомити почуття, що застрягло клубком у горлі й примушувало лити сльози проти його волі. Прикусив руку, щоби зупинити це почуття, замінити його болем. Це не допомогло. Він більше ніколи не побачить Ендера.

Бобик зрозумів свій стан і міг тепер керувати ним. Ліг на спину й змусив себе розслабитися, щоби заспокоїтися й стримати сльози. Потім він задрімав. Його рука лежала біля рота на подушці, ніби Бобик збирався гризти нігті або смоктати пальця. Його чоло розгладилося й брови вирівнялися. Дихання стало рівним і легким. Він був солдатом, і якби хто-небудь запитав його, ким він хоче бути, коли виросте, Бобик не зрозумів би запитання.

Переходячи у човник, Ендер уперше помітив, що у майора Андерсона вже інші нашивки.

— Так, він став полковником, — сказав Графф. — Тепер, точніше, після полудня, майор Андерсон — у команді Бійцівської школи. Мене перевели на іншу роботу.

Ендер не запитав, на яку саме.

Графф улаштувався у кріслі через прохід від Ендера й застібнув ремінь безпеки. Був ще один пасажир, тихий чоловік у цивільному, якого звали генералом Пейсом. Як і Ендер, Пейс був без багажу, мав при собі лише кейс. Хай там як, а Ендеру було приємно, що у Граффа теж не було речей.

У дорозі Ендер заговорив лише раз.

— Чому ми летимо на Землю? — запитав він. — Я думав, що Командна школа теж десь на Астероїдах.

— Так воно і є, — відповів Графф. — Але кораблі дальнього слідування не в змозі причалити до неї. Так що в нас попереду невеличка відпустка на Землі.

Ендер хотів запитати, чи не означає це, що він може побачити свою родину. Але сама думка про таку можливість так налякала його, що він

не наважився. Просто закрив очі й спробував заснути. Він відчував, як генерал Пейс уважно розглядав його, ніби вивчаючи, але не міг зрозуміти, навіщо.

Вони приземлилися спекотного літнього дня у Флориді. Ендер так довго жив без сонячного світла, що ледь не осліп. Він мружився й чхав і дуже хотів повернутися в приміщення. Усе було таким чужим! Пласка земля під ногами, замість того щоб іти догори, як у Бійцівській школі, чомусь, здавалося, сунулася донизу, ніби він був на вершині гори. Сила тяжіння притискала до землі. Він, шаркаючи, ледве пересував ноги. Почувався кепсько. Хотілося назад, до Бійцівської школи, до єдиного місця в Усесвіті, де він міг жити, де був потрібен.

— Арештований?

— Цілком логічне припущення. Адже генерал Пейс — голова військової поліції. А у Бійцівській школі скоїлося вбивство.

— Мені не сказали, чи підняли у званні полковника Граффа, чи передали до військово-польового суду. Просто повідомили, що його перевели на іншу посаду й наказали з'явитися особисто перед Полемархом.

— Це добрий знак чи поганий?

— Хто ж знає? З одного боку, Ендер Віггін не лише вижив, а й перейшов дуже важливий рубіж. Він закінчив школу у відмінній формі, і це заслуга полковника Граффа. З другого — в трансфері є ще й четвертий пасажир. Той, що подорожує в ящику.

— Друга смерть в історії нашої школи. Добре, хоч цього разу не самогубство.

— А вбивство вам більше до вподоби, майоре Імбу?

— Це було не вбивство, полковнику. Це знято на відео з двох боків. Ніхто не може звинуватити Ендера у тому, що трапилося.

— Але можуть звинуватити Граффа. Коли закінчиться війна, цивільні можуть ворушити наші файли й вирішувати, що правильно, а що — ні. І роздаватимуть медалі тим, хто, на їхню думку, поводився справедливо, і відправляти у відставку без пенсії або кидати до в'язниць будь-кого, на кого впаде підозра у неправових діях. Принаймні, у них вистачило здорового глузду, щоби не сказати Ендеру, шо той хлопець помер.

— І вдруге теж.

— Так, про Стілсона йому теж не сказали.

— Малюк лякає мене.

— Ендер Віггін не вбивця, він просто виграє… І робить це вправно. Хай його бояться жучари.

— Мені вже майже шкода жучар, як подумаю, що ними займеться Ендер Віггін.

— А мені шкода лише самого Ендера. Але не настільки, щоби давати йому послаблення. Я щойно отримав доступ до матеріалів, які надавалися Граффу весь цей час. Довідки про рух флоту й подібне. Колись ночами я спав спокійно.

— У нас обмаль часу?

— Не варто було про це говорити. Абсолютно секретна інформація.

— Я знаю.

— Скажімо так: до Командної школи Ендера відправили не занадто рано. Бо хтозна, можливо, роки за два було б уже запізно.

13. Валентина

— Діти?

— Брат і сестра. Там так усе заплутано: пишуть для однієї компанії, отримують платню на другу, допуск через третю. І все анонімно або через підставних осіб. Ми ледве розібралися.

— Що вони приховують?

— Може бути що завгодно. Скоріше за все, свій вік. Хлопцю чотирнадцять років, дівчинці — дванадцять.

— Хто з них Демосфен?

— Дівчинка. Якій дванадцять.

— Вибачте. Я розумію, що це не смішно, але не можу не сміятися. Весь цей час ми були стурбовані, постійно намагалися переконати росіян не приймати всерйоз Демосфена й піднімали на щит Локкі, намагаючись довести, що американці не шовіністи й не божевільні палії війни. А тут: брат і сестра, неповнолітні.

— І їхні прізвища Віггін.

— Наш Віггін — третій. Ці — перший і друга.

— Чудово. Росіяни ніколи не повірять…

— Що навіть Демосфена й Локкі ми не контролюємо так суворо, як наших Віггінів.

— А може, це змова? А якщо хтось керує цими двома?

— Ми не виявили жодних контактів між цими двома дітьми й кимось із дорослих, які могли б якось уплинути на них, не кажучи вже про управління. Таких людей немає.

— Ви хочете сказати, що, можливо, винайдено спосіб зв'язку, який неможливо виявити? Важко повірити, що двоє дітей...

— Я взяв інтерв'ю у полковника Граффа, коли той прибув із Бійцівської школи. На його думку, нічого з того, що робили ці діти, не виходить за межі їхніх можливостей. Лише темпераменти різні. Але Граффа дуже здивувало, так би мовити, орієнтація цих двох персон. Демосфен, без сумнівів, дівчинка, але Графф сказав, що цю Валентину не прийняли до Бійцівської школи, тому що вона була занадто миролюбною, схильною до компромісів і з гіпертрофованою емпатією.

— Тоді це точно не Демосфен.

— А в хлопчика серце шакала.

— А хіба це не той Локкі, якого недавно вихваляли як "єдиний по-справжньому не зашорений розум Америки"?

— Дуже важко зрозуміти, що відбувається насправді. Але Графф рекомендує, і я згоден, що ми маємо залишити їх у спокої. Не видавати. Не доповідати нічого нагору цього разу, крім того, що ми дізналися, що Локкі й Демосфен не мають ніяких зв'язків за межами країни й не пов'язані ні з яким внутрішнім угрупуванням, за винятком тих, хто відкрито діє в Інтернеті.

— Іншими словами, дати їм карт-бланш.

— Я знаю, що Демосфен здається небезпечним, почасти тому, що в нього, тобто у неї, так багато прихильників. Але куди важливіше, що хлопчик, який більш амбітний, вибрав для себе зважену, помірну, мудру позицію. І вони поки що лише говорять. Вони мають уплив, але не владу.

— З мого досвіду вплив і є владою.

— Тільки-но стане ясно, що вони збиваються з кола, ми можемо легко викрити їх.

— Лише в найближчі кілька років. Чим довше ми чекаємо, тим старшими вони стають і тим менше шокуючим буде викриття, хто вони є насправді.

— Ви знаете, що росіяни пересувають війська до кордону. Завжди є шанс, що Демосфен має сенс. У будь-якому випадку…

— Краще мати Демосфена поруч, під рукою. Гаразд. Ми покажемо, що вони чисті. Але спостерігатимемо за ними. І, звичайно, треба знайти спосіб заспокоїти росіян.

Попри всі незручності, Валентині подобалося бути Демосфеном. Її колонку публікували практично на кожному каналі новин країни, і було весело спостерігати за стрімким ростом сум на рахунках її адвоката. Час від часу вони з Пітером уносили пожертви від імені Демосфена в фонди кандидатів або партій. Розмір внеску ретельно підраховували: цифра мала бути достатньою, щоби бути поміченою, але не настільки великою, аби кандидат міг відчути, ніби його намагаються підкупити. Вона отримувала тепер стільки листів, що одна з фірм, для якої вона писала, найняла секретаря, щоби відповідати на деякі дріб'язкові листи. Найбільше радували листи від поважних осіб з американського або міжнародного уряду, іноді ворожі, а іноді дружні, і завжди їхній автор

намагався обережно довідатися, що в Демосфена на думці. Ці листи вони читали разом із Пітером і сміялися до сліз, що такі люди пишуть дітям і навіть не підозрюють про це.

Іноді, правда, їй було соромно. Батько регулярно читав Демосфена й ніколи не читав Локкі, та навіть якщо й читав, нічого про це не казав. За обідом він часто цитував і схвалював чергову заяву Демосфена. Пітер усміхався: йому це подобалося.

— Дивіться, і прості люди прислухаються до нас.

Але Валентині здавалося, що це принижує батька. Якщо він коли-небудь довідається, що статті писала вона, не вірячи і в половину власних тверджень, йому стане соромно, і він буде сердитися.

Одного разу в школі вона ледь не втягнула їх у неприємності. Учитель історії дав завдання написати порівняльну характеристику поглядів Демосфена й Локкі, опираючись на їхні останні статті. Валентина необережно настрочила блискучий аналітичний твір. А потім їй довелося довго пояснювати директорові, чому не варто публікувати цей твір на тих каналах, де друкувався сам Демосфен. Пітер розгнівався:

— Ти пишеш, як Демосфен. Занадто схоже. Цього не можна публікувати. Мені треба вбити Демосфена, бо ти втрачаєш контроль.

Пітер часто гнівався через дрібниці. І не спалах її налякав — їй стало страшно, коли той замовк. Демосфена запросили взяти участь у Президентській раді з освіти майбутнього. Престижно.

Валентина думала, що Пітер зрадіє, прийме це за тріумф, а вийшло навпаки.

— Відмовся, — попросив він.

— Чому це? — здивувалася вона. — Це не важка робота, і пообіцяли навіть, що, приймаючи до уваги бажання Демосфена зберігати інкогніто, засідання буде проводитися через Інтернет. Це зробить Демосфена більш респектабельним і…

— …і ти рада, що отримала запрошення раніше за мене.

— Пітер, але ж це не ти і я, це Демосфен і Локкі. Ми всього лише придумали їх. Вони не є реальними. Крім того, це запрошення не означає, що Демосфен подобається їм більше за Локкі. Просто Демосфена підтримує більшість. Ти ж це знаєш. Це призначення порадує шовіністів і русофобів.

— Усе має бути навпаки. Цим правом має користуватися Локкі.

— Так він і користується! Щоби заслужити справжню довіру, треба більше часу, ніж для того, щоби встановити офіційні зв'язки. Пітере, не сердься на мене через те, що я добре виконала твої накази.

Але Пітер усе ж гнівався ще протягом кількох днів, і з тих пір він залишив її, щоб обдумувати всі свої статті, замість того, щоби казати їй, про що писати. Мабуть, він уважав, що тепер статті Демосфена стануть гіршими і той втрачатиме популярність, але ніхто цього не помітив, — даремні сподівання. Мабуть, його ще більше розлютило те, що Валентина не прибігла до нього з проханням допомоги. Вона була Демосфеном так довго, що не мала потреби в підказках.

І оскільки її листування з іншими політично активними громадянами зростало, вона почала вивчати нові речі, знаходячи інформацію, практично недоступну широкому загалу. Деякі військові, які писали їй, іноді мимохідь видавали секретну інформацію. Вони з Пітером збирали уривки докупи й отримували захоплюючу й жахливу картину діяльності Східного альянсу. Ці країни справді готувалися до війни, виснажливої й

кривавої наземної війни. Демосфен не помилявся, підозрюючи, що Східний блок був у змові проти Ліги.

І отак Демосфен поступово став жити власним життям. Іноді, особливо створюючи статті, Валентина ловила себе на тому, що мислить, як Демосфен. Що погоджується з ідеями, які щойно ретельно конструювала. А, читаючи статті Локкі, часом дратувалася з його явної сліпоти до того, що відбувається насправді.

Мабуть, коли довго носиш маску, вона рано чи пізно приростає до обличчя. Така думка стурбувала Валентину, і вона обмірковувала її протягом декількох днів, а потім використала в статті, щоби довести: політикани, які підспівували росіянам для того, щоби зберегти мир, врешті-решт неминуче стануть їхніми абсолютними рабами. Це був влучний удар по партії, яка була при владі, і вона отримала багато цікавих листів і відгуків. І вже перестала боятися, що певною мірою сама допіру стала Демосфеном. "Він набагато розумніший, ніж вони з Пітером розраховували", — подумала дівчина.

Графф чекав її після школи. Він стояв, опираючись на свій автомобіль. Полковник був у цивільному, він добряче набрав ваги, тому Валентина спочатку не впізнала його. Але Графф підкликав її, і дівчина все ж згадала його ім'я до того, як він зібрався представитися.

— Я більше не писатиму листів, — сказала вона. — Не варто було й першого писати.

— Тобі не подобаються медалі?

— Не дуже.

— Прогуляймося зі мною, Валентино.

— Я не сідаю в машини незнайомців.

Віїг простягнув їй аркуш. Це був дозвіл, підписаний її батьками.

— Добре. Куди ми їдемо?

— Побачити молодого солдата, який перебуває в Грінсборо у відпустці.

Вона сіла в машину.

— Ендеру лише десять років, — сказала вона. — А ви говорили тоді, що він матиме право на відпустку, коли йому виповниться дванадцять.

— Він проскочив через кілька класів.

— Значить, у нього все гаразд?

— Запитаєш у нього самого, при зустрічі.

— Чому лише я? Чому не всією сім'єю?

— Ендер сприймає світ по-своєму, — зітхнув Графф. — Ми ледве переконали його зустрітися з тобою. Пітер і ваші батьки не цікавлять його. Справа в тому, що життя у Бійцівській школі було дуже… насиченим.

— Ви хочете сказати, що він утратив здоровий глузд?

— Навпаки, він найрозумніший з усіх, кого я знаю. І прекрасно усвідомлює, що його батьки не дуже прагнуть відкрити книжку любові, яка була закритою досить щільно чотири роки тому. Стосовно Пітера, ми навіть не пропонували зустрітися з ним, щоб Ендер не послав усіх пііт три чорти.

Вони проїхали озеро Брендіт, звернули з головного шляху на дорогу, яка то збиралася на пагорби, то спускалася донизу, поки не зупинилися біля облицьованого білою вагонкою будинку, що розтягнувся вздовж вершини пагорба. З одного боку будинку було озеро Брендіт, з іншого — п'ять акрів приватного озера.

— Цей будинок належав фірмі Медлі. "Мийтеся туманом!" — пояснив Графф. — Знаєш, Міжнародний флот купив його на торгах за несплату податків близько двадцяти років тому. Ендер наполягав, аби його розмова з тобою не прослуховувалася. Я обіцяв йому, що так воно й буде, а щоби ви були певні цього, ми відправимо вас спілкуватися на озеро — на пліт, який Ендер сам побудував. Але хочу попередити, що я потім поставлю вам кілька запитань. Ти, звичайно, можеш не відповідати, але я сподіваюся, що ти все ж будеш відвертою.

— У мене немає купальника.

— Одного буде достатньо?

— Того, де немає жучків для прослуховування?

— Нам треба хоч трохи довіряти одне одному. Наприклад, я знаю, ким є Демосфен насправді.

Вона промовчала, але від страху по тілу побігли мурашки.

— Мені розказали, коли я прилетів сюди з Бійцівської школи. Лише шестеро в усьому світі знають про це. Однак я не ручаюся за росіян: тільки Бог відає, до чого їм вдалося докопатися. Але Демосфену нема чого боятися нас. Демосфен може бути певним того, що ми не розкриємо цієї таємниці. Так само, як і я сподіваюся, що Демосфен не розкаже Локкі про все, що станеться тут сьогодні. Взаємна довіра. Добре?

Валентина не могла зрозуміти, хто їм подобається: Демосфен чи вона, Валентина Віггін. Якщо Демосфен — вона не зможе їм довіряти, якщо ж вона — можливо, змогла б. Те, що Графф не хоче, щоби вона розказала це Пітеру, означає, що він бачить різницю між ними. Між нею й Демосфеном, яку вона сама вже не відчувала.

— Ви сказали, що Ендер побудував пліт. Як довго він тут живе?

— Два місяці. Ми хотіли надати йому відпустку лише на кілька днів. Але Ендер, здається, не дуже хоче продовжувати своє навчання.

— Ага, значить, я знову йому за лікаря.

— Цього разу ми не можемо піддавати цензурі вашого листа. Доведеться ризикнути. Нам дуже потрібен ваш брат. Людство в небезпеці.

Валентина подорослішала й знала, що світ на межі загибелі. І вона була Демосфеном достатньо довго, щоби відмовитися зараз від свого обов'язку.

— Де він?

— На причалі.

— А купальник?

Ендер не махнув рукою, коли вона спускалася до нього по схилу, не усміхнувся, коли вона ступила на слизький плавучий причал. Але Валентина знала, що він радий її бачити, бо ж не відривав очей від її обличчя.

— Ти не такий маленький, яким я тебе пам'ятаю, — мовила вона ніяково.

— Ти теж, — відповів Ендер. — І ще я завжди пам'ятав, що ти дуже гарна.

— Пам'ять часто викидає коники з нашою уявою.

— Ні. Твоє обличчя не змінилося. Просто я вже перестав розуміти, що таке краса. Підемо. Давай відпливемо подалі.

Вона з острахом глянула на маленький пліт.

— Не вставай на ньому, ось і все.

Він, як павук, перебрався на пліт, опираючись на пальці рук і ніг.

— Це перша річ, яку я змайстрував своїми руками. Пам'ятаєш, як ми будували будинки з блоків? Пітеростійкі будинки?

Валентина розсміялася. Колись вони із задоволенням зводили споруди, які стояли навіть після видалення більшості опорних конструкцій. Пітер любив виймати ці опори то там, то сям, щоби споруда розвалилася, щойно її хтось торкнеться. Пітер був ослом, але він надавав певної гостроти їхнім розвагам.

— Пітер змінився, — сказала вона.

— Давай не говоритимемо про нього.

— Добре.

Вона переповзла на пліт, правда, не так вправно, як Ендер. Він узяв весло і повільно вивів свою хитку споруду на середину озера.

— А ти став сильним і дуже засмаг.

— Силу я набрав у Бійцівській школі, а засмаг тут. Я проводжу багато часу на воді. Коли плаваю, відчуваю себе у невагомості. Я сумую за невагомістю. Крім того, коли я тут, на озері, земля скрізь загинається догори, куди не поглянеш.

— Ніби потрапив у банку.

— Я жив у банці чотири роки.

— Так що, ми чужі тепер?

— А хіба ні, Валентино?

— Ні, — відповіла вона, простягла руку й торкнулася його ноги, а потім раптом стиснула коліно, там, де Ендер боявся лоскоту.

Та майже в той самий момент він схопив її за зап'ясток. Хватка виявилася залізною, хоча долоні були меншими, ніж у сестри, а руки — такими тонкими, що здавалися слабкими. Страшний спалах гніву в очах налякав Валентину, але потім брат розслабився.

— Он як, — сказав Ендер. — Ти раніше лоскотала мене.

У відповідь вона пірнула в озеро. Вода була прозорою й чистою, без жодної хлорки. Валентина трохи поплавала, а потім залізла на пліт і лягла погрітися на сонці. Ось кружляє над нею оса й сідає поруч з її головою. Дівчина помітила її, але не злякалася, як зазвичай. "Нехай собі поповзає по плоту, погріється на сонечку, як і я".

Пліт гойднувся, Валентина повернула голову й побачила, як Ендер одним пальцем спокійно позбавив осу життя.

— Ця порода небезпечна, — пояснив він. — Вони жалять, не чекаючи, коли їх зачеплять. — І усміхнувся. — Я вивчаю зараз стратегію завчасних дій. Нікому ще не вдалося перемогти мене. Я найкращий з усіх, кого вони коли-небудь мали.

— Хто б міг очікувати меншого? — гордо відгукнулася Валентина. — Ти ж Віггін.

— Що ти хочеш цим сказати?

— Це означає, що ти можеш змінити світ.

І вона розповіла йому, що вони з Пітером робили.

— Скільки зараз Пітеру, чотирнадцять? І він уже мріє завоювати світ?

— Він уявляє себе Олександром Македонським. А чому б ні? Чому б і тобі не бути таким?

— Не може бути відразу двох Олександрів.

— Ви — два боки однієї медалі. А я — метал між ними.

Навіть, промовляючи ці слова, Валентина не вірила в це. Останні кілька років у них із Пітером було так багато спільного, що її зневага до нього не заважала глибоко розуміти його. У той час як Ендер був лише її пам'яттю: дуже маленький, тендітний хлопчик, який потребував її захисту. Не цей смаглявий підліток із крижаним поглядом, що пальцем

убиває ос… "Може, і він, і Пітер, і я однакові й завжди були такими? Може, ми заздримо одне одному і тому вважаємо, що різні?"

— У монети є недолік: коли одна сторона вгорі, інша — внизу.

"Уважаєш, що зараз ти внизу?" — майнуло на думці у Валентини.

— Вони хочуть, щоб я відродила в тобі цікавість до навчання.

— Це не навчання, це — ігри. Одні ігри, від початку до кінця, лишень вони змінюють правила, як тільки їм заманеться. — Ендер мляво підняв руку. — Бачиш ці мотузочки?

— Але ж ти теж можеш їх використовувати.

— Лише тоді, коли вони самі цього хочуть. Лише тоді, коли вони думають, що використовують мене. Ні, це занадто складно, я не хочу більше грати. Тільки-но я починаю освоювати стан речей і почуватися впевнено й щасливо, бо можу з усім упоратися, вони встромляють ще один ніж. Увесь цей час, що я тут, я страждаю від кошмарів. Сниться, що я у бійцівській кімнаті, тільки замість невагомості вони грають із гравітацією. Постійно змінюється напрямок. І я ніяк не можу досягти тієї стіни, на яку хочу потрапити. І я прошу, благаю їх просто дати мені дістатися дверей, та вони не дозволяють, а продовжують усмоктувати мене назад.

Відчувши гнів у його голосі, Валентина подумала, що це через неї.

— Мабуть, тому я тут. Аби засмоктати тебе назад.

— Я не хотів тебе бачити.

— Мені сказали це.

— Я боявся, що все ще люблю тебе.

— Я теж на це сподівалася.

— Мій страх, твоє бажання — збулося.

— Ендере, це дійсно так. Може, ми ще юні, але не безсилі. Ми грали за їхніми правилами досить довго, а тепер це стає нашою грою… — Вона захихотіла. — Я член Президентської ради. Пітер лютує.

— Мені не дозволяють користуватися Інтернетом. Тут узагалі немає комп'ютерів, окрім тих, що контролюють систему безпеки й освітлення. Допотопна техніка, встановлена сто років тому, коли комп'ютери ще працювали автономно. Вони забрали мою армію, мій комп, і знаєш… мені не шкода.

— Ти добре проводиш час наодинці із собою.

— Не із собою. Зі спогадами.

— Так ти ж згадуєш себе?

— Ні. Згадую інших: жучар.

Валентина здригнулася, немов її пройняло холодним вітром.

— Я перестала дивитися фільми про жучар. Одне й те саме.

— Я вивчав їх годинами. Як рухались їхні кораблі. А тут, поки валявся на озері, придумав дещо, — ти сміятимешся! Я зрозумів, що всі битви, в яких жучари й люди вели рукопашні бої, все взято з Першого вторгнення. А в усіх сценах із Другого вторгнення, — а їх легко відрізнити, бо солдати у формі Міжнародного флоту, — немає битв, там

скрізь жучари вже мертві. І немає жодного кадру того знаменитого бою, де переміг Мазер Ракхем.

— Може, секретна зброя?

— Ні, ні, мені не важливо, як ми їх убивали. Мене цікавлять самі жучари. Я нічого не знаю про них, а мені ж доведеться коли-небудь битися з ними. Я пройшов через багато боїв у своєму житті, перемагав у іграх, бувало, і не в іграх. І кожного разу перемагав лише тому, що розумів, як мій супротивник думав. За їхніми діями вгадував задум, план ведення бою. І відштовхувався від цього. О, в цьому моя сила! У розумінні того, як думають інші.

— Прокляте сімейство Віггін!

Валентина жартувала, але боялася, що Ендер прочитає і її думки так, як читав думки ворога. Пітер завжди розумів її чи, принаймні, думав, що розумів, але сам був таким мерзотним, таким аморальним типом, що їй ніколи не було ніяково, коли він угадував навіть її найбрудніші думки. Але Ендер — вона не бажала, щоби він зрозумів її: не хотілося оголювати душу перед ним. Їй буде соромно.

— Ти думаєш, що не зможеш перемогти жучар, якщо не пізнаєш їх?

— Це набагато глибше. Тут, байдикуючи на самоті, я думав і про себе. Намагаюся зрозуміти, чому я так ненавиджу себе.

— Ні, Ендере.

— Не кажи: "Ні, Ендере". Я довго думав, аби це осягнути, і, повір мені, до мене таки дійшло. Ось що: в той момент, коли я по-справжньому розумію мого ворога, розумію його досить добре, щоби перемогти, в цю ж мить я також і люблю його. Я думаю, що неможливо по-справжньому зрозуміти когось, чого вони хочуть, у що вірять, і не

любити їх так, як вони люблять себе. І тоді, саме в той момент, коли я їх люблю...

— ...ти перемагаєш. — Вона вже не боялася його проникливості.

— Ні, ти не зрозуміла. Я знищую ворога. Я роблю так, аби він більше ніколи не пішов проти мене. Розтираю на порох, аби більше не існував.

— Ні, цього не може бути. — Їй стало лячно з новою силою. — Пітер став м'якшим, а ти... Тебе зробили вбивцею! Дві сторони однієї медалі, але хто з якого боку?

— Я дійсно по-справжньому робив людям боляче, Валю. Я не вигадую.

— Знаю, Ендере...

"Що він зробить зі мною?" — з острахом подумала Валентина.

— Бачиш, Валю, яким я став? — м'яко мовив Ендер. — Навіть ти боїшся мене.

І він торкнувся її щоки так ніжно, що їй захотілося плакати. Згадався дотик його м'якої дитячої ручки, коли вони ще жили разом.

— Я не боюся, — заперечила вона, і зараз це було правдою.

— А варто було б.

— Навіщо?

— Якщо залишишся у воді, змерзнеш до жаб'ячої шкіри. Та ще й акула може з'їсти. — Він усміхнувся: — А мене акули давно вже навчилися не чіпати.

Але все ж видряпався на пліт, той хитнувся, його залило водою, і бризки неприємним холодом упали на спину Валентини.

— Ендере, Пітер збирається пробитися до влади, і в нього вийде… Він достатньо розумний, аби вичекати, скільки потрібно. Якщо не зараз, то згодом. Я не знаю, добре це чи погано. Пітер може бути жорстоким, але він знає, як захопити й зберегти владу, і є ознаки того, що після закінчення війни, а, можливо, навіть раніше, світ знову перетвориться на хаос… Країни Східного пакту прагнули гегемонії до Першого вторгнення. Якщо вони спробують добитися її після…

— Тоді навіть Пітер — краща альтернатива.

— Ти побачив у собі руйнівника, Ендере. Зі мною теж таке було. У Пітера немає монополії на цю якість, хоч би що там думали психологи. Але в Пітера, уяви собі, прокинувся будівельник. Він не став добрим, але вже не намагається зламати все, що потрапляє йому під руку. Врешті-решт, влада завжди в руках тих, хто її прагне. Думаю, що більшість із нинішніх правителів набагато гірші за Пітера.

— Після такої рекомендації я сам готовий голосувати за нього.

— Іноді все це здається мені повним абсурдом. Чотирнадцятирічний хлопчик і його молодша сестра змовилися захопити владу над світом. — Вона розсміялася. Але їй було не смішно. — Які ж ми тоді, до дідька, діти? Ні, ми не діти. Жоден із нас.

— А тобі хотілося б, аби ми залишилися дітьми?

Вона спробувала уявити собі, що стала такою ж, як інші дівчатка в школі. Намагалася намалювати собі життя, де вона не відчувала б відповідальності за майбутнє світу.

— Це було б так нудно!

— Я так не думаю.

І він розтягнувся на плоту, ніби готовий був усе своє життя тут пролежати.

Так воно й було. Хоч би що робили з Ендером у Бійцівській школі, вони згасили його амбіції. Він справді не хотів покидати свою нагріту сонцем тацю.

"Ні, — міркувала Валентина, — ні, він уважає, що йому нікуди не хочеться, але в ньому є ще дуже багато від Пітера. Або від неї. Ніхто з них не може довго залишатися щасливим без діла. Або, можливо, просто ніхто з них не може бути щасливим у самотності".

І вона знову заговорила:

— Назви мені ім'я, яке знає весь світ.

— Мазер Ракхем.

— А якщо ти виграєш наступну війну, так, як це зробив Мазер Ракхем?

— Мазер Ракхем був щасливим випадком. Резервом. Ніхто не вірив у нього. Він просто опинився в потрібному місці в потрібний час.

— Але уяви собі, що ти це зробив. Припустімо, що ти розгромив жучар і твоє ім'я відоме так само, як ім'я Мазера Ракхема.

— Хай хтось інший буде знаменитим. Пітер рветься до слави. Нехай він урятує світ.

— Я кажу не про славу, Ендере. І навіть не про владу. Я кажу про випадок. Наприклад, про той, завдяки якому Мазер Ракхем потрапив туди, де потрібно було зупинити жучар.

— Якщо я тут, — відповів Ендер, — то там мене не буде. Буде хтось інший. Хай випадок трапиться йому.

Його втомлений байдужий тон зачепив Валентину за живе.

— Я кажу про моє життя, ти, егоцентрична наволоч! — Якщо її слова й зачепили Ендера, він не показав цього. Просто лежав із заплющеними очима. — Коли ти був ще зовсім маленьким і Пітер знущався над тобою, я ж не лежала й не чекала маму й тата, щоби врятували тебе. Вони ж ніколи не розуміли, наскільки Пітер небезпечний. Я знала, що в тебе був монітор, але не чекала, коли приїдуть ті. Ти знаєш, що Пітер робив зі мною, коли я не давала знущатися над тобою? Не знаєш?

— Заткнися, — прошипів Ендер.

І вона замовкла, тому що побачила, як тремтіли його груди, тому що відчула, що йому дійсно боляче, — вона, як і Пітер, знайшла його слабке місце, і удар був у десятку.

— Я не зможу розбити їх, — тихо мовив Ендер. — Якось і я буду там, як Мазер Ракхем, і все залежатиме від мене, а я не зможу нічого зробити.

— Якщо ти, Ендере, не зможеш, ніхто не зможе. Якщо ти не розгромиш їх, тоді жучари заслуговують на перемогу, тому що вони сильніші й кращі за нас. Це не твоя провина.

— Скажи це мертвим.

— Якщо не ти, то хто?

— Та будь-хто!

— Ніхто, Ендере. Я скажу тобі дещо. Якщо битимешся і програєш — совість твоя чиста. Але якщо відмовляєшся і ми програємо — вся відповідальність на тобі. Ти вб'єш нас усіх.

— Я вбивця у будь-якому разі.

— А ким ще ти можеш бути? Людство розвивало свої мізки не для того, щоби лежати на озерах. Перше, чому ми навчилися, — вбивати. І добре, що навчилися, а то б нас не було, а Землею володіли б тигри.

— Я ніколи не міг перемогти Пітера. Хоч що б я робив, що б говорив. Не міг, і все.

— Значить, повернулися до Пітера.

— Він був старшим. І сильнішим.

— Так жучари теж.

Вона зрозуміла його логіку, вірніше, алогізм. Він міг перемагати скільки завгодно, але в душі відчував, що завжди був хтось, хто міг знищити його. Він завжди знав, що, за великим рахунком, він і не вигравав, тому що є Пітер, непереможний чемпіон.

— Ти хочеш розгромити Пітера?

— Ні, — відповів він.

— Розбий жучар. Потім повертайся додому і запитай, хто такий Пітер Віггін. Подивися йому в очі, коли весь світ любитиме й поважатиме тебе, — і побачиш там поразку. Ось як ти переможеш.

— Ти не розумієш.

— Усе прекрасно розумію.

— Ні, цього не розумієш. Пітера перемагати я не хочу.

— А чого ти хочеш?

— Я хочу, щоби він любив мене.

Вона не знайшла, що на це відповісти. Наскільки їй було відомо, Пітер не любив нікого.

Ендер більше нічого не сказав. Просто лежав. І лежав…

Нарешті, втомившись від спеки, поту й настирливих комарів, Валентина пірнула у воду й почала штовхати пліт до берега. Ендер не реагував, хоча за його диханням видно було, що він не спав. Коли вони дісталися берега, Валентина піднялася на причал і сказала:

— Я люблю тебе, Ендере. Більше, ніж будь-коли. Хоч яке б ти прийняв рішення.

Він нічого не відповів. Валентина не була впевнена, чи повірив він їй. Вона піднімалася на пагорб, проклинаючи тих, хто примусив її

поговорити з Ендером. Тому що, врешті-решт, вона таки зробила те, що вони хотіли. Вона вмовила Ендера повернутися. І він не скоро їй це пробачить.

Ендер увійшов у двері, ще мокрий після озера. На дворі вже смеркло, а в кімнаті, де чекав на нього Графф, було ще темніше.

— Ми ідемо зараз? — спитав Ендер.

— Якщо хочеш.

— Коли?

— Щойно будеш готовий.

Ендер прийняв душ і вдягнувся. Він уже звик до штатського одягу, але у комбінезоні й бійцівській формі почувався краще. "Я ніколи не носитиму бійцівський костюм, — подумав він. — Це була гра Бійцівської школи. І її закінчено". Він чув шалене щебетання цвіркунів у лісі, а ближче, на дорозі, — скрегіт шин по гравію.

Що ще взяти з собою? Він прочитав кілька книжок із бібліотеки, але вони належали будинку, і їх не можна забрати. Єдиною його власністю був пліт, зроблений власноруч. Але й він залишиться тут.

Тепер у кімнаті, де чекав Графф, з'явилося світло. Полковник теж перевдягнувся. Він знову був у формі.

Вони вмостилися разом на задньому сидінні машини. Їхали по сільських путівцях, щоби приїхати в аеропорт зі службового входу.

— Раніше, коли населення Землі ще зростало, — почав Графф, — тут були лише ліси й ферми. Зрошувальні землі. Опади потрапляють у річки,

просочуються крізь ґрунт, утворюючи підземні води. Земля глибока, Ендере, і вона жива аж до самісінької серцевини. Ми, люди, живемо лише на поверхні, як павуки-водомірки на спокійній поверхні води біля берега.

Ендер мовчав.

— Ми навчаємо наших командирів саме так, а не інакше, тому що маємо на те причини. Нам потрібно, щоб їхній розум був гострий, щоби вони не відволікалися на інші, хай і цікаві для них, речі. Тому ізолюємо їх. І тебе. Тримаємо окремо від усього світу. І це спрацьовує. Але коли майже не зустрічаєшся з людьми, коли зовсім не знаєш Землі, коли живеш серед металу, а за стінами — холодний космос, тоді так легко забути, навіщо взагалі варто захищати Землю. Чому світ людей вартий тієї ціни, яку вам доводиться платити.

"Так ось чому ви привезли мене сюди, — подумав Ендер. — Після скажених темпів дали мені аж три місяці, щоби змусити полюбити Землю. Ну що ж, це спрацювало. Усі ваші трюки спрацьовують. І Валентина була ще одним із ваших трюків, аби нагадати мені, що я мушу тренуватися — заради її життя. Добре, я запам'ятаю це".

— Ясна річ, я використав Валентину, — як завжди, прочитав його думки Графф, — і ти можеш ненавидіти мене за це, Ендере, але май на увазі: так вийшло лише тому, що між вами є дещо справжнє. Мільярди зв'язків між людськими істотами — ось що ти мусиш зберегти, врятувати.

Ендер повернувся обличчям до вікна і дивився, як злітають і сідають гвинтокрили й дирижаблі.

Їх підібрала вертушка й понесла до космопорту Міжнародного флоту в Стампі-Пойнт, який був офіційно названий на честь якогось покійного Гегемона. Але всі називали його Стампі-Пойнт, — за назвою

жалюгідного маленького містечка, яке знесли, коли будували дороги зі сталі й бетону до величезних островів, що виросли по обидва боки затоки Пемліко. Баклани й чайки все ще поважно крокували в солоній воді, а вкриті мохом дерева нахилялися низько до води, ніби хотіли напитися. Накрапав дощик, бетон став чорним і слизьким, і неможливо було розібрати, де закінчується дорога, а де починається затока.

Графф провів його через лабіринт численних перевірок. Єдиним документом була маленька пластикова кулька, яку Графф кожного разу діставав із кишені. Він кидав її до жолоба, і двері відчинялися, а люди вставали й віддавали честь; потім жолоб випльовував кульку, і Графф крокував далі. Ендер помітив, що спочатку всі дивилися на Граффа, але, тільки-но вони проникли в глиб космопорту, люди почали звертати увагу на нього, Ендера. Клерків цікавив високий чин Граффа, але люди більш серйозного становища намагалися оцінити вантаж. І зробити висновки.

І лише тоді, коли Графф застібнув ремені безпеки у трансфері, Ендер зрозумів, що полковник летить разом із ним.

— Як далеко? — запитав він Граффа. — Як далеко ви збираєтеся зі мною летіти?

— Усю дорогу, Ендере, — тонко всміхнувся Графф.

— Вас що, призначили адміністратором Командної школи?

— Ні.

Значить, зрозумів Ендер, Граффа відізвали з посту завідувача Бійцівської школи лише для того, щоби полковник супроводив його до місця наступного призначення. "Невже я й справді настільки важлива персона?" — здивувався Ендер. А у свідомості майнуло запитання, яке прозвучало тихим голосом Пітера: "Як я можу використати це?".

Він здригнувся і спробував думати про щось інше. Хай Пітер прагне правити світом, але в Ендера інші мрії. Проте, згадуючи своє життя у Бійцівській школі, він дійшов висновку, що завжди мав владу, хоча й ніколи не шукав її. Однак, вирішив він, суттю цієї влади була досконалість, а не маніпуляції. Тож у нього не було жодних причин соромитися цього. І він ніколи, хіба що, можливо, з Бобиком, не використовував свою владу, щоби заподіяти комусь біль. Та й із Бобиком вийшло — краще не придумаєш: він став другом, замінивши собою Алая, який колись зайняв місце Валентини. Сестри, яка тепер подружилася з Пітером, допомагаючи йому в його змові. Валентини, яка все ще, не зважаючи ні на що, любила Ендера. І ця низка думок в переплетінні зі спогадами повернула його на Землю, назад — у тихі години, проведені в центрі маленького, як таця, чистого озера, оточеного лісовими пагорбами. "Ось це і є Земля", — подумав він. Не куля у космосі, а ліс і озеро, яке виблискує на сонці, будинок, що ледь проглядає крізь дерева на вершині пагорба, трав'янистий схил аж до води, плескіт хвилі, сріблясті риби й птахи, що стрімка злітають із неба до води, хапаючи якогось жука чи муху. Земля — це постійні звуки: дзенькіт цвіркунів, свист вітру, щебетання птахів. І голос дівчинки, яка говорила з ним із такого далекого їхнього дитинства. Той самий голос, який колись захищав його від терору й був єдиним його спасінням. І щоби зберегти цей голос, щоби дівчинка залишилася жити, він зробить усе, навіть повернеться до школи, навіть залишить Землю ще на чотири або сорок, хай і на чотири тисячі років. Навіть якщо вона більше любить Пітера.

Його очі були закриті, жодного звуку — лише рівне дихання. Раптом Графф простягнув руку через прохід і торкнувся його плеча. Ендер застиг у здивуванні, і той швидко прийняв руку. Ендера вразила думка, що, можливо, Графф відчував якусь прихильність до нього. Але ні! Це був просто точно розрахований жест. Графф робить із маленького хлопчика командира. Без сумніву, якийсь пункт навчального плану рекомендує батьківські жести з боку вчителя.

Човник причалив до супутника Міжпланетного Запуску (МПЗ) всього за кілька годин. На супутнику МПЗ було три тисячі жителів. Повітря і їжу

їм давали рослини. Люди пили воду після обробки, вона до того тисячі разів омивала їхні тіла, а жили лише для обслуговування буксирів, що перевозили вантажі через усю Сонячну систему, і трансферів із пасажирами на Землю або Місяць. Це був світ, в якому Ендер на короткий час відчув себе, як удома: підлога загиналася догори, точно так само, як і в Бійцівській школі.

Їхній буксир був досить новим; Міжнародний флот постійно оновлював свій парк, списуючи старі моделі й купуючи найновітніші. Буксир щойно притяг на супутник величезний вантаж металу, виплавленого на кораблі-заводі, який добував і переробляв руду з малих планет у Поясі Астероїдів. Тепер метал потрібно було переправити на Місяць, а до буксиру вже під'єднували новий вантаж — чотирнадцять барж. Варто було Граффу опустити кульку у зчитувальний пристрій супутникового комп'ютера, як умить баржі від'єдналися від буксира. І на великій швидкості буксир полетить цього разу до пункту призначення за вказівкою Граффа, щойно вони покинуть супутник МПЗ.

— Теж мені секрет! — хмикнув капітан буксира. — Кожного разу, коли пункт призначення невідомий, ми летимо на станцію МЗЗ.

За аналогією з МПЗ Ендер вирішив, що абревіатура означала станцію Міжзоряного Запуску.

— Але не цього разу, — відмовив Графф.

— Куди ж тоді ми летимо? — поцікавився капітан.

— До штабу Міжнародного флоту.

— У мене немає туди допуску.

— Не біда, — заспокоїв Графф. — Лишень покажіть бортовому комп'ютеру ось це й тримайте курс, куди він спрямує. — І вручив капітану пластикову кульку.

— І я маю сидіти із заплющеними очима протягом усього рейсу, щоби не знати, де ми знаходимося?

— О ні, звичайно, ні. Штаб Міжнародного флоту розташований на малій планеті Ерос, близько трьох місяців льоту звідси на максимально можливій швидкості, з якою ми, звичайно, і летітимемо.

— Ерос? А я думав, що жучари перетворили цю планету на радіоактивні… ага! І коли це я встиг отримати допуск?

— А ви не отримали. Тому, коли ми прибудемо на Ерос, вас, безсумнівно, призначать на постійні чергування.

Капітан відразу все зрозумів, і це йому дуже не сподобалося:

— Я пілот! А в тебе, недоумку, немає ніякого права замикати мене на цій скелі!

— Звітуючи керівництву, я не стану повторювати ваші міцні вирази. Прошу вибачення, але мені наказано скористатися будь-яким першим-ліпшим найшвидшим військовим буксиром. У момент мого прибуття саме ви підійшли до станції. Ніхто не збирався спеціально ускладнювати вам життя. Не переймайтеся! Війна, скоріш за все, закінчиться у найближчі п'ятнадцять років, і тоді розташування нашого штабу перестане бути таємницею. До речі, попереджаю, якщо ви один із тих, хто звик причалювати на око, то з Еросом так не вийде. Його альбедо лише трохи яскравіше, ніж чорна діра. Ви його не побачите.

— Дякую, — буркнув капітан.

І лише через місяць спільного польоту він знайшов у собі сили ввічливо звернутися до полковника Граффа.

Бібліотека корабельного комп'ютера була невеликою й призначалася радше для розваг, аніж освіти. Тому під час рейсу, після сніданку й ранкової гімнастики, Ендер зазвичай розмовляв із Граффом про Командну школу, Землю, астрономію й фізику — про все, що хотів знати.

І перш за все його цікавили жучари.

— Ми знаємо про них зовсім мало, — зізнався Графф. — Нам ніколи не вдалося взяти у полон живим жодного з них. Навіть коли ми ловили одного живого й беззбройного, той помирав, щойно усвідомлював, що потрапив у полон. Для нас це залишається загадкою: чому? Та навіть поняття "він" не підходить для жучар. Найбільш вірогідно, що солдати-жучари — самки, але з рудиментарними або атрофованими статевими органами. Ми не можемо нічого сказати напевне. Тебе, мабуть, насамперед цікавить їхня психологія, а ми не мали шансу взяти у них інтерв'ю.

— Розкажіть мені все, що ви знаєте, і, може, я знайду щось корисне для себе.

І Графф почав розповідати. Організми, подібні жучарам, досить імовірно, могли виникнути й на Землі, якби все пішло по-іншому мільярди років тому. На молекулярному рівні не було ніяких несподіванок. Навіть генетичний матеріал був той самий. Не випадково, що жучари нагадували людям комахоподібних. Хоча їхні внутрішні органи у процесі еволюції стали набагато спеціалізованішими й складнішими, ніж у будь-яких наших комах: замість зовнішнього в них розвинувся внутрішній скелет, а їхня фізична структура все ще нагадувала далеких предків, які, скоріше за все, були схожими на земних мурах.

— Та не надавай цьому великого значення, — говорив Графф. — Так само можна стверджувати, що наші предки були дуже схожими на білок.

— А це вже щось: якщо це точка відліку, то ми маємо йти далі, — зауважив Ендер.

— Білки ніколи не будували космічних кораблів, — заперечив Графф. — І, як правило, відбувається багато змін на шляху від збору горіхів і насіння до рудників на астероїдах, а також встановлення науково-дослідних станцій на супутниках Сатурна.

Жучари, імовірно, сприймають приблизно такий самий спектр світла, як і люди. На їхніх кораблях і станціях є штучне освітлення. Але їхні антени, на думку вчених, рудиментарні й не функціональні. Результати дослідження їхніх тіл не дали відповіді на питання, що насамперед важливо для жучар: нюх, смак чи слух. Звичайно, ми не можемо бути впевненими, але ми не побачили в них жодного способу обміну інформацією за допомогою звуку. І найбільш дивно те, що на їхніх кораблях немає жодних засобів зв'язку. Ніякого радіо, нічого подібного, що могло б передавати або приймати будь-який сигнал.

— Екіпажі кораблів спілкуються один з одним. Я бачив відео: вони розмовляють.

— Так, розмовляють. Але по-своєму: тіло з тілом, свідомість зі свідомістю. Це найважливіше, що ми дізналися про них. Їхня система зв'язку, хоч би якою вона була, діє миттєво. Швидкість світла — ніщо у порівнянні. Коли Мазер Ракхем переміг їхній флот вторгнення, зв'язок накрився. Скрізь і відразу. Не було часу для сигналу. Усе просто зупинилося.

Ендер згадав кадри, на яких цілісінькі жучари лежали мертвими на своїх постах.

— Ми знали тоді, що це можливо: передавати сигнали, обганяючи світло. Це було сімдесят років тому. І тільки-но ми зрозуміли, що це здійсненне, то теж придумали, як це втілити. Тобто мене, звичайно, там не було: я тоді ще не народився.

— Як саме це можливо?

— Я не можу пояснити тобі принципи філотичної фізики. Та й ніхто їх до кінця не розуміє. Важливо лише, що ми побудували ансібль. Офіційна назва цього апарату — "миттєвий філотичний комунікатор", але хтось витягнув зі старого фантастичного роману назву "ансібль", і вона прижилася. Про існування цього апарату знають, звичайно, одиниці.

— Чи означає це, що тепер люди можуть спілкуватися один з одним, навіть коли вони знаходяться на різних кінцях Сонячної системи? — спитав Ендер.

— Та хоч по різні кінці Галактики. А жучарам для цього не потрібна ніяка техніка.

— Отже, вони зрозуміли, що програли, тільки-но це сталося, — припустив Ендер. — А я завжди вважав, точніше, всі говорили, що жучари дізналися про це лише двадцять п'ять років тому.

— Це утримувало людей від паніки, — пояснив Графф. — До речі, я розказую тобі таке, про що ти не маєш знати. Але ж ти не залишиш штаб Міжнародного флоту. Доки не скінчиться війна.

Ендер розлютився.

— Ви добре знаєте мене. Я вмію зберігати таємниці.

— Такі правила. З метою безпеки людям у віці до двадцяти п'яти років не можна довіряти секрети. Це дуже несправедливо стосовно

багатьох відповідальних дітей, але це допомагає звузити коло тих, хто міг би проговоритися.

— Навіщо всі ці таємниці?

— Тому що ми дуже ризикуємо, Ендере, і не хочемо, щоби половина з комп'ютерних мереж на Землі могла вгадати наші рішення. Справа в тому, що, створивши робочий ансібль, ми обладнали цими апаратами наші кращі кораблі й відправили їх до рідних домівок жучар.

— Ми що, знаємо, де вони знаходяться?

— Так.

— Значить, ми не чекаємо третього вторгнення?

— Ми вже почали Третє вторгнення.

— Ми напали на них? Ніхто не казав про це. Усі думають, що наш величезний військовий флот чекає в кометному щиті…

— Там немає жодного корабля. Ми беззахисні.

— А що, як вони теж послали флот для нападу на нас?

— Тоді ми пропали. Але наші кораблі не бачили цього флоту. Ніяких ознак.

— Може, їм набридло, і вони вирішили залишити нас у спокої?

— Можливо й таке. Ти продивлявся відео. І як після тих кадрів — ти віриш у ймовірність їхньої відмови від війни? Ти готовий ризикнути, якщо мова йде про саме існування людства?

Ендер намагався прорахувати, скільки минуло часу.

— І кораблі летять уже сімдесят років?

— Частина з них. А інші — деякі тридцять, а деякі — двадцять років. Ми тепер робимо дуже досконалі кораблі. Учимося, як краще обігравати простір. Але всі наші зорельоти, крім тих, що ще у стадії будівництва, зараз на шляху до світу жучар, до їхніх форпостів. Усі великі зорельоти, кораблі-транспортери й кораблі-матки з винищувачами й крейсерами на борту наближаються до жучар. І уповільнюють свій хід. Тому що вони вже майже прибули. Перші ескадри ми надіслали до найвіддаленіших світів, нові — до тих, що ближче. Ми добре розрахували час. Усі вони прибудуть до бойових позицій із різницею всього в декілька місяців. Рідну планету жучар, на жаль, атакуватимуть найпримітивніші, геть застарілі кораблі. Але вони все ж добре озброєні — у нас є зброя, яку жучари ще ніколи не бачили.

— Коли вони прибудуть?

— Років через п'ять, Ендере. У штабі флоту все готово. Центральний ансібль підтримує зв'язок із Флотом Вторгнення. Усі кораблі в прекрасному стані й готові до бою. Єдине, чого нам не вистачає, Ендере, так це командира. Людини, яка знатиме, що, дідько забирай, робити тим кораблям, коли вони досягнуть мети.

— А що, коли ніхто не знатиме, що їм робити?

— Тоді ми просто зробимо все можливе, — з кращим командиром, якого лише зможемо підготувати.

"Зі мною, — подумав Ендер. — Вони хочуть, щоб я був готовий через п'ять років".

— Полковнику Графф, немає жодного шансу, що я зможу командувати флотом на той час.

Графф знизав плечима.

— Ну добре. Але все ж спробуй постаратися. Якщо не впораєшся, доведеться обходитися тими, хто є.

Ендер відчув полегшення. Але лише на мить.

— Тільки на тих, хто є, не можна розраховувати.

"Ще один трюк Граффа. Змушує мене повірити, що все залежить лише від мене, щоб я не зміг відмовитися, щоби робив усе можливе й неможливе. Та, хоч би там як, це може бути правдою. І тому я мушу працювати. І якомога серйозніше. Саме цього хоче й Валя. П'ять років. Флот прибуває лишень за п'ять років, а я ще нічого не знаю", — думав Ендер.

— За п'ять років мені буде п'ятнадцять, — промовив він уголос.

— Майже шістнадцять, — поправив Графф. — Усе залежить від того, що ти знатимеш.

— Полковнику Графф, я хочу повернутися й скупатися в озері.

— Після того як виграємо війну, — пообіцяв Графф, — або програємо. Пройде кілька десятиліть, перш ніж вони доберуться сюди, щоби покінчити з нами. Будинок буде на місці, і я обіцяю, ти зможеш плавати скільки захочеш.

— Але я ще занадто молодий для служби безпеки.

— Ми триматимемо тебе під озброєною охороною. Військові знають, як розв'язувати такі проблеми.

Вони обоє розсміялися, і Ендеру довелося нагадати собі, що Графф просто веде свої ігри й лише вдає із себе друга, що всі його слова й учинки — лицемірство, розраховане на те, щоби перетворити Ендера на ефективну бійцівську машину. "Я стану тим знаряддям, на яке ти хочеш мене перетворити, — подумав Ендер, — але тобі не обдурити мене. Я зроблю це тому, що я сам так вирішив, а не тому, що ти обводиш мене навколо пальця, ти, слизький покидьку".

Непомітно для себе вони досягли Ероса. Капітан показав їм порожній екран візуального огляду, а потім наклав на нього те, що проявилося в інфрачервоному випромінюванні. Буксир завис над планетоїдом — лише чотири тисячі кілометрів відділяли від нього, але Ерос (усього двадцять чотири кілометри діаметром) був невидимим, не рахуючи відблиску сонячного проміння.

На орбіті Ероса кружляли три платформи для посадки, і капітан пристикував корабель на одну з них. Він не міг приземлитися безпосередньо на планетоїд: сила тяжіння на Єросі була збільшена, і буксир, призначений для транспортування вантажів у космосі, не зміг би вибратися з гравітаційного колодязя. Капітан буркнув: "Прощавайте", — але у Ендера й Граффа настрій від цього не зіпсувався. Капітану гірко було залишати свій буксир, а Ендер і Графф відчували себе, ніби ув'язнені, яких нарешті умовно звільнили із в'язниці. Пересідаючи на човник, аби дістатися поверхні Ероса, вони без кінця повторювали перекручені цитати з кінофільмів, які всю дорогу крутив капітан. І реготали, як божевільні. Капітан розлютився ще більше й зробив вигляд, ніби заснув. І тоді, майже машинально, Ендер запитав Граффа востаннє:

— Чому ми воюємо з жучарами?

— Мені відомо багато причин, — відповів Графф. — Тому що їхня система перенаселена і їм потрібні колонії. Тому що вони не можуть змиритися з думкою, що в Усесвіті існує інша форма розумного життя. Тому що вони не вважають нас розумними. Тому що одурманені релігією або надивилися наших фільмів і вирішили, що ми безнадійно агресивні… Та що завгодно.

— А у що вірите особисто ви?

— Це не має значення.

— Я просто хочу знати.

— Вони, скоріше за все, спілкуються між собою безпосередньо, свідомість зі свідомістю. Діляться думками й спогадами. Навіщо тоді їм мова? Навіщо вчитися читати й писати? Як вони дізнаються про читання й письмо, якщо побачать це? Або сигнали? Або числа? Або все, що ми використовуємо для зв'язку? Це не просто питання перекладу з однієї мови на іншу. У них взагалі немає мови. Ми використовували всі засоби, намагаючись налагодити зв'язок, але в них навіть немає апаратури, щоби прийняти наші сигнали. Можливо, і вони весь час намагаються встановити з нами зв'язок на рівні думок, — і не розуміють, чому ми не відповідаємо.

— Значить, ми воюємо лише тому, що не можемо поговорити?

— Якщо інша, чужа, людина не може розказати тобі свою історію, чи можна бути впевненим, що вона має на думці? Тоді її можна підозрювати і в убивстві.

— А якщо залишити їх у спокої?

— Ендере, не ми заварили цю кашу — вони прийшли до нас. Якби вони збиралися залишити нас у спокої, могли б зробити це сто років тому, до Першого вторгнення.

— Можливо, вони не знали, що ми розумні. Можливо…

— Ендере, повір мені, це питання обговорювалося протягом століття. Ніхто не знає відповіді. І все зводиться до одного: якщо хтось із нас має загинути, то нехай, чорт забирай, це будемо не ми. Наші гени не дозволять нам прийняти інше рішення. Окремі істоти можуть жертвувати собою, але раса в цілому ніколи не зможе прийняти рішення припинити своє існування. Тому, якщо зможемо, ми знищимо всіх жучар до єдиного. А як ні, то вони, якщо зможуть, повбивають усіх нас.

— Особисто я, — мовив Ендер, — на боці виживання.

— Я знаю, — відповів Графф. — Ось чому ти тут.

14. Учитель Ендера

— Настав ваш час, чи не так, полковнику Графф? Шлях далекий, але канікули аж на три місяці — це вже занадто.

— Вантаж доставляю в кращому вигляді.

— Деякі люди просто нікуди не поспішають. Так, це всього лише доля світу. Не звертайте на мене уваги, ви маєте розуміти наше занепокоєння. Ми тут по ансіблю отримуємо постійні звіти щодо просування наших кораблів. Кожного дня треба бути готовими до початку війни. Може, щодня дзвонити їм? Він ще такий маленький хлопчик…

— У ньому є велич і сила духу.

— Інстинкт убивці, мабуть, теж.

— Так.

— Планується імпровізований курс навчання для нього. З вашого дозволу, ясна річ.

— Я подивлюся. Я не претендую на знання предмета, адмірале Чамраджнагар. Я тут лише тому, що знаю Ендера. Так що не бійтеся, що я спробую вдруге здогадатися про порядок вашого втручання. Лише темпи.

— Що нам можна йому розказати?

— Не витрачайте час на фізику міжзоряних подорожей.

— А про ансібль?

— Я вже розказав йому про це і про бійцівський склад флоту. Я сказав, що ескадра прибуде на місце призначення за п'ять років.

— Здається, дуже мало що залишилося, чого він не знає.

— Ви можете розповісти йому про системи озброєнь. Він має знати, щоби приймати розумні рішення.

— Бодай якась від нас користь! Ми — сама добродійність: навіть один із п'яти тренажерів винятково для нього одного.

— А інші?

— Інші тренажери?

— Інші діти.

— Вас привезли сюди, щоб опікуватися Ендером Віггіном.

— Просто цікаво. Не забувайте, що всі вони були моїми учнями в той чи інший час.

— І тепер вони всі мої. Вони знають таємниці флоту, полковнику Графф, у які ви, як солдат, так і не були посвячені.

— Ви говорите, як священик.

— Це Бог, це релігія. Навіть ті з нас, хто надавав накази через ансібль, знають велич польоту серед зірок. Я бачу, вам неприємна моя містика. Запевняю, що ваша неприязнь показує лише невігластво. Незабаром Ендер Віггін також знатиме те, що знаю я, і кружлятиме у примарному танку зірок, і всю його велич буде звільнено, розкрито, викладено перед Усесвітом так далеко, наскільки це можливо. У вас душа каменя, полковнику Графф, але я співаю до каміння так само легко, як і до іншого співака. Ви можете піти до себе й розпакувати речі.

— У мене немає нічого, крім одягу, який на мені.

— Зовсім ніяких речей?

— Моя зарплата на банківських рахунках десь на Землі. Вона мені ні до чого. Крім придбання штатського одягу на канікули.

— Не матеріаліст. І все ж ви до огидного гладкі. Аскет-ненаситець? Таке протиріччя…

— Коли в мене стрес, я їм.

— Коли у вас стрес, ви запасаєтеся наперед. Ви мені до вподоби, полковнику Графф. Думаю, подружимося.

— Мені байдуже, адмірале Чамраджнагар. Я приїхав сюди задля Ендера. І жоден із нас не приїхав сюди задля вас.

Ендер зненавидів Ерос, щойно висадився з буксира. Навіть на Землі, де підлоги були пласкими, йому було досить-таки незручно. Ерос був безнадійним. Схожа на веретено скеля, завтовшки лише у шість із половиною кілометрів у найвужчому місці. Оскільки поверхня планети повністю була вкрита сонячними батареями, що поглинали світло й перетворювали його на енергію, всі жили в кімнатах із гладкими стінами, а всередині астероїда були тунелі, переплетені, як мереживо. Закритий простір не проблема для Ендера, дошкуляло те, що в усіх тунелях підлога помітно нахилена донизу. Із самого початку Ендер страждав від запаморочення, проходячи через тунелі, особливо через оперезані вузьким колом Ероса. Те, що гравітація була наполовину меншою, ніж на Землі, не допомагало, — здавалося, що він був на межі падіння. Діставали пропорції приміщень: стелі були занадто низькими для такої ширини, а тунелі занадто вузькими. Комфортним це місце ніяк не назвеш.

Найгіршим з усього, проте, була кількість людей. Порівняти з містами на Землі Ендер не міг. Він мав уявлення про зручне число людей, перебуваючи в Бійцівській школі, де знав у обличчя кожного, хто проживав там. А тут, у скелі, жили десятки тисяч людей. І скупченості не було, незважаючи на об'єм простору, місця для необхідних припасів і різноманітного технічного обладнання. Ендеру дошкуляло те, що він був постійно оточений незнайомцями.

Він ніколи не мав змоги знати всіх. Часто бачив інших курсантів Командної школи, але, оскільки регулярно не відвідував жодного класу, у пам'яті залишилися тільки обличчя. Лекції з різних предметів читали зазвичай один учитель за другим, а іноді й курсанти, з якими він зустрічався один раз і ніколи не бачився знову. Він їв на самоті або з

полковником Граффом. Відпочивав у тренажерному залі, але рідко бачив там ту саму людину двічі.

Виходить, він був ізольований знову, цього разу не через спроби примусити інших студентів ненавидіти його, але, швидше, щоби не надати їм можливості стати друзями. Та й навряд чи він міг бути близьким до більшості з них: усі інші курсанти були старшими за нього.

Тож Ендер занурився в навчання й учився швидко й добре. Космічний політ і військову історію він вбирав, як вода; з абстрактною математикою було складніше, але кожного разу, коли мав справу з моделями в просторі й часі, виявляв, що його інтуїція спрацьовувала надійніше, ніж розрахунок, — він часто відразу бачив рішення, яке міг довести лише після декількох хвилин чи годин маніпулювання числами.

А для задоволення був тренажер, найдосконаліша відеогра, в яку він коли-небудь грав. Викладачі й курсанти навчили його, крок за кроком, користуватися ним. Спочатку, не знаючи величезних можливостей гри, він грав лише на тактичному рівні, керуючи одним винищувачем і без зупину маневруючи у полюванні на ворога. Супротивник, за якого грав комп'ютер, був хитрим і сильним, і кожний маневр Ендера комп'ютер використовував проти нього за лічені хвилини.

У цій грі застосовувався голографічний дисплей, і його винищувач був представлений лише цяткою світла. Ворог позначався вогником іншого кольору, і вони танцювали, крутилися й маневрували у кубі простору сторонами у десять метрів. Панель керування була надійною. Ендер міг повернути екран у будь-якому напрямку, щоби дивитися під будь-яким кутом, і міг рухати центр, аби поєдинок відбувався ближче або далі від нього.

Поступово, з удосконаленням майстерності в керуванні винищувачем і виборі зброї, гра ускладнювалася. Могли з'являтися одночасно два ворожих кораблі, перешкоди, уламки збитих кораблів;

потрібно було ще й економити паливо, а комп'ютер став надавати особливі завдання для виконання або знищення ворога, — і щоби досягти мети й перемогти, доводилося бути уважнішим.

Коли Ендер опанував гру з одним винищувачем, отримав дозвіл узятися за загін із чотирьох. Він давав команди пілотам чотирьох винищувачів, і замість того, щоби просто виконувати інструкції комп'ютера, придумував тактику самостійно і сам вирішував, яка з кількох цілей була найціннішою, й відповідно до цього спрямовував свої ескадри. У будь-який момент він міг на короткий час узяти на себе командування одним із винищувачів і спочатку робив це досить часто. Але, коли так чинив, інших трьох винищувачів його ескадри швидко розбивали, і гра ставала все складнішою, тож доводилося витрачати все більше й більше часу на керування ескадрою. І саме тоді дедалі частіше вигравав.

Протягом року Ендер став віртуозом гри на тренажері на всіх п'ятнадцяти рівнях, починаючи від керування окремим винищувачем до командування флотом. Він давно вже зрозумів, що бійцівська кімната була так само уособленням Бійцівської школи, як тренажер — Командної. Уроки були цінними, але справжньою освітою була гра. Учителі й інші люди час від часу охоче спостерігали за його грою. Вони ніколи нічого не казали — і навряд чи хтось коли-небудь робив щось, навіть маючи намір чомусь особливому навчити його. Спостерігачі стояли мовчки, дивилися, як він проходив важкі ситуації, і відходили, щойно він закінчував. "Що ви робите? — хотілося йому запитати. — Осуджуєте мене? Визначаєте, чи можете довірити мені флот? Та майте на увазі, що я не просив про це".

Він виявив, що багато чого з того, чому він навчився у військо-вій школі, було завдяки тренажеру. Ендер змінював ракурс кожні кілька хвилин, повертаючи тренажер так, аби не потрапити до пастки, ще й постійно переглядав свою позицію з точки зору ворога. Врешті-решт, це був хвилюючий контроль за боєм при можливості бачити всі його точки.

Крім того, обмежений контроль був неприємним, адже віртуальні бійці були вправними настільки, наскільки це допускав комп'ютер. Жодної ініціативи, жодного проблиску інтелекту. Йому схотілося мати мультикомандирів, щоби розраховувати на деяких із них, знаючи, що справи ескадри йдуть добре без його постійного контролю.

Під кінець свого першого року перебування тут Ендер вигравав кожен бій на тренажері й грав так, ніби машина була природною частиною його тіла. Одного разу, обідаючи з Граффом, він запитав:

— Це все, на що здатен тренажер?

— Що саме — все?

— Те, як він грає зараз, — це легко, і гра ніяк не ускладнюється.

— Ого!

Граффа, здавалося, це не бентежило. Але він завжди виглядав незворушним. Однак наступного дня все змінилося. Графф пішов, а замість нього Ендер отримав наставника.

Уранці, прокинувшись, Ендер побачив його в кімнаті: старий чоловік сидів на підлозі зі схрещеними ногами. Ендер довго дивився на нього, чекаючи, коли старий заговорить. А той — ні пари з вуст. Ендер підвівся, прийняв душ, одягнувся, даючи можливість чоловіку мовчати, якщо йому так хочеться. Він давно вже зрозумів: коли відбувається щось незвичайне, що задумував не він, а хтось інший, простіше про все дізнатися не питаючи, а мовчки очікуючи. Дорослі майже завжди втрачали терпіння раніше за Ендера.

Чоловік ще не заговорив, коли Ендер зібрався й пішов до дверей, аби вийти з кімнати. Двері не відчинилися. Ендер повернувся до чоловіка, що сидів долі. Виглядав той років на шістдесят, і був найстарішою

людиною, яку Ендер бачив на Еросі. Сиві вуса, які виросли, схоже, за один день, змінили його обличчя менше, ніж коротко стрижене волосся. Обличчя трохи змарніле, а очі оточені складками й лініями зморщок. Вираз один — апатія.

Ендер повернувся до дверей і спробував знову відкрити їх.

— Ну і, — сказав він, здаючись, — чому це двері замкнені?

Старий продовжував байдуже дивитися на нього.

"Отже, це ще одна гра, — подумав Ендер. — Ну, якби мені треба було йти до класу, двері були б відчинені. Як ні, то й ні. Мені однаково".

Ендеру не подобаються ігри, де правила можуть бути якими завгодно, а мета — невідома. Так він не гратиме. Сердитися він теж не збирається. Розслаблюючі рухи, поки він спирався на двері, незабаром заспокоїли. Старий все дивився на нього.

Здавалося, пройшли години, Ендер нічого не говорив, а старий прикидався пришелепуватим німим.

Ендеру вже стало здаватися, ніби той був психічно хворим, утік з якихось медичних палат десь на Еросі, оживляючи божевільні фантазії тут, у його кімнаті. Але чим довше це тривало, і ніхто не підходив до дверей, і ніхто не шукав його, тим більше він переконувався, що це було зроблено кимось із метою вивести його з рівноваги. Ендеру не хотілося, щоби старий переміг. І, аби згаяти час, він почав управлятися. Деякі із вправ без тренажерів виконати було неможливо, але інші, особливо уроки самозахисту, він міг зробити без допоміжних засобів.

Роблячи вправи, випади й удари, він переміщався по кімнаті. Одним рухом він опинився біля старого, як уже наближався до нього раніше,

але цього разу під час удару старий скочив і схопив ліву ногу Ендера. Хлопчик утратив рівновагу й важко гепнувся на підлогу.

Розлютившись, Ендер умить підвівся. Дивно: старий усівся спокійно, схрестивши ноги, важко не дихав, ніби й не рухався. Ендер прийняв позу до боротьби, але нерухомість іншого унеможливила атаку. Що, знести геть голову цьому старому йолопу? А потім пояснити Граффу: о, старий ударив мене, і мені нічого іншого не залишалося.

Він повернувся до своїх вправ, а старий продовжував спостеріїати.

Нарешті, втомлений і злий на цей утрачений даремно день, ув'язнений у власній кімнаті, Ендер пішов до ліжка, щоби розкласти стіл. Тільки-но нахилився, щоби підняти стіл, як одразу відчув, як однією рукою його грубо вдарили між стегнами, а іншою схопили за волосся. Умить він перевернувся з ніг на голову. Його обличчя й плечі були втиснуті в підлогу коліном старого, спина болісно зігнута, а ноги скручені за руку старого.

Ендер не міг ні рухати руками, ні випростати спину, хоча міг рухати ногами. Менш ніж за дві секунди старий повністю розгромив Ендера Віггіна.

— Гаразд, — Ендер зітхнув. — Ви виграли.

Коліно старого боляче зсунулося донизу.

— Якого дідька, — голос чоловіка був м'яким і хрипким, — ти повідомляєш ворога, що той виграв?

Ендер мовчав.

— Я здивував тебе один раз, Ендере Віггін. Чому ти не відповів на мій удар одразу? Просто тому, що я мав мирний вигляд? Ти повернувся

до мене спиною. Це ж небезпечно, бовдуре! Ти нічому не навчився. Ти ніколи не мав учителя.

Тепер Ендер був розлюченим і не зробив жодних спроб, аби контролювати себе чи приховати свій стан.

— У мене було забагато вчителів. Як я міг знати, що ви станете?..

— Твоїм ворогом, Ендере Віггін, — прошепотів старий. — Я твій ворог, уперше за весь час той, хто виявився розумнішим за тебе. Немає кращого вчителя, ніж ворог. Лише ворог приховає те, що збирається робити. Ніхто, крім ворога, ніколи не навчить тебе, як знищити його й перемогти. Лише ворог показує тобі, де ти слабкий. Лише ворог говорить тобі, де він сильний. І гра має тільки одне правило: роби з ворогом усе, що завгодно, лишень би він не зробив це з тобою. Я твій ворог тепер. Відтепер я твій учитель.

І старий відпустив ноги Ендера. Через те, що він усе ще тримав голову хлопця на підлозі, той не міг рухати руками, щоби компенсувати падіння ніг, і ті з гуркотом ударилися об підлогу. Біль був сильним. Тоді старий підвівся й дав можливість устати й Ендеру.

Ендер повільно підтягнув ноги під себе, ледь стогнучи від болю. Він опустився на коліна, стоячи мить рачки, відновлюючи сили. Потім різко випростав праву руку до свого ворога. Старий швидко й граціозно відскочив назад, і рука Ендера заклякла в повітрі, тоді як нога його вчителя вистрілила вперед, аби дістати хлопчикового підборіддя.

А підборіддя там не було. Ендер лежав на спині, обертаючись на підлозі, і в той момент, коли його вчитель утратив рівновагу від свого ж удару, ноги Ендера врізалися в іншу ногу старого. Той упав — і досить близько, щоби вдарити й влучити хлопцю в обличчя. Обоє опинилися у вузлі. Ендер не міг знайти ні руку, ні ногу старого, і досить довго, — так був захоплений, а в той час удари сипалися на його спину й руки. Ендер

був меншим — тож не міг дістатися кінцівок старого, якими той постійно розмахував. Нарешті хлопцю вдалося вирватися й відповзти назад до дверей.

Старий сидів, схрестивши ноги, але апатія зникла. Він усміхався.

— Цього разу краще, хлопчику. Але повільно. Ти маєш управляти флотом краще, ніж своїм тілом, інакше ніхто з команди не буде в безпеці з тобою. Урок засвоєно?

Ендер повільно кивнув. Боліло все тіло.

— Добре, — сказав старий. — Тоді ми більше не битимемося. Усе інше — з тренажером. Тепер програмуватиму битви я, а не комп'ютер; я розроблятиму стратегії твого ворога, і ти навчишся бути швидким і викривати його хитрощі. Пам'ятай, хлопчику. Відтепер ворог розумніший, ніж ти. Відтепер ворог сильніший за тебе. Відтепер ти будеш завжди на межі поразки.

Обличчя старого знову стало серйозним.

— Ти будеш близько до поразки, Ендере, але ти виграєш. Ти навчишся, як перемагати ворога. Він навчить тебе.

Учитель устав.

— У цій школі завжди є практика для молодого учня, щоби бути обраним старшим студентом. Двоє стають супутниками, і старший хлопець учить молодшого всьому, що він знає. Вони завжди борються, завжди конкурують, завжди разом. Я обрав тебе.

Коли старий підійшов до дверей, Ендер мовив:

— Ти занадто старий, аби бути студентом.

— На війні не питають, кадет ти чи ні, на війні вік не має значення. Я дізнався від жучар. А ти дізнаєшся від мене.

Тільки-но старий спробував відкрити двері, Ендер стрибнув у повітря і вдарив його в спину обома ногами. І вдарив настільки сильно, що ледь утримався на ногах, а старий закричав і впав на підлогу.

Зі скривленим від болю обличчям старий повільно підвівся, тримаючись за ручку дверей. Здавалося, він відключився, але Ендер був насторожі. Тим не менш, незважаючи на підозрілу уважність, він не оминув нового нападу: із шаленою швидкістю старий зненацька повалив його. Хлопець умить опинився на підлозі біля протилежної стіни, із закривавленими носом і губами, вдарившись обличчям об ліжко. Йому вдалося достатньо повернутися, щоби побачити старого, який стояв, скривившись, у дверях і тримався за спину. Ще й усміхався.

Ендер усміхнувся у відповідь.

— Учителю, — мовив він. — Як тебе звати?

— Мазер Ракхем, — відповів старий.

І зник.

З тих пір Ендер був або з Мазером Ракхемом, або на самоті. Старий говорив рідко, але був поряд: у їдальні, на заняттях, на тренажері, у його кімнаті вночі. Іноді Мазер полишав його, але тоді двері були замкненими, і ніхто не заходив, поки Мазер не повертався. Пройшов тиждень, протягом якого Ендер називав його Тюремником Ракхемом, Мазер відповідав на це ім'я так само легко, як і на своє, не виявляючи жодних ознак роздратування. І Ендер незабаром перестав.

Існували компенсації — Мазер показував Ендеру відео про старі бої від Першого вторгнення і до катастрофічної поразки Об'єднаних Космічних Сил у Другому вторгненні. Вони не були порізані цензурою громадського відео. Тож можна було бачити повністю, до всіх деталей, як відбувалися битви. Оскільки багато відео показували головні бої, вони вивчали тактику й стратегію жучар із різних напрямків. Уперше у своєму житті вчитель указував Ендеру на те, чого той не помічав. Ендер нарешті зустрів людину, живим розумом якої міг захоплюватися.

— Чому ти не помер? — Ендер запитав його. — Ти брав участь у бою сімдесят років тому. Я не думаю, що тобі навіть шістдесят зараз.

— Чудеса відносності, — відповів на це Мазер. — Мене тримали тут протягом двадцяти років після останнього бою, хоча я просив дати мені командування одним із зорельотів, які йшли на планету жучар і їхні колонії. Потім… зрозумів дещо про те, як солдати, будучи під стресом, поводяться у бою.

— Що саме?

— Тобі ніколи не давали достатньо знань із психології, щоби зрозуміти це. Досить сказати, що було видно, що я ніколи не зміг би командувати флотом… Я помер би раніше, ніж флот прибув… Але лише я один міг розуміти жучар, бо відкрив особливості їхнього мислення. Я був, і керівництво це знало, єдиною людиною, яка могла б перемогти їх розумом, а не завдяки щасливому збігу обставин. Я потрібен тут… навчити людину, яка могла б командувати флотом.

— І послали вас у зореліт на релятивістській швидкості…

— І тоді я розвернувся й повернувся додому. Дуже нудна по-дорож, Ендере. П'ятдесят років у космосі. За офіційними даними, для мене пройшло всього вісім років, а мені здалося, що п'ятсот. Усе заради того, щоби навчити наступного командира всьому, що я знаю.

— Це я маю стати командиром?

— Скажімо, ти наш найкращий вибір на даний час.

— Готують ще й інших, чи що?

— Ні.

— І саме через це я — єдиний вибір?

Мазер знизав плечима.

— Крім вас. Ви ж іще живі! Чому не ви?

Мазер похитав головою.

— Чому ні? Ви перемогли раніше.

— Я не можу бути командиром за вагомих причин.

— Покажіть мені, як ви побили жучар, Мазере.

Обличчя Мазера набуло загадкового виразу.

— Ви показали мені всі інші битви не менше семи разів. Гадаю, що бачив способи, як перемагали жучар раніше, і що ті робили, але ви ніколи не показували мені, як били їх ви.

— Відео дуже засекречене, Ендере.

— Я знаю. Я ці частини поєднаю, хоча б частково. Ви, з вашим крихітним резервом сил, і їхня армада, ті величезні важкі зорельоти, які запускали їхні зграї винищувачів. Ви врізаєтеся в один корабель, і на

ньому пожежа, вибух. Ось де завжди зупиняються кліпи. Після цього солдати просто заходять на корабель жучар і знаходять їх усередині вже мертвими.

Мазер усміхнувся.

— Так багато для великих секретів. Ну, давай дивитися відео.

Вони були одні у відеозалі, і Ендер закрив долонею двері.

— Добре, давайте дивитися.

На відео було показано саме те, що Ендер зібрав докупи. Суїцидальне занурення Мазера в серце угрупування ворога, єдиний вибух, а потім…

Нічого. Корабель Мазера летить далі, ухиляється від ударної хвилі й продовжує свій шлях серед інших кораблів жучар. Вони не стріляють по ньому й не змінюють курсу. Два з них урізаються один в одного й вибухають у безглуздому зіткненні, якого пілот міг би уникнути. Але той не робить ні найменшого руху.

Мазер прискорює дії. Пропускає вперед.

— Ми чекали три години, — розповідав він. — Ніхто не міг у це повірити. Потім кораблі Об'єднаних Космічних Сил пішли в атаку на зорельоти жучар. Десантники взяли корабель жучар на абордаж. А на відеозапису показали жучар на своїх постах уже мертвими.

— Отже, ти бачиш, — підвів підсумок Мазер, — ти вже знаєш усе, що можна було побачити.

— Чому це сталося?

— Ніхто не знає. У мене є моя особиста думка. Але є багато вчених, які кажуть мені, що я недостатньо освічений, щоби мати власну думку.

— Ти той, хто виграв бій.

— Я теж думав, що маю право прокоментувати, але ти знаєш, як буває. Ксенобіологи і ксенопсихологи не можуть змиритися з думкою, що пілот зорельоту випередив їх завдяки вдалій здогадці. Гадаю, вони всі мене ненавидять, тому що після того, як побачили це відео, вони мусили доживати тут, на Еросі. Безпека, ти ж знаєш. Вони не були щасливими.

— Розкажіть мені.

— Жучари не розмовляють. Вони обмінюються думками, і це відбувається миттєво, як філотичний ефект. Як працює ансібль. Але більшість людей уважає, що це обмін думками, двосторонній зв'язок: один посилає думку, інший — відповідає. Я ніколи не вірив у це. Це ж так миттєво — їхній спосіб спілкування. Ти бачив відео. Вони не розмовляли і не приймали рішень, вибираючи, як краще діяти. Кожен корабель веде себе як частина єдиного організму. Так само, як твоє тіло реагує під час бою: різні частини автоматично, бездумно роблять все, що вони мають робити. Жучари не розмовляють між собою, як люди з різними способами мислення. Усі їхні думки спільні й миттєві, ніби думають разом і одночасно.

— Ніби всі вони — як одна людина, а кожен жучарик — це як рука чи нога?

— Так. Я не був першою людиною, яка припустила це, але я був першим, хто в це повірив. І ще. Це виглядає настільки по-дитячому й безглуздо, що, коли я сказав про це після бою, сміх ксенобіологів примусив мене замовкнути. За своєю природою жучари лишилися жуками. Вони — як мурахи й бджоли. Королева, робітники. Це було,

може, сотні мільйонів років тому, але саме так вони почали своє існування. Безперечно, що жоден із жучариків, яких ми бачили, не мав ніякого способу для розмноження. Тому, коли вони розвинули цю здатність думати разом, чи є сенс, як і раніше, тримати королеву? Чи буде королева, як і раніше, перебувати в центрі групи? Як могло це якось змінитися?

— Виходить, що саме королева контролює всю групу.

— У мене теж були докази цього. Не ті докази, які можна було б бачити. І у Першому вторгненні цього не видно, тому що воно мано пошуковий характер. Але Друге вторгнення — це вже завоювання колоністів. Щоби створити новий вулик чи будь-який інший.

— Значить, вони взяли із собою королеву.

— Ось відео Другого вторгнення, коли вони розгромили наші флотилії, перетворивши їх на комету уламків. — Мазер почав показувати на дисплеї кораблі жучар.

— Покажи мені корабель королеви.

Він був крихітним. Ендер довго не міг побачити його. Кораблі жучар рухалися безперервно. І не було жодного очевидного флагмана, жодного видимого нервового центру. Але поступово, у міру того, як Мазер прокручував відео знову й знову, Ендер почав розуміти, що всі рухи мали радіальний напрямок від центру. Центральна точка теж рухалася, але після досить довгого спостереження стало помітним, що керування флотом здійснювалося з одного конкретного корабля, який був ніби очима й центральною особою всього флоту. Ендер указав на нього.

— Ти бачиш його. І я бачу. На відміну від інших, хто дивився це відео. Але ж це правда, чи не так?

— Вони роблять так, що цей корабель рухається так само, як і будь-який інший.

— Вони знають, що це їхнє слабке місце.

— Ви маєте рацію. Це королева. Але тоді можна подумати, що, коли б ви пішли на неї, вони б одразу ж зосередили всі свої сили на вас. Вони могли б підірвати вас, щоб і сліду не лишилося.

— Я знаю. А саме цього не розумію — не те, щоби вони не намагалися зупинити мене… Вони стріляли в мене, але це виглядало, ніби вони не могли повірити, що я хотів насправді вбити королеву, доки це не стало занадто пізно. Можливо, в їхньому світі королеву ніколи не вбивають, лише беруть у полон. Я зробив те, чого вони ніколи не могли подумати, — що ворог узагалі міг би зробити.

— І коли вона померла, решта всі загинули.

— Ні, вони просто одуріли. На першому кораблі, на який ми висадилися, жучари були ще живі. Фізіологічно. Але вони не рухалися, не реагували ні на що. Навіть тоді, коли наші вчені почали їх розтинати, щоби вивчати їхні нутрощі й побачити, чи не можна ще чогось додатково дізнатися. Через деякий час усі жучари померли. Порожня оболонка — в їхніх тілах нічого не лишається, коли королеви вже немає.

— Чому вони не повірили вам?

— Тому що не знайшли королеви.

— Її розірвало на шматки?

— На війні, як на війні. Фізіологія займає друге місце у виживанні. Але деякі з них приймають мою думку. Якщо не маєте очевидних доказів — не можете жити в цьому місці.

— До чого тут Ерос?

— Ендере, поглянь навколо. Це не місце людей. Ми любимо вищі стелі. Це був форпост жучар у Першому вторгненні. З відео це місце вирізали, перш ніж ми дізналися, що вони тут були. Ми живемо у вулику жучар. Але ми вже сплатили за це житло. Це коштувало десанту тисячі життів, аби викурити їх із цих стільників, визволяючи кімнату за кімнатою. Жучари боролися за кожен метр.

Тепер Ендер зрозумів, чому кімнати так погано впливали на нього.

— Я знав, що це місце не для людини.

— Це був дорогоцінний скарб. Якби жучари знали, що ми переможемо у тій першій війні, вони б ніколи не побудували це місце. Ми навчилися маніпулювати з гравітацією, тому що вони її тут підвищили. Ми змогли ефективно використовувати енергію світла, тому що жучари вкрили поверхню Ероса сонячними батареями чорного кольору. Ми помітили це, тому що через три дні стало неможливо побачити Ерос у телескопи: він поступово зник. Ми відправили буксир, аби з'ясувати, чому, і дізналися. Буксир передав їхнє відео, серед кадрів якого було видно, як вони брали буксир на абордаж і вбивали екіпаж. Трансляції у прямому ефірі тривали, поки жучари не розібрали буксир, і передача обірвалася. У цьому їхня сліпота — вони ніколи нічого не передавали за допомогою технічних засобів, і їм не спадало на думку, що хтось може спостерігати за ними, коли екіпаж уже мертвий.

— Чому вони вбили екіпаж?

— А чому б і ні? Для них утратити кілька членів екіпажу — те саме, що обрізати нігті. Нічого страшного. Можливо, вони думали, що перекриють наші комунікації, знищивши всіх, хто працював на буксирі. Вони вважають, що вбивство живих істот, які відчувають, істот із незалежним генетичним майбутнім не є вбивством. Вбивство — це не

велика проблема для них. Лише вбивство королеви — дійсно вбивство, тому що лише її загибель закриває генетичний шлях.

— Отже, вони не відали, що творили.

— Не треба виправдовувати їх, Ендере. Те, що вони не знали, що вбивали людей, не означає, що вони їх не вбивали. У нас є право захищати себе якомога краще, і єдиним можливим шляхом було лише випередити їх: убивати жучар раніше, ніж ті уб'ють нас. Подумай про це так. До сих пір у всіх цих війнах жучари вбивали тисячі й тисячі живих, мислячих істот. А в усіх цих війнах ми вбили лишень одну.

— Якби ви не вбили королеву, Мазере, то ми програли б війну?

— Я б сказав, що шанси були б три до двох проти нас. Я все ще думаю, що навряд чи зміг би розгромити їхній флот, перш ніж вони спалювали нас. У них багато часу на відповідь і величезна вогнева міць, але в нас теж є кілька переваг. На кожному з наших кораблів присутня розумна людина, що думає по-своєму. Кожен із нас здатен на геніальне розв'язання проблеми. Вони можуть прийти лише з одним удалим рішенням одночасно. Жучари думають швидко, але вони не розумні в усьому. А з нашого боку, навіть коли деякі неймовірно боязкі й тупі командири програли основні бої Другого вторгнення, хтось із їхніх підлеглих міг нанести флоту жучар реальну шкоду.

— А коли наше вторгнення досягне їх? Чи зможемо ми знову вдарити по королеві?

— Жучари не навчаються на міжзоряних подорожах, адже вони німі. Це була стратегія, яка може спрацювати лише раз. Я підозрюю, що нам ніколи не дотягнутися до королеви, доки не досягнемо їхньої рідної планети. Зрештою, королеві не потрібно бути з ними, щоби керувати боєм. Їй достатньо бути з дітьми — маленькими жучариками. Друге вторгнення було колонізацією: королева прийшла, щоби заселити

Землю. Але цього разу — ні, не вийде. Ми мусимо перебити їхні флот за флотом. І, оскільки вони спираються на ресурси десятків зоряних систем, я гадаю, вони перевершуватимуть нас багато в чому в кожному бою.

Ендер згадав свій бій проти двох армій одночасно. "А я думав, що мене обманюють. Коли почнеться справжня війна, так буде кожного разу. І не буде ніякого запасного варіанту, ніякого іншого виходу".

— На нас працюють лише дві речі, Ендере. Ми не повинні прагнути занадто багато. Наша зброя має великий радіус дії.

— Тоді ми не використовуватимемо ядерні ракети з Першого та Другого вторгнення?

— Доктор Могила набагато потужніший. Ядерна зброя, зрештою, була певний час досить слабкою для використання на Землі. Цього Доктора Могилу не можна застосовувати на планеті. Тим не менш я хотів би мати його під час Другого вторгнення.

— Як він працює?

— Я не знаю, тобто знаю не досить добре, щоби такий побудувати. У фокусі двох пучків він установлює область, у якій молекули не можуть більше утримуватися разом. А електрони розділити неможливо. Чи знаєш ти фізику на цьому рівні?

— Більше часу в нас іде на вивчення астрофізики, але я знаю достатньо, щоб уявити суть.

— Поле поширюється, та з відстанню стає слабшим. Крім тих місць, де воно врізається в масу молекул, там стає сильнішим, і тоді все починається заново. Чим більший корабель, тим сильніше нове поле.

— Отже, щоразу, коли поле потрапляє в корабель, воно посилає нову сферу…

— І якщо їхні кораблі занадто наближуються, це може створити ланцюгову реакцію, яка зітре їх усі. Тоді поле вщухає, молекули знову поєднуються, і там, де був корабель, з'являється купа бруду з масою молекул заліза в ньому. Ні радіоактивності, ні хаосу. Просто бруд. Можливо, у першому бою ми зможемо зловити їх, коли вони будуть близько один до одного, але вони швидко вчаться. Тож триматимуться на відстані один від одного.

— Отже, Доктор Могила — це не ракета… Я не зможу стріляти з-за рогу.

— Це так. Від ракет зараз не буде ніякої користі. Ми багато чому навчилися від жучар під час Першого вторгнення, але й вони також навчилися від нас — як налаштувати Екстатичний щит, наприклад.

— Доктор Могила проникає в щит?

— Ніби там його й не було. Неможливо бачити ціль крізь щит і сфокусувати промені, але, оскільки генератор Екстатичного щита завжди точно в центрі, це не важко зрозуміти.

— Чому я ніколи не тренувався з цим?

— Твоя підготовка мала це на меті. Ми дали завдання комп'ютеру налаштувати це для тебе. Твоя задача — потрапити в найвигіднішу стратегічну позицію й вибрати ціль. Комп'ютери на кораблях набагато краще спрямовують Доктора на ціль, ніж ти.

— Чому це називається Доктор Могила?

— Коли його розробили, він називався Деструктор Магнітонуклеарний: ДМН.

Ендер все ще не розумів.

— Абревіатура, як у доктора медичних наук. Тому "Доктор Могила". Це такий жарт.

Ендер не бачив нічого смішного.

Ендеру дали новий комп'ютер-тренажер. Він усе ще міг контролювати перспективу й ступінь деталізації, але вже не міг безпосередньо керувати кораблями. Замість цього з'явилася нова панель важелів і невеличкий набір: навушники й маленький мікрофон.

Технік, що чекав, швидко пояснив, як надягати навушники.

— Але як я зможу керувати кораблями? — запитав Ендер.

Мазер пояснив, що йому більше не треба брати на себе керування кораблями.

— Ти досяг наступного етапу тренування. У тебе є досвід роботи на кожному рівні стратегії, але тепер прийшов час, аби зосередитися на командуванні всім флотом. Як ти працював із командирами взводів у Бійцівській школі, так і тепер ти працюватимеш із командирами ескадр. Тобі призначено для тренування три десятки таких командирів. Ти мусиш навчити їх інтелектуальній тактиці, маєш освоїти їхні сильні й слабкі сторони, перетворити їх на єдине ціле.

— Коли вони прийдуть сюди?

— Вони вже на місці на своїх тренажерах. Ти говоритимеш із ними через мікрофон і навушники. Завдяки новим важелям на панелі керування ти зможеш бачити з будь-якої позиції будь-кого зі своїх командирів. Це вже майже ті самі умови, що й у реальному бою. Так ти знатимеш, що можна бачити з твоїх кораблів.

— Як я можу працювати з командирами, яких ніколи не бачив?

— А навіщо тобі їх бачити?

— Щоби знати, хто вони, як думають…

— Ти дізнаєшся про це, спостерігаючи, як вони керують тренажером. Але про це не варто турбуватися. Вони чують тебе прямо зараз. Надягни навушники, щоби почути їх.

Ендер послухався.

— Салам, — одразу почулось у вухах.

— Алай! — видихнув Ендер.

— І я — Маленький Гном.

— Бобик!

І Петра, і Дінк, і Божевільний Том, а також Шен, Хот-Суп, Муха Моло, — всі найкращі друзі з Бійцівської школи, які билися разом з Ендером або воювали проти нього, усі, кому Ендер довіряв.

— Я не знав, що ви тут, — сказав він, — не знав, що зустріну вас.

— А нас муштрують тут на тренажерах уже три місяці, — пояснив Дінк.

— Ти побачиш, що я найкращий тактик, — мовила Петра. — Дінк теж намагається змагатися зі мною, але в нього ще дитячий розум.

І вони почали працювати разом: кожен із бійців керував кораблями ескадри, а Ендер був командувачем усього флоту. Вони опанували багато способів спільної роботи, адже комп'ютер кожного разу підкидав щось нове й неочікуване, примушуючи їх імпровізувати під час проходження різних ситуацій. Іноді на екрані з'являлася ціла армада; і тоді Ендер ділив її на кілька флотилій, по три-чотири ескадри у кожній. Іноді з'являвся один головний зореліт із дванадцятьма винищувачами, і Ендер, у свою чергу, організовував три ескадри, кожному командиру яких давав чотири винищувачі.

Це було задоволення, це була гра. Ворог-комп'ютер був не дуже вправним, і хлопці завжди перемагали, незважаючи на помилки й непорозуміння. За три тижні спільної гри Ендер устиг ще краще пізнати їх. Дінк спритно виконував інструкції, але не поспішав імпровізувати, Він не міг ефективно контролювати великі групи кораблів, але невеличкими маневрував, як скальпелем, вправно реагуючи на все, що комп'ютер підкидав йому. Алай виявився таким само вправним стратегом, як і Ендер, і йому можна було надавати лише приблизні інструкції, будучи певним, що той добре впорається з половиною флоту.

Чим краще Ендер розумів своїх підлеглих, тим швидше міг їх розташовувати й ефективніше використовувати. У момент, коли тренажер відображав ситуацію на екрані, Ендер спочатку дізнавався, з чого складався його власний флот і як розгорнутий ворожий. Тепер йому вистачало всього кілька хвилин, аби скликати потрібних йому командирів, призначити їх на кораблі певного класу чи на групи кораблів і дати їм завдання. А при розгортанні бою він прислухався до думки кожного командира, робив пропозиції, координував їхні дії, іноді віддаючи накази. Часом вони не мали сенсу, оскільки кожен бачив лише

свою ділянку бою, але діти навчилися довіряти Ендеру. Коли він наказував їм відійти — відходили, знаючи, що вони були або надто відкритими для ворога, або їхній відступ міг заманити ворога у невигідну позицію. Вони також знали, що Ендер дозволяв їм діяти на власний розсуд, коли не давав наказів. Якби їхній стиль бою не відповідав ситуації, Ендер не вибрав би їх на це завдання.

Довіра була повного, дії флоту — швидкими, реакції — точними. І через три тижні Мазер показав Ендеру повторення їхнього останнього бою, лишень цього разу з позиції ворога.

— Подивися, як ви напали. Що це тобі нагадує? Швидкість реакції, наприклад?

— Ми виглядаємо, як флот жучар.

— Ви на одному з ними рівні, Ендере. Так само швидко, як і вони, відповідаєте. А тут… Дивись.

Ендер побачив, як його ескадри рухалися всі відразу, кожен корабель відповідно до свого положення, під загальним командуванням Ендера, але сміливо, імпровізуючи, з обманними ходами й атаками, незалежно, чого флоту жучар ніколи не вдавалося.

— Жучари дуже розумні, але цей бджолиний розум може сконцентруватися одночасно лише на декількох речах. Командири всіх ваших ескадр можуть зосередити свій гострий розум не лише на тому, що роблять, а й на тому, що призначені робити. Бачиш, ви маєте деякі переваги. Досконаліша, хоча й усе ще переборна зброя, незрівнянні швидкості й гнучкіший інтелект. Це ваші переваги. Недоліком є те, що вас завжди, завжди буде меншати після кожного бою, а ворог все більше дізнаватиметься про вас і про те, як боротися з вами, і негайно застосовуватиме знання.

Ендер чекав, яким буде висновок.

— Отже, Ендере, тепер ми розпочинаємо твою освіту. Ми запрограмували комп'ютер для моделювання різних ситуацій, які можна очікувати в сутичках із ворогом. Використовуємо моделі ведення бою, які бачили в Другому вторгненні. Але замість того, щоби бездумно наслідувати ці ж моделі, я контролюватиму тренажер противника. Спочатку ти побачиш легкі ситуації, в яких зможеш вільно виграти. Учися на них, тому що я завжди буду на один крок попереду тебе, програмуючи складніші, оновлені моделі так, що твій наступний бій буде складнішим, і робитиму це для того, щоби ти вийшов на межу своїх здібностей.

— А далі?

— Часу обмаль. Ти маєш навчитися якомога швидше. Я досі живий завдяки мандрам на зорельоті — і тепер із тобою. А коли я повернувся, моя дружина й усі діти померли, а мої онуки тепер мого віку. Мені немає що їм сказати. Я живу в цих чужих катакомбах, нічого важливого не роблю, окрім того, що навчаю студента, в якого вірю. Я був відрізаний від усіх людей, яких любив, і все, що міг їм розповісти, — лише про свої розчарування, бо кожен із моїх студентів виявлявся потім слабаком і невдахою. Я вчу, вчу, але ніхто поки не був здатним навчитися. На тебе теж покладено великі надії, як і на багатьох, але в тобі можуть бути зерна відмови. І моя робота полягає в тому, щоби знайти їх і знешкодити, і якщо я зможу, то, повір мені, Ендере, тебе буде знищено: я зможу це зробити.

— Так що я не перший.

— Ясно, що ні. Але ти останній. Якщо ти не навчишся, не буде часу, щоби ще когось знайти. Тому я сподіваюся, що ти єдиний, на кого можна покладатися.

— А інші? Мої командири ескадри?

— Хто з них може зайняти твоє місце?

— Алай.

— А якщо чесно?

Ендер промовчав.

— Я нещаслива людина, Ендере. Людство не вимагає від нас бути щасливими. Воно просто просить нас бути неперевершеними від його імені. Виживання, а потім щастя, якщо ми зможемо керувати ним. Отже, Ендере, я сподіваюся, що під час тренування ти не діставатимеш мене скаргами, що тобі невесело. Отримуй задоволення в перервах, але на першому місці — твоя робота, навчання, перемога, а без перемоги не буде нічого. От коли ти зможеш повернути мені мою покійну дружину, Ендере, тоді можеш скаржитися скільки завгодно, згадуючи, чого це тобі вартувало.

— Я не намагався нічого уникати.

— Але намагатимешся, Ендере. Тому що я зітру тебе на порох, якщо зможу. Я битиму тебе за все, що лишень вигадаю, і в мене не буде ніякої пощади, бо тобі доведеться мати справу з жучарами, а ті роблять неймовірне, непередбачуване, навіть те, чого я не можу собі й уявити. А співчуття до людини вони не мають. Це неможливо для них.

— Ви не зможете розчавити мене, Мазере.

— Не зможу?

— Тому що я сильніший за вас.

Мазер усміхнувся.

— Ми ще подивимося, Ендере.

Мазер розбудив його вдосвіта, годинник показав 03:40, і Ендер відчув слабкість, м'яко ступаючи за ним по коридору.

— Хто пізно лягає й пізно встає, — проспівав Мазер, — дуріє, і сліпне, і мало жиє.

Ендеру наснилося, що жучари зробили над ним вівісекцію. Лишень замість різання його тіла вони різали його спогади й показували їх як голограми, намагаючись розібратися в них. Це був дуже дивний сон, і Ендер ніяк не міг відійти від нього, навіть коли йшов через тунелі до кімнати з тренажером. Жучари знущаються над ним уві сні, а наяву не дає спокою Мазер. І він як між двох вогнів, і нікуди не подітися, і ніде не відпочити. Ендер змусив себе прокинутися. Мазер і справді намірився зламати його! Примушувати грати, коли він такий утомлений і сонний, — це, мабуть, один із дешевих і простих трюків учителя, щоби збити з пантелику, і Ендеру варто було цього й очікувати. Що ж, сьогодні це не спрацює.

Ендер улаштувався перед комп'ютером і почув у навушниках, що його командири ескадр уже на зв'язку, чекають на нього. Але ворога ще не було, тож він розділив їх на дві армії й почав навчальний бій, керуючи обома сторонами так, аби контролювати кожного свого пілеглого. Вони почали повільно, але незабаром стали енергійними й пильними, почали грати на повну силу.

Ураз екран комп'ютера потемнів, кораблі зникли, і вмить усе змінилося. Біля ближчого краю поля тренажера вони побачили голофами трьох кораблів флоту людей. Кожен мав по дванадцять винищувачів. Ворог, вірогідно, знаючи про присутність людей, створив кулю з одним кораблем у ценфі. Ендера не обдуриш — це не корабель

королеви. Сили жучар перевершували Ендерові вдвічі, але їхні кораблі були згруповані набагато ближче один до одного, ніж дозволялося безпечною відстанню, — тож Доктор Могила зможе зробити куди більше шкоди, ніж ворог очікує.

Ендер вибрав один зореліт, примусив його блимати в полі тренажера і мовив у мікрофон:

— Алай, це — твій. Призначай Пефу й Влада на два інших і роби з ними, що хочеш.

Швидко розкидав усіх по місцях, а по одному винищувачу з кожного зорельоту зарезервував для Бобика.

— Ковзни по стіні й зайди у тил ворога, Бобику. А якщо за тобою поженуться, відходь назад до головних сил, аби бути у безпеці. Або йди туди, звідки можна швидко вдарити, коли я дам знати. Алай, спрямуй усі свої сили й атакуй, цілячись в одну точку в їхній кулі. Не стріляй, поки я не скажу. Це лише маневр.

— Запросто, Ендере, — відказав Алай.

— Якщо так просто, чому б нам не бути обережними? Я хотів би в цьому бою не втратити жодного корабля.

Ендер згрупував резерв у дві тісні групи, що прикривали Алая на безпечній відстані. Бобик уже зник з екрану, та Ендер час від часу спостерігав за його траєкторією, щоби знати його розташування.

Тим часом Алай вів тонку гру з ворогом. Вибудував свої кораблі клином і повів їх на розвідку. Тільки-но клин підійшов ближче, кораблі жучар відійшли назад, аби заманити його до центру кулі. Алай шмигнув убік. Жучари миттєво реагували на його маневри: то відступали, коли той наближався, то вирівнювали свій стрій, коли той відходив.

Фортелі, виверти, ковзання поверхнею кулі, поворот, ще раз фортель, і Ендерове підбадьорення:

— Давай, давай, усередину! Так тримати, Алаю!

Алай відповідав, не припиняючи вогню:

— Вони просто дозволяють мені пройти всередину, щоб оточити й з'їсти живцем.

— Так обійди той корабель, що всередині.

— Слухаюся, босе.

Куля почала стискатися й упевнено контратакувати. Ендер підвів уперед резерви. Ворожі кораблі згрупувалися біля правого боку кулі, куди прямував резерв.

— Атакуй їхні скупчення, — наказав Ендер.

— Це не піддається ніяким законам військової історії, її чотири тисячі років — ніщо, — прокоментував Алай, переміщуючи своїх бійців уперед. — Зазвичай атакують там, де ворог слабший.

— Даній моделі тренажеру невідомі можливості нашої зброї. Це спрацює лише один раз, але давай зробимо це видовищно, Алаю. Вогонь!

Алай відкрив вогонь. Результат перевершив усі прогнози. Тренажер відповів красиво: спочатку один корабель, два, потім дюжина… і всі підривалися один за одним, перетворюючись на сліпуче світло, яке швидко перестрибувало з корабля на корабель, миттєво пожираючи щільне скупчення.

— У бік! Відходь! — наказав Ендер.

Ланцюгова реакція не зачепила кораблі на протилежному боці кулі, але вистежити й знищити їх було вже не важко. Бобик узяв їх на себе, і, хоч як вороги намагалися втекти, бій було закінчено. Усе виявилося простішим, аніж хлопці очікували, і воювати було легше, ніж у більшості їхніх недавніх тренувань.

Коли Ендер сказав про це Мазеру, той лише знизав плечима.

— Це імітація реального вторгнення — першого бою, коли жучари ще не знатимуть, на що ми здатні. Тож не задирайте носа й не хизуйтеся цією перемогою. А ось тепер доведеться піднапружитись — починається тяжка праця. Скоро зіткнетеся зі справжніми труднощами.

По десять годин на день Ендер практикувався зі своїми командирами ескадр, але не з усіма відразу. Він по черзі змінював групи, даючи хлопцям по кілька годин відпочинку після обіду. Справжні великі битви розігрувалися під керівництвом Мазера через два чи три дні, і, як той і обіцяв, вони вже не були такими легкими. Ворог швидко відмовився від спроб оточити Ендера і ніколи більше не створював тісних угрупувань, щоб уникнути ланцюгової реакції. Кожного разу з'являлося щось нове, щось складніше. Іноді Ендер мав лиш один великий корабель і вісім винищувачів. Одного разу противник утік через Пояс Астероїдів. Часом ворог залишав замасковані пастки — по одному кораблю, і, щойно Ендер підводив одну зі своїх ескадр занадто близько, ці кораблі підривалися, й Ендер втрачав свої судна.

— Занадто багато втрат! — Мазер гримнув на нього після одного бою. — Коли почнеться справжня війна, у тебе не буде такої розкоші, як нескінченний запас винищувачів. Ти матимеш лише те, що візьмеш із собою, і більше нічого. Звикай до боротьби без зайвих втрат.

— Це не просто втрати, — відгризнувся Ендер. — Я не зможу виграти бій, якщо ніколи не ризикуватиму і боятимуся втратити корабель.

Мазер усміхнувся.

— Прекрасно, Ендере. Ти вже дечому навчився. Але в реальному бою тебе контролюватиме вище керівництво, і, що найгірше, в усіх поразках буде звинувачено тебе. До речі, якби ворог був на висоті, він зловив би тебе тут, розгромивши й ескадру Тома.

І вони почали аналізувати бій. А потім Ендер роз'яснить усі недоліки своїм командирам, і наступного разу вони будуть вправнішими.

Раніше всі думали, що були вже готові діяти злагоджено, як одна команда. А зіткнувшись із реальними небезпеками, почали довіряти один одному ще більше, і бої приносили справжнє задоволення й гострі відчуття. До того ж іншим, вільним від ігор, дітям дозволили спостерігати за грою Ендера у бійцівській кімнаті. Підтримка друзів оплесками, сміхом, або співпереживаннями тішила Ендера, хоча в певні моменти він думав, що це лише відволікає, а, бувало, бажав цього всім своїм серцем. Він не відчував себе самотнім, навіть коли проводив дні на озері, ніжачись під сонцем на плоту. Мазер Ракхем був його напарником, учителем, та не другом.

Хоча цього він не казав. Адже Мазер попередив, що його особисті нещастя нікого не обходять. Та й самого Ендера вони не хвилювали. Найбільше часу й уваги він приділяв лише грі, намагаючись освоїти все нове в кожній із битв. І аналізував не тільки конкретні уроки того чи іншого бою, а й припущення, які могли б зробити жучари, якби були розумнішими, і як він реагуватиме на їхні нові маневри. Він жив минулими й майбутніми битвами, бачив їх уві сні й наяву, прокидався й засинав із думками про них, а своїх командирів ганяв так нещадно, що ті іноді піднімали бунт.

— Ти занадто добрий до нас, — зіронізував Алай одного разу. — І як ми не набридли тобі, що не такі вже й майстерні кожного моменту, кожної практики? Якщо ти так панькатимешся з нами, ми ще подумаємо, що ти любиш нас.

Дехто пирснув у свої мікрофони. Ендер, звичайно, відчув іронію й відповів довгим мовчанням. Коли він нарешті заговорив, то не промовив ні слова у відповідь на скаргу Алая.

— Ще раз, — сказав він, — повторіть усе спочатку і цього разу без жалю до себе.

Вони повторили маневр, і все вийшло чудово.

Довіра до Ендера, як до командира, росла, а їхня дружба, порівнюючи з тим, якою вона була у Бійцівській школі, поступово руйнувалася. Діти зблизилися між собою й довіряли одне одному. А Ендер був їхнім учителем і командиром, дуже вимогливим, як і Мазер, і тримав, так само, як і він, дистанцію.

Вони билися все краще. І Ендера ніщо не відволікало. Принаймні, коли не спав. Засинав із думками про гру на тренажері. Але вночі йому снилися зовсім інакші речі. Часто бачив труп Велетня, що повільно розкладався, і це було не зображення на екрані комп'ютера. Усе було справжнім: відчувався навіть слабкий запах смерті. У снах усе змінювалося. Між ребрами Велетня виросло маленьке село, в якому жили жучари, і вони з честю вітали його, як гладіатори вітали Цезаря перш, ніж померти задля його розваг. Ендер не відчував ненависті до жучариків у снах і не намагався шукати їхню королеву, яку, він точно знав, ті сховали від нього. Він швидко залишав тіло Велетня, і, коли діставався майданчика для ігор, завжди поруч опинялися діти, хижі, злющі й глузливі, і він упізнавав їх. Іноді Пітера або Бонзо, а часом — Стілсона й Бернара. Але частіше, значно частіше, у диких істот були обличчя Алая й Шена, Дінка й Петри, з'являлася й Валентина. Уві сні він

штовхав її у воду, щоб утопити. Вона пручалася в його руках, билася, намагаючись звільнитися, але врешті-решт затихала. Він витягував її з озера на пліт, кричав і плакав над її обличчям, спотвореним гримасою смерті. Плакав і плакав, запевняючи себе, що це була гра, гра. Він лише грав!..

Мазер Ракхем розбудив його.

— Ти кричав уві сні, — пояснив він.

— Вибач, — пробурмотів Ендер.

— Нічого. Пора до бою.

Темп поступово наростав. Розклад ущільнювався. Уже доводилося битися двічі на день, і Ендер трохи занедбав свої заняття. Коли інші відпочивали, він продивлявся минулі бої, аналізуючи промахи й визначаючи свої слабкі місця, а також намагався вгадати, що буде далі. Часом він був повністю готовий до нововведень противника, а часом ні.

— Здається, ви хитруєте, — сказав якось Мазеру.

— Хіба?

— Ви спостерігаєте за моїми заняттями. Бачите, над чим працюю. І, вочевидь, готові до всього, що я можу утнути.

— Майже все, що ти бачиш, — комп'ютерне моделювання, — відповів Мазер. — А комп'ютер запрограмований так, щоби відповісти на твої нововведення лише після того, як ти застосуєш їх хоч раз у бою.

— Тоді комп'ютер — шахрай.

— Тобі треба більше спати, Ендере.

Але він не міг. Щоночі все довше лежав без сну, а якщо й засинав, то сон був неспокійним. Частіше зривався з ліжка серед ночі. А прокидаючись, не був певен: більше думає про гру чи як позбутися своїх снів. Наче хтось утручався в його сни, примушуючи блукати найгіршими спогадами і знову проживати їх, як наяву. Ночі стали настільки реальними, що дні сприймалися, немов сни. Ендер почав хвилюватися, що не зможе ясно думати, бо занадто втомився від цих ігор. Щойно гра починалася, її запал будив його, але коли його розумові здібності знижувалися, він хвилювався, що це помітять.

І він, здавалося, слабшав. Уже не було бою, в якому б він не втрачав щонайменше кілька винищувачів. Противник уже зумів обдурити його кілька разів, знаходячи прогалини. Бувало, численні маневри так виснажували Ендера, що перемогу він отримував не завдяки стратегії, а покладаючись на щасливий випадок. Мазер, продивляючись гру, з презирством зауважував:

— Подивись на це. Навіщо ти це зробив? Так не можна!

І Ендер мусив знову тренуватися зі своїми командирами, намагаючись зберегти їхній бойовий дух, але, коли ті помилялися, не приховував розчарування.

— Іноді ми робимо помилки, — Петра шепнула йому одного разу.

Це було благання допомоги.

— А не повинні, — відрізав Ендер.

Якщо вона й отримає допомогу, то не від нього. Він навчає, а друзів хай шукає серед решти.

Потім стався бій, який закінчився майже катастрофою. Петра підвела свої сили занадто близько, команда здалася, і вона виявила це, коли Ендера не було поруч. За кілька хвилин у неї залишилося тільки два кораблі, всі інші були втрачені.

Ендер наказав перемістити їх, тільки-но знайшов її, і вказав напрямок, але вона не відповіла. Жодної реакції. Тоді й цих двох винищувачів можна було розтрощити за одну мить. Ендер одразу зрозумів, що Петра надірвалася, що він занадто сильно тиснув на неї. Адже вона була неперевершеним тактиком і часто грала у набагато складніших умовах, ніж інші. Та в нього немає часу ні хвилюватися за Петру, ні почуватися винним. Він дав наказ Божевільному Тому прийняти командування двома винищувачами, що залишилися, на себе, а сам намагався врятувати бій. Петра зайняла ключові позиції, але тепер уся стратегія Ендера розпадалася. Якби ворог не був таким нетерплячим і незграбним і використав свої переваги, Ендер програв би. Однак Шен зумів піймати занадто жорстко сформовану групу противника й однією ланцюговою реакцією розгромив її. Божевільний Том спрямував два свої винищувачі через розрив, що утворився, і спричинив хаос у ворожому таборі, хоча його кораблі, як і кораблі Шена, були остаточно знищені, Мусі Моло вдалося все підчистити й завершити бій перемогою.

У кінці бою Ендер побачив, як Петра намагалася дістатися мікрофону, і почув у навушниках її відчайдушний крик:

— Передайте Ендеру, що мені дуже шкода! Прошу вибачити мене, я так утомилася, що просто край, і не могла вже думати, скажіть йому! Мені шкода.

Вона пропустила кілька занять, а коли повернулася, вже не була ні такою швидкою, ні такою сміливою, як раніше. Багато чого з того, що робило її вправною командиркою, було втрачено. Ендер не міг більше давати їй ніяких завдань, окрім стандартних і рутинних, ще й тримав її під пильним наглядом. Петра не була дурною — вона розуміла, що

сталося. Але й знала, що Ендер не мав іншого вибору, і була згодна з ним.

Вона психічно надламана — це факт, а була ж далеко не найслабшим командиром у його команді. Це було попередження — не можна вимагати від дітей більше, ніж вони можуть витримати. Тепер, замість того щоби використовувати своїх командирів скрізь, де потрібні були їхні вміння, Ендерові варто враховувати, як часто вони вже воювали. А давати їм відпочити — означало йти у бій іноді з командирами, яким він довіряв трохи менше. Послабивши тиск на інших, Ендер збільшив тиск на себе.

Серед ночі він прокинувся від болю. Кров на подушці, солоний присмак крові у роті. Пальці тремтять. Уві сні він, виявляється, гриз свій кулак. І кров усе ще потроху тече.

— Мазер! — погукав.

Ракхем прокинувся й негайно викликав лікаря. І поки лікар обробляв рану, Мазер пробурчав:

— Мене не хвилює, що і як ти їси, Ендере. Самоканібалізм — не шлях покинути цю школу.

— Я спав, — виправдовувався Ендер. — Я не хочу кидати Командну школу.

— Добре.

— Це інші. Ті, хто такого не робив.

— Ти про що?

— Про тих, хто були до мене. Інші ж ваші учні не робили подібного. Що з ними сталося?

— Не робили. Ми не караємо невдах. Вони просто не продовжували. І все.

— Як Бонзо?

— Бонзо?

— Він повернувся додому?

— Не так, як Бонзо.

— А як? Що з ними трапилося? Ну, коли вони зламалися?

— Яке це має значення, Ендере?

Ендер не відповів.

— Жоден із них не зайшов так далеко, як ти, і не чинив подібного. Ти зробив помилку з Петрою. Вона ще відновить сили. Але Петра — це Петра, а ти — це ти.

— Вона — це частина мене. Те, що трапилося з нею, змінило й мене.

— Ти не підведеш, Ендере. Принаймні, на початку курсу. Тобі було непереливки, але ти завжди перемагав. Ти не знаєш межі своїх можливостей, але якщо ти вже досяг її, то ти набагато слабший, ніж я думав.

— Вони вмирають?

— Хто?

— Ті, хто програють.

— Ні, не вмирають. Боже мій, хлопчику, ти лишень граєш!

— Я гадаю, що Бонзо помер. Мені це приснилося вчора. Я пам'ятаю, як він виглядав, коли я розквасив головою йому обличчя. Мабуть, я вбив його ніс прямо йому в мозок. З очей текла кров. Мабуть, тоді він і помер.

— Це лише сон.

— Мазере, я не хочу більше таких снів. Я боюся спати. Все думаю і думаю про речі, яких не хочу згадувати. Знову й знову прокручується перед очима все моє життя, як відеозапис. Хтось хоче, щоб я споглядав ці найжахливіші моменти.

— Якщо ти сподіваєшся на якісь ліки, то марно, ти їх не отримаєш. Мені шкода, що в тебе погані сни. Може, залишати світло на ніч?

— Не смійтеся з мене! Я боюся, що божеволію.

Лікар закінчив перев'язку, і Мазер його відпустив.

— Невже ти цього боїшся? — спитав згодом.

Ендер уже думав про це і не був упевненим.

— У моїх снах, — розмірковував Ендер, — я ніколи не впевнений у тому, що я — це дійсно я.

— Дивні сни — це запобіжний клапан, Ендере. Я потроху тисну на тебе вперше в твоєму житті. Ти працюєш на повну. І твій організм

знаходить способи, щоби компенсувати це, от і все. Ти вже великий. Пора перестати боятися ночі.

— Добре, — погодився Ендер. І вирішив, що більше ніколи не розкаже Мазеру про свої сни.

Минали дні, і кожен — з боями, от і настав час психічного зламу Ендера. Почалися болі в животі. Його посадили на дієту, але незабаром він геть утратив апетит.

— Їж, — наказував Мазер, і Ендер механічно запихав до рота їжу. Але, якщо не примушували — не їв.

Ще два командири ескадри розклеїлися, як і Петра, тому іншим доводилося напружуватися ще більше. Відтепер у кожному бою противник перевершував чисельністю у три, а то й чотири рази. Ще й змінив тактику бою: коли справи ставали кепськими, швидко відступав, перегруповував свої сили й затягував бій, намагаючись використовувати чисельну перевагу. І, щоби знищити останній корабель ворога, доводилося воювати годинами. Ендер почав перегруповувати свої ескадри прямо під час бою: замінював утомлених бійців на свіжих, які встигали відпочити, коли гра йшла без них.

— Знаєш, — сказав якось Бобик, прийнявши на себе командування чотирма винищувачами Хот-Супа, — ця гра вже не така прикольна, як раніше.

І ось одного разу на практиці Ендер, водячи по колу ескадри своїх командирів, ударився об пульт управління. В очах потемніло, і він опам'ятався на підлозі із закривленим обличчям.

Ендер сильно захворів і три дні провів у ліжку. У снах він бачив обличчя, але розумів, що вони були несправжніми. Йому здавалося, що бачить то Валентину, то Пітера, а іноді своїх друзів із Бійцівської школи,

а, бувало, й жучар, що робили над ним вівісекцію. Якось він побачив, немов наяву: полковник Графф, схилившись над ним, тихо говорить щось співчутливе, як добрий батько. Але коли прокинувся, то побачив над собою лише ворога — Мазера Ракхема.

— Я не сплю, — промимрив Ендер.

— Бачу, — відказав Мазер. — Щось ти дуже довго спав. У тебе сьогодні бій.

Ендер підхопився, провів бій і виграв його. Але другого бою того дня вже не було: йому дозволили лягти раніше. Коли роздягався, тремтіли руки.

Уночі він відчував м'які доторки рук, повні любові й ніжності. Чи снилися, чи чулися голоси:

— Ти не був із ним людяним.

— Це не було моїм завданням.

— Як довго він протримається? Він уже надломлений.

— Досить довго. Скоро кінець.

— Невже?

— Найближчим часом він буде у формі.

— Як же він зможе приступити до тренувань, якщо він уже ніякий?

— Не біда. Навіть сьогодні він воював краще, ніж будь-коли.

Говорили полковник Графф і Мазер Ракхем. Але сон — це лише сон, де можуть відбуватися найдивовижніші речі. І Ендер остаточно переконався, що спить, коли почув, як хтось каже:

— Я не можу бачити, як це впливає на нього. Що з ним коїться!

А інший голос відповів:

— Я знаю. Я теж його люблю.

А потім вони перетворилися на Валентину й Алая, і уві сні вони ховали його, і лише пагорб виріс там, де вони поклали його тіло. Потім пагорб висох, і всередині його стали жити жучари, так само, як колись вони оселилися всередині Велетня.

Усе вві сні. Лише вві сні. Якщо й була любов чи співчуття до нього, то лиш уві сні.

Він прокинувся, і знову — в бій, і знову перемога. Потім — сон, нові сновидіння. Пробудження, перемога, сон… Уже й перестав помічати, де він наяву, а де вві сні. Але це його не обходило.

Ось і настав його останній день у Командній школі, хоча Ендер цього не знав. Коли прокинувся, у кімнаті Мазера Ракхема не було. Одягнувшись після душу, очікував, коли прийде Мазер і відчинить двері. Той не прийшов. Ендер штовхнув двері — і ті відчинилися.

Невже Мазер випадково звільнив його сьогодні вранці? Ніхто не примушував їсти, грати чи спати. Свобода. А що робити із цією свободою? Біда в тому, що він узагалі не знає, чим тепер займатися. Він зібрався знайти своїх командирів ескадр, поговорити з ними віч-на-віч, але не знав, де вони живуть. Вони могли бути десь за двадцять метрів. Але де? Трохи поблукавши тунелями, Ендер пішов до їдальні й сів снідати поруч із морськими піхотинцями, брудні жарти яких не міг

зрозуміти. Потім попрямував до кімнати з тренажерами. Хоча він був вільним, але не в думках: мислив лише про те, що треба зробити.

Мазер чекав на нього. Ендер повільно ввійшов до кімнати, втомлений і змарнілий, навіть човгаючи ногами.

— Ти прокинувся, Ендере? — запитав іронічно-невдоволено Мазер.

У кімнаті з тренажерами були ще люди. Ендер здивувався, чому це вони були там, але нічого не сказав, а сів за тренажер, готовий до старту.

— Ендере Віггін, будь ласка, розвернися, — попросив Мазер. — Сьогоднішня гра потребує пояснень.

Ендер повернувся й подивився на присутніх. Більшості з них він ніколи не бачив. Деякі навіть були в цивільному. Він помітив Андерсона і не міг збагнути, що той тут робить. Хто ж тепер керує Бійцівською школою? А побачивши Граффа, згадав озеро в лісі за межами Грінсборо й захотів додому. "Забери мене додому! — подумки попросив він Граффа. — Уві сні ти казав, що любиш мене. Забери!"

Та Графф тільки кивнув йому, це була не обіцянка, а лише привітання. Та й поводився Андерсон так, ніби взагалі не знав його.

— Зверни увагу, Ендере. Сьогодні твій випускний іспит у Командній школі. Ці спостерігачі тут мають оцінити рівень твоєї підготовки. Якщо ти проти їхньої присутності, вони спостерігатимуть за твоєю грою з іншого екрана.

— Вони можуть залишитися.

"Випускний іспит. А раптом після нього я зможу відпочити?"

— Щоби перевірка твоїх умінь була справедливою, це буде незвичний бій, з новими елементами — труднощами, з якими ти ніколи раніше не стикався. Бій розв'яжеться навколо планети, — це вплине на стратегію супротивника й змусить тебе імпровізувати. Будь ласка, сконцентруйся сьогодні на грі.

Ендер нахилився до Мазера й тихо запитав:

— Хіба я перший учень, аби зайти так далеко?

— Якщо сьогодні виграєш, станеш першим. Більше нічого не готовий сказати.

— Ну, а я готовий почути.

— Ти можеш іронізувати скільки завгодно, але завтра. А сьогодні я оціню твій розум, якщо ти спрямуєш його на проходження іспиту. Давай не псувати загальну картину. Як ти збираєшся розібратися з планетою?

— Щоби не діяти наосліп, треба послати когось на її протилежний бік.

— Правильно.

— І сила тяжіння впливатиме на рівень пального — дешевше піти вниз, аніж угору.

— Так.

— Доктор Могила спрацює проти планети?

Обличчя Мазера стало суворим.

— Ендере, навіть жучари ніколи не нападали на цивільне населення ні в якому вторгненні. Ти сам обираєш доцільну стратегію. Але подумай, чим це може закінчитися.

— Чи є ще нововведення, крім планети?

— Чи пам'ятаєш ти хоча б один бій, який би я ускладнив лише одним новим трюком? Запевняю тебе, Ендере, сьогодні пощади тобі не буде. Я відповідаю перед флотом і не допущу другорядного випускника. Я задію проти тебе все, що вмію, — у мене немає бажання панькатися. Тримай у голові все, що знаєш про себе, і все, що знаєш про жучар. Може, у тебе й вийде.

Мазер вийшов.

Ендер запитав у мікрофон:

— Ви тут?

— Усі, — відгукнувся Бобик. — Трохи запізно для ранкової практики, правда?

Отже, їм нічого не сказали. Ендеру кортіло повідомити, наскільки важливим для нього буде цей бій, але вирішив, що це жодним чином не допоможе їм краще сконцентруватися.

— Вибачте, — відповів він. — Я проспав.

Вони розсміялися. Не повірили.

Ендер повів їх через деякі складні маневри, щоби розігріти перед майбутнім боєм. Потрібно було більше часу, ніж зазвичай, аби відновити ясність думки й зосередитися на команді. Ось і настав момент, коли

Ендер почав швидко реагувати і ясно думати. Або, принаймні, здалося, що думає ясно.

Кораблі зникли, екран тренажеру потемнів. Ендер чекав, коли з'явиться гра. "Що буде, якщо я витримаю сьогоднішній іспит? Інша школа? Ще рік чи два виснажливої підготовки, ще рік ізоляції, ще рік, коли мною управлятимуть інші і я, як маріонетка, не матиму можливості вільно жити?" Він спробував пригадати, скільки йому років. Одинадцять. Скільки років тому йому виповнилося одинадцять? Скільки днів? Це мало відбутися тут, у Командній школі, але свій останній день народження він пригадати не міг. Може, він навіть не помітив цієї дати, проґавив. Як і решта, крім хіба що Валентини.

І поки чекав на початок гри, він волів програти її, і програти повністю, щоби нарешті його відсторонили від навчання. І відправили додому, як Бонзо. "Бонзо був призначений у Картахену. А мені потрібен наказ на відправку в Грінсборо. Виграю — і це продовжуватиметься. Програю — зможу повернутися додому".

"Ні, це не так, — міркував він далі. — Я їм потрібен, і навіть якщо програю, однак не відпустять додому".

Але він не вірив у це до кінця. Суто логічно усвідомлював, що це правда, але в глибині душі мав сумніви щодо своєї необхідності тут. "Цей поспіх Мазера — просто ще один трюк. Ще один спосіб змусити мене робити те, що вони хочуть від мене. Ще один спосіб відкласти мій відпочинок. А так хочеться нічого не робити… довго-довго…"

Ось з'явилося угрупування ворога, й Ендер відчув не лише втому, а й розпач.

Сили противника перевершували його власні у тисячу разів, екран тренажера позеленів від такого нашестя. Вони були згруповані в десятки різних утворень, рухалися хаотично полем тренажера,

змінюючи позиції, і носилися туди-сюди, нібито без жодної мети. І крізь ці скупчення ворожих кораблів ніяк не вдавалося знайти прогалину, щоби прорватися й атакувати: тільки-но звільнений шлях умить закривався, виникали інші угрупування, і там, де з'являлася змога проникнути, шлях знову ставав недоступним. Планета — в дальньому нижньому кутку екрана, і, судячи з усього, за нею, у невидимому просторі, знаходилася така ж величезна кількість кораблів супротивника, як і тих, що Ендер міг бачити.

Його ж власний флот складався з двадцяти зорельотів, кожен з яких мав лише чотири винищувачі. Він знав, що ці чотири винищувачі були старомодними, повільними, і спектр дії їхніх Докторів був удвічі меншим, ніж у нових. Вісімдесят винищувачів проти, щонайменше, п'яти, а може, і десяти тисяч кораблів ворога.

Ендер чув у навушниках важке дихання своїх командирів, тихі прокляття спостерігачів, що стояли за його спиною. Було приємно почути, як один із дорослих зауважив, що це несправедливий іспит. Але яка різниця? Справедливість не була умовою гри — це ясно. Однак не існувало жодної можливості, щоби дати йому навіть віддалений шанс на успіх. "Я вже пройшов через усе це, а мені не дають скласти іспит, хочуть ще залишити тут".

Він згадав розлючену компанію друзів Бонзо, які, погрожуючи, насідали на нього. Тоді він зміг присоромити Бонзо й примусити його битися один на один. Навряд чи це спрацює тут. І він не зможе здивувати супротивника своїм умінням, як він дивував старших хлопців у бійцівській кімнаті. Мазер знав, на що здатен Ендер і внутрішньо, і в діях.

За спиною почали кашляти й нервово рухатися спостерігачі. Вони вже розуміють, що Ендер не знає, що робити.

"Мені байдуже, — думав Ендер. — Ви можете виграти. Якщо не даєте мені навіть шансу, навіщо мені грати?"

Схоже на його останню гру у Бійцівській школі, де проти нього були дві армії. І щойно він згадав цю гру, Бобик, мабуть, теж згадав її, бо у навушниках пролунав його голос:

— Згадай, ворота ворога внизу.

Моло, Хот-Суп, Влад, Самоскид і Божевільний Том — усі засміялися. Вони згадали теж.

Розсміявся й Ендер. Це було кумедно. Дорослі сприймали все це так серйозно, а діти грали й грали, вважаючи це теж серйозною справою, аж поки раптом дорослі зайшли надто далеко, перестаралися, і діти це побачили. "Хай тобі грець, Мазере. Мене не хвилює, чи складу я іспит. І начхати на всі ваші правила. Якщо ти дуриш мене, то я теж можу. Я не дозволю вам підлих трюків, — я першим покажу, що таке справжня підлість".

У тій фінальній битві в Бійцівській школі він виграв, тому що не звертав уваги на ворога і власні втрати, — просто пішов крізь ворота супротивника.

І ворота ворога опустилися.

"Якщо я порушу це правило, командиром мені вже не бути. Стану занадто небезпечним. І не доведеться більше грати. І це — перемога".

І він швидко прошепотів команду у мікрофон. Його командири згрупували свою частину флоту в щільний циліндр, спрямований клином на найближчі угрупування ворога. Противник, далекий від того, щоби відбивати атаки, привітав Ендера, аби той міг розслабитися, перш ніж

його знищать. "Мазер зробив ставку на те, що жучарики недооцінюють мене, — подумав Ендер. — І я виграю час".

Ендер полетів униз, на північ, схід і знову вниз, здавалося, без аніякого плану, але кожен із цих безцільних маневрів потроху наближав його до планети. Нарешті ворог почав занадто тіснити його. Раптом формування Ендера вибухнуло. Його флот, здавалося, розчинився в хаосі. Вісімдесят винищувачів, без жодного, здавалося, задуму, навмання стріляли по кораблях противника, щоби пробитися крізь скупчення ворожих кораблів.

Через кілька хвилин бою Ендер знову віддає пошепки наказ, і раптом два десятки винищувачів удруге формуються в клин, але тепер уже за спиною головних сил ворога. І хоча зі страшними втратами, але пробилися й пройшли більше половини відстані до ворожої планети.

"Тепер ворог уже зрозумів, — думав Ендер. — До Мазера дійшло, що я роблю. Або, можливо, ніяк не повірить, що я відважуся на таке. Ну, тим краще для мене".

Крихітний флот Ендера кидався в різні боки, час від часу два чи три винищувачі виривалися нібито для атаки, але відразу розверталися назад. Ворог ущільнював свої ряди, згруповував розкидані кораблі й з'єднання, готуючись до атаки. А найбільша його концентрація була якраз позаду Ендера, закриваючи простір для відступу. "Відмінно, — подумав Ендер. — Ближче. Підходьте ближче".

Потім він прошепотів команду — і його кораблі стали, як каміння, падати на поверхню планети. Це були зорельоти й винищувачі, які не могли пройти крізь атмосферу, бо не мали обладнання проти перегріву. Попереду в них одне — згоріти. Але Ендер не збирався досягати атмосфери. Падаючи, ці кораблі зразу наводили Доктора Могилу на ціль. На саму планету.

Один, два, чотири, сім його винищувачів підбито. Усе це було авантюрою. Чи підійде хоч один із кораблів ближче, щоби потрапити в діапазон? Планета — велика мішень, і цілитися не треба — достатньо лише наблизитися. Це не займе багато часу. "Лише вловити момент із Доктором Могилою — ось і все, чого я бажаю". До Ендера дійшло, що, можливо, комп'ютер навіть не мав обладнання, щоби показати, що станеться з планетою, якщо Доктор Могила вдарить по ній. "Що я буду робити тоді, кричати у гонг: "Кінець! Тебе вже нема"?"

Ендер зняв руки з пульту керування й нахилився, аби подивитися, що трапилося. Планета все наближалася, оскільки кораблі втягувалися в її гравітаційне поле. "Ну ось, вона вже в радіусі дій, просто комп'ютер не може з цим впоратися".

Ураз поверхня планети, яка заповнила вже половину екрану, почала пузиритися від шквалу вибухів, а уламки від неї летіли в бік винищувачів Ендера. Той спробував уявити собі, що відбувається тепер усередині планети. І жахнувся. Поле росте й росте, молекули розриваються й не знаходять ніде жодного атома для поєднання.

За три секунди планета розірвалася на частини, перетворившись на сферу яскравого пилу, що розлітався в усі боки. Винищувачі Ендера, мабуть, вибухнули разом із планетою: їхні обриси раптово зникли, і тепер комп'ютер міг показувати лише ті кораблі, що очікували за межею бою. Саме цього Ендер і хотів: сфера планети після вибуху розширювалася швидше, ніж ворожі кораблі могли її уникнути. До того ж там був Доктор Могила, набагато могутніший тепер: його поле розпиляло ворожі кораблі на атоми, перетворюючи їх на спалах світла.

Вогонь охопив майже весь екран. Поле послаблювалося лише на периферії тренажеру. І саме там вдалося відійти двом чи трьом ворожим кораблям. І великі зорельоти Ендера теж залишилися неушкодженими. А там, де знаходився величезний ворожий флот, що захищав планету, нічого не залишилося. Тільки росла грудка бруду, бо під дією гравітації

більша частина сміття летіла донизу. Було помітно, як світилася й крутилася ця хмара, що виглядала значно меншою, ніж колись планета.

Від радісних вигуків його бійців у Ендера різало у вухах, тож він зняв навушники і лише потім почув гамір у кімнаті. Люди у формі обнімалися, плескали один одного по плечах, сміялися, кричали, хтось плакав, деякі стояли на колінах або лежали ниць, і Ендер бачив, що вони молилися. І нічого не розумів. Усе навпаки! Адже вони мали сердитися.

З цього божевільного натовпу виринув полковник Графф і підійшов до Ендера. Сльози текли по його обличчю, але він усміхався. Він нахилився, простягнув руки, і, на подив Ендера, обійняв його, міцно-міцно притиснув і шепотів:

— Дякую, дякую тобі, Ендере. Сам Бог нам дав тебе, Ендере.

Ноги Ендера відірвалися від підлоги, і він закружляв у обіймах Граффа.

Почали незабаром підходити й інші, тиснули руку, вітали його. Він не міг розібратися, що відбувається. Чи витримав він іспит? Це була його перемога, і вони тут ні до чого. Він порушив правила. Чому тоді всі поводять себе так, нібито він виграв із честю?

Натовп розступився, пропускаючи Мазера Ракхема. Той підійшов до Ендера й простягнув руку.

— Ти зробив важкий вибір, хлопчику. Усе або нічого. Покласти кінець або їм, або нам. Але небо знає, що іншого виходу не було, і ти мусив це зробити. Поздоровляю. Ти розгромив їх, і все скінчено.

"Усе скінчено. Я розгромив їх". Ендер не розумів.

— Я розгромив вас.

Мазер розсміявся, заповнивши кімнату гучним сміхом.

— Ендере, ти ніколи не грав зі мною. Ти ніколи не грав із тих пір, як я став твоїм ворогом.

Ендер не зрозумів жарту. Він зіграв багато ігор, сплативши страшну ціну. Він почав сердитися.

Мазер простяг руку й торкнувся його плеча. Ендер скинув його руку. Мазер став серйозним і сказав:

— Ендере, останні кілька місяців ти був командуючим нашим флотом. Це було Третє вторгнення. Жодних ігор, усі бої реальні, і єдиним ворогом, з яким ти боровся, були жучари. Ти виграв усі бої, і сьогодні ти нарешті боровся з ними в їхньому рідному світі, де була і їхня королева, і королеви всіх їхніх колоній, — вони всі були там, і ти знищив їх повністю. Вони ніколи не нападуть на нас знову. Ти зробив це. Ти.

Реальність. Не гра. Розум Ендера був дуже виснаженим, щоб усвідомити почуте. Це були не просто точки світла в повітрі — справжні кораблі, з якими він бився, і справжні кораблі, які знищив. І реальний світ, який він відправив у небуття. Він пройшов крізь натовп, ухиляючись від поздоровлень, ігноруючи їхні руки, їхні слова, їхню радість. А дістався своєї кімнати, зняв одяг, заліз у ліжко й заснув.

Ендер прокинувся від того, що хтось тряс його за плече, але не міг спочатку розпізнати, хто. Графф і Ракхем. Він повернувся до них спиною.

— Дайте мені поспати.

— Ендере, нам потрібно поговорити, — сказав Графф.

Ендер повернувся знову до них обличчям.

— Після вчорашньої битви на Землі весь день і всю ніч транслювали відео.

— Весь день і всю ніч?

Він проспав більше доби.

— Ти герой, Ендере. Вони бачили, що ти зробив. Ти і твої хлопці. Гадаю, що на Землі не знайдеться уряду, який не проголосує за нагородження тебе найвищим орденом.

— Я вбив їх усіх, справді? — спитав Ендер.

— Усіх — це кого? — здивувався Графф. — Жучар? Це була їхня затія.

Мазер нахилився ближче.

— Це те, для чого була почата війна.

— Усіх їх із королевами. Тобто я повбивав усіх їхніх дітей і геть чисто усіх.

— Це не твоя провина, а їхнє рішення, коли вони напали на нас. Це те, що мало статися.

Ендер схопив Мазера за уніформу й повис на ній, потягнувши його донизу, так, що вони опинилися віч-на-віч.

— Я не хотів убивати їх усіх. Я не хотів нікого вбивати! Я не вбивця! Вам не зі мною треба було мати справу, а з Пітером, а ви, гади, змусили мене зробити це, — ви обдурили мене!

Він плакав. Це була істерика.

— Так, ми обдурили тебе. Ось у тому-то й справа, — намагався заспокоїти його Графф. — Інакше ти не зміг би цього зробити. Це був єдиний варіант. Нам потрібен був командир, який умів би співпереживати, який навчився б думати, як жучари, щоби розуміти їх і передбачати їхні дії; командир із великим серцем, аби, співчуваючи іншим, він міг завоювати любов і довіру своїх підлеглих, і разом вони працювали б, як досконала машина, така ж довершена, як жучари. Але така людина не змогла б стати вбивцею і ніколи не змогла б піти в бій із готовністю перемогти за будь-яку ціну. Якби ти знав правду, ти б не зміг цього зробити. А якби ти був одним із тих, хто задля перемоги не зупиняється ні перед чим, не зважає на інших, ти б ніколи повністю не зрозумів жучар.

— І для цього потрібна була дитина, Ендере, — додав Мазер. — Ти швидший, ніж я. Кращий за мене. Я вже надто старий і обережний. Будь-яка людина з почуттям власної гідності завжди знає, що на війні ніколи не можна вести бій, віддаючи йому всю душу. А ти не знав цього. Ми переконалися, що ти не знав. Ти відчайдушний, неперевершений і молодий. Це те, для чого ти прийшов у цей світ.

— На наших кораблях були пілоти, правда?

— Так.

— А я, даючи накази пілотам іти в бій, посилав їх на смерть і навіть не знав цього.

— Вони це знали, Ендере, і вони пішли б у будь-якому випадку. Вони знали, на що йшли.

— Ви ніколи не питали мене! Ви ніколи не казали мені правди ні про що!

— Ти мав бути зброєю, Ендере. Такою ж, як пістолет чи Доктор Могила, адже вони відмінно функціонують, не знаючи, на що спрямовані. Ми спрямовували тебе. І несемо відповідальність повністю лишень ми. Якщо щось було не так — це ми зробили, не ти.

— Розкажете пізніше, — буркнув Ендер із закритими очима.

Мазер Ракхем струснув його.

— Не засинай, Ендере, — мовив благально. — Це дуже важливо.

— Ви покінчили зі мною, — відгризнувся Ендер. — Тепер дайте мені спокій.

— Ось чому ми тут. — Мазер продовжував: — Ми намагаємося донести тобі. Це тебе не зовсім стосується, але це вже не входить ні в які ворота: вони втратили здоровий глузд — збираються почати війну. Американці стверджують, що збираються нападати на країни Східного блоку, і на Гегемонію теж. Війна з жучарами не вщухла за двадцять чотири години, і їхній знищений світ знову готовий вступити у війну, так само, як і раніше. І ти турбуєш усіх. Усі вони — і американці й Гегемонія, — хочуть мати тебе як найграндіознішого полководця в історії, хочуть, аби ти вів їхні війська. Усі, крім країн Східного блоку, які воліють, щоби ти був мертвим.

— Прекрасно, — відреагував Ендер.

— Ми мусимо забрати тебе звідси. На Ересі повно російських десантників, і Полемарх теж російський. Кровопролиття може вибухнути будь-якої хвилини.

Ендер знову повернувся до них спиною. Цього разу вони не заперечували. Хоча він не спав, а слухав їх.

— Саме цього я й боявся, Ракхем. Ти занадто тиснув на нього. Деякі з цих менших форпостів могли б поки що почекати. Треба було дати йому кілька днів, щоби відпочити.

— Чого ти добиваєшся, Графф? Намагаєшся показати, як мені краще було чинити? Ти ж не знаєш, що би сталося, якби я не тиснув. Ніхто не знає. Я чинив так, як уважав за потрібне, і це спрацювало. Ось що головне — спрацювало. Запам'ятай цей спосіб захисту, Графф, тобі це теж знадобиться.

— Вибач.

— Я бачу, як це вплинуло на нього. Полковник Лікі каже, що він назавжди залишиться психічно надломленим, але я в це не вірю. Ендер занадто сильний. Перемога багато для нього означала, а він її здобув.

— Не розповідай мені про силу, адже дитині лише одинадцять. Дай йому відпочити, Ракхем. Ще нічого не трапилося. Ми можемо зоставити охоронця за дверима.

— Краще поставити охоронця біля інших дверей. Хай думають, що Ендер там.

— Можна й так.

Вони пішли. Ендер знову заснув.

Час минав, не зачіпаючи Ендера, за винятком незначних ударів. Одного разу він прокинувся на декілька хвилин, відчувши глухий затяжний біль у руці, бо щось тиснуло на неї. Ендер підвівся й торкнув руку — з вени стирчала голка. Він спробував витягти її, але вона була приклеєна, і не вистачало сил її відірвати. Іншого разу він прокинувся в темряві й чув, як хтось поруч із ним бурмотів і лаявся. У вухах гучно дзвеніло, і це розбудило його, але шуму він не пам'ятав.

— Увімкніть світло, — мовив хтось.

А іншого разу йому здалося, ніби поруч хтось тихо плакав.

Скільки він спав? Може, день, може, тиждень, може, з місяць. Здавалося, все життя — це сон. Йому знову й знову снилися трунок Велета, вовченята. Знову й знову він переживав уві сні страшні смерті, постійні вбивства… А у лісі чув шепіт: "Ти мусиш убити дітей, аби дістатися Краю Світу". Ендер намагався відповісти: "Я ніколи не хотів нікого вбивати. Ніхто не спитав мене, чи хотів я когось убивати". Але ліс глузував із нього. І коли він стрибав із кручі за Краєм Світу, іноді його підхоплювали не хмари, а винищувач, який ніс його у вигідну позицію поблизу рідної планети жучар, щоби він міг знову й знову бачити виверження вогню, який ніс смерть, — реакцію, яку запускав Доктор Могила, знищуючи планету. Винищувач все наближувався й наближувався, і Ендер чітко бачив, як вибухають жучари, перетворюючись перед його очима спочатку на світло, а потім на купу бруду. Ось королева в оточенні дітей. Тільки королевою була чомусь його мама, а дітьми — Валентина й усі діти, яких він знав із Бійцівської школи. Один із них мав обличчя Бонзо. Він лежав на землі, а з його носа й очей текла кров. Бонзо повторював: "У тебе немає честі". І завжди під кінець сну з'являлося дзеркало, або калюжа води, або металева поверхня корабля — щось таке, що могло відбивати обличчя.

Спочатку це було завжди закривавлене обличчя Пітера, з рота якого стирчав зміїний хвіст. Через деякий час, однак, воно перетворювалося на його власне обличчя, старе й сумне, з очима, що побивалися за мільярди й мільярди вбивств, — але це були його власні очі, і він уловлював зміст їхнього виразу.

І в цьому світі, де гра уяви показувала дивні сни, Ендер пережив, здавалося, багато життів усього за п'ять днів, поки тривала Війна Ліги.

Прокинувся він у темряві. Десь гуркотіли віддалені вибухи, і деякий час він прислухався до них. Потім почулися м'які кроки.

Ендер крутнувся й рвучко викинув уперед руку, щоби схопити того, хто підкрадався до нього. Схопив когось за одяг і потягнув донизу до своїх колін, готовий в разі необхідності вбити його.

— Ендер, це я, це я!

Він упізнав голос. Він виринув із пам'яті, ніби чув його мільйон років тому.

— Алай.

— Салам, недомірок. Ти що, збирався мене вбити?

— Так. Я думав, що ти хотів убити мене.

— Я просто боявся тебе розбудити. Що ж, інстинкт самозбереження у тебе, принаймні, залишився. З того, що Мазер говорив про тебе, можна було подумати, що ти стаєш овочем.

— Я намагався. Що це за гуркіт?

— Тут іде війна. Наша секція затемнена, щоби тримати нас у безпеці.

Ендер спустив ноги, намагаючись сісти. Однак зробити цього не зміг. Дуже боліла голова — він аж скривився від болю.

— Не сідай, Ендере. Усе в порядку. Схоже, що ми можемо виграти. Не всі люди Східного блоку пішли за Полемархом. Багато хто з них перейшов на наш бік, коли Стратег повідомив, що ти підтримуєш Об'єднані Космічні Сили.

— Я спав.

— Значить, це неправда. Ти ж не міг бути у змові в державній зраді у своїх снах? Російські перебіжчики розказали нам, що, коли Полемарх наказав знайти й убити тебе, його самого мало не вбили. Хоч би як вони ставилися до інших людей, Ендере, вони тебе люблять. Увесь світ удень і вночі спостерігав наші бої. Я бачив деякі відео, де ти давав накази. Там є все, нічого не вирізано. Гарні фільми. Ти міг би зробити кар'єру в Голлівуді.

— Не думаю, — відказав Ендер.

— Я пожартував. Ну, ти можеш у це повірити? Ми виграли війну. Ми так рвалися вирости, щоби воювати, а ми весь час воювали. Я маю на увазі, що ми ще діти, Ендере. І це були ми. — Алай розсміявся. — Точніше, це був ти. Ти був на висоті. Я ще досі не розумію, як тобі вдалося витягнути нас із цієї останньої перепалки. Але ти зробив це. Ну і молодчина ж ти!

Ендер завважив для себе, що все, про що йшлося, — стосувалося минулого.

— А хто я тепер, Алаю?

— Усе ще найкращий.

— У чому?

— У всьому. Мільйони солдатів хотіли б іти за тобою на край світу.

— Я не хочу йти на край світу.

— А куди ти хочеш іти? Вони все одно підуть за тобою.

"Я хочу додому, — подумав Ендер, — тільки не знаю, де тепер мій дім".

Гуркіт ущух.

— Чуєш? — спитав Алай.

Вони прислухалися. Двері відчинилися. Хтось маленький стояв за ними. По голосу вони впізнали Бобика.

— Усе скінчено, — прошепотів він.

І ніби саме для того, щоби довести це, спалахнуло світло.

— О, Бобику, — зрадів Ендер.

— Привіт, Ендере!

За ним зайшли, тримаючись за руки, Петра й Дінк і підійшли до ліжка.

— О, герой прокинувся, — вигукнув Дінк.

— Хто переміг? — запитав Ендер.

— Ми, Ендере, — відповів Бобик. — Ти ж там був.

— Він не настільки поїхав, як ти думаєш, Бобику. Він мав на увазі, хто виграв уже зараз, — з обуренням мовила Петра й узяла Ендера за руку. — На Землі заключили перемир'я. Кілька днів велися переговори, і нарешті всі погодилися прийняти пропозицію Локкі.

— Він же не знає про пропозицію Локкі.

— Там усе дуже складно, але головне, що Об'єднані Космічні Сили продовжуватимуть існувати, але вже без країн Східного блоку. І десантники Східного блоку збираються додому. Припускаю, що Росія погодилася на це через повстання васалів. Неприємності в усіх: близько п'ятисот людей загинули тут, у космосі, а на Землі все куди гірше.

— Гегемон подав у відставку, — додав Дінк. — Це край. А кого воно турбує?

— У тебе все гаразд? — запитала Петра, поклавши руку на голову Ендера. — Ти нас добряче налякав. Нам сказали, що ти збожеволів, а ми відповіли, що це вони всі божевільні.

— Я таки божевільний, — відповів Ендер. — Але думаю, що зі мною все гаразд.

— А коли ти так вирішив? — запитав Алай.

— Коли подумав, що ти збирався вбити мене, і вирішив порішити тебе першим. Підозрюю, що я просто вбивця до глибини душі. Та краще бути живим, аніж мертвим.

Усі покотилися від сміху, а Ендер розплакався й обійняв Бобика й Петру — вони стояли ближче.

— Я так сумував за вами! Дуже хотілося бути з вами.

— Особливо коли ми підводили тебе, розвалюючись на шматки, — саркастично нагадала Петра й поцілувала його в щоку.

— Ви були неперевершеними, — визнав Ендер. — Я занадто використовував саме тих, хто був найбільше потрібним мені. Це жорстоко й неправильно.

— Уже всі в порядку, — заспокоїв його Дінк. — Ні з ким із нас нічого не трапилося, хоч і довелося серед війни провалятися п'ять днів у затемнених кімнатах. Але ж вилікували!

— Я більше не буду вашим командиром? — спитав Ендер. — Я не хочу ніким командувати.

— Ніким тобі командувати більше не треба, — підтримав його Дінк, — але ти назавжди наш командир.

Деякий час усі мовчали, переповнені почуттями.

— Так що ж нам тепер робити? — запитав Алай. — Війну з жучариками закінчено, але точиться війна там, на Землі, і навіть тут. Що тепер діяти?

— Ми ж діти, — пирхнула Петра. — Нас, напевно, заженуть до школи. Такий закон: мусиш ходити до школи, доки не виповниться сімнадцять.

Це всіх розсмішило. Сміялися до сліз, що струмочками текли по щоках.

15. Голос тих, кого немає

Озеро — дзеркало. Тихо. Ні вітерцю. А на причалі сидять поруч у кріслах двоє чоловіків. До пристані прив'язаний невеличкий дерев'яний пліт. Графф зачепив ногою мотузку й підтягнув його, потім відпустив і став дивитися, як він повільно відпливає, а тоді знову підтягнув.

— Ти схуд.

— Стреси збільшують вагу, вони ж її і знімають. Хімія. А я — генератор хімічних реакцій.

— Тобі, мабуть, було непереливки.

Графф знизав плечима.

— Не зовсім. Я знав, що мене буде виправдано.

— А ми не були певні. Вони там збожеволіли. Жорстоке поводження з дітьми, вбивство через недбалість… Відеозаписи гибелі Стілсона й Бонзо — жахливе видовисько. Коли одна дитина вбиває іншу…

— Саме ці відеозаписи й урятували мене. Ті, що нас переслідували й звинувачували, маніпулювали фрагментами, а ми показали все цілком. І тоді стало ясно, що Ендер не був провокатором. І всі звинувачення втратили сенс. Вони виглядали лише як гра у здогади. Я заявив, що робив те, що вважав за необхідне для збереження роду людського, і це спрацювало. Потім ми примусили суддів погодитися з тим, що звинуваченню треба довести, що Ендер не виграв би війну без підготовки, яку ми йому дали. От і все. Списали на військовий стан.

— У всякому разі, Графф, це було великим полегшенням для нас. Бувало, ми сварилися, і я знаю, що звинувачення використовувало записи наших розмов проти тебе. Але до того часу я вже знав, що ти не помилявся із самого початку. І навіть запропонував дати свідчення на твій захист.

— Я знаю, Андерсон. Мої адвокати сказали мені.

— А що ти тепер робитимеш?

— Ще не знаю. Треба розслабитися, зібратися з думками. За цей час у мене накопичилося кілька років невикористаних відпусток. От і

відпочину. А може, піду у відставку. Свою зарплатню я ніколи не використовував, і тепер по різних банках розкидано кругленькі суми. Можу жити на відсотки. І нічого не робити. Звучить заманливо. Але я довго не витримаю: від нудьги здохнути можна. Уяви собі: мені запропонували посаду ректора, три різні університети! Думають, що я вчитель. А коли кажу, що у Бійцівській школі все, що я робив, так це лише грою керував, — не вірять. Але є й інші пропозиції.

— Комісара?

— Тепер, коли війни закінчилися, можна грати в інші ігри. Це буде кращий відпочинок. У Лізі всього двадцять вісім команд. А в порівнянні з тим, що витворяли наші літаючі дітлахи, цей футбол виглядає, як турнір равликів.

Вони розсміялися. Граф зітхнув і штовхнув ногою пліт.

— Цей пліт. Ти на ньому зможеш плавати?

Графф похитав головою.

— Це Ендер його зробив.

— Точно. Ти ж його сюди привозив.

— І все це переписано на нього. Я попіклувався, щоби його було нагороджено, і щедро. Він ніколи не думатиме про гроші.

— Якщо йому коли-небудь дозволять повернутися, щоби цим скористатися.

— Ніколи не дозволять.

— Незважаючи на те, що Демосфен вимагає його термінового повернення?

— Демосфен уже нічого не вимагає.

Андерсон підняв брову.

— Що це означає?

— Демосфен пішов у відставку. Назовсім.

— Ага, ти щось знаєш, старий козел. Готовий битися об заклад, ти знаєш, хто такий Демосфен.

— Хто ним був.

— Так скажи мені!

— Ні.

— Ти ж не клоун, Графф, аби мене розігрувати.

— І ніколи не був.

— Ну можеш хоча б сказати, чому? Багато хто з нас думав, що прийде час, і Демосфен стане Гегемоном.

— Та в нього ніколи не було ніяких шансів. Ні, навіть натовп кретинів-політиків, яких зібрав Демосфен, ніколи не зможе переконати Гегемона повернути Ендера назад на Землю. Чуєш? Ніколи. Ендер надто небезпечний.

— Та йому ж усього лише одинадцять. Ні, вже дванадцять.

— А тому він ще небезпечніший. Ним же ж так легко керувати! У всьому світі ім'я Ендера — символ магічної сили. Дитина-бог, чудотворець, від якого залежить життя і смерть, навіть доля людства. Будь-який самодур, кандидат у тирани, захоче мати його, щоби поставити головнокомандуючим своєї армії й самовдоволено спостерігати, як усі інші, ніби зграя безумців, або перебігатимуть на його бік, або ховатимуться від страху. Якщо Ендер повернеться на Землю, він захоче відпочити, щоби хоч трохи повернути втрачене дитинство. Але це вже неможливо — йому не дадуть. Він не знайде тут спокою ніде.

— Ясно. Хтось пояснив це Демосфену.

— Якраз навпаки, — усміхнувся Граф. — Демосфен пояснив це одному типу. Саме тому, хто міг би використати Ендера, як ніхто інший, аби правити світом і підім'яти світ під себе.

— Кому?

— Локкі.

— Так саме ж Локкі виступає за те, щоб Ендер залишився на Ересі.

— Не вір очам своїм.

— Це занадто глибоко для мене, Графф. Або ти навмисне все ускладнюєш. Дай мені гру. Чіткі, чесні правила. Суддів. Старт і фініш. Переможців і переможених. А потім хай усі йдуть додому до своїх дружин.

— Давай мені час від часу квитки на деякі матчі, добре?

— Ти справді залишаєшся тут на пенсії, не передумав?

— Ні.

— Тебе переводять в апарат Гегемонії, чи не так?

— Я новий міністр у справах колоній.

— Отже, почалося.

— Почнемо, щойно отримаємо звіти по розвідданих із колишніх колоній жучар. Прийдемо на все готове: родючі землі, споруди, промислові об'єкти — все на місці, а всі жучарики — мертві. Дуже зручно. І ми скасовуємо закони, які обмежують народжуваність.

— Які всі ненавидять.

— А всіх тих третіх, четвертих і п'ятих ми розмістимо по зорельотах і відправимо до відомих і невідомих світів.

— А люди полетять?

— Звісно! Люди завжди хочуть летіти. Завжди знаходяться ті, хто вважає, що десь можна зробити краще життя, ніж тут, у старому світі.

— Якщо старий світ заважає новому життю, тоді, дідько забирай, може, десь інде й можна зробити щось краще.

Спочатку Ендер уважав, що повернеться на Землю, тільки-но все заспокоїться. Але минув уже рік, як усе втихло, і стало ясно, що його взагалі не збираються відправляти додому, тому що в чиїхось інтересах краще використати ім'я й легенду, ніж мати справу з дещо незручним за характером живим хлопчиком із плоті й крові.

І ще був проклятий військовий суд, на якому розглядалася кримінальна справа полковника Граффа. Спроби адмірала Чамраджнагара заборонити Ендеру спостерігати за судовим процесом провалилися, бо Ендер теж отримав звання адмірала. І це був один із небагатьох випадків, коли він використав нові привілеї. Отже, він уважно продивився відеозаписи бійок зі Стілсоном і Бонзо, бачив усе, і фотографії трупів теж, слухав, як психологи і юристи вирішували, чи це вбивство, чи самооборона. У Ендера склалася своя думка з цього приводу, але його ніхто не спитав. Процес ставив під удар його самого. Хоча його безпосередньо не звинувачували, — розумніше було виставити Ендера збоченцем, душевнохворим, холоднокровним убивцею.

— Не звертай уваги, — сказав Мазер Ракхем. — Політикани бояться тебе, але не зможуть заплямувати твою репутацію. Це трапиться лише років через тридцять, коли тобою займуться історики.

Репутація Ендера не цікавила. Безпристрасно стежачи за процесом, він внутрішньо сміявся, дивуючись: "Я повбивав десять мільярдів жучар, таких само живих розумних істот, як і будь-яка людина, до того ж вони навіть не почали третю атаку проти нас, і ніхто не називає це злочином".

Убивства висіли на ньому страшенним тягарем, разом зі смертями Стілсона й Бонзо, що були ані важчими, ані легшими за інші.

І так, під тиском цього страшного тягаря, минали порожні місяці в очікуванні, коли світ, який Ендер урятував, вирішить, що він може повернутися додому.

Один за одним друзі неохоче залишали його, телефонували до своїх родин, щоб їх зустрічали як героїв у своїх рідних містечках. Дивлячись трансляції цих зустрічей, Ендер був зворушений, як багато вони витрачали часу, вихваляючи Ендера Віггіна, який учив їх, навчив усьому

і привів до перемоги. Але варто їм було починати просити, щоб Ендеру теж дозволили повернутися додому, як ця частина вирізалася, аби прохання не було почуте.

Певний час єдиним заняттям на Еросі було прибирання й ремонт після кривавої Війни Ліги, а також отримання повідомлень із колишніх військових, а тепер просто космічних кораблів, які досліджували колонії жучар.

Але тепер на Еросі всі з головою занурилися в роботу, активніше, ніж це було коли-небудь під час війни. Адже Ерос став місцем збору колоністів для підготовки їх перед відправленням у порожні світи жучар. Ендер теж брав участь у цій роботі, наскільки йому дозволяли. Але дорослим не спадало на думку, що цей дванадцятирічний хлопчик може в мирний час проявити себе так само майстерно, як і на війні. Та Ендер був терплячим і не ображався, коли його ігнорували, — він навчився вносити свої пропозиції й проштовхувати свої плани через тих кількох дорослих, які прислуховувалися до нього, хай і виставляли їх за власні. Та слава не обходила його, головне — результат.

Єдине, чого він терпіти не міг, так це культу його особи з боку колоністів. Він навчився уникати тих тунелів, де вони жили, бо його завжди впізнавали — весь світ тепер знав його в обличчя. Тож колоністи кричатимуть від радості, обійматимуть його й поздоровлятимуть, показуватимуть дітей, яких вони назвали на його честь, і говоритимуть йому, який він ще молодий, і як зворушив їхні серця, і що всі ті вбивства — не його провина, що він був просто дитиною…

Він ховався від них, як міг.

Був, проте, один колоніст, від якого Ендер сховатися не зміг.

Того дня він покинув Ерос — відправився на трансфері до нової станції Міжзоряного Запуску, де вчився ремонтувати корпуси кораблів у

відкритому космосі. Чамраджнагар казав йому, що робочі спеціальності не для офіцерів і йому не личить займатися такими справами, на що Ендер зі сміхом відповів, що та професія, яку він опанував, не користується попитом і пора йому освоювати нові навички.

Через радіоприймач у шоломі скафандра Ендеру повідомили, що його хочуть бачити, щойно він повернеться на корабель. Ендеру не хотілося нікого бачити, і тому він не поспішав. Він закінчив установку щита для корабельного ансібля, витягнув свій крюк, облетів уздовж борту корабля й пірнув у люк.

Вона чекала на нього прямо біля дверей роздягальні. На якусь мить він розлютився, що цим колоністам дозволяють турбувати його тут, де він сподівався побути на самоті, а потім підняв очі й зрозумів, шо, якби ця молода жінка стала дівчинкою, він би впізнав її.

— Валентина.

— Привіт, Ендере.

— Що ти тут робиш?

— Демосфен пішов у відставку. Першим же транспортом я лечу в колонію.

— Туди летіти п'ятдесят років.

— Тільки два роки за корабельним часом.

— Але якщо ти захочеш повернутися, всі, кого ти знаєш на Землі, будуть мертвими.

— Я думала про це. Але сподіваюся, що хтось зі знайомих на Еросі полетить зі мною.

— Я не збираюся жити у світі, який ми вкрали у жучар. Я хочу лише додому.

— Ендере, ти ніколи не повернешся на Землю. Я попіклувалася про це, перш ніж відлетіла.

Він мовчки дивився на неї.

— Я кажу тобі це зараз, отже, якщо ти хочеш ненавидіти мене, знатимеш, принаймні, за що.

У маленькому відсіку, виділеному Ендеру на міжзоряній станції, вона все пояснила. Пітер хотів, щоб Ендер повернувся на Землю під захистом Ради Гегемонії.

— На сьогодні стан справ такий, що подібне рішення віддало би тебе повністю в руки Пітера. Половина Ради вислужується перед ним, виконуючи всі його забаганки. А ті, які хоч іще й не стали підлабузниками Локкі, все ж бояться висловлювати власну думку.

— Вони знають, хто він насправді?

— Так. Широка публіка не в курсі, але у верхах його знають. Та це вже не має значення. Він має занадто багато влади, щоби когось турбував його вік. Він робив неймовірні речі, Ендере.

— Я помітив, що договір, підписаний рік тому, носить його ім'я: Договір Локкі.

— Це був його прорив. Пітер запропонував свою ідею через своїх друзів-політиків, а Демосфен підтримав його. Це був той самий момент, якого він чекав: поєднати вплив Демосфена на натовп і владу Локкі над головами інтелігенції, аби зробити щось варте уваги. Він попередив жорстоку війну, яка могла б тягнутися десятиліттями.

— Він вирішив стати державним діячем?

— Думаю, що так. Одного разу, в приступі цинізму, що часто з ним трапляється, Пітер зізнався, що, якби він дозволив Лізі розвалитися, світ довелося б завойовувати по частинах. А поки існує Гегемонія, він може добитися цього одним махом.

Ендер кивнув.

— Це той Пітер, яким я його пам'ятаю.

— Смішно, чи не так? Що Пітер урятував мільйони життів?

— Тоді як я згубив мільярди.

— Я не це мала на увазі.

— Він хотів використати мене?

— У нього були плани щодо тебе, Ендере. У день твого прибуття він збирався публічно розкрити себе. Він би зустрів тебе на космодромі на очах у всіх журналістів. Старший брат Ендера Віггіна, великий Локкі, творець світу. Поруч із тобою він виглядав би цілком дорослим. І ваша зовнішня схожість нині більша, ніж коли-небудь. Після цього йому було б зовсім неважко захопити владу.

— Чому ж ти зупинила його?

— Ендере, ти не був би щасливим провести залишок свого життя в якості пішака Пітера.

— Чому ні? Я завжди був чиїмось пішаком.

— Я теж. Я показала Пітеру всі зібрані мною докази, достатні, щоби перед суспільною думкою він виглядав психопатом і вбивцею. Кольорові фотографії замучених ним білок і деякі записи монітора — як він ставився до тебе. Знадобилося багато часу й праці, щоб усе це зібрати, але коли він побачив це, то був готовий виконати все, що я захочу. А я хотіла свободи для себе й для тебе.

— У моє розуміння свободи не входить життя у домівці вбитих мною.

— Ендере, що зроблено, те зроблено. Їхні світи тепер порожні, а наш перенаселений. І ми можемо взяти з собою те, чого їхній світ ніколи не знав. У містах буде повно людей, які житимуть по-своєму, любитимуть і ненавидітимуть один одного, як уміють. На всіх планетах жучар відбувалося одне й те ж саме — один простий сюжет. А коли ми прибудемо туди, світ наповниться новими історіями, і ми імпровізуватимемо, з дня на день придумуючи їхні закінчення. Ендере, Земля належить Пітеру. І якщо ти не підеш зі мною, він затягне тебе туди й використовуватиме, поки ти не пошкодуєш, що народився. Зараз це твій єдиний шанс утекти.

Ендер мовчав.

— Я знаю, про що ти думаєш, Ендере. Тобі здається, що я намагаюся управляти тобою так само, як Пітер, як Графф чи будь-хто ще.

— Була така думка.

— Ласкаво просимо до людської раси. Ніхто не контролює твоє життя, Ендере. Найкраще, що ти можеш зробити, — це довіритися

добрим людям, які люблять тебе. Я прилетіла сюди не тому, що мрію стати колоністкою. Я тут тому, що провела все своє життя з братом, якого ненавиділа. А тепер хочу пізнати брата, якого люблю, поки не стало надто пізно, поки ми ще діти.

— Надто пізно. Ми вже не діти.

— Ти помиляєшся, Ендере. Думаєш, що виріс, утомився й змучений усім, але у своєму серці ти так само ще дитина, як і я. Ми триматимемо це в секреті від усіх інших. Поки ти керуватимеш колоніями, а я писатиму книжки з політичної філософії, ніхто не здогадається, що, прикриваючись темрявою ночі, ми потайки прокрадаємося в кімнату один до одного, щоб грати в шашки й кидатися подушками.

Ендер розсміявся, та все ж устиг уловити фразу, кинуту занадто недбало, щоби бути випадковою.

— Керувати колоніями?

— Я ж Демосфен, Ендере. Я пішла, грюкнувши дверима, й кинула публічну заяву, що віра в необхідність колонізації змушує мене відлетіти першим-ліпшим зорельотом. До того ж міністр у справах колоній, колишній полковник по імені Графф, оголосив, що пілотом першого зорельоту буде великий Мазер Ракхем, а губернатором колонії стане Ендер Віггін.

— Вони могли б хоч запитати мене.

— Ось я тебе і питаю.

— Але ж це вже оголосили.

— Ще ні. Оголошення зроблять завтра. Якщо ти приймеш пропозицію. Мазер уже погодився. Кілька годин тому, на Ересі.

— Розкажеш усім, що ти і є Демосфен? Чотирнадцятирічна дівчинка?

— Стане відомо лише, що Демосфен відлетів першим зорельотом. І нехай, хто хоче, п'ятдесят років риються в списку пасажирів, намагаючись з'ясувати, хто з них був великим демагогом епохи Локкі.

Ендер розсміявся й похитав головою.

— З тобою й справді весело, Валю. Сама себе розважаєш.

— Чому б ні?

— Добре, — зітхнув Ендер. — Я їду. Навіть згоден стати губернатором, якщо ви з Мазером допомагатимете мені. Тут мене, м'яко кажучи, недооцінюють.

Вона заверещала від радості й обійняла його. Типова картинка: дівчинка-підліток отримала від молодшого брата подарунок, про який мріяла.

— Валю, — зупинив її ейфорію Ендер. — Я хочу прояснити одну річ. Я їду не заради тебе. Не заради кар'єри губернатора чи тому, що мені нудно тут. Я знаю жучариків більше, ніж будь-яка інша жива душа, і, якщо полечу туди, зможу зрозуміти їх краще. Я вкрав у них майбутнє і зможу повернути хоча б частину боргу, відродивши їхнє минуле.

Подорож була довгою. Перш ніж вони досягли мети, Валентина вже закінчила перший том "Історії нашесть" і передала його по ансіблю на Землю під ім'ям Демосфена. Ендеру ж удалося завоювати дещо більш коштовне за сліпе обожнювання пасажирів-колоністів. Коли ті пізнали його ближче, відчули до нього любов і повагу.

Ендер дійсно прийняв посаду губернатора нового світу й управляв, переконуючи, без надання вказівок, без тиску й наказу. Працювати було

складно: важка робота, щоби вижити, адже колонія мала перейти на самозабезпечення. Та найважливішими його заняттями — із цим усі погоджувалися — залишилися дослідження. Він розбирався зі спадком жучар, намагаючись знайти серед споруд, машин і полів те, що люди могли б або використовувати, або навчитися чомусь новому, щоби застосовувати по-своєму. Не було ніяких книжок: жучарам вони були непотрібні. Все, що зберігала їхня жива пам'ять, невисловлені думки, знання, — все загинуло разом із ними.

Та це не все. Міцні перекриття сараїв для тварин і складів продовольства підказали Ендеру, що зими будуть суворими й сніжними. Високі паркани із загострених кілків, нахилених назовні, наводили на думку, що тут були дикі тварини, небезпечні й для сільськогосподарських культур, і для худоби. Оглянувши руїни млина, Ендер зрозумів, що довгі огидного смаку плоди, які росли у запущених уже садах, можна сушити й молоти на борошно. А ще він знайшов торбинки, в яких носили дітей із собою на поля, і був зворушений цим. Виходить, що хоча жучари й не вирізнялися яскравою індивідуальністю, але любили своїх дітей.

Ішли роки. Життя налагоджувалося. Люди мешкали в дерев'яних будинках, а підземні тунелі міст використовували під склади й фабрики. Колонією керувала тепер Рада адміністраторів, а Ендер, хоча люди все ще називали його губернатором, виконував насправді лише функції судді. Він мав справи зі злочинами й суперечками, з людьми добрими й працьовитими, з люблячими і тими, хто не любив нікого. Це був світ людей. Життя вирувало, і ніхто вже особливо не цікавився новинами, які передавали по ансіблю. Імена, відомі на Землі, мало що означали для них тепер. Єдине ім'я, яке вони знали, — це Пітер Віггін — Гегемон Землі. Ансібль передавав лише про мир і процвітання, про великі зорельоти, які виходили за межі Сонячної системи й проходили кометний щит, аби заповнити людьми спустошені світи жучар. Скоро з'являться по сусідству зі світом Ендера й інші колонії, — вони вже були на півшляху, але нікого це не обходило. Прибудуть новачки, і вони допоможуть їм, навчать усьому, чому навчилися самі. А зараз найбільше,

що хвилювало переселенців, — те, хто на кому одружується, хто хворий, а хто здоровий, коли краще сіяти, і "чому це я мушу платити йому, якщо теля померло через три тижні після того, як я його отримав".

— Це той самий народ, що був і на Землі, — говорила Валентина. — Усім до лампочки, що Демосфен надіслав сьогодні по ансіблю вже сьомий том своєї "Історії". На цій планеті її ніхто не читатиме.

Ендер натиснув кнопку, і на екрані з'явилася нова сторінка.

— Дуже зворушливо, Валю. А скільки ще томів писатимеш?

— Лише один. Історію Ендера Віггіна.

— Як саме? Почекаєш, поки я помру?

— Ні, просто писатиму й писатиму, а коли дійду до сьогоднішнього дня, зупинюся.

— У мене є ідея. Цікавіша. Закінчи книжку останньою перемогою, останнім боєм. Залиш Ендера у цьому фіналі. З тих пір я нічого для історії не зробив.

— Може, й так, — замислилася Валентина. — А може, й ні.

По ансіблю передали, що новий зореліт із колоністами прибуде лише через рік. Ендера попросили знайти для новоприбулих місце, де б вони могли поселитися: не досить далеко від колонії Ендера, щоби можна було вести торгівлю, але й не дуже близько, бо у нових поселенців має бути своя влада. Тож Ендер став оглядати на гвинтокрилі місцевість. Він прихопив із собою одного найспритнішого одинадцятирічного хлопчиська на ім'я Абра; коли заснували колонію, йому було лише три роки, тож він не пам'ятав іншого світу. Вони з Ендером відлітали

настільки далеко, наскільки вистачало пального, на ніч розбивали табір, а вранці обходили й оглядали місцевість.

Третього ранку Ендер раптом відчув, що колись уже був на цьому місці. Він озирнувся: ні, ніколи не був тут і бачить усе вперше. Покликав Абру.

— Чуєш, Ендере! — відгукнувся хлопчик із вершини низького, але крутого пагорбу. — Іди сюди!

Ендер видряпався на пагорб, витягуючи, як чапля, ноги із сипучого й м'якого ґрунту. Абра дивився кудись донизу.

— Очам своїм не вірю, — дивувався він.

Нагорі пагорба нічого не було. А всередині — глибока ущелина, наполовину заповнена водою, і над нею якось небезпечно схилялися круті арки, схожі чимось на ребра. З одного боку від ущелини стирчали два довгих хребти, які утворили V-подібну долину, з іншого — височіла біла скеля, яка нагадувала за формою череп, з усміхненого рота якого росло дерево.

— Тут, мабуть, помер якийсь велет, — висловив припущення Абра, — і ґрунт піднявся, щоби покрити його скелет.

Тепер Ендер зрозумів, чому ця місцина здалася йому знайомою. Труп Велета. Ще дитиною, він грав тут занадто часто, щоби не впізнати це місце. Але цього не може бути! Комп'ютер Бійцівської школи не міг бачити цього місця. Він глянув у бінокль у напрямку, який добре пам'ятав, зі страхом і надією, що побачить те, що лежало тут.

Гойдалки і гірки. Каруселі. Тепер тут одні зарості, але форми, безсумнівно, ті ж самі.

— Хтось це, мабуть, побудував, — захоплено прошепотів Абра. — Подивись на цей череп. Це ж не скеля — він із бетону.

— Я знаю, — відмовив Ендер. — Це зробили для мене.

— Що?

— Я знаю це місце, Абро. Жучарики побудували його для мене.

— Так вони ж усі були вже мертвими ще за п'ятдесят років до твоєї появи тут.

— Так і є. Це неможливо. Але я знаю, що кажу, Абро. Я не візьму тебе з собою. Це може бути небезпечно. Якщо вони знають мене досить добре, щоби побудувати таке, то невідомо, на що вони ще здатні…

— Аби поквитатися з тобою?

— За те, що я їх повбивав.

— Тоді не йди туди, Ендере. Не роби того, що вони хочуть від тебе.

— Якщо вони хочуть помститися, Абро, я не заперечую. Але, можливо, справа не в цьому. Скоріш за все, вони намагалися поговорити зі мною, порозумітися якось. Написали мені таку записку.

— Вони не вміють читати й писати.

— А може, навчилися, перш ніж померли.

— Та я не збираюся стирчати тут і чекати від моря погоди. Я буду з тобою.

— Ні, ти занадто малий, щоб іти на такий ризик…

— Іди ти, Ендере Віггін. Не тобі казати мені, на що здатні одинадцятилітні!

І полетіли вони разом на гвинтокрилі над дитячим майданчиком, над лісом, над криницею на лісовій галявині. А потім перед ними постала скеля, на піку якої було видно печеру й маленького рівного майданчика — місце огляду за Кінцем Світу. І там, удалині, так само, як і в Грі Уяви, сягали неба легкі вежі замку.

Ендер посадив гвинтокрил, сказавши, щоб Абра залишився у кабіні.

— Не йди за мною. Якщо через годину я не повернуся — лети додому.

— Викуси, Ендере, я йду з тобою.

— Сиди тихо, Абро, або я нагодую тебе брудом.

Абра зрозумів, що, попри жартівливий тон, Ендеру було не до жартів. І залишився.

Стіни вежі були з виступами й сходами: жучарики хотіли, щоб Ендер легко потрапив усередину.

У кімнаті — нічого особливого, все, як має бути. Ендер глянув на підлогу, очікуючи побачити там змію, але там лежав лише килим із вишитою в одному кутку головою змії. Імітація, а не копія; для істот, які не мали жодного поняття про мистецтво, жучари впоралися чудово. Вони, мабуть, витягли всі ці образи зі свідомості Ендера, через прірву у десятки світових років вони дотяглися до нього й заволоділи його снами. Але навіщо? Ясна річ, аби привести його в оцю кімнату. Аби

залишити повідомлення. Але де ж саме повідомлення, і як він зможе його зрозуміти?

На стіні висіло дзеркало, ніби чекаючи на нього. Тьмяний блиск відполірованого металевого листа, на якому було грубо видряпано обличчя людини. "Це вони намагалися показати образ, який я кожного разу бачив у дзеркалі".

І, дивлячись у це тьмяне криве дзеркало, він згадував, скільки разів розбивав його, скільки разів зі сховища кидалися на нього змії, щоби встромити у його тіло свої отруйні зуби.

"Як добре вони знають мене, — чудувався Ендер. — Досить добре, щоби здогадатися, що я не боюся смерті, навпаки, часто думаю про неї. Достатньо, щоби бути впевненими, що, навіть якби я й боявся смерті, це не зупинило б мене. І цього дзеркала на стіні я теж не боюся".

Він підійшов до дзеркала, схопив його й відірвав від стіни. Відсторонився. Нічого не трапилося. Ніхто не збирався нападати на нього. У ніші в стіні лежав білий кокон, з якого тут і там стирчали кінці потертих шовкових ниток. Яйце? Ні. Лялечка королеви жучар, уже запліднена самцями-личинками й готова народити на світ сто тисяч жучариків — робочих самців і кількох королев. Ендер уявив шлюбну кімнату, до якої по темним тунелям підповзають для спаровування слизькі самці, бачив, як величезний дорослий жучара несе на своїх лапах малюсіньку королеву, як усі самці по черзі торкаються її та б'ються в екстазі, проникаючи в личинки королеви, а потім падають, умираючи, на кам'яну підлогу. Далі нову королеву кладуть до ніг старої — прекрасної істоти, загорненої у м'які й мерехтливі крила, які вже давно втратили здатність до польоту, але зберегли велич. Стара королева цілує свою доньку, залишаючи на її губах найніжнішу на світі отруту, щоби та надовго заснула, потім загортає її у шовковий кокон, витягуючи нитки зі свого живота, і наказує чекати, а коли прийде час, стати собою — королевою, новим містом, новим світом, дарувати життя безлічі нових королев і безлічі нових світів…

"І звідки я знаю це? — здивувався Ендер. — Я просто все це бачу, як свої спогади".

І, ніби у відповідь, перед його внутрішнім зором постала картина першого бою з флотом жучар. Він бачив його раніше на тренажері, а тепер дивився на цю битву очима самої королеви й усіх жучар. Вони сформували свій флот у кулю, а коли з темряви вилетіли ворожі винищувачі, Доктор Могила перетворив усіх на спалах світла. Ендер відчував геть усе точнісінько так, як королева, і бачив усе так само, як і сотні очей жучар. Смерть прийшла до них занадто швидко, щоби можна було уникнути її, та й навіть передбачити її було неможливо. У пам'яті не залишилося ні болю, ні страху. Печаль заполонила душу королеви, навіть скоріше щось на кшталт тихого відчаю. Її туга не вилилася у думки, але ці думки чітко склалися у голові Ендера. Побачивши людей, які збиралися вбивати, королева думала: "Вони не пробачили нам. Тепер ми всі загинемо". І прозвучало це чіткою фразою.

— Як вас знову повернути до життя? — запитав він.

Королева зі свого шовкового кокону не могла відповісти словами, але коли він закрив очі й спробував сконцентруватися, десь із глибини свідомості прийшли нові образи. Ендер бачить, як кокон кладеться в прохолодне, захищене від світла місце, у воду, щоби не пересох. Ні, це не просто вода, а вода, змішана із соком одного дерева. І суміш ця — тепла, щоб усередині кокону почалася реакція. Потрібно вичекати, щоби через кілька тижнів лялечка всередині кокона поступово змінилася. А потім, із часом, кокон темніє до брудно-коричневого кольору, і Ендер бачить, як він розрізає й відкриває його, допомагаючи маленькій тендітній королеві з'явитися на світ. Бачить, як бере її за лапки й допомагає перебратися з вод її народження на місце гніздування на піску: м'яке, застелене висушеним листям. "І я оживу, — майнуло в голові. — Я прокинуся. І дам життя тисячам і тисячам моїх дітей".

— Ні, — каже Ендер. — Я не можу.

І відчуває при цьому страшенну тугу. Тож, усвідомивши німе запитання, пояснює:

— Твої діти не дають нам спокійно спати: все сняться й сняться нічні марення з вашими монстрами. І якщо я тебе розбуджу, всіх вас знову знищать.

У його голові промайнули десятки сцен, як жучари вбивають людей, — і ці картини принесли стільки горя, що він не витримав і заплакав.

— Якщо ти зможеш так само, як і мені, передати свої почуття й думки іншим людям, може, вони й вибачать вам.

"Вибрали лише мене, — зрозумів він. — Знайшли мене по променю ансібля, і по цьому променю проникли в мій мозок. Агонія моїх тортур у снах відкрила їм мою суть, навіть коли я продовжував убивати їх кожного дня. Вони зрозуміли, що я боюся їх і не знаю, що точиться справжня війна, на якій я вбиваю їх. За кілька останніх тижнів вони побудували це місце для мене, — тіло Велета, дитячий майданчик і пік на скелі за Кінцем Світу, щоб я побачив це місце й усе пригадав. І щоби моя уява й цікавість привели мене сюди — у цю вежу. Я єдиний, кого вони знають, і тому можуть говорити лише зі мною і лише через мене".

"Ми такі ж, як і ви, — з'явилося у його свідомості. — Ми не хотіли вбивати, а коли зрозуміли, що вбиваємо, — пішли назавжди. Ми вважали себе єдиними мислячими істотами в Усесвіті, поки не зустріли вас. Ніяк не очікували зустріти розумних істот серед самотніх тварин, які не можуть обмінюватися думками, почуттями, мріями, снами один з одним. Звідки нам це знати? Як? Якби ми знали, прийшли б до вас із миром. І могли б із вами мирно співіснувати. Повір нам, повір, повір..."

Ендер сунув руку в нішу і вийняв кокон. Він був занадто легким, щоби зберігати в собі надію й усе майбутнє колишньої великої раси.

— Я візьму тебе й понесу із собою, — пообіцяв Ендер. — Я полечу. Облечу всі світи, від одного до іншого, поки не знайду час і місце, де ти зможеш безпечно прокинутися. Де ніхто й ніщо не стане тобі на заваді. І я розповім людям історію твого народу, щоби вони зрозуміли вас і, можливо, з часом змогли пробачити, як ви пробачили мені.

Він загорнув кокон із королевою у куртку й вийшов із вежі.

— Що там було? — запитав Абра.

— Відповідь.

— На яке питання?

— На моє.

І Ендер більше нічого не сказав. Вони вели пошуки ще п'ять днів і нарешті вибрали місце для нової колонії далеко на південний схід від вежі.

Через кілька тижнів Ендер прийшов до Валентини й попросив її прочитати те, що він написав. Вона витягла з корабельного комп'ютера вказаний файл і почала читати.

Розповідь ішла від імені королеви жучар, яка описувала історію свого народу: про все, що вони хотіли зробити й що зробили. "Ось наші помилки, невдачі й злочини, а ось наша велич: ми не хотіли заподіяти вам шкоди, і ми вибачаємо вам нашу смерть". Повість починалася з появи найперших проявів свідомості на планеті й закінчувалася великою війною, яка охопила їхній рідний світ і знищила все до останку. Ендер був небагатослівним, і вся повість виглядала, як стародавній міф. Оповідалося про велику матір, яка вперше вирішила виростити й виховати нову королеву, замість того щоби вбити її або вигнати. Про те, скільки разів їй доводилося повністю знищувати свою дитину, частинку

себе самої, поки нарешті в неї не народилася донька, яка зрозуміла й оцінила її пошуки гармонії. Такого ще не бачив світ: дві королеви любили й допомагали одна одній, замість того щоби боротися. І разом вони були сильнішими за будь-який інший рій. Вони процвітали й дали життя багатьом донькам, які об'єднували свої світи у новому, мирному співіснуванні. І це було початком мудрості.

"Якби ми лишень могли поговорити з вами! — думала словами Ендера королева. — Але оскільки цього не трапилося, ми просимо про одне: щоби ви пам'ятали нас. Щоби ви думали про нас не як про ворогів, а як про рідних братів і сестер, яких трагічно звела Доля. Еволюція… Бог… Якби ми прийшли один до одного з добрими намірами, яке могло б бути диво! Ми б пізнали одне одного й багато чому змогли б навчитися. Замість цього ми вбивали. Але все ж ми раді вітати вас зараз, як гостей, як друзів. Приходьте в наш дім, діти Землі, живіть у наших містах-тунелях, збирайте врожаї з наших полів. Ми вже не можемо нічого робити, і тепер ви — наші руки. Живіть тут за нас. Квітніть, дерева, дозрівайте, врожаї на полях, даруйте тепло для них, сонця, будьте родючими, планети. Люди, ви — це ми: ми всиновили вас, тож живіть тут, ви прийшли додому".

Книга, яку написав Ендер, була невеличкою, але в ній містилося все те зло й добро, що знала й передала йому королева. І він підписав її не своїм іменем, а псевдонімом: "Голос тих, кого немає".

Без зайвого галасу книжка "Королева вулика" була опублікована на Землі, вона тихо переходила з рук у руки, доки стала відомою майже всім, і було важко повірити, що хтось міг її не прочитати.

Більшість із тих, хто прочитав, визнали її цікавою і не відклали вбік. Вони почали жити по ній, як могли, і, ховаючи рідних, ставали біля могили, щоби стати Голосом Тих, Кого Немає, і чесно, з повною відвертістю, сказати про них усе — і лихе й добре. Ті, хто відвідував ці поминальні служби, часто вважали їх жорстокими й травмуючими, які лишень тривожать і труять душі, але багато хто вважав, що життя,

незважаючи на горе й помилки, все ж варте того, аби його прожити, і, коли воно закінчується, Голос покликаний говорити про померлого правду.

На Землі просто стало однією релігією більше. Але для тих, хто подорожував великою темною печерою космосу, хто жив у тунелях королеви вулика й збирав урожаї з її полів, це була єдина релігія. Не було жодної колонії без Голосу.

Ніхто не знав, та й не хотів знати, хто був справжнім першим Голосом. І сам Ендер не збирався цього оприлюднювати.

Коли Валентині виповнилося двадцять п'ять років, вона закінчила останній том своєї історії нашесть жучар. Вона додала при кінці повний текст маленької книжки Ендера, але не зазначила, хто її написав.

Ансібль передав відповідь старого Гегемона: Пітеру Віггіну виповнилося сімдесят сім років, і в нього серцева недостатність.

— Я знаю, хто написав це, — сказав Пітер. — Якщо він зміг говорити за жучар, зможе говорити й за мене.

З тих пір Ендер і Пітер почали спілкуватися по ансіблю. Пітер виливав душу, розповідаючи про своє життя — про дні й роки, жорстокі вчинки й добрі. І коли він помер, Ендер написав ще одну книжку — "Гегемон", підписану тим самим псевдонімом. Зміст "Королеви вулика" й "Гегемона" був на кшталт Святого Письма.

— Давай полетимо кудись, — запропонував він якось Валентині. — Давай полетимо й житимемо вічно.

— Ми не можемо, — сказала вона. — Є чудеса, які не під силу навіть Теорії Відносності.

— Нам треба летіти. Я майже щасливий тут.

— Ну то залишайся тоді.

— Я занадто довго жив зі своїм болем. І не знаю, чи зможу без нього.

Вони сіли в зореліт і почали облітати світи один за одним. Скрізь, де вони зупинялися, він завжди був Ендрю Віггіном, мандруючим Голосом Тих, Кого Немає, а вона — Валентиною, літописцем живих. Ендер постійно возив із собою сухий білий кокон, шукаючи планету, де королева змогла б прокинутися, мирно жити й процвітати. Шукав довго…